

The book cover is richly decorated with a central circular medallion (shamsa) containing a complex geometric pattern. This central element is surrounded by a wide border composed of multiple layers of intricate floral and geometric designs. The top and bottom edges of the cover feature horizontal bands of calligraphic text in Arabic script. The color palette is dominated by deep reds, gold, and earthy tones, with occasional accents of blue and white. The overall style is characteristic of traditional Islamic manuscript illumination.

Sosyal Medyada Sohbetler **(İkinci Bölüm)**

Prof.Dr. Mehmet Halil Oryan

Önsöz

Bir süredir sosyal medyada İslam ve Tasavvuf ile ilgili yazılar yayınlamaktayım. Bu yazılarımda insanları bu konularda bilgilendirmeye ve toplumda bu konularda oluşmuş yanlış inanç ve düşünceleri eleştirmeye gayret etmekteyim. Bu yazılarımı www.ilimvetasavvuf.com adlı web sitemde yayınlamaktayım. Ayrıca bu yazılarımın bazılarını İngilizceye çevirerek www.scienceandsufism.com adlı web sitemde yayınlıyorum.

Bu yazılarımın amacı, insanların tasavvuf ile ilgili merak ettikleri konuları ele almak ve müspet bilim ile tasavvuf arasındaki ilgi ve çelişkileri ortaya koymaktır. Ayrıca İslam inancı ile ilgili bazı konuları ehl-i sünnet itikadı çerçevesinde ele alarak, bunlarla ilgili yorumlarımı dile getiriyorum.

Yayınladığım yazılar aslında sosyal medyada insanlarla bir çeşit sohbet yapmaktır. Artık insanlarla sohbet yapmak için internet ortamı kullanılmaktadır. Bu nedenle web sitelerimde yayınladığım yazıları Facebook, Twitter ve Instagram'da oluşturduğum hesaplarla insanlara ulaştırmaktayım.

Yayınladığım yazıları kitaplar halinde de neşretmeyi hedeflemekteyim. Birinci adım olarak yazılarımın bazılarını “ Sosyal Medyada Sohbetler – 1.Bölüm” adlı e-kitabımda yayınladım. Bu e-kitabımla bu serinin 2. Bölümünü yayınlıyorum. Bu çalışmalarına devam edebilmede, Allah Teâlâ'nın beni muvaffak kılmasını dilerim.

Prof. Dr. Mehmet Halil Oryan

Özgeçmiş

Prof. Dr. Mehmet Halil Oryan, 1947 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 1964-1968 yıllarında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümünde lisans eğitimi gördü. 1968-1973 yıllarında Almanya'daki Göttingen Üniversitesi'nde matematik lisans eğitimi aldı. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümü'ne asistan olarak girdi. 1979 yılında burada doktorasını yaptı. 1985 yılında aynı bölümün Cebir ve Sayılar Teorisi Kürsüsü'ne doçent olarak atandı. Aynı kürsüde 1996 da Profesör oldu. Buradan 2004 yılında emekli oldu. Profesör Oryan ulusal ve uluslararası dergilerde makaleler yayınlamıştır. Yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmiştir. İÜFF Mecmuası'nın yayın kurulu ve İMKB Dergisi'nin hakem heyetinde görev yapmıştır. 1998-2000 yılları arasında İÜ Matematik Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.

Mehmet Halil Oryan Sufi'dir. Küçük yaştan beri tasavvufla ilgilidir. Hacı Bayram Veli (ks) ın müridi olan Hakkı Şiştari (ks) ın talebesidir. Tasavvuf ile ilgili makalelerini www.ilimvetasavvuf.com ve www.scienceandsufism.com adlı web sitelerinde yayınlamaktadır.

İçindekiler

Önsöz

Selefiyye (Selefilik) Ekolü

İbni Teymiyye

Vehhabilik

Yeni Selefilik

Haricilik (Havarîc)

Şîâ (Şîilik) Mezhebi

Nebevi Tıp

İslam'da Bereket Olgusu

Dinde Reformistler 1

Dinde Reformistler 2

Tarihselcilik

Hadis İnkarcılığı

Mezhepsizlik Bid'attır

Mezheplerin Birleştirilmesi

İslam Felsefesi ve Çelişkileri

İslam Felsefesinde Aristoculuk (Meşşai Okulu)

İmam Gazali'nin Felsefeye Eleştirileri ve Bugünkü Yansımaları

Kaynaklar

Selefiyye (Selefilik) Ekolü

Selefilik ekolü üç ayrı kuşakta ortaya çıkmıştır.

1) İlk dönem selefilik, h. 3. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu ilk aşamaya “eski selefiler” denilmektedir. Bu döneme icmal devri de denir. Bu ilk dönemde Selefiyye, sahabe, tabiin ve tebe-i tabiin yolunu benimseyen, bid’at saydıkları Cehmiyye, Mutezile ve Kaderiyye’nin Ehl-i Sünnet’ten farklı yorumlarını reddeden, hadisçi ve fukahanın benimsediği genel bir anlayış türüdür. Bunlar Hanbeli mezhebi mensuplarıdır. Mutedil bir ehl-i sünnet mezhebi olan Ahmed bin Hanbel’in mezhebini kendilerine yakın bulmuşlardır. Bütün görüşlerinin Ahmet bin Hanbel’iye ait olduğunu iddia ederler. Sufyan es Sevri (ö. 778), Malik b. Enes (ö.795) bu dönemin önde gelen alimleridir.

2) Selefilik inancı h. 7. yüzyılda tekrar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İbn-i Teymiyye (h.661-728) tarafından selefilik görüşleri yeniden ele alınmıştır. Ancak zamanına göre bazı görüşlerini de selefiyye inancına ilave etmiştir. İbn-i Teymiyye zahirperest yorumlarıyla bazı akımları da etkilemiştir. Onun zamanında ehl-i hadis ekolü sistematik selefiliğe dönüşmüştür. Bu dönemde yapılan tahlil ve farklı ilmi çıkışlarla, selefiyye görüş ve düşünceleri etkin bir konuma getirilip, kelam, tasavvuf ve felsefe gibi geleneklere alternatif bir seviyeye çıkarmaya gayret edilmiştir. Daha sonra selefiyyenin katı lafızcı yaklaşımından Kuran ve Sünnet çerçevesi içinde dini bir akılcılığa yer veren bir anlayış daha oluşmuştur.

3) Arap yarımadası'ndaki Necd bölgesinde h. 12. yüzyılda Muhammed bin Abdülvehhâb tarafından selefiyye inancı tekrar ortaya çıkarılmıştır. M. 1703 de doğan bu şahıs, İbn-i Teymiyye'yi takip etmiş, hatta daha da ileri giderek, İbn-i Teymiyye'nin tenkit ettiği görüşlere sahip olanları kafir ve müşrik saymıştır. Muhammed bin Abdülvehhab'ın yürüttüğü harekete "Vehhabilik" de denir. Vehhabiliğin selefilik adını alması bir kamuflajdır.

Selefiler Hanbeli mezhebine ait olduklarını ve görüşlerinin İman Hanbeli'ye ait olduğunu söyleseler de, Hanbeli mezhebinin bazı alimleri onların görüşlerinin İmam Hanbeli'ye ait olduğunu kabul etmezler. Çünkü Selef-i Salihin'in ve İmam Hanbeli'nin ehl-i sünnet çizgisinde olmasına karşılık, selefiyyenin küfre giden bazı görüşleri vardır.

Selefilik, İslam düşünce tarihinde kelam, felsefe ve tasavvuftan farklı özellikler taşıyan ayrı bir damardır. Selefililiğin selef anlayışı ile gerçek selef olan Selef-i Salihin'in arasında büyük farklar vardır. Selefilik akımı, her ne kadar Selef'in anlayış ve uygulamalarını esas aldığını söylüyorsa da, hakikatte Selef-i Salihin'in anlayış ve uygulamalarıyla bağdaştırılamayan birçok fikir ve görüşler benimsemişlerdir. Onların reddedici, dışlayıcı, katı ve tekelci anlayışı, ne "Ehl-i Sünnet-i Hâssa" dediğimiz Selef'te, ne de "Ehl-i Sünnet-i Amme" dediğimiz Halefte görülür.

Selefiyye isminde, İslam tarihinde belirli bir mezhep yoktur. Selefilik bir mezhepten çok bir yöntem, yaklaşım tarzı ve anlayıştır. Bu ekolün, Selef-i Salihin'in ümmetin geneline ait olan mirasına konmak ve kendileri gibi düşünmeyenleri bu mirastan mahrum bırakmak gibi bir eğilim ve dışlamacılık üzerinde olduğu görülmektedir.

Selefiyye'nin Selef-i Salihin ile aynı görülmesi mümkün değildir. Çünkü Selef-i Salihin içine Ehl-i Rey'de Ehl-i Hadis'te girer, ancak Ehl-i Rey selefiyye ile asla bağdaşmaz. Hz.Ömer (ra), Hz. Ali (ra), Abdullah b. Mesud (ra) herkese göre salih selefidirler. Fakat fırka anlamında Selefiyye'ye asla sığmayacak kadar cesur ve özgür içtihatlar yapmışlardır. Aynı şekilde İmam Hanefi ve İmam Muhammed Selef-i Salihin'den olmakla birlikte Selefilik akımına mensup sayılmazlar.

Selefilik, Eş'arilerin kuvvetli oldukları bölgelerde ortaya çıkmıştır. Her iki grup ta Selef-i Salihin yolunda olduklarını iddia ettiler. Ancak aralarında anlaşmazlık ve şiddetli tartışmalar olmuştur.

Selefiyye'nin kullandığı yöntem

Selefiyye itikatta İmam Hanbeli mezhebindendir. Kitap ve Sünneti delil olarak kabul eder. Ayrıca sahabenin icmasını kabul eder, kıyasa pek başvurmaz. İtikadi konularda akla fazla yer vermez.

Selefiyye hadis rivayetini ön plana alır ve iman konusunda tek otoritenin yalnızca vahyedilmiş metni, Peygamberin ve seleflerin sözleri olduğunu kabul eder.

Kuran ve Sünnet'teki müteşabih ayet ve hadisleri lugat anlamında esas olarak olduğu gibi kabul ederler. "el", "yüz", "gelme", "oturma", "inme", "arşa istiva etme", "gazaplanma", "gülme" gibi sıfatlar mahlukat hakkında ne ifade ederse Allah Teâlâ hakkında da aynı şeyi ifade ettiğini kabul ederler.

Fıkhi meselelerde herhangi bir müçtehid imamın taklit edilmesine karşı çıkarlar. Bunun şirk ve küfür olduğunu iddia ederler.

Selefiyye felsefi bir metot kullanmamıştır. İnanç meselelerinin sahabe-i kiram'ın ve tabiinin zamanında anlaşıldığı şekilde anlaşılmasını istediler. İtikadi meselelerde yalnızca Kuran ve Sünnet'e dayanan delilleri kabul etmişlerdir.

Selefilere göre akli metotların İslam'dan sonra icat edilen, sahabe ve tabiinin bilmediği hususlar olduğunu iddia ederler. Onlara göre aklın otoritesi sadece inanmada, boyun eğmede, naklen bilinen şeyleri akla yaklaştırmak ve nakille çelişmemekte görülür. Akıl şahittir, hakim değildir. Akıl ikrar eder ve destekler. Kuran'ın kapsadığı delilleri ancak açıklayabilir. Akıl naklin arkasında yürür ve onu destekler. Fakat hiçbir zaman kendi başına delil olmaz.

İmam Gazalî, “İlcâmü'l Avam” adlı kitabında ilk dönem Selefiyye'nin yöntem açısından temel özelliklerini şöyle ifade eder:

“Allah'ın ve Peygamber'in bildirdiği her şeyi tam bir teslimiyetle tasdik etmek, kavranması zor olan konularda acziyet ve eksikliği kabullenmek, kühnüne vakıf olunamayacak konularda gereksiz sorular sormamak, manaları anlaşılmayan lafızlar üzerinde tasarruf ve yorumlar yapmamak, bu türlü meselelerle ilgili araştırmalara girişmemek ve daha çok ilimde derinleşmiş kimselerin rehberliğine güvenmektir.”

Ancak bu yöntemin istidlâl (akıl yürütme) metodunu kullanan ilim sahiplerini tatmin etmesi zordur. Bu açıdan Kuran'da tefekkür ve akletmeye sıkça vurgu yapılmış, insanlar Allah'a inanmaya yönlendirilen tabiattaki nesne ve olaylar üzerinde düşünmeleri öğütlenmiştir:

“Allah, sizin için, o su ile ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her çeşit meyveleri bitirir. Şüphesiz ki, bunda düşünecek bir topluluk için büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 16/11)

“Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize O verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emrine boyun eğmişlerdir. Şüphesiz ki, bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.” (Nahl, 16/12)

“Size hem korku ve hem de umut vermek için şimşegi gösteriyor. Gökten bir su indiriyor da onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat veriyor. Şüphesiz ki bunda aklını kullanacak bir kavim için nice ibretler vardır.” (Rum, 30/24)

H. 5. ve 6. yüzyıllarda Selefiyye ekolünün temsilcileri arasında kelim metodunu kısmen benimseyip tevili bazı konularda uygulayan yeni bir akım gelişmiştir. Bu anlayış ilk dönem selefiyye ekolü içinde yöntem anlamında bir yeniliktir. El Ferrâ, İbn Akîl ve İbnü'l-Cevzî ile bu yeni görüş belirgin hale gelmiştir. Ancak bu alimler selefiyyenin yolundan ayrıldıkları için kendi ekol mensupları tarafından eleştirilmişlerdir.

Selefiyye'nin İtikadî Görüşleri

Vahdaniyet (Allah'ın birliği)

Selefilik, vahdaniyeti İslam'ın temeli olarak görür. Ancak İslam alimlerinin ittifakla kabul ettikleri bazı hususların vahdaniyete ters düştüğünü iddia ederler. Örneğin bir Veli kulun vasıta yapılarak Allah'tan bir şey istemenin vahdaniyete ters düştüğünü iddia ederler. Aynı şekilde Peygamber'in kabrine (Ravza-ı Mutahhara) karşı yönelerek ziyaret etmenin, onun etrafında ibadet etmenin vahdaniyet ile çeliştiğini kabul ederler. Allah dostlarının kabirlerinin hakkında da aynı kanaati taşırlar. Bunları bid'at olarak kabul ederler. Oysa Ehl-i Sünnet İslam alimlerine göre bu fiiller bid'at değildir.

Allah'ın sıfatları ve fiilleri

Selefiyye, Kuran ve Sünnet'te zikredilen, Allah Teâlâ'nın her sıfatını ve her fiilini olduğu gibi zahiren kabul ederler. Zahiri bırakıp tevil veya tefsir yapmazlar. Selefiyye, Allah'ın Zat'ının yaratılanlara benzemediği gibi sıfatlarının da yaratılanların sıfatlarına benzemediğini kabul ederler. Ancak Allah'ın kendini sıfatlandırdığı veya Peygamber'in O'nu sıfatlandırdığı sıfatları redetmezler.

Müteşabih ayet ve hadisler

Selefiyye, Kuran'da ve hadislerde zikredilen “üstte ve altta olmak”, “arşın üzerinde oturmak”, “yüz ve el sahibi olmak”, “sevmek ve kızmak” gibi sıfatları herhangi bir tevil yapmadan Allah'a isnat ederler. Ancak İslam alimleri bu söylenenleri kesinlikle, Allah'ı yaratıklara benzetmeye ve Allah'a cisim isnat etmeye yol açacağını ispat etmişlerdir. Hanbeli fıkıh alimi İbnül Cevzî, Selefiyye'nin bu görüşlerine karşı çıkmış ve bu görüşlerin Selef-i Salihin'in ve İmam Hanbeli'nin görüşleri olduğu iddiasını ret etmiştir. İbnül Cevzî bu konuda şunları söylemektedir:

“Bunlar, Allah'ın sıfatlarını hissi ölçülerle değerlendirdiler. *“Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı”* hadis-i şerifi işittiler ve Allah'ın Zat'ına ilaveten, şeklinin ve yüzünün bulunduğunu, iki eli, iki parmağı, avucu, göğsü ve iki ayağı bulunduğunu iddia ettiler. Allah'a isim ve sıfat isnat etmede, metinlerin zahirine baktılar.”

Bu hususta onların ne akli ne de nakli delilleri vardır. Bunlar, yaratılanların sıfatlarını andıran hususları Allah'a isnat etmekten kaçınmadılar. Zahiri manalardan, insanların sıfatlarını ifade eden manalar kastedilmektedir. Bir kelime, mümkün olduğu ölçüde gerçek mânâsına yorumlanır. Şayet onun gerçek manasında yorumlanmasına mani bir durum bulunursa, o zaman, mecazi manada kullanıldığı anlaşılır.

Diğer taraftan Selefiyye, Allah'ı bir şeye benzetmekten kaçındıklarını söylerler ve Ehl-i Sünnet olduklarını iddia ederler. Ancak bunların konuşmalarında bir “benzetme” olduğu şüphesizdir. Maalesef halk ta bunlara uymaktadır.

Selefiyye diyor ki, “Hadisler zahiri manaları ile alınır”. “Ayak” kelimesinin zahiri manası belirli bir organı gösterir. Kim, “Allah, mukaddes Zat'ıyla oturmaktadır” derse, O'nun, gözle görülebilen, elle tutulabilen hissi şeylere benzetmiş olur.

Temel esaslarda, kendisi ile ispat edilen akıl ihmal edilmemelidir. Çünkü biz Allah'ı akıl ile bildik ve Allah'ın “Kadim” olduğuna, onunla hükmettik. Eğer Selefiyye, “Biz sadece hadisleri okur ve susarız” derlerse, bir sorun olmaz. Fakat müteşâbih hadisleri, zahiri manalarına yorumlarsa, bazı çirkin sonuçların ortaya çıkmasına sebep olurlar.

Hanbeli mezhebi h. 4. ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkan bu görüşlere karşı çıkmıştır. Bunun sonunda Selefiyye ekolü ortadan kaybolmuş ve gizlenmiştir. Ancak İbn-i Teymiyye gelince bu görüşleri tekrar ortaya attı. Böylece Selefiyye görüşleri tekrar yayıldı. Bu fiillerinden dolayı İbn-i Teymiyye halk ve yönetim tarafından işkence ve eziyet görmüştür.

Allah Teâlâ, *"Allah'ın eli, onların elleri üstündedir."* (Fetih, 48/10), *"Her şey yok olmaya mahkumdur. Ancak Allah'ın yüzü hariç."* (Kasas, 28/88) buyurmaktadır. Bu metinlerden zahiri ve hissi manaları mı anlaşılmalıdır? Yoksa Allah'ın şanına yakışan başka manalar mı anlaşılmalıdır? Örneğin "el" kelimesi "kudret ve nimet" manasına, "yüz" kelimesi "Zat" manasına, "Dünya semasına inmek", "hesabın yaklaşması" veya "Allah'ın kullarına yakın olması" mânâsına yorumlanabilir. Birçok ilm-i kelim ve fıkıh alimi bu gibi kelimeleri böyle tefsir etmişlerdir. Bu alimlere göre bu kelimelerin uygun bir şekilde tefsir edilmesi, onların zahiri manalarını anlayıp, keyfiyetinin nasıl olduğunu bilmediğini söylemekten daha iyidir.

Yalnız zahiri manaları anlamaya çalışanlar şöyle demektedir: "Allah'ın eli vardır, fakat nasıl olduğunu bilemeyiz. O'nun eli yaratılanların ellerine benzemez. Allah da aşağıya iner, fakat O'nun inişi bizimkine benzemez..." Müteşabih metinlerin bu şekilde açıklanması kelimelerin, anlaşılmayan ve gayeleri olmayan bazı bilinmeyen manalara havale etmek demektir. Halbuki bu gibi kelimeleri, lisanın kabul edeceği uygun manalara yorumlayacak olursak, Allah'ı tenzih eden ve anlaşmazlıkları bertaraf eden sonuçlara varırız.

Oysa Selefiyye, böyle bir tefsire girmeyi bid'at (doğru yoldan sapmak) olarak nitelendirmiştir. Onlar lafızları zahiri manalarında yorumlamışlar ve Allah'ın sıfatlarının niteliğini (keyfiyetini) açıklamaktan kaçınmışlardır.

Her ne kadar Selefiyye, Selef-i Salihin'in yolunda olduklarını söylese de, İslam alimlerinin çoğu bu konuda onlara karşı çıkmışlardır. Örneğin İmam Gazalî "İlcâmul avam an ilm-i kelim" adlı kitabında Selefiyye'nin bu görüşlerine karşı çıkarak şunları söylemektedir:

"Kuran ve hadislerde bulunan müteşabih lafızların iki türlü manası vardır. Birincisi zahiri manadır. Bu mana duyu organları ile hissedilen manadır. Bu gibi manaların Allah Teâlâ'ya nispet edilmesi mümkün değildir. İkinci mana ise, kolayca anlaşılan mecazi manadır. Bu manayı, Arapça bilen bir insan tevil ve tefsire girişmeden kolaylıkla anlayabilir."

Kuran mahluk mudur?

Allah'ın sıfatları hakkındaki konuşma ve tartışmalar, meseleyi Kuran'ın mahluk olup olmadığı konusuna çekmiştir. Selefiyye, Allah'ın “Kelam” sıfatının “kadim” olduğunu kabul eder. Onlara göre Allah'ın yarattıklarına hitap ettiği Kuran kelamı, ne Allah'ın yarattığı bir şeydir ne de “kadim”dir. Selefiyye, Kuran'ın yaratılmamış olduğunu (mahluk olmadığını) söylemek, onun kadim olduğunu ifade etmeyeceği görüşündedir. Onlara göre Kuran, Allah'ın Zat'ında bulunan ve kadim olan “Kelam” sıfatı değildir.

Selefiyye bu konuda Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat itikadından ayrılmaktadır. Çünkü Ehl-i Sünnet inanışına göre, Kuran Allah kelamıdır, mahluk değildir ve kadimdir.

Allah Teâlâ'nın yaratmada tek oluşu

Selefiyye, kadere, hayır ve şerre iman eder. Allah'ın kudret ve iradesinin her şeyi kapsadığını, Allah'ın kulları ve onlardaki bütün güçleri yarattığına ve kulun kendi kudret ve iradesi ile dilediğini yaptığına inanırlar. Onlara göre, kul gerçekten kendi fiilini yapandır. Kulun kudreti, iradesi ve dilemesi mevcuttur. Ancak “*Allah dilemeden siz dileyemezsiniz*” (Tekvir, 81/29) ayeti bunu tekzip etmektedir. Onlara göre “Kulun fiilini Allah yarattı demek, o fiilleri meydana getiren sebepleri kulda Allah yarattı” demektir.

Ehl-i Sünnet itikadına göre, kulların hareket ve sükun şeklindeki bütün fiilleri gerçek olarak onların elde ettikleri bir şeydir. Allah Teâlâ ise onların haliki yani yaratıcısıdır. Kulların bütün fiillerini O'nun dilemesi, ilmi, kazası ve kaderi iledir.

Dua istemek şirk midir?

Selefiyye göre dua etmek ibadetlerdendir. Fakat her kim ölümlere veya dirilere dua edip yalvarırsa ve onlardan yardım beklerse, o kişi dinde yeni bir şey (bid'at) icat etmiş olur. Böylece Allah'a şirk koşmuş olur. Yine kim, yaratılanları vasıta yaparak Allah'tan bir şey dilerse veya O'na yemin ederse, Allah'ın göndermediği bir bid'at icat etmiş olur. Onlara göre teberrük (bereketlenme) ve takdis (kutsama) için Peygamberlerin ve Salih kulların kabirlerini ziyaret etmek bid'attır ve şirktir.

Bu görüşler İslam alimlerinin çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. Özellikle Peygamberin kabrinin ziyaretinin yasaklanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü Peygamber kabrini ziyaret etmek, onun yaptığı mücadeleyi ve tevhid inancının yükseltilmesini hatırlatmaktadır. Selef-ii Salihin, Peygamberin Ravzası önünden her geçişlerinde ona selam vermişlerdir. Yine dört mezhebin imamı Medine'ye geldiklerinde Peygamberin kabrini ziyaret etmişlerdir. Peygamberin kabrinin teberrüken (berekat edinme için) ziyaret edilmesi güzel bir davranıştır. Çünkü teberrük kelimesinde tapınma anlamı yoktur.

İyi bilinmelidir ki, Resulallah'ın kabrini ziyaret etmek bir hatırlama, bir öğüt, bir hidayet ve bir basirettir. Bir hadiste Peygamber (sav) şöyle buyurur: "Benim kabrimi ziyaret eden, sağlığımdayken beni ziyaret etmiş gibi olur." Buna göre Peygamber (sav) kabrinin ziyaretini yasaklamamış, bilakis teşvik etmiştir.

Resulallah'ın kabrinde yapılan dua ise en mübarek bir duadır. Çünkü orada kalp huşu içinde, akıl şuurlu, nefis ihlaslı ve vicdan uyanıktır. Ayrıca peygamberin kabrine daima Allah'ın rahmet tecellileri iner. Bu rahmet tecellilerinden onun yanında bulunanlar da istifade etmiş olurlar. Aynı şey Allah dostlarının kabirleri için de geçerlidir. Allah'ın dostları Allah'ın rahmet tecellileri altındadır. Onlara yakın olmak bu rahmetten faydalanmak demektir. Onlar kabirlerinde ziyaret edildiğinde, Kuran okunarak oluşan sevap onlara hediye edilir, onlar da buna mukabil ziyaret edenler için hayır dua ederler. Şuna inanırız ki, onlar ölü değil diridirler. Allah dostunun ruhu kabrinin üstündedir ve geleni, gideni, yapılanları görmektedir, tıpkı yaşarken olduğu gibi. Burada ziyaretçinin dua istemesi orada yatan kişiden kendisinin bir ihtiyacı için Allah'a dua etmesi içindir. Yoksa orada bulunan Allah dostunun elinde bir güç olmadığını herkes bilir. Fakat Allah dostlarının dualarının Allah tarafından kabul edilmesi umulur. Çünkü onlar Allah'ın razı olduğu kişilerdir. Allah'ın onlardan razı olduğunu şu ayetlerden anlayabiliriz:

“Haberiniz olsun ki, Allah'ın dostları üzerine ne korku vardır, ne de onlar mahzun olurlar. Onlar ki iman etmişler ve Allah'a karşı gelmekten sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da, ahiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde değişiklik yoktur. İşte bu en büyük kurtuluştur.” (Yunus, 10/62,63,64)

Ancak bu zatların herkes için Allah'a dua edip etmeyeceklerini bilemeyiz. Dua için son merci Allah Teâlâ'dır. Duaların kabulü ancak O'na aittir. Bu nedenle bu türlü dua istemeler İslam dışı bir davranış ve bir şirk değildir.

Tasavvufa itirazları

Selefiyye bazı bakımlardan tasavvufa cephe almıştır. Onlara göre Vahdet-i Vücûd Hint düşüncesidir ve uluhiyetin bir kısmının eşya veya insanlara hulûl etmesi anlayışıdır. Bu görüşün tasavvuftaki, özellikle İbni Arabi anlayışındaki Vahdet-i Vücûd ile ilgisi yoktur. İbni Arabiye göre evrendeki bütün var olan şeyler vücudu teşkil ederler ve bunlar Allah'ın tecellileridir. Var olan şeyler aslında bir'dir, fakat görünüşte çokluk şeklindedir.

Sufinin fena ve beka makamlarına yolculuk yaparak birçok tecellilere muhatap olmasını Selefiyye kabul etmez. Onlara göre bunlar bir aldatmacadır. Onların, bu düşüncelerinin nedeni olarak gösterdikleri deliller, bu yoldaki bazı sahtekarların davranışlarıdır. Bu sahtekarları bahane ederek tasavvufu aşağılamak ve itibarsızlaştırmak çok yanlış bir iştir. Her konuda suistimaller olabilir. Bunun nedeni halkın bu konulardaki cehaletidir. Ancak Selefiyye bu konuda haksız bir eleştiri yaparak, bütün sufileri aynı başlık altında toplamaları büyük bir iftiradır.

Selefiyye, tasavvuf adı altında Müslüman toplum, şahıs veya nesnelere kutsiyet atfeden uygulamalardan, halkı uzaklaştırma çabalarını gösterdiklerini ifade ederler. Bu görüş yanlıştır. Çünkü tasavvufta ne bir topluma ve ne de bir şahsa kutsiyet atfedilemez. Tasavvuf, Sırlar İlmini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu ilmi elde etmenin yöntemleri vardır. Bu yöntemlerin farklılaşması sonucu çeşitli tarikatlar oluşmuştur. Ancak bütün tarikatlar ehl-i sünnet ve'l cemaat itikadındadırlar. Tasavvuf konusu olan sırlar ise aslında Kuran'da zikredilen Hikmet ile özdeştir. Bu anlamda Peygamberimiz de bir mutasavvıftır. Çünkü hikmeti Müslümanlara öğretmiştir.

Bize göre Selefiyye tasavvuf aleyhinde olan görüşlere sahip olmasının nedeni, kendi ekolleri içinde gerçek tasavvufu bilen insanların olmayışıdır. Eğer içlerinde gerçek tasavvufu yaşamış ve idrak etmiş insanlar olsaydı, bu düşüncelere sahip olmazlardı. Ayrıca gerçek sufiler onların itikadî görüşlerine katılmamışlar ve Ehl-i Sünnet çizgisinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Yayınlanma Tarihi : 23.07.2019

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

التَّائِمُ تَوْبَةٌ

İbni Teymiyye

Asıl adı Ahmet Takiyüddin Ebu'l - Abbas olup ailesine nispetle “İbni Teymiyye” diye anılır. İbni Teymiyye Harran'da doğmuş, Mogolların Harran'ı işgalinden sonra yedi yaşında iken ailesi ile Şam'a hicret etmiş ve orada m. 1328 yılında vefat etmiştir. Babası bir hadis alimi olup Şam'daki Mescid-i Emevi’ de hadis dersleri vermiştir. Babası öldükten sonra İbni Teymiyye 21 yaşında babasının kürsüsünde ders vermeye başlamıştır. İbni Teymiyye önce hafız olmuş, sonra da babasından hadis ilmi tahsil etmiştir. Ayrıca diğer hocalardan fıkıh, tefsir, akaid, kelim ve Arapça derslerini okumuştur.

İslam'ın erken asırlarında başlayan müteşabih (birbirine benzer) ayetler ve Allah Teâlâ'nın sıfatları ile ilgili tartışmalar zamanla mezhepleşmelere neden olmuş ve kurumsal bir statü kazanmıştır. Bu statü zamanımıza kadar devam etmiştir. Ancak Ehl-i Sünnet akidesini benimseyen kelim alimlerinin gayretleri ile canlılığını yitiren kelami münakaşalar, İbni Teymiyye'nin Allah Teâlâ'nın zatı ile ilgili ileri sürdüğü görüşlerin etkisi ile tekrar alevlenmiştir. İbni Teymiyye kendisi gibi inanmayan ve düşünmeyenleri “Ehl-i Zeyg” (Yanılgılar) olarak isimlendirmiştir. Allah'ın zatı ile ilgili konularda Sufi, Mutezile, Eş'ari kelimcileri ve filozofları sert ifadelerle tenkit etmiştir.

İbni Teymiyye ve talebesi İbni Kayyum el-Cevziyye, Şam bölgesinde selefilik akımını tekrar canlandırmışlar ve böylece Ehl-i Hadis ekolünü sistematik bir selefiliğe dönüştürmüşlerdir. Böylece selefiyye düşüncesi, kavramsal içeriğini ilk olarak İbni Teymiyye ve takipçileri vasıtasıyla kavuşmuştur. İbni Teymiyye bu hareketi pasif, salt tepkici ve reddiyecilikten çıkarıp, aksiyoner ve aktif hale getirmiştir.

İbni Teymiyye Hanbeli mezhebine bağlı olduğunu söyler ve Eş'ari mezhebini sevmez. Çünkü el Eş'âri sünnete sarılmakla birlikte akaid konularındaki görüşlerini ispatı için re'y (fikir)'e başvuruyordu. Bu bakımdan Sünniler ile birleşiyordu. Ancak Eş'ârielerin bazı yöntemleri Hanbeli'lerin usulüne uymuyordu. Bu nedenle bir kısım Hanbeliler ile Eş'ari mensupları arasında şiddetli çatışmalar olmuştur.

İbni Teymiyye dört mezhebin hiçbirine tam bağlı olmamıştır. Kendisine has bir mezhep ve anlayış oluşturmaya çalışmıştır. Oysa Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat mezhepleri olan bu dört mezhep, Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleri, İslam'ın üç asır boyunca İslam alimlerinde incelenerek elde edilen itikadi ve ameli konularda süzülmüş bir bilgi birikimidir. Dolayısıyla bu mezheplerle İslam bütün meselelerine çözüm üretebilmiştir. Bu nedenle bugüne kadar bu dört mezhebin dışında devamlı yaşayan bir Ehl-i Sünnet mezhebi daha ortaya çıkmamıştır.

İbni Teymiyye kendisine has bir anlayış geliştirmek isteyince zorunlu olarak Ehl-i Sünnet çizgisinin dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Mücessime (cisimleştirme) ve müşebbihe (benzetme) gibi sapık ve batıl görüşlerin içine düşmüştür. Bu onun diğerlerinden farklı olma isteğinin bir sonucudur. Buna bir de mizaç olarak hiddetli ve öfkeli olması eklenince, bazı konularda aşırılığa kaçması ve eleştirileri dikkate almaması gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

İbni Teymiyye hakkında Zehebi şöyle söylemektedir: “Ben İbni Teymiyye'nin masum olduğuna inanmıyorum. Bir kısım aslî ve fer'i meselelerde ona muhalifim. O, münakaşalar da hiddetli, öfkeli ve hasımlarına karşı çok şiddetli davranışı sebebiyle gönüllerde kendisine karşı düşmanlık meydana getirmektedir.”

İbni Teymiyye zaman zaman devlet adamlarının ve kadıların katıldıkları meclislerde muhakeme edilmiştir. Ehl-i Sünnet akidesine ve icmaya aykırı bazı fetvaları nedeniyle birkaç defa hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak Şam'da Mogol'lara karşı kahramanca savaşmasından dolayı halk tarafından sevilmesine ve takdir görmesine neden olmuştur.

İbni Teymiyye'nin itikadi görüşleri İslam düşünce tarihinde derin izler bırakmıştır. Bugün bile İslami anlayışlar üzerinde etkili olmaktadır. Onun görüşlerini esas alanlar ve verdiği fetvaların doğru olduğunu düşünenler, tehdit ettiği Maturidi ve Eş'ari mezhebinin mensuplarını ehl-i zeyg olarak nitelemektedirler. Ehl-i Sünnet alimleri tarafından görüşleri tenkit edilen İbni Teymiyye, hakkında yazılan reddiyelerin etkisiyle zamanla itibarını kaybetmiştir. Ancak onun görüşleri Vehhabilik hareketi ile 1738 yılında itibaren tekrar ortaya çıkmıştır.

İbni Teymiyye'nin Metodu

İbni Teymiyye ele aldığı bir meseleyi incelerken, onun doğruluğunu ortaya koymak için önce Kuran'a müracaat eder. Eğer o konuda Kuran'da bir ayet bulamazsa, hadis ve sünnete müracaat eder. Ancak hadislerin doğruluğu konusunda seçici davranmıştır. Birçok fıkıh imamının kabul ettiği re'yi kabul etmez. Kuran ve sünnetin dışına çıkan her hareketi sapkın bid'atlar olarak niteler. Kuran'ı selef alimlerinin görüşleri çerçevesinde tefsir ettiğini iddia etmektedir. Ona göre dini hakikatin tek kaynağı Kuran, hadis ve onlar üzerine sahabenin ve onlara tabi olanların yaptıkları yorumlardır. İcma ile, yani Peygamberin arkadaşlarının uzlaşması ile pekiştirilen yorumların asla yanlış olamayacağını düşünmektedir. Bu nedenle Gazali sonrası anti rasyonalist (akıl dışılığı) akımını desteklemiştir.

Ona göre, "sahih nakil sarih akıllı çatışmaz". Eğer ortada bir problem varsa bunun ya nakledilenin sıhhatinden ya da sarih akıl tarafından bilinmemiş olmasından kaynaklandığını ileri sürer.

İbni Teymiyye mezhebini "münezzihe/tenzih eden" olarak isimlendirir. "Münezzihe" meşrebinin seleften tevarüs (mirasa konma) ettiğini iddia ederek şunu söyler:

"Selefin itikatta mezhebi, sıfatları ret etme ile, Allah Teâlâ'yı insanlara benzetme arasında orta yoldur. Onlar Cenab-ı Hakk'ın zatını yaratılmışlara benzetmedikleri gibi sıfatlarını da onların sıfatlarına benzetmemişlerdir."

İbni Teymiyye ve onun talebesi İbni Kayyum savunduğu görüşlerini, Selef-i Salihin dönemindeki görüşlere benzetmeye çalışmışlar ve dolayısıyla kendilerine göre doğru gördükleri her meseleyi selefe atfederek Müslümanların kafalarını karıştırmışlardır. Kitaplarında da görüş karışıklıklarına rastlanmaktadır. Kitaplarının başında iddia ettiği şeye ortada itiraz ettikleri, sonunda ise bambaşka şeyler söyledikleri çok sık rastlanır. Örneğin Cenabı Hakk'ın isim ve sıfatlarını inkar edenlerle, onları yaratılmışların sıfatlarına benzeten mücessime ve müşebbihe meşrebi taraftarlarını, Allah'ın ayetlerini tahrif etmekle itham eden İbni Teymiye, eserlerinde Allah'a mekan isnat ederek inkar ettiği tecsim inancını savunmuştur. Kuran'da, sünnette, Arap dilinde mecazın olmadığını iddia etmiş ve selefın hiç tevil yapmadığı gibi hezeyanlar ortaya atmıştır. Bu nedenle Ehl-i Sünnet İslam alimleri kendisini çok sayıda sert reddiyeler de bulunmuştur. İbni Teymiyye bu çarpık fikirleri yüzünden hayatı sürgünde ve hapislerde geçmiştir.

İbni Teymiyye'nin Görüşleri

Tevhid anlayışı

İbni Teymiyye'ye göre, tevhid akidesini (Allah Teâlâ'nın Zat, Sıfat ve Fiillerinde "tek" oluşu) Kuran ve sünnette var olduğu şekilde anlayanlar yalnız selef alimleridir. Bu nedenle imani konularda da onların görüşleri benimsenmelidir iddiasında bulunmuştur. Ona göre selefi akidenin temeli şu ayetlerdedir:

"Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Diridir, Kayyumdur." (Bakara, 2/255)

"De ki: O Allah birdir. Bütün varlıklar ona muhtaç, fakat O hiçbir şeye muhtaç değildir. Ne doğurdu ne de doğruldu. Hiçbir şey onun dengi değildir." (İhlas, 112/1-4)

Bu nedenle, selefının, Allah'a onu kendisini tavsif ettiği şekilde iman ettiğini söyler.

Allah'ın Sıfatları

İbni Teymiyye, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının inkar edenlerle, onları yaratılmışların sıfatlarına benzeten mücessime ve müşebbihe görüşlerini "Allah'ın ayetlerini tahrif etmekle" itham etmiştir. Ancak Allah Teâlâ'ya mekan isnat ederek inkar ettiği tecsim inancını savunmuştur.

O, Allah Teâlâ'yı Kuran ve sünnette ifade edildiği şekilde vasıflandırdığını, bu noktada herhangi bir değişiklik ve inkar içinde olmadıklarını ifade eder. Ayrıca sıfatların keyfiyetini açıklama ve insanların sıfatlarını benzetme yoluna da sapmadıklarını söylemektedir.

Allah Arş ve Semanın Üzerinde mi?

İbni Teymiyye'nin eserlerinde açık bir şekilde müşebbihenin ve mücessimenin etkisi hissedilmektedir. Ona göre aşağıdaki ayetler, Allah'ın mekânsal olarak arş ve semanın üzerinde olduğunu göstermektedir:

"Güzel sözler ancak O'na yükselir." (Fatır, 35/10)

"Ey İsa! Şüphesiz seni kabz edecek ve kendime yükselteceğim." (Al-i İmran, 3/ 55)

"Göktekinin size yere geçirivermesinden emin mi oldunuz." (Mülk, 67/16)

"Allah İsa'yı kendisine yükseltmiştir." (Nisa, 4/58)

"Rahman, arşa istiva etmiştir." (Taha, 20/5)

Ayrıca şu hadis de açık bir şekilde Cenab-ı Hakk'ın semada bulunduğunu ifade ettiğini iddia eder:

"Rabbimiz gecenin üçte biri kaldığında, keyfiyeti bize meçhul bir halde, her gece dünya semasına inerek buyurur ki: "Bana kim dua eder ki duasına icabet edeyim, kim bir şey ister ki ona dilediğini vereyim, kim de affını talep eder ki onu mağfiret edeyim."

İbni Teymiyye'ye göre Selef-i Salihin'den hiç kimse, Allah'ın semada olduğuna itiraz etmemiştir. Kuran'da, sünnette, sahabe, tabiin ve sonraki dönemlerde yaşayan müçtehit imamların bu gerçeğe aykırı tek bir ifadeleri mevcut değildir.

Allah'ın eli ve yüzü ne demektir?

İbni Teymiyye Allah'ın eli, yüzü ve gözü olduğunu iddia eder. Onun bu görüşü Ehl-i Sünnet kelimcileri tarafından Allah'ın insana benzetilmesi olarak telâkki edilmiştir. Bu görüşü ise İbni Teymiyye, Allah'ın ezeli sıfatlarının ret edilmesi olarak değerlendirmiştir. Allah Teâlâ'yı yaratılmışlara benzetmekten tenzih edebilmek için müteşabih ayetleri tevil eden kelimcileri Yahudilerden daha tehlikeli görmüştür.

İbni Teymiyye, müşebbihe ve mücessimeyi sapıklık olarak itham etmesine karşılık, Allah Teâlâ'nın semada arş üzerinde oturduğunu söyleyerek Ehl-i Sünnet kelimcilerinden ayrılır ve eleştirdiği mücessime ile aynı inancı paylaşır. Allah Teâlâ'ya isnat ettiği el ve yüz gibi uzuvların keyfiyetlerinin insanlar tarafından bilinmediklerini söylese de bu kendisini teşbihlik (benzetme) den kurtarmaz. Çünkü müşebbihe ekolü de delillerinde Cenab-ı Hakk'a isnat ettikleri uzuvların keyfiyetini bilmediklerini söylemektedirler.

Müteşabih (birbirine benzer) ayetleri zahiri anlamlarıyla tefsir eden İbni Teymiyye, benimsediği tefsir usulünün selefe ait olduğunu söylemesi boş bir iddiadır. Çünkü Malik bin Enes, Ahmet bin Hanbel gibi selef alimleri Allah Teâlâ'nın yaratılmışlardan hiçbirine benzemediğini söylemektedir ve bu konuda son derece tavizsizdirler. Örneğin Muhammed bin Abdülkerim eş Şehrîstânî, "el Milel ve'n Nihale" adlı eserinde bunu şöyle dile getirmektedir:

"Bir kişi, "Ey İblis! Ellerimle (kudretimle) yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoyuyordu?" (Sad, 38/75) ayetini okurken elini hareket ettirse ve bu hareketiyle Allah Teâlâ'nın elinin olduğunu ima etse o adamın elini kesmek gerekir."

Selef, Allah Teâlâ'nın kudretine işaret eden "el" kelimesi okunduğu sırada okuyucunun parmaklarını oynatmasına dahi kabul etmezken, Cenab-ı Hakk'a el, ayak gibi uzuvları isnat eden İbni Teymiyye ile aynı esasları kabul ettiğini söylemesi gerçekten büyük bir çelişkidir.

İbni Teymiyye tefsirlerde, sahabenin sıfatlarla ilgili ayet ve hadislerin zahiri anlamlarının dışında bir mana ile tevil ettiklerini görmediğini iddia etmektedir. Bu iddia da tamamen yanlıştır. Örneğin Taberi, Ayet el Kürsi'deki “ *O'nun kürsüsü (ilmi) bütün yerleri ve gökleri kaplayıp kuşatmıştır.*” (Bakara, 2/255) ifadesini tefsir ederken, İbni Abbas'a dayanan bir rivayete göre, kürsü kelimesini ilim olarak tevil etmektedir. Oysa İbni Teymiyye kürsü kelimesini - haşa- Allah Teâlâ'nın üzerinde oturduğu bir mekan olarak anlamaktadır.

Allah'ın semaya inmesi (nüzul)

Ehl-i Sünnet kelimcileri Allah Teâlâ'yı “yüksek bir yerden daha alçak bir yere intikal etmek” anlamına gelen nüzul kelimesini zahiri anlamıyla ilişkilendirmekten sakınmışlardır. Çünkü insanlarda görülen hareket gibi fiillerin Cenab-ı Hakk'a isnat edilmesi Kuran ve sünnete aykırıdır. Çünkü ayetler O'nun insanlara benzetilmesini açıkça nefyetmişlerdir.

“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.” (İhlas, 112/4)

Buna göre nüzul kelimesine zahiri anlamı verilecek olsa Kuran ile çelişecektir. Bu nedenle bu kelime mecazi olarak anlaşılmalıdır. “Nüzul” kelimesinin zahiri ve mecazi olarak 5 farklı anlamı vardır. Bu anlamların hepsi Kuran'da ve Arap dilinde kullanılmaktadır. Ancak hadis bağlamında bu kelimenin en uygun anlamı “Allah Teâlâ'nın rahmetinin kullarına yönelmesidir”

Nüzul kelimesinin zahiri anlamda anlaşılması coğrafi gerçeklerle de çelişmektedir. Çünkü bir bölgede zaman gecenin son üçte birisine ulaştığında, başka bir yerde gündüz vaktidir. Bu durumda İbni Teymiyye istiva ve semada bulunma kelimelerinin zahiri anlamlarda kabul ederse, Allah Teâlâ'ya hangi bölgeyi tahsis etmektedir. Ayet ve hadislerde böyle bir bölge söz konusu olmadığından, İbni Teymiyye'nin iddiası tamamen saçma ve gerçek dışıdır.

Mecaz ve hakikat anlayışı

İbni Teymiyye, Ehl-i Sünnet kelimcilerinin müteşabih ayetleri ve hadisleri mecazi anlamlarıyla tefsir ettiklerini sert bir dille tenkit etmektedir. Fakat Kuran ve hadislerde adı geçen Cennet nimetleri tamamen mecazi anlamdadır. Çünkü Cennet nimetleri dünyadakilere benzeseler de onların aynıları değildir (Bakara, 2/25).

Ehl-i Sünnet İslam alimleri yazılıkları tefsirlerde Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfatlarından bahseden ayetleri mecaz anlamları çerçevesinde anlamışlardır. Buna göre “istiva” kelimesini “kurulmak, galebe çalmak, güç sahibi olmak”, “yüz” (vech)’e Zat, “el” e güç, kuvvet, “gelmeye” Allah Teâlâ’nın emrinin gelmesi, “semada / üste olmaya” derece ve mekan itibariyle yüksekte bulunmak gibi anlamlar verilmiştir.

Mecaz, Kuran'ın anlaşılmasında o derece önemsenmiştir ki, alimler “Eğer mecaz Kuran'dan gitmiş olsaydı, o'nun güzellik ve icazının yarısı da kaybolurdu.” demişlerdir.

İbni Teymiyye iddia ettiği gibi, sahabe sıfatlar hususunda sessiz kalmış ve müteşabih ayetlere mecazi mana verilemeyeceğine dair bir kanaat belirtmemişlerdir. Onlar müteşabih ayetlerin anlamlarını Allah Teâlâ'ya havale etmişlerdir. İbni Teymiyye gibi müteşabihatı zahir anlamda alıp Cenab-ı Hakk'a cihet (yön) isnat etme yoluna sapmamışlardır.

Tefviz ve Tevil

Selef-i Salihin, müteşabih ayetlerinin manalarını Allah Teâlâ'ya havale etmek anlamına gelen “tefviz” usulünü kullanmıştır. Bunu yaparken ayetlere, insanın uzuv ve hareketlerinin karşılığı olan zahir anlamları vermekten şiddetle kaçınmışlardır. Onlar müteşabih ayetler ile alakalı derin tefsirlere de girmemişlerdir.

Ancak ileriki zamanlarda ortaya atılan şüpheler karşısında Müslümanların doğru yolda kalabilmeleri için, sonraki dönem İslam alimleri sıfatlar ve müteşabihat ile alakalı rivayetleri Arap dili ve edebiyatının izin verdiği çerçevede tevil ederek, Allah Teâlâ'nın bunlarla neyi murat ettiğini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.

İbni Teymiyye tefviz ve tevil yolunu reddetmiş, buna mukabil müteşabihâtı zahiri anlamları çerçevesinde anlamıştır. Böylece mücessimeye yakın durmuştur. Onun bu anlayışında birçok çelişkiler vardır. Çünkü iddiasını desteklemek için kullandığı Kuran delilleri selef alimler tarafından tefviz ve halef alimleri tarafından tevil usulü ile anlaşılmıştır.

İbni Teymiyye tecsim (cisimlendirme) akidesini minber ve kürsülerdeki konuşmalarında savunmuştur. İbni Battuta gezdiği ülkelerdeki gördüklerini anlatan kitabında İbni Teymiyye için şunları söylemektedir:

“Dimaşk şehrinde çeşitli konularda konuşan fakat aklından zoru olduğu anlaşılan Hanbeli fakihlerin ileri gelenlerinden Takiyüddin İbni Teymiyye adında biri vardı. Halka vaaz verir, insanlar da ona karşı ileri derecede saygı gösterirlerdi.

İbni Teymiyye, yaptığı bir konuşmadan dolayı fakihlerin tepkisini çekmişti. El-Meliku'n Nasır'ın huzuruna çıkarılıp, kadılar tarafından sorgulanmış ve hapse atılmıştır. Yıllarca hapiste kaldı. Bu müddet içinde 40 ciltten oluşan ve adını “el -Bahru'l - Muhit” koyduğu bir tefsiri kaleme aldı. Annesinin ricası üzerine Sultan onu serbest bıraktı.

İbni Teymiyye, Dimaşk'ta bulunduğum sırada –önceden- tutuklanmasına sebep olan ifadeleri tekrar etti. Cuma günü cemaat olarak hazır bulunduğum camide, insanlara vaaz ve nasihatta bulunurken, minberin merdiveninden bir basamak aşağıya inerek “Muhakkak ki Allah Teâlâ benim burada indiğim gibi dünya semasına inmektedir” şeklinde bir cümle sarf etti. Maliki fakih İbni Zehra söylediklerine karşı çıktı. Cemaatte ayağa kalkıp sarığı başından düşünceye kadar ona dayak attı. Neticede bir daha tutuklandı ve hapsedildiği kalede ölünceye kadar tutuklu kaldı.”

Aynı şekilde İbni Teymiyye'nin kendi el yazısı ile kaleme aldığı “Kitabu'l - Arş” adlı eserinde şunların yazılı olduğu iddia edilmektedir: “Allah Teâlâ kürsüde oturmaktadır. Yanı başında boşalttığı yerde ise onunla birlikte Hz. Peygamber oturmaktadır.” Ancak bu ifadeler kitabı tasnif edenler tarafından matbu nüshalarını konulmamıştır. Bunu yaparken, din düşmanlarının bundan faydalanmamaları için böyle bir tercihte bulunduklarını söylemişlerdir.

İbni Teymiyye'nin tecsim ile ilgili görüşleri birçok Ehl-i Sünnet İslam alimi tarafından reddedilmiştir. Bir varlık için "oturdu-kalktı, indi-çıktı, geldi-gitti" gibi ifadeleri kullanmak onun bir cisim olarak kabul edilmesi anlamına gelir. Yaratılmış olan varlıklar için söz konusu olabilen bu durum yaratılmışlara benzemeyen Cenabı Hak için geçerli kabul edilmez. O'nu yarattıklarına benzetme (teşbih) tamamen sapıklıktır. Bu nedenle İbni Teymiyye'nin görüşleri Ehl-i Sünnet alimler tarafından şiddetle reddedilmiştir.

Tasavvuf

İbni Teymiyye tasavvufa karşıdır ve İbni Arabî'yi şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. İbni Teymiyye tasavvufu suistimal edenleri eleştirmeye çalışırken, gerçek tasavvufu ayırt etmemiş ve bütünüyle bütün tasavvufu kötülemiştir. Bunun nedeni, kendisinin tasavvufu bir ilgisi olmamasındandır. Tasavvuf bir zevk ilmidir. O zevke sahip olmazsanız, onun ne olduğunu anlayamazsınız. İbni Teymiyye bilmediği tasavvufu, onu suistimal edenleri bahane ederek tümüyle kötülemiştir. Bu ise ilmi bir davranış değildir.

Oysa İbni Haldun, Mukaddime adlı kitabında tasavvufa ilgili şunları söylemektedir:

"Bu ilim İslam'da sonradan ortaya çıkan şer'i ilimlerdenidir. Aslı şudur: Sufiler taifesince tutulan yol, bir hidayet ve hak tarik olmak üzere, öteden beri ümmetin selefi ve büyükleri olan sahabe, tabiin, bunlardan sonra gelenler tarafından takip edilegelmiştir. İbadet üzerinde önemle durmak (masivadan alakayı kesip) tamamıyla Allah Teâlâ'ya yönelmek, dünyanın alâyişinden ve ziynetinden yüz çevirmek, halk çoğunluğunun yöneldiği (maddi) lezzet, mal ve mevki hususunda zahid ve isteksiz olmak, halktan ayrılarak ibadet için halvete çekilmek bu yolun esasını teşkil etmekte idi. Sahabe ve selefte umumi olan hal bu idi. M. 8. asırda ve daha sonra dünyaya yönelme hususu yaygınlaşıp halk dünyaya dalma haline kayınca, kendilerini ibadete verenlere sufiye ve mutasavvıfa ismi tahsis edildi.

Mürid durmadan makamlarda yükselir, bir makamdan diğer bir makama çıkar. Nihayet saadet için matlup bir gaye olan tevhid ve marifete ulaşır. (Bu merteye için) Hz. Peygamber (sav), “Allah'tan başka tanrının bulunmadığına şehadet ederek ölen bir kimse cennete girmiştir” buyurmuşlardır. Şu halde müridin bahis konusu tavırlarda yükselmesi zaruridir. Bunların hepsinin kökü itaat ve ihlastır. Bundan evvel ve bununla beraber imanın bulunması lazımdır. Bunlardan, netice ve semere olmak üzere belli bir takım haller ve sıfatlar hasıl olur. Sonra bunlardan da diğer birtakım haller ve sıfatlar neşet eder, bunlardan da yenileri meydana gelir. Ve tevhid ve irfan makamına kadar böylece sürüp gider.

Bundan başka sufilerin kendilerine mahsus bir takım edepleri ve aralarında kullandıkları hususi bir dil vardır. Çünkü lügattaki kelimeler (herkesçe) bilinen manalar için vaaz olunmuştur. O halde bilinmeyen yeni manalar ortaya çıkınca, terim (ve ıstılah) haline getireceğimiz bir kelime ile bu manayı ifade eder ve bu lafızdan o manayı kolay şey anlarız. İşte bundan dolayı bu çeşit bir ilim sufilere mahsus olmuştur. Onların dışında kalan şeriat ehli bu hususla konuşmamışlardır. Böylece şeriat ilmi iki kısma ayrılmıştır:

Bir kısmı fakihlere ve müftülere mahsus olup ibadetlere, adetlere ve muamelelere dair olan umumi hükümlerdir (fıkıh ilmi). Diğer kısım sufiler zümresine mahsus olup sözü edilen mücahedenin icra edilmesi, bununla alakalı olmak üzere nefis muhasebesi yapılması, bu yolda ortaya çıkan (ruhi) zevklerden ve vecd hallerinden, bu hususta bir zevkten diğer bir zevke yükselmenin keyfiyetinden ve yine bununla ilgili olmak üzere sufiler arasında kullanılan ıstılahların izahından bahsedilmesi gibi şeylerdir (tasavvuf ilmi).”

İbni Haldun'un reddiyeleri

İbni Haldun Mukaddime adlı kitabında İbni Teymiyye'nin adını vermeden mücessime ve müşebbihe akımlarını eleştirmiştir. İbni Teymiyye'nin ölümü m. 1328 dir. İbni Haldun ise bu kitabı m. 1375-83 yılları arasında yazmıştır. Bu nedenle İbni Haldun'un İbni Teymiyye' den haberdar olmaması imkânsızdır. Ancak İbni Haldun isim belirtmeden İbni Teymiyye'nin görüşlerini Mukaddime adlı kitabında ret etmektedir. Bu konuda İbni Haldun şunları yazmaktadır:

“Mücessimeye gelince, Allah hakkında cismaniyeti ispat ve kabul hususunda onlar da aynen böyle yaptılar ve, “O cisimdir, ama sair cisimler gibi değil,” dediler. Şer’i rivayetlerde Allah için “cisim” lafzı sabit olmamıştır. Mücessimeye, “Allah cisimdir”, deme cüretini veren şey, sözü edilen zevahiri kabul etmiş olmalarıdır. Onlar (müteşabih ayetlerin) zevahirini kabul etmekle yetinmemişler, belki daha da ileriye giderek (Allah'ın zatı hakkında maddiyatı ve) cismaniyeti kabul etmişlerdir. Mücessime, cismaniyet hususunda böyle bir iddia ileri sürmüş ve (diğer yandan da) çelişkili ve safsata bir ifade ile Allah'ı tenzih ederek, “O cisimdir, lakin sair cisimler gibi değil” demiş (böylece hatalarını kapatmak ve ayıplarını örtmek istemiş) tir. Halbuki Arapçada cisim sınırları ve derinliği olan şeydir. Cisme ait olmak üzere bunun dışında yapılan “cisim zatı ile kaim olan şeydir veya cevherlerden mürekkep olan şeydir” vs. şeklindeki tefsirler ve tarifler ise, kelimcılara ait bir takım ıstıhlardan ibarettir. Onlar bu gibi tabirlerle (cismın) lugalat ile ilgili olmayan manasını kastederler. Bundan dolayı Mücessime (diğer mezheplerden daha çok) bid’ata batmış, hatta küfre kaymıştır. Çünkü Allah hakkında, eksiklik izlenimi veren fakat ne Allah'ın ne de Nebisinin sözünde geçmeyen (cismaniyet gibi) bir vasıf kabul etmiştir.

Muhaddisler arasında birtakım aşırıları vardır ki sarıh bir şekilde teşbih (benzetme) den bahsettiklerinden, kendilerine Müşebbihe denilmiştir. Hatta bunlardan birinin “Allah'ın sakalı ve uzvu olduğunu size ispat etmem hususunda beni mazur görünüz, bunun dışında aklınıza ne gelirse sorunuz” dediği hikaye edilir. Şayet onlar bu ifade ile (Allah hakkında) noksanlık intibainı uyandıran bahis konusu zevahirde varid olan (vasıf ve organların) hasrını ve bunların, imamlarını ait olan izah tarzlarını kastediyorlar, denilmek suretiyle, bu ifade onların lehinde tevil edilmezse, Allah korusun, bu söz sarıh bir küfür olur. Ehl-i Sünnet’in kitapları bu bid’ata karşı ileri sürülen hüccetler ve delillere dayanılarak onlara karşı yapılan uzun reddiyelerle doludur.

İbni Teymiyye'nin İslam'a olumsuz katkıları

İbni Teymiyye'nin görüşleri İslam düşmanları tarafından tarih boyunca kullanılmıştır. İslam karşıtları Müslümanları dört Ehl-i Sünnet mezheplerinin dışına itmek istedikleri için, Müslümanlara İbni Teymiyye'yi tavsiye eden ve onu öven propagandalar yapılmıştır. Böylece Müslümanların sapık bir inanışa sürüklenmesi istenmiştir. Vehhabilik ve Yeni Selefilik akımları bu çalışmaların bir sonucudur.

İbni Teymiyye'nin ölümünden sonra bir süre talebelerinin devam ettirmeye çalıştığı fikirleri, gerek Ehl-i Sünnet alimlerinin ve gerekse İslam halifelerinin yerinde tepkileriyle uzun yıllar boyunca Müslümanlar üzerinde etki oluşturmamıştır. Ancak 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı'nın kendi içinde yaşamaya başladığı karışıklıklar nedeniyle, günümüze kadar ortadan kaldırılamayan büyük bir fitnenin ortaya çıkması engellenememiştir. Bu fitne Vehhabilik akımıdır.

İbni Teymiyye'nin Ehl-i Sünnet İslam'a aykırı yorumlarını ortaya atarken tamamen kendi görüşü ile mi hareket etmektedir veya kendisini bu yönde konuşmasını sağlayan etkenler var mıdır, bilemiyoruz. Yaşadığı dönemde İslam aleminin sıkıntılı günler yaşadığını biliyoruz. Bir yandan Mogol saldırıları bir yandan haçlı saldırıları İslam ülkelerini çok zor zamanlar yaşamasına neden olmaktaydı. Böyle durumlarda Müslümanların inançlarında çalkantıların ortaya çıkması tahmin edilebilir.

Ancak biliyoruz ki, İslam'ın çıktığı günden beri İslam'a karşı olan gruplar bazı kişileri menfaat karşılığı satın alarak onların İslam'ı saptıracak görüşleri ileri sürmesini sağlamaya da çalışmışlardır. Örneğin h. 2. asırda Ravendi adlı İslam aliminin İslam'ı küçültücü ifadeleri kürsüde söylemesi için kendisine para verilmiştir. Ravendi parayı alınca bir müddet İslam'ı kötüleyen vaazler vermiş, fakat sonra tekrar İslam'ı öven vaazlara dönmüştür. Bunu gören İslam karşıtları, ona tekrar para vererek İslam'ı kötüleyen konuşmalar yapmasını sağlamışlardır. Fakat bir süre sonra Ravendi tekrar eski haline dönüp İslam'ı öven vaazlara devam etmiştir. İslam düşmanlarının bu tutumları asırlarca devam etmiş ve her devirde emperyal güçler İslam'ı saptırmak için İslam alimlerine para ve mevki vermişlerdir. Böylelikle amaçları olan gerçek İslam'ın saptırılmasını temin etmeye çalışmışlardır. Bunun en tipik örneği Vehhabilik hareketini başlatan Muhammed bin Abdulvehhab' dır.

Yayınlanma Tarihi : 06.08.2019

Vehhabilik

Vehhabilik akımının kurucusu, Arabistan'ın Necid bölgesindeki Uyeyne'de bir Hanbeli kadının oğlu olan Muhammed bin Abdülvehhâb (1703-1792) dır. Kurduğu vehhabilik akımı dini ve siyasi bir harekettir. İbni Abdülvehhab Mekke, Medine ve Basra'ya tahsil etmek için gitmiş,fakat özellikle tevhid inancına yönelik farklı görüşleri nedeniyle Ehl-i Sünnet alimlerinin tepkisini çektiği için Necid'e geri dönmüştür. Burada da ciddi bir muhalefet ile karşılaşınca Suud Emir'ine sığınmıştır. Bu ikisi arasında yapıldığı iddia edilen bir anlaşmaya göre Suudi Emir'i vehhabi akımını destekleyecek ve ibni Abdülvehhab ta Suudi hakimiyetini destekleyecektir. Tarih kitaplarında bu anlaşmanın İngilizler tarafından sağlandığı yazılmaktadır. Bu anlaşmayı sağlamanın asıl amacı, İslam'ı yıkmaya çalışan İngilizlerin Ehl-i Sünnet itikadına aykırı görüşlerle donanmış ve İbni Teymiyye'nin görüşlerini destekleyen bir dini akımı oluşturmaktır.

İngilizler neden gerçek İslam'dan korkmaktadır? Bunun cevabı basittir. Çünkü gerçek Müslümanlar, Allah'ın izniyle Ortadoğu, Asya ve Avrupa'da asırlarca yaşayan devletler kurmuşlar ve batılı devletlerin dünya hakimiyetine son vermişlerdir. Gerçek İslam dini ortada olduğu sürece dünyayı sömüremeyeceğini anlayan batılı emperyalistler, İslam'ı yıkmak ve saptırmak için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır. Hindistan, Pakistan, Ortadoğu, Arabistan Yarımadası ve Türkiye'de gerçek İslam'ı yıkmak için yapılan planlar bugüne kadar uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalardan biri de burada anlatılan vehhabi hareketidir.

Bu hareketin başarıya ulaşması için, İngiliz casusları İbni Abdülvehhab'ı etkileri altına almışlar ve onu bu akımın dini lideri yapmışlardır. Suud ailesine de Necid bölgesi ve civarında krallık kurarak hakim olmalarına yardım edeceklerini vaat etmişlerdir. Böylece Suud krallığı vehhabiliği resmi mezhep olarak kabul etmiştir. Bu mezhebi Arap bölgesinde yaymak için, Müslümanları bu mezhebe inanmalarına zorlamışlar ve kabul etmeyenleri ise öldürmüşlerdir.

Basra şehrinde 1713 te İngiliz casusu Hempher ile tanışan İbni Abdülvehhab onunla uzun süre arkadaşlık yapmıştır. Hempher onunla dini konular üzerinde konuştuğunda İslam dinini saptırmak için kullanabileceğini anlamış ve ona yeni bir din kurması için telkinlerde bulunmuştur. İbni Teymiyye'nin görüşlerini öğrenmesi için çalışılmış, kendisini para ve kadın temin edilerek İngilizlerin elinde tamamen bir oyuncak hale gelmesi sağlanmıştır. Bütün bu faaliyetler İngiliz Sömürgeler Bakanlığının talimatları ile gerçekleşmiştir. Bu hususlar Hempher'in hatıralarında anlatılmaktadır. Hempher bu hatıralarında İngiltere devletinin İslam'ı yıkmak için nasıl bir örgütlenme içinde olduğunu detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Suud Kralı ve İbni Abdülvehhab, vehhabiliği yaymak için el ele verdiler ve vehhabiliği kabul etmeyenlerin kafir ve müşrik olduklarına, kanlarını dökmenin ve mallarına el koymanın helal olduğuna 1730 yılında karar verip 1738 de resmen vehhabiliği ilan ettiler. Vehhabiliği yaymak için İngilizlerin yardımıyla hazırladıkları kitaplar, Ehl-i Sünnet alimler tarafından İslam dinine aykırı oldukları ve amaçlarının İslam dinini yıkmak ve bozmak olduğunu Müslümanlara ilan edilmiştir.

Hicaz da bulunan dört mezhep alimleri ve bunlar arasında İbni Abdülvehhab'ın kardeşi Süleyman Efendi ve kendisinden ders okuduğu hocalar, İbni Abdülvehhab'ın yazdığı kitapları inceleyerek, İslam dinini yıkıcı, bozguncu yazılara cevaplar hazırladılar. Sapık yazıları çürüten kuvvetli delillerle kitaplar yazarak Müslümanları uyardılar. Ancak bu uyarılar vehhabileri uyandırmadı. Bilakis Müslümanlara karşı olan düşmanlıkları arttı ve Suud'un Müslümanlar üzerine saldırmasına ve akıtılan kanların çoğalmasına neden oldu.

Vehhabiler ve mal, mevki elde etmek için bunlar arasına karışan cahil, vahşi kimseler Taif'te, Mekke ve Medine'de ve diğer yerlerdeki Müslümanlara yaptıkları işkenceler ve kadınların, çocukların barbarca öldürülmeleri Ahmet bin Zeyni Dahlan'ın "Hulasat-ül-kelam" kitabında, Eyüp Sabri Paşa'nın 1879 yılında basılan "Tarih-i Vehhabiyan" ve "Mirat-ül-Haremeyn" kitaplarında uzun uzun yazılıdır. Yüreği dayanabilenler bunları okuyabilirler.

Suud kralı Muhammed bin Suud 1765 yılında öldü. Yerine oğlu Abdülaziz bin Muhammed geçti. İbni Abdülvehhab bu yeni kral ile işbirliği yaparak Hicaz ve Irak bölgelerini ele geçirmek için çalışmaya başladı. Zekat ve öşür toplamak bahanesiyle dolaştıkları köy ve kasabalarda kendilerine karşı gelen Sünni ulemayı öldürmeye başladılar. Mekke'yi ele geçirmek için asker ile Mekke şerifinden hac izni istediler. Fakat Mekke şerifi buna izin vermedi ve askerleri ile vehhabilere karşı geldi. Vehhabiler geri çekildiler. Bu sırada Muhammed bin Abdülvehhab öldü. Bundan sonra Müslümanlar ile vehhabiler arasında şiddetli savaşlar oldu. 1803 te Taif'i ele geçiren vehhabiler, şehir halkını öldürerek mallarını yağmaladılar, şehir ve etrafındaki mezarları ve türbeleri yıktılar. Peygamber Efendimizin amcasının oğlu Abdullah bin Abbas'ın türbesini yerle bir ettiler. Birçok dini kitapları yaktılar. Aynı sene Mekke'yi ele geçirdiler. 1805 de Medine'yi işgal ettiler.

Vehhabiliğin ortaya çıktığı yıllarda Osmanlı Devleti birçok iç ve dış problemlerle uğraşmaktaydı. Bu nedenle vehhabi akımının vehametini anlamaları ve tedbir almaları için bir zaman geçti. Ancak vehhabilerin Mekke'yi ele geçirmeleri üzerine Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa görevlendirildi. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, oğlu Tosun Paşa'nın kumandası altındaki bir ordu ile 1812'de Medine'yi, 1813 te Mekke'yi ve Taif'i onlardan geri aldı. 1818 de vehhabilerin merkezi olan Deriye şehrini ele geçirdi. Yakalanan kral Abdullah bin Suud Medine'ye getirildi. Yanındakiler ile birlikte İstanbul'a yollandı. Burada muhakeme edildikten sonra Topkapı Sarayı önünde idam edildiler. Böylece Osmanlı Devleti için vehhabi meselesi halledilmiş gibi olduysa da, o bölgede vehhabiler bazen gizli bazen aşık faaliyetlerini sürdürdüler. İngilizler I. dünya harbinden sonra bu bölgeyi tekrar Suud krallığına 1932'de verdiler. Böylece bu bölgede vehhabilik resmen tescil edilmiş oldu.

Suud Krallığı bu sapık akıma bugüne kadar hizmet etmiştir. Suudi Arabistan'da yetiştirilen birçok ilahiyatçı diğer Müslüman ülkelere gönderilerek, vehhabiliğin yayılmasına hizmet etmektedirler. Suudiler bunlara gittikleri ülkelerde finansal destek vererek birçok vakıf, dernek, Kuran kursları açmalarına ve buralarda vehhabiliği yaymalarına yardım etmektedir. Ancak Vehhabilik kelimesi İslam dünyasında kötü çağrışımlarda bulunduğundan, bu akım kendisini “Yeni Selefilik” diye adlandırmıştır. Bu ad altında eski inanışlarını devam ettirmektedirler. Böylece emperyal güçlerin İslam'ı yıkma ve saptırma amaçlarına hizmet etmektedirler.

Vehhabi Akımının Görüşleri

İngilizlerin yardımıyla Vehhabilik yayılmış ve Ehl-i Sünnet İslam'a karşı bir selefi hareketi olarak günümüze kadar gelmiştir. Vehhabiler, İbni Teymiyye'nin tanımladığı selefiliği kendilerine rehber olarak almışlar ve hatta daha da ileri gitmişlerdir. Onların temel görüşleri şunlardır:

ˆ Onlara göre tevhid inancı kalple, dille ve amelle gösterilmelidir. Bunlardan biri eksik olursa o kişi Müslüman değildir. Bir farzı yerine getirmeyen kimse inanmasına rağmen dinden çıkmış olur. Dolayısıyla bunların öldürülmeleri ve malları vehhabilere taksim edilmeleri caizdir.

ˆ Allah Teâlâ'nın Kuran'da zikir edilen sıfatları ile el, yüz, ayak, kürsü vb. ifadeleri vücudî şekiller içinde anlaşılmalıdır. Yani teşbih ve tecsim (insana benzetip cisimlendirme) geçerlidir. Çünkü onlara göre ayet-i kerimeler tevil edilmeksizin zahir anlamlarıyla anlaşılmalıdır.

ˆ Allah'tan başkasından şefa'at (yardım) dilemek şirktir. Peygamberler'in (as) ve Evliyanın ruhlarından şefa'at isteyen, bunların mezarlarını ziyarette bulunup bunları vesile ederek dua eden İslamiyet'ten çıkar. Buna tövbe etmeyenin öldürülmesi caizdir.

ˆ Vehhabilere göre tarikata girmek, bir mürşidi sevmek, tasavvufa yönelmek bid'attır, yani sapıklıktır.

- › Kuran ve Sünnet dışında her şeyi bid'at olarak kabul ederler. İcma ve kıyası reddederler. Fıkhi mezheplerin imamlarının görüşlerine uymayı kabul etmezler. Ashab-ı kiramın bile dinde selahiyetli olmadığını ileri sürerek mezhep veya mezhep imamına bağlanmayı dini anlamamak ve küfre sapmak olarak değerlendirirler.
- › Onlara göre mezarlar üzerine türbe yapmak, türbelerde namaz kılmak, orada ibadet edenlere hizmet etmek, ölülerin ruhuna sadaka adamak uygun değildir. Bu nedenle Arabistan'daki mezar ve türbeleri yıkmışlardır. Peygamber Efendimizin hırka ve sakal-ı şerifini ziyaret edilmesini şirk sayarak yasaklamışlardır.
- › Namazın mutlaka toplu olarak ve mescitte kılınması gerektiğine inanırlar. Zikri ve nafile namazları yasaklamışlar ve vakıf kurumlarını batıl saymışlardır.
- › “Emr-i bil-maruf ve nehy-i anil münker” (iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak) imamın veya Emir'in vazifesidir” derler. Dolayısıyla normal bir Müslümanın bunları yapması yasaktır.
- › Peygamber ve Evliyaların ruhlarından şefaate isteyen, onların mezarlarını ziyaret edip, onları vesile ederek dua eden kafir olur. Kabirde olandan, işitmeyenden dua istemek şirktir.
- › Mezarlar üzerine türbe yapmak caiz değildir. Haremeyn halkı şimdiye kadar kubbelere, duvarlara tapındı. Sünniler ve Şiiler bunun için müşriktir. Bunların öldürülmesi ve mallarının yağma edilmesi helaldir.
- › Bir mezhebe uymayı kabul etmezler.
- › Şefaata inanmazlar.
- › Keramete inanmazlar.
- › Tasavvufa inanmazlar. Onlara göre tasavvufun başlangıcı Hint Yahudilerinin bir oyunudur ve eski Yunanlılardan alınmıştır. Tasavvufçular şirk ve küfür üzerindedir.
- › Allah için adak adamak, hayvan kesmek, etlerini fakirlere dağıtıp sevaplarını Peygamber ve Evliyalara hediye etmek şirktir.

- ˆ Resulallah'ı övmek şirktır.
- ˆ Onlara göre Arş kadimdir. Allah arş üzerinde oturur, kendisi ile beraber oturması için Resulallah'a da yer bırakır.
- ˆ Sebeplere yapışmaya, vesileye, tevessüle şirk derler.

Vehhabilerin Görüşlerine Reddiyeler

- Vehhabiler bazı ayetleri ileri sürerek Müslümanları kâfirlere, müşriklere benzetmişlerdir. Örneğin Zümer Suresi 3. ayetinde putlara tapanların şöyle dedikleri ifade edilmektedir: “*Biz onlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz*”. Burada kastedilen puta tapan kâfirlerdir. Onlar bu ayeti Peygamber ve Evliyai vesile ederek Allah'a dua eden Müslümanlar için kullanmaktadırlar. Bu çok gülünç ve ahmakça bir iddiadır. Çünkü kâfirler şefaet etmek için putlara taparlar. Halbuki Müslümanlar ise Peygamber ve Evliyalara tapmazlar, yalnız Allah'a taparlar. Putperestler putlarda bir yaratıcı güç olduğuna inanırlar. Müslümanlar ise tek yaratıcının Allah olduğuna inanırlar. Peygamber ve Evliyaların Allah'ın sevdiği kullar oldukları için dualarının Allah tarafından kabul olunabileceğini ümit ederler. Maide Suresi 27. ayette mealen “*Mütteki kullarımın duasını kabul ederim*” buyurulmaktadır. Yoksa Müslümanlar için Peygamber ve Evliyalar ilah, mabut ve Allah'a ortak değillerdir.
- Vehhabiler tevhidi üçe böldüler: kalp, dil ve amel. Biri eksik olursa o kimsenin Müslüman olmadığını iddia ederler. Halbuki Ehl-i Sünnet inancında amel eksikliği insanı kâfir yapmaz, sadece günahkar yapar. Vehhabilerin bu görüşünü destekleyen hiçbir ayet ve hadis yoktur.
- Allah Teâlâ'yı insana benzetip cisimlendirme (teşbih ve tecsim) tamamen yanlıştır. Çünkü Allah Teâlâ'ya hiçbir şeye benzer ve denk değildir, (İhlas, 112/4).
- Peygamber ve Evliyalardan şefaet istemek şirk değildir. Müslüman Allah'ın sevdiğine inandığı kişileri kabirlerde ziyaret eder ve onlardan hayır dua isterler. Peygamberin de şöyle dua ettiği rivayet edilmiştir: “*Yarabbi istediklerini vermiş olduğun kullarının hakkı için, hürmeti için senden istiyorum.*”

Peygamberimiz (sav) Hz. Ali (as)' ın vefat eden annesini kabre koyunca şöyle dua ettiği rivayet edilir: “*Yarabbi bana annelik yapan Fatıma binti Esed'i af eyle, Peygamberinin ve benden önce gelmiş olan peygamberlerinin hakkı için ona rahmetini bol eyle*”.

Adem (as) yasak edilen ağaçtan yediğı için Cennetten dünyaya indirilince, şöyle dua etmiştir: “*Ya Rabbi! oğlum Muhammed'in hürmetine beni affet*”. Buna karşı Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ey Adem! Muhammed'i vesile ederek yerdekiler ve göktekiler için şefaati isteseydin, şefaati kabul ederdim.*”

- Tasavvuf şirk değildir. Tasavvuf **Dilallah**'tır. Yani Allah'ın Gönül Bahçesi'dir. Ancak bunu yaşayanlar anlar. Dolayısıyla gözleri kan ve vahşet bürümüş olan ve Müslümanların kanlarını ve mallarını kendilerine helal sayan vehhabilerin bunu anlamaları mümkün değildir.

- Dört Ehl-i Sünnet mezhebi haktır. Müslümanların bu dört mezhebin dışına çıkması kendilerini batağı ve sapıklığı götürür. Vehhabiler mezhepleri reddederek kendilerinin ilimden yoksun olduklarını göstermişlerdir. İddialarını silah zoru ile kabul ettirmek istedikleri için, onlardan ilim anlayışı ve düşüncesi beklemek zaten boşunadır.

- Vehhabiler bütün türbe ve mezarları yıkmışlar, fakat Peygamberin mezarına dokunamamışlardır. Çünkü kim onu yıkmaya niyet edip hareket ettiyse felç olmuştur. Vehhabiler bu hikmeti anlayacak halde değildir. İslam açısından türbelerin ve mezarların ziyareti serbesttir. Burada vefat etmiş kişilere Kuran okunarak hediye edilir, onlar da buna mukabil hayır dua ederler.

Ölüler aslında diridirler, onu ziyaret edenleri görürler ve selamlarını alırlar. Bu nedenle bütün İslam alimleri Medine'ye gelince Peygamberin kabrini ziyaret etmişler ve onu selamlamışlardır.

- Namazın muhakkak toplu olarak, mescitte kılınacak diye bir kural yoktur. Evlerde ve tek başına da namaz kılınabilir. Ancak cemaatle kılınan namaz sevap bakımından daha üstündür. İslam “Kolaylaştırın, Zorlaştırmayın” der.

- “Emr-i bil-maruf ve nehy-i anil münker” yalnız imamın veya emir'in vazifesi değildir. Bütün Müslümanlar bununla görevlidir. Çünkü İslam toplumları, mensuplarının karşılıklı birbirlerine Hakk'ı tavsiye etmeleri ve yanlış olanlardan sakındırmaları ile ahenkli bir düzen içinde bulunabilir. Tabii ki vehhabileri destekleyen batılı emperyalist güçler böyle bir İslam toplumunu istemedikleri için vehhabileri kullanarak bu görüşü Müslümanlardan uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar.
- Ayetel Kürsi'deki “*O'nun izni olmadan huzurunda şefa'at edecek olan kimdir?*” ifadesi bütün şefa'atlerin Allah'ın izniyle olacağını gösterir. Müslümanların Peygamber ve Evliyadan şefa'at istemesi onların Allah indinde dualarının makbul olduğundandır. Onları vesile ederek Allah'tan şefa'at talep etmektedirler. Peygamber ve Evliyanın şefa'at etmeleri ancak Allah'ın izniyle olur. Müslüman bunu talep ederken bu inanıştır.
- Kabirdekiler işitmez değillerdir. Orada yatan kişilerin ruhları oradadır ve geleni, gideni, istenileni bilir ve duyarlar. Verilen selamları alır ve mukabele ederler. Bedir harbinden sonra kafirlerin ölümlerini bir çukura dolduran Peygamber, onlara seslenerek “*Hakikati gördünüz mü?*” demiştir. Bunun üzerine Hazreti Ömer (ra) “*Ya Resulallah, onlar ölüdür nasıl işitirler?*” deyince Peygamber “*Ya Ömer, onlar söylediklerimi senden daha iyi duyarlar*” diye cevap vermiştir.
- Mezarlar üzerine türbe yapmak şirk değildir. Bu putperestlik de değildir. Ölülerin kabirlerinin kaybolmaması için bir vesiledir. Vehhabiller bunları bahane ederek Müslümanları öldürmek ve mallarını yağma etmek istemişlerdir. Asıl dertleri budur.
- Peygamberi övmek şirk değildir. O Allah'ın en sevgili kuludur ve peygamberlerin sonuncusudur. En güzel ahlaka o sahiptir. O'nu övmeyeceğiz de kimi öveceğiz. Allah Teâlâ Peygamberimiz için “*Eğer sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*” buyurmuştur. Ancak biz Peygambere ilah gözüyle bakmayız. Hristiyanlar Hz. İsa (as)'yı, Yahudiler Hz. Üzeyri (as)'yi ilah edindiler. Bunun için kafir olmuşlardır. Hz. Muhammed (sav) Allah'ın bir kuludur ve elçisidir, bir ilah değildir.

- Allah'ın arşa istiva etmesini cisimleştiren vehhabiler büyük bir yanlışlık içindedirler. İstiva kelimesini İslam alimleri mecazi anlamda anlarlar ve ona “hükmetmek” ve “alemleri yönetmek” gibi anlamlar verirler. Yoksa zahiri anlamda anlamak şirke girer. İbni Teymiyye'nin yaptığı gibi Allah'ı arş üzerinde oturup ayaklarını sallaması büyük bir iftiradır. Böyle düşünceler insanı küfre götürür.

- Her şeyi yaratan yalnız Allah Teâlâ'dır. Bir şey yaratmak için başka bir mahluku vasıta ve sebep yapması Allah Teâlâ'nın sünnetidir. Allah Teâlâ'nın bir şey yaratmasını isteyen, o şeyin yaratılmasına vesile olan sebebe yapışması lazımdır. Peygamberler hep sebeplere yapışmışlardır. Allah Teâlâ sebebe yapışmayı övmektedir. Peygamberler sebeplere yapışmayı emretmektedirler. Dünyadaki olaylar, hadiselerde sebebe yapışmanın lazım olduğunu göstermektedir. Bir şeye kavuşmak için o şeyin sebebine yapışılır. O sebebi o şeye sebep yapan ve insanın o sebebe yapışmasını sağlayan ve yapıştıktan sonra o şeyi yaratan hep Allah Teâlâ'dır. Böyle inanan bir kimse bir sebebe yapışmakla o şeye kavuştum diyebilir. Bu sözü o şeyi sebep yarattı demek değildir. Allah Teâlâ o şeyi bu sebeple yarattı demektir. Mesela “içtiğim ilaç ağrımı kesti”, “çorba beni doyurdu” gibi sözler, bu şeylerin hep vesile ve vasıta olduklarını göstermektedir. Bunlar gibi konuşan Müslümanlar yukarıda bildirdiğimiz gibi inanmaktadırlar. Böyle inanana kafir denemez.

Vehhabilerin kafir olduklarına dair birçok kitap yazılmıştır. Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

1) Mekke müftüsü Ahmet bin Seyyid Zeyni Dahlan birçok kitabında vehhabilerin iç yüzlerini açıklamakta, yanlış yolda olduklarını ayet ve hadislerle ispatlamaktadır. Bu eserlerinden bazılarının adları şöyledir:

“ Hülâsat-ül kalam beyani umerail beledil - haram”

“Firreddi alel - vehhabiyeti - etba-i mezhebi İbni Teymiyye”

“Ed - Dürer - üs - Seniyye”

2) Yusuf Nebhani'nin “Şevahid-ül-hak” adlı kitabında vehhabilere reddiyelerde bulunmaktadır.

3) II. Abdülhamid'in bahriye mirlivası (amirali) Eyüp Sabri Paşa'nın "Tarih-i vehhabiyan" ve "Mirat-ül-Haremeyn" adlı kitaplarda vehhabiliğin iç yüzleri ve sapık oldukları anlatılmaktadır.

4) İbni Abidin'in "Nimet'i İslam" adlı kitabında vehhabilerin ibahi yani dinsiz oldukları açıkça yazılıdır. Bir fıkıh kitabı olan "Redd-ül muhtar" adlı kitabında yazdığına göre vehhabiler kendilerini Müslüman sayıp, kendilerine muhalif olanların müşrik olduğuna inanırlar. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet Müslümanların ve alimlerinin öldürölmelerini mubah sayarlar.

Yayınlanma Tarihi : 13.08.2019

Yeni Selefilik

Yeni Selefilik, Suud krallığının resmi mezhebi olan Vehhabiliğin bir çeşidi olarak İslam dünyasında yayılmıştır. 18 yüzyılda İngilizler gerçek İslamı bozmak için İbni Abdülvehhab ve Suud Ailesi arasında bir işbirliği sağlayarak Vehhabilik denilen yeni bir akımın çıkmasını sağlamışlardır. 1744 de Suud Krallığı İngilizlerin desteği ile kurulmuş ve bu devletin siyasi iktidarı Suud ailesine ve dini liderliği de İbni Abdülvehhab'a verilmiştir. İbni Teymiyye'nin sapık fikirleri üzerine inşa edilen Vehhabilik, Hicaz bölgesindeki Müslümanlara silah zoruyla kabul ettirilmeye çalışılmış, karşı koyanlar ise katledilmiştir. Vehhabilerin Mekke ve Medine'yi işgal etmeleri üzerine Osmanlı Devleti harekete geçmiş, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa vasıtasıyla Hicaz'ı onlardan geri almış ve Suud devletinin merkezini de ele geçirerek Vehhabiliğe son vermiştir. Ancak I. Dünya harbinden sonra bu bölgeyi Osmanlı terk etmek zorunda kalınca, burada 1936 da İngilizler tekrar vehhabiliği resmi ideoloji olarak kabul eden Suud Krallığını kurdurmuştur.

19. yüzyılın sonlarında Arap ve Müslüman ülkelerde bazı ıslahatçı gruplar ortaya çıkarak, İslam'ı Batı modernitesine uygun olarak yeniden dizayn etmeye çalışmışlardır. Reformistler dediğimiz bu kişilerin başında, Cemaleddin Efgani, Reşit Rıza, Muhammmmed Abduh ve Fazlurrahman gibi kişiler gelmektedir. Bunlar İslam'ı modern Batı ülkelerinin sosyal ve ekonomik yapısına uyarlamaya çalışmışlardır. Bu akıma bu nedenle ıslahatçı sefileler de denilmiştir. Ancak bu çalışmaların dış destekli oldukları bilinmektedir. Çünkü mensuplarının Mason localarına kayıtlı oldukları yaygın bir kanaattir.

1970 lerden itibaren Selefilik çok önemli ve çevresine çok tesir eden bir gelişme göstermiştir. Bağdat'tan, Şamdan Kahire, Tunus ve Rabat'a kadar belli başlı Arap şehirlerinde yukarıda zikredilen islahatçı hareketlerin mirasçıları İslam anlayışlarını Selefilik esasları etrafında şekillendirilmişlerdir. Onlar islahatçı selefi düşünceleri ile değil de, siyasi yönelişlerle ortaya çıkmışlardır. Bunun sonunda 70 li yıllar siyasal İslam ve enerjisinin bölünmesi ve fikir birliğini düzenleyen çerçevenin yok olması ile temayüz etmiştir. Öte yandan Arap ve İslam dünyasında İhvan-i Müslimin (Müslüman Kardeşler), Hizbu't-Tahrir ve Cemaat-i İslam gibi ana akım siyasal gruplar 50 li ve 60 lı yıllar boyunca baskıya, zulme ve dışlanmaya maruz kalmaları yeni selefiliğin desteklenmesine neden olmuştur.

70 li yıllarda gelişen Selefi hareketin kaynaklarından en önemlisi Suudi Arabistan'dır. Bu devlet Yeni Selefilik akımına beşiklik etmiştir. Çünkü bu dönemde Suudi Arabistan yüzlerce ve hatta binlerce Arap öğrencisini Suud üniversitelerinde ilahiyat eğitimi almak üzere kabul etmiş ve bu öğrenciler bu süreçte vehhabi öğretisinden etkilenmişlerdir.

İslam dünyasının şahit olduğu yeni selefi cemaatlerin sürekli artan bir şekilde etki alanlarını genişletmesi ve yaygınlık kazanması, İslam tarihinde daha önce hiç yaşanmamış bir olgudur. Bu olgu büyük çapta geleneksel siyasal İslami hareketlerden farklılık arz eder.

Yeni Selefilik bugün iki ana gruba ayrılmıştır: Geleneksel Selefilik ve Cihadi Selefilik. Geleneksel Selefilik davet ve tebliğ ile ilgilenmiş ve devlete karşı gelinmez demiştir. Diğerleri ise silahla karşı durmuşlardır. El Kaide, El Nusra, İşid bu çeşit selefi hareketlere örneklerdir. Bu hareketlerin tamamında İslam'ı kötülemek için ne kadar eylem varsa yapılmıştır. Davetçiler tasavvuf ve kelamcıları kafir saymışlar ve böylece İslam'ın temel kaynaklarını zayıflatmak istemişlerdir. Bugün Türkiye'de de geleneksel selefi hareketleri uygulanmaktadır. Bazı ilahiyatçılar İslam'ı saptırmak için kitaplar yazmakta ve sohbetler yapmaktadır. İslam'a hizmet etmiş alimler tekfir edilmekte ve Kuran ayetlerine kendi kafalarına göre anlamlar verilerek yanlış algılar yaratılmaktadır. Son 20 yılda bu faaliyetler artmıştır. Hadis inkarcılığı ve bazı ayetlerin geçersiz olduğu iddiaları da her geçen gün artmaktadır.

"Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler hoş görmese de Allah nurunu tamamlayacaktır." (Saff, 61/8)

Cihadi selefilik önce ideolojik düzeyde kendini göstermiş ve sonradan gerçek hayatta da test edilmiştir. Sovyetlerin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi ile cihatçı selefilik uygulama alanı bulmuştur. Pakistan'ın Afganistan'a komşu olan Peşaver kentindeki medreselerde, vehhabi ekolde eğitilen gençler Afganistan'a geçerek cihada başlamışlardır. Bu medreselere Suudi Arabistan'ın destek verdiği ve silahlı eğitiminin de ABD tarafından yapıldığı bilinmektedir. Afganistan'a Türki cumhuriyetlerden de birçok mücahidin gittiği tespit edilmiştir. Çeçenistan'da 1990 larda yapılan iki savaşta da cihatçı selefiler yer almışlardır. 2003 de Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından cihatçı selefilik burada uygun bir zemin bulmuştur. Burada kurulan İşid örgütü daha sonra Suriye'ye geçerek 2011 de Suriye'deki iç savaşa katılmıştır.

Özellikle Arabistan destekli eğitim kurumlarının oluşmasına izin verilmiş yerlerde selefi ekolün güçlenmesi mümkündür. İslam dünyasında toplumsal antlaşmanın derinleştiği, mezhep çatışmalarının yaşandığı, emperyalist müdahalelerin ardından çatışmaların yaşandığı bölgelerde cihatçılığın kök salması kolaylaşmaktadır.

Yeni selefiliğin temel görüşleri

ˆ Selefiler bir mezhep imamını taklit etmeyi reddediyor ve her Müslümanın içtihat etme hakkı olduğunu ileri sürüyorlar. Fakat bir yandan da ameli konularda Hanbeli mezhebine uyuyorlar. Bir yandan içtihadı davet etmek ve bir yandan Hanbeli mezhebini taklit etmek bir çelişkidir.

ˆ Vehhabi - Selefi düşüncenin temel esaslarından biri yöneticiye her halükarda itaat fikridir. Yönetici şeriatı tatbik etmeyen fasık biri de olsa, yöneticiye kesin itaat etmenin gerekli olduğu savunulur. Bu bakımdan Bunlar Seyyid Kutup, Yusuf el-Karadavi ve Gazali gibi İslam düşünürlerini sert olarak eleştirirler. İhvan-ı Müslimin ile savaş halindedirler.

Yeni selefiliğin hedefleri

Yeni selefilik, gerçek İslam'ı ortadan kaldırıp onun yerine İslam'la ilgisi olmayan bir din algısını yerleştirme çabası içindedir. Bu akımların tek merkezden yönetildiği aşikârdır. Çünkü söylemleri ve dayandıkları fikirler aynıdır. Bu akımlar içinde başı çeken ilahiyatçıların Suud Krallığı tarafından yetiştirilerek bu ülkelere gönderildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu akımların Suud Krallığı tarafından finansal olarak desteklendiği de tespit edilen bir husustur. Bütün bunlar gerçek İslam'a karşı planlı ve küresel bir eylemin söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu eylemlerin asıl amacı, gerçek İslam'ın temel iman esaslarını zedelemek, böylece gerçek İslam'ı bilmeyen ve uygulamayan Müslüman toplumları meydana getirmektir. Böylece İslam ülkeleri gerçek İslam'ın manevi rahmet ve yardımından mahrum edilmiş olarak, kolaylıkla sömürülebilir topluluklar haline getirilmiş olacaklardır.

Yeni selefilik adıyla anılan bu akımlar vehhabiliğin isim değiştirmiş bir halidir. Onların silahı “şirk” ve “kafirlik”tir. Bu iki silahı kullanarak, düzenlenen oyun kolaylıkla oynanabilmektedir. Kullandıkları yöntem tıpkı 18. yüzyılda İngilizlerin kurduğu Vehhabilik akımının kullandığı yöntem gibidir. O zamanki Suud Kralları Vehhabilik adına müşrik olarak suçladıkları Müslüman köylerini yağmalamışlar ve İslam alimlerini kılıçtan geçirmişlerdir. Bu tekfircilik akımının amacı, kendilerine biat etmeyen Müslümanları öldürmek için meşruluk kazanmaktır.

Bu akım emperyalizmin kurduğu tezgah ile Suudi Arabistan'ın finansörlüğünde İslam ülkelerinde kurulan vakıf ve dernekler ile faaliyet göstermektedir. Burada hedef gençlerdir. Bu akıma hizmet eden hoca ve ilahiyatçılar, kendi felsefe ve ideolojilerine göre yorumladıkları ayetlerden deliller getirerek Müslümanların temel inançlarını saptırmaya çalışmaktadırlar. Böylece Müslüman toplumlarda terör ve anarşinin ortaya çıkmasına hizmet etmektedirler. Bu oluşumun kukla olduğunu, emperyalist emellere hizmet ettiklerini insanlara anlatılmalıdır. Bunun için bu selefi akımları devlet tarafından denetlemeleri ve Müslümanlar bu konularda uyarılmalıdır.

Küresel düzen ve Batı'nın İslam dünyası ile olan ilişkileri üzerinde büyük etkiye sahip bir takım siyasi olaylar ile selefiliğe olan ilgi eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan birçok araştırma selefiliğin tam anlamıyla ne olup olmadığını açıklığa kavuşturacak katkıyı henüz sağlamamıştır. Sadece tek bir sefili mi vardır yoksa sefilikler mi vardır? Selefî cemaatleri ile cihatçı olduğu iddia edilen silahlı direniş gruplar arasında nasıl bir bağlantı vardır? Örneğin Mısır sefiliğin ve Nur Partisi'nin kökleri üzerine bilgilenmemize yardımcı olacak veya Tunus'ta selefî cemaatlerinin ortaya çıkış sebepleri hakkında bilgi verecek çok az şey söylenmiştir.

Selefiliğin İslami söylemlerine aldanıp harekete katılan birçok Müslüman genç vardır. Çünkü Müslüman gençlere fikir bakımından cazip gelmektedir. Ancak bu hareketlerin asıl amacı, İslam ülkelerini fikir bazında ve sonuçta siyasi olarak parçalamak, temel İslami inanışlarını zayıflatmaktır. Bu plan yıllardır bütün Müslüman toplumlarda uygulanmaktadır. Bu plan gereği selefî düşüncelere sahip din adamları İslam'ı saptırmaya ve Ehl-i Sünnet anlayışını geriletmeye ve hatta yok etmeye çalışmaktadırlar.

“Onlar tuzak kurarken Allah da karşılığında tuzaklarını boşa çıkarır. Allah tuzaklarına karşılık verenlerin en hayırlısıdır.” (Enfal, 8/30)

Şeyh El Halebî, Arap devrimlerini fitne ve İslam ülkelerini parçalamak için dış güçlerin planları olarak değerlendirmektedir. El Halebî şunları söylemektedir:

“Göstericilerin bizzat kendileri, onları yönlendiren gizli elleri genellikle görememektedirler. Bu gizli eller onları sosyal medya üzerinden yönlendirmekte ve onları harekete geçirmektedir. Sen sosyal medyanın ne olduğunu bildiğini zannediyorsun. Bu gizli eller bugün Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmektedir.”

El-Halebî bu konu ile ilgili telif ettiği kitapta protesto gösterilerini reddetmiş, selefiliğin siyasetten uzak durmasını tavsiye etmiş, tasfiye ve terbiye ilkelerini müdafaa etmiş, siyasetin içinde bulunmayı reddetmiştir.

Arap ülkelerinde selefî hareketler

Aşağıdaki bilgiler El-Cezire Araştırma Merkezi'nin 2013 yılında, farklı Arap ülkelerindeki selefî hareketleri ile ilgili hazırlattığı projeden alınmıştır.

Suudi Arabistan

Vehhabi hareketinin beşiği olan Suud'taki selefi hareketler komplike ve parçalanmış bir yapı gösterir. Özellikle Suriye ve Mısır'dan gelen İhvan-ı Müslimin üyelerinin Suudi Arabistan'da yerleşmeleri ile birlikte vehhabi - selefi düşünce aksiyoner ihvancı düşünce ile sürtüşmeye girmiştir. Bu sürtüşmeler Suud'ta hakim olan felsefi düşünce içindeki temel düşünceler üzerinde ciddi gelişmelere neden olmuştur.

Sahve hareketi

Bu hareket Suudi Arabistan'da ortaya çıkmış olup aksiyoner selefilik olarak tanımlanabilir. Düşünce sistemleri İhvan-ı Müslimin fikriyatı ile vehhabiliğin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Sahve hareketi inanç konularında Vehhabilik ile uyumlu, siyaset düşüncesinde ise İhvan-ı Müslimin'e yakındır. Muhammed Kutup, Abdurrahman ed – Devseri ve Muhammed Ahmet Er Raşid bu harekete etki eden en önemli kişilerdir.

Sahve hareketi giyim ve yaşama tarzında diğerlerinden farklılık göstererek bir başkaldırma özelliği vurgulamıştır. Bu grup çeşitli konularda iktidar ile çatışma içinde olmuştur. İslam'ın öğretisi ve prensiplerini terk ettiği için yöneticinin ehliyetinden şüphe duymuşlar ve topluma da bu şüpheyi aşılama çalışmışlardır. Bu grup ayrıca resmi ulemanın da ehliyeti konusunda şüphe duymuşlardır. Çünkü bu ulema iktidara karşı olan her türlü muhalefeti kesin olarak haram kabul etmişler ve yöneticinin bütün faaliyetlerini temize çıkarmışlardır. Sahveye göre siyasi otoritenin bağımsızlığı ve hürriyeti yoktur. Bu alan dini otoriteye ve ulemaya tam olarak boyun eğmelidir.

Geleneksel Selefilik

Geleneksel Selefilik, Tevhid akidesi, bidatlarla mücadeleye bağlılığın güçlendirilmesi ve hakim yöneticiye itaat konuları üzerine odaklanan bir çizgiye sahiptir. Bu grup iç ve dış siyaset ile meşgul olmayıp yalnızca akide, tevhid, şirk, fıkıh, muamelat ve ibadet meseleleri ile ilgilenmişlerdir. Bu konularda iktidarla uyumluluk içinde olmuştur. Bu nedenle Sahveciler arasında “kabir yıkımı”na önem veren topluluk olarak tanımlanmışlardır. Sahveciler ise “kabir yıkımı” yerine “saray yıkımı”na önem vermişlerdir. Bu tutumları bazı Sahve liderlerinin tutuklanmasına neden olmuştur. Emire itaat prensibi geleneksel selefiliğin temel öğeleridir biridir. Ancak Emir kitap ve sünnete uyacağını açıklamalıdır. Ümmet düşüncesine alternatif olarak “Vatan” düşüncesi onlarda hakimdir. Büyük Ulema Heyeti, Adalet Bakanlığı, Fetva ve Araştırma Dairesi Komitesi gibi resmi dini kurumlar bu grubun yönetimindedir.

Câmiye selefiliği

Bu isim Muhammed Eman el - Câmi'ye nispetle verilmiştir. Bu gruba göre en önemlisi, imanı kalpte olan bir inanç ve eylem ise sadece kemale ermede bir şarttır. Bunlara göre dini esaslara dayanmayıp beşeri konularla yönetilen bir idarenin altında yaşamak mümkündür. Dolayısıyla hakim Arap siyasal yönetimler meşrudur. Yönetimin İslam ile uyuşmayan eylemleri dikkate alınmadan ona itaat edilmesi zaruridir. Bu grup, siyasal düzene verdikleri bu destek sayesinde eğitim-öğretim ve medyada kuvvetlidir. Fakat diğer gruplar bunları her bakımdan gevşek olarak görürler.

Ehl-i Hadis Grubu (Elbâni Grubu)

Nasiruddin el – Elbâni'ye nispetle bu ad verilmiştir. İman ve akide konularında camiye selefiliği gibi düşünürler. Fakat hakim siyaset düzeninin meşru olduğunu kabul etmezler ve yöneticilerin haddi aşmış günahkarlar olarak görürler. Fakat onlara karşı bir ayaklanma ya da davet etmezler. Bu grubun siyasi otoriteyi rahatsız ettiği de olmuştur. Bu nedenle Elbâni'nin ülkeden uzaklaştırılması da söz konusu olmuştur.

Mısır

Mısır'da selefi hareket İslam'a davet, sünnetin ihyası ve hayır hasenat işleri ile ilgilenen cemiyetler yoluyla 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Daha sonraları bunlar üniversite de açmışlardır. 25 Ocak Devriminin sonrası selefilerin siyasi hayata katılmaları Arap ülkeleri içinde bir ilk olmuştur. Mısır'da selefi hareket homojen bir yapı içinde olmamıştır. Demokrasi, siyaset ve davet konuları etrafında ortaya çıkmış farklı fikirler taşıyan muhtelif selefi gruplar oluşmuştur.

Mısır'da selefi akım, benimsediği tutumun etrafını fetvalar yoluyla bir şeriat çiti örmek suretiyle güçlendirmiştir. Devrimden önce teorileştirdikleri siyasi düşünce de bu fetvaların belirlenmesinde rol oynamıştır. Mısır selefilerinde İhvan-ı Müslimin' de olduğu gibi bir araya toplayan bir örgüt yapılanması söz konusu değildir. Örgüt yerine şer'i delil ve fetvalar görev yapmaktadır.

Mısır'da selefi akım uzun yıllar siyasete katılımı ve partileşmeyi ret etmişlerdir. Çünkü geleneksel selefi oluşumlar siyasi faaliyette bulunmaya karşı çıkmışlardır. Ancak 25 Ocak devriminden sonra parti kurmuşlardır. Mısır'da Nur partisi ki bunlara İskenderiye selefiliği veya selefi davet de denir, 25 Ocak Hüsnü Mübareğin devrilmesi olayına katılmamıştır. Çünkü onlara göre bu yöneticiye karşı çıkmaktır. Bu ise onlara göre haramdır. Fakat devrim başarılı olur olmaz partilerini kurdular ve daha önce caiz görmedikleri demokratik siyasi sürece girdiler. Nur Partisi'nin asıl problemleri tavrı Mısır'daki Müslüman kardeşlerin hareketine ve Muhammed Mursi iktidarına karşı aldıkları pozisyonlarda yatmaktadır. Mübarek döneminde selefiler demokratik düzeni küfür olarak görmüşler ve yöneticiye itirazı haram saymışlardır. Fakat seçim döneminde hızla örgütlenerek Müslüman kardeşler karşısında ikinci bir güç konumuna gelmişlerdir. Nur Partisi ihvan'ın darbe ile indirilmesini desteklemiştir. Ancak selefilerin bu tutumları tabanını kaybetmelerine neden olmuştur.

Batılılar Arap ülkelerindeki baskıya karşı oluşabilecek bir iktidar alternatifini bir tehdit olarak görmektedirler. Geniş sosyal tabanı ile iktidara namzet bir oluşumu olan Müslüman kardeşlere yönelik dışlayıcı tavrın temelinde bu durum yatmaktadır. İşid gibi terör örgütleri bölgede gerçek demokratikleşme sürecinin bir parçası olabilecek durumda olan Müslüman kardeşlere karşı bir silah olarak kullanılmaktadır.

Irak

Radikal Hizbu't-Tahrir' in temsil ettiği Sünni siyasal İslam hareketi 1953'te kurulmuştur. Cihadi selefilik günümüz Irak'ında olduğu gibi organize olamamış ve büyük bir başarı elde edememiştir. Iraklı selefiler vehhabilerden iki meselede ayrılmaktadırlar. Bunlar tekfir meselesi ve tasavvuf görüşüdür. Iraklı selefilerin geneli tasavvuf ehli ile iyi ilişkiler geliştirmenin yanında, vehhabilerin tekfir ettiği Şii'lerle de dostane ilişkiler içinde olmaya özen göstermişlerdir. Selefilik yerli bir kuramsal çerçeveye oturmamış, sadece davetçi ve mürşit yetiştirilen bir karakterde olmuştur.

Iraklılar bütün grup ve hareketlerinin düşünce esaslarını ve teorilerini dışarıdan ithal etmiş, sadece aktivist ve mücadele adamı yetiştirmişlerdir. Irak'ta ilk selefiye hareketi 1960 yılında İhvan-ı Müslimin' in İslami Parti tecrübesinden etkilenecek "Muvahhidin Cemaati"nin kurulması ile gerçekleşmiştir. Bu cemaatin kurucusu Abdullah Nadir silah kullanmayı kabul etmemiştir. Mısır'daki gelişmelere paralel olarak gençler bir örgütlenme girişiminde bulunsalar da, bu hareket 1979 yılında gün yüzüne çıkmış ve üyeleri tutuklanmıştır.

Irak - İran savaşı ve Irak'ın Kuveyti işgali olayları selefiler ile hükümet arasında gerilimlere neden olmuş ve selefiler takibe uğramışlardır. Fakat selefiler 90'lı yıllarda kuruluşlarını geliştirmişler ve birçok camiye hükmetmeye başlamışlardır. 1990 ve 1997'de bazı selefiler devlet tarafından idam edilmişlerdir.

2001 yılından önce Irak'lılar cihadi selefilik ile henüz tanışmamışlardı. Ülke dışarıdaki cihadi selefilikten etkilenmediler. Bu nedenle devlete karşı herhangi bir şiddet kullanmaları söz konusu olmamıştır.

İran - Irak savaşından sonra, Irak'ta bir mezhep kavgası ortaya çıkmıştır. Sünni siyaset düzeni ile Şii siyasi İslam'ı temsil eden gruplar arasında mücadele başlamıştır. Amerika'nın Irak'ı 2003'te işgalinden sonra bazı cihatçı selefi örgütlerin kurulduğu görülmektedir. 2004'te Mezopotamya el Kaidesi adı altında bir grup tekfirci selefilik temsil etmiştir. Bu grup Usame Bin Ladin'e biat etmiştir. Diğer bölgesel cihadi gruplarla birlikte "Irak Mücahitler Şura Konseyi"ni oluşturmuştur. Bu Şura 2006'da "Irak İslam Devleti"nin kuruluşunu deklare etmiştir.

Bu grup görüşlerini Mevdudi, Seyyid Kutup, Mısırlı Cemaat-i İslam'ın fikirlerine dayandırmaktadır. Şiddet bu grup açısından cihad ve dinin bir gerekliliğidir. Irak'ın Amerika tarafından işgalinden sonra birçok tekfirci ve cihadi selefi örgütler daha kurulmuştur. Bunların bazılarının temsilcileri siyasi partilerde aday olmuşlardır. Sünniler hem Kürtlerle hem de Şii'lerle siyasi ortamda mücadele etmek zorunda kalmışlardır. 2004 yılındaki seçimlerde Sünni oyların kahir ekseriyetini elde eden mezhepçi bir yapıda olan bir cephe oluşmuştur. Bu cephe 2010 seçimlerinde Iraklı kimliğini vurgu yapan daha milliyetçi bir cepheye doğru dönüşmüştür.

Suriye

Suriye selefiliği ortaya çıktığı 19. yüzyıldan bu yana sürekli bir dönüşüm ve gelişim içindedir. Suriye selefiliğinin düşünce yapısı, Mısır'daki islahatçı selefi ekolden çok farklı değildir. Bu islahatçı selefilik siyasi hayatın içinde çok önemli rol oynamışlardır. Bunun sonucunda birçok cemiyet ortaya çıkmıştır. Suriye devleti halkına şiddet kullanmak zorunda kalınca bu akımlar da güçlenmiştir. Böylece Suriye bir iç savaşın içine sürüklenmiştir. Bu iç savaşta İşid, Nusra gibi grupların Amerika tarafından örgütlendiği ve savaştırıldığı söylenmektedir. Bu insanlara İslam devletinin kurulması fikri empoze edilmiştir. Ancak bu mücadele sonunda Suriye'nin parçalanması zorunlu hale gelmiştir. Buradaki selefiye grupları daha önce Irak ve Afganistan'da savaşan militanları içermektedir Dolayısıyla bunlar profesyonel savaşçılardır. Başlarında yabancı istihbarat ajanları vardır. Bugün Suriye'de hiçbir selefi amacı olmayan, hatta Müslüman olmayan Kürtler bir devlet kurma çabasındadır. Bu oluşumlar sonuçta Suriye'de istikrarın inşa edilmesi yerine bir bölünmenin olacağına işaretler.

Yayınlanma Tarihi : 20.08.2019

Haricîlik (Havâric)

Hâricî “ayrılan, isyan eden” anlamında kullanılır. Hâricî olanların oluşturduğu fırkaya da Hâriciyye veya Havâric denir. Bu fırka Şiilik fırkası ile beraber ortaya çıkmıştır ve Hazreti Ali'nin döneminde görülmüştür.

Hariciye fırkası, Sıffin denilen yerde Hz. Ali (ra) ile Hz. Muaviye (ra)'ın arasındaki savaşın şiddetlendiği zamanda ortaya atılan hakem tayinini Hz. Ali'nin kabul etmesine karşı çıkan ve ondan ayrılanların meydana getirdiği bir fırkadır. Ancak bu fırkanın Hz. Osman (ra)'ın şehit edilmesinden önce de halifeye muhalif olanların arasında ilk defa olduğu da söylenir. Yemenli Yahudi asıllı Abdullah b. Sebe'nin Müslümanlar arasında halife Osman'a karşı fitne yayması, özellikle bedevi (çölde yaşayan) Araplar arasında halifeye karşı bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bu muhalefet Haricilerin ilk türünü oluşturdu. Daha sonraki olaylar da, hariciliğin bedeviler arasında yayılmasını hızlandırdı

Hakem olayı sonucu Hz. Ali halifelikten azledilerek Muaviye halife oldu. Bunun karşısında Hariciler Hz. Ali'yi terk ederek, onun hakeme başvurması nedeniyle günaha girdiğini ve tövbe etmesi gerektiğini söylediler. Oysa bu grup daha önce Hz. Ali'yi hakem tayinine ve belirli bir hakemi kabul etmeye zorlamışlardı. Bu grup “Hüküm ancak Allah'ındır” sloganıyla Hz. Ali'ye karşı geldiler ve hatta onunla savaşmaya başladılar. Kendi düşüncelerini insanlara zorla kabul ettirmeye çalıştılar. Davranışları çılgıncaydı. Hz. Ali namaz kıldırırken ve vaiz verirken onu protesto ediyorlar ve cemaati terk ediyorlardı. Bazıları Hz. Ali ve Hz. Osman'a tabi olanları müşrik kabul edip onlara saldırıyorlardı.

Kendilerini bir taraftan takva ve ihlas sahibi olduklarını iddia ederken, bir taraftan da sapıklık, çılgınlık, aşırılık, katılık, taşkınlık, insanlara baskı ve zorla sapık görüşlerini kabullenmeye mecbur ediyorlardı. Çelişkili tutumlarının asıl sebebi, Harici olanların çoğunun bedevi Araplardan, pek azının şehirli Araplardan oluşudur. Bedeviler İslam'dan önce de fakir idiler. İslam'ın ilk döneminde bunların ekonomik durumları tam düzelmedi. Çöllerde zor şartlarda yaşamaya devam ettiler. İslam bunların kalplerini fethetti ama düşünceleri yüzeyseldi. Ufukları dar ve ilimden yoksundular. Yaşadıkları hayat tarzı onları sertliğe, şiddete ve kabalığa sürükledi.

H. Ali'yi terk edenler Kufe yakınındaki Harûrâ bölgesine çekildiler. Bunların sayısı 12000 kadardı. Kendi imamlarını seçtiler ve bu bölgede idareyi ele aldılar. H. Ali onlarla görüşmek ve ikna etmek için Abdullah b. Abbâs ı görevlendirdi. Ancak ikna olmadılar ve katı anlayışlarını sürdürdüler. H. Ali onlara bir mektupla hareketlerinin meşru olmadığını, Kitap ve Sünnet'le amel etmediklerini bildirdi. Ancak Hariciler bunu da kabul etmediler.

H. Ali Şam'a bir askeri sefer hazırlığındayken, Haricilerin bazı Müslümanları haksız yere öldürmeleri ve Osman ve Ali'yi tekfir etmeyenin kafir olduğunu ve bu nedenle öldürülmeleri gerektiğini ilan etmeleri üzerine, H. Ali ordusuyla bunların üzerine yürüdü ve şehit edilen Müslümanların katillerinin teslim edilmesini istedi. Hariciler buna olumsuz cevap verdiler. Bunun üzerine Nehrevan denilen bölgede Hazreti Ali'nin ordusu Hariciler ile çarpışarak hemen hemen hepsini öldürdü. H. Ali'den intikam almak isteyen Hariciler h. 40 yılı 21 Ramazan'da H. Ali'ye suikast düzenleyerek öldürdüler.

Haricilerin isyanları Emevi döneminde de zaman zaman devam etti. Ancak bu isyanlar Muaviye tarafından şiddetli bir şekilde bastırıldı. Haricilerin birçoğu bu isyanlarda öldürüldü. Ancak tekrar tekrar isyan ettiler. Kufe yakınlarındaki Bânikyâ'da h. 59 da Haricilerin hemen hemen hepsi öldürüldü. Bu, Kufe Haricilerinin sonu oldu.

Basra bölgesinde de Hariciler zaman zaman isyan ettiler. Burada da sert tedbirlerle bu isyanlar bastırıldı. Birçok Harici kılıçtan geçirildi. 10000 civarında Harici h. 62-72 yılları arasında Yemame, Hadramut, Yemen ve Taif'i işgal ettiler. Buralarda kendi aralarındaki ihtilaflar ve çekişmeler nedeniyle zayıf düştüler ve h.72 de Haccâc b. Yusuf es - Sekafî'nin gönderdiği ordu tarafından tamamen yok edildiler.

Emeviler devrinde Kuzey Afrika'da h. 102 de Harici isyanları başladı. Bu isyanlarda şehirler tahrip edildi. Bu isyanlar Emevilerin son yıllarında gönderdikleri orduyla bastırılamadı. Berberiler'in de kendilerine katılmaları ile Abbasi'nin kuruluş yıllarında Kuzey Afrika'da çeşitli isyanlar çıkardılar. H. 141 yılında başlayan bu isyanlar ancak Fatımiler tarafından bastırılabilirdi.

Harici fırkaların ortak prensipleri

Haricilerin prensipleri, kendilerine has düşüncelerinin, yüzeysel görüşlerinin, saf akıllarının, Kureyş'e ve bütün Mudar kabilelerine kızmalarının bir yansımasıdır. Hariciler Kuran'ın zahirine sınırsız sarılırlar, asıl maksadını anlamaya yanaşmazlardı. Ayet okunduğunda ilk akla gelen mana ile yetinirler, ondan zerre kadar ayrılmazlardı. Hariciler düşmanlarının hiçbir delillerini kabul etmezler ve onların görüşleri ile ikna olmazlardı. Bunun nedeni körü körüne düşüncelere bağlanmaları ve mezheplerinin kalplerine yerleşerek bütün düşünce ve idrak yollarının tıkanmasıydı. Onların mezheplerini aşırı derece savunmaları bazen hadisler uydurarak Resulallah'a nispet etmelerine neden olmuştur.

Onların prensiplerinden bazıları şunlardır:

1) Halife ancak serbest ve sağlıklı bir seçimle iş başına gelebilir. Seçime bütün Müslümanlar katılmalıdır. Halife adaletli davrandığı, şeriatı ayakta tuttuğu, hatadan uzak bulunduğu sürece halifelik görevine devam eder. Eğer doğru yoldan ayrılırsa onun vazifeden alınması veya öldürülmesi gerekir.

2) Halifelik sadece Arap kabilelerinin bir aile malı değildir. Sadece Kureyş ve Araplara ait değildir. Halife olma hususunda bütün Müslümanlar eşittir.

3) Halifenin başa getirilmesi dinen vacip olmayıp sadece caizdir. Ancak ihtiyaç ve menfaat icabı vacip olabilir.

4) Onlara göre herhangi bir günah işleyen kafir olur. Günahlar arasında büyük küçük ayrımı yapmazlar. Onlar içtihad yapıp hataya düşenlerin dinden çıktığını kabul ederler. Bu nedenle içtihadlarıyla Haricilerin bazı görüşlerine muhalefet eden Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve diğer büyük sahabelerin dinden çıktıklarını iddia ederler. Bu nedenle de İslam toplumunu devamlı rahatsız etmişlerdir

Harici Fırkalar

İslam fırkaları içinde cesaret, sıkıntıya tahammül, inancı uğruna fedakarlık ve mücadeleden yılmamak gibi erdemler de hariciler başta gelmektedir. Bununla beraber sert tabiatlı, kendilerine mensup bulunmayan Müslüman gruplara karşı merhametsiz olmuşlardır. Bu nedenle Harici ruhu haşin, asi ve çevresine uyum sağlamayan bir insan tipinin simgesi olarak telâkki edilmiştir.

Herhangi bir mezhep yahut düşünce sisteminin doğru olarak anlaşılması ve yorumlanabilmesi büyük ölçüde mensuplarının sosyal ve kültürel seviyelerinin tespitine bağlıdır. Çoğunluğu bedevi Arap kabilelerinden oluşan, dini düşüncelerinin kabile taassubu etkisi altında olan ve genellikle sertlik temayülü içinde bulunan, görüşlerini nassların zahirine dayandıran Hariciler, muhalifleri bir yana kendi fırkaları arasında bile birlik sağlayamamış ve birbirlerini tekfire yönelmişlerdir. Bu bakımdan tarafsız alimlere göre aşırı gruplar bir yana, Hariciler dalalette kalmış fakat küfre girmemiş bir topluluktur.

Hariciler, hayır işlemek isterken sapıklığa düşmüşler, hem kendilerini hem de çevresindekilerini yıpratmışlardır. Hakiki müminler, bu fırkanın sapık olduğuna hüküm vermişlerse de, kafir olduklarına dair hüküm vermemişlerdir. Bu nedenle Hz. Ali'nin taraftarlarına, kendisinden sonra Haricilerle savaşmamalarını vasiyet ettiği rivayet edilir. Çünkü hakkı ararken hataya düşen, batılı ararken sapıklığa düşen gibi değildir. Hz. Ali Haricileri “hakkı ararken yollarını şaşırانlar”, Emevileri ise “batılı arayıp sapıklığa düşenler” olarak kabul ederdi.

Harici fırkaların bölünerek sayılarının artması, aralarında süren anlaşmazlıkları silahla halledilmeye çalışılması, bu grubun güçlü ve sürekli bir devlet kurmasını engellemiştir. Fakat mizaçlarından kaynaklanan sertlik, asilik ve kavgacılık özellikleri onları daima diğer Müslüman toplumlar ile savaşa zorlamıştır. Ancak sosyolojik olarak bir devlet kurma özelliklerine sahip olmadıklarından, sonunda toplumsal varoluşlarını sürdürememişlerdir.

Müslüman sayılan Harici fırkalar

1) *Ezarika*: Bunlar Hanife oğullarından Nâfi b. el - Ezrak'a tabi olanlardır. Bunlar en kalabalık ve en kuvvetli olan fırkadır. Bu fırka Emevilerle senelerce savaş yaptı. Sonunda kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ile zayıfladılar ve yenildiler. Böylece etkinlikleri tamamen ortadan kalktı.

Bu fırka kendilerine karşı gelenleri müşrik kabul ederler ve kanlarını helal sayarlardı. Kendilerine muhalif olanların çocuklarının ebediyen cehennemlik olduğunu kabul ederlerdi. Bunlar zinadaki recm cezasını kabul etmezlerdi. İftira cezasını yalnız namuslu kadınlara iftira edenlere uygulamışlardır. Namuslu erkeklere iftira edenlere bu ceza uygulanmamıştır. Onlar peygamberlerin küçük ve büyük günah işleyebileceklerini kabul ederlerdi. Bu görüşleri kendi içinde çelişkilidir, çünkü onlara göre peygamber günah işlerse kafir olabilirdi.

2) *Necedat*: Bunlar Hanife kabilelerinden Necde b. Uveymir'e bağlı olanlardır. Bu fırka Bahreyn, Hadramut, Yemen ve Taif bölgesini istila etti. Ancak buralarda kendi aralarındaki çekişmeler yüzünden birliklerini sağlayamadılar.

Bu fırka günah işleyenin kafir sayılması prensibini kabul etmedi. Halife tayininin dinen vacip olmadığını, umumun menfaatini gerektirdiğinde vacip olduğunu ileri sürdü. Bunlara göre Müslümanlar aralarında hakkı tavsiye edebilir ve yerine getirebilirlerse halife tayin etmeleri gereksiz olur. Onlara göre bir kişi, kanının akma tehlikesi varsa kimliğini gizleyebilir ve kendini Ehl-i Sünnet gösterebilir.

3) *Sufriyye*: Bunlar Ziyad b. El- Esfer'e tabi olanlardır. Onlar büyük günah işleyenlerin ebedi cehennemde kalacakları görüşüne kısmen karşı çıkmışlardır. Bu fırka Müslümanların kanının akatılmasını helal görmemiş, muhaliflerin oturdukları yerleri dâr-ül harp saymamış, kadınlar ve çocukların esir alınmasına cevaz vermemiş, iktidar ordusundan başkası ile çarpışmayı caiz saymamışlardır.

4) *Acâride*: Bunlar, Abdülkerim b. Acred'e tabi olanlardır. Bu fırka Necedat fırkasından ayrılmıştır. Bu nedenle görüşleri Necedat fırkasına çok yakındır. Muhaliflerin malını kendileriyle savaşmadıkça mübah görmemişler ve ancak kendileri ile savaşmaları halinde öldürölmelerini caiz görmüşlerdir. Haricilerin bulundukları yerlere hicret etmesinin farz değil fazilet olduğunu, hicret etmeyenlerin büyük günah işlemedikleri sürece mümin sayılmaları gerektiğini kabul ettiler. Bu fırka da birçok meselede kendi aralarında ihtilafa düştüler ve bunun sonunda bölündüler.

5) *İbadîyye*: Bunlar Abdullah b. İbad'a bağılı olanlardır. Bu fırka Haricilerin en ılımlı olanı, düşünce bakımından İslam'a en yakını, sapıklık ve aşırılıktan en uzak olanıdır. Bu nedenle uzun süre yaşayabilirmıştır. Bunlar arasından seçkin alimler çıkmıştır. Bugün halen İbadiyenin bir kısmı Fas'taki Batı Sahra'nın vahalarında, diğeri bir kısmı da Zengibar' da yaşamaktadır.

Bu fırkanın kendilerine ait fıkhi görüşleri vardır. Bunlara göre:

- ˆ Kendilerine karşı çıkan Müslümanların kanını akıtmak haramdır.
- ˆ Kendileri ile savaşan Müslümanların mallarından sadece atlar, silahlar ve harp malzemeleri ganimet malı olarak helaldir, diğeri haramdır.
- ˆ Kendilerine karşı çıkanların şahitlikleri caizdir, onlarla evlenilir ve miras alınır, verilir.

Müslüman sayılmayan Harici fırkalar

Hariciler aşırılıkları nedeniyle, içlerinde İslam'la hiç alakası olmayan, Kitap ve Sünnete tamamen ters düşen gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1) *Yezidiye*: Bunlar Yezid b. Enîse el-Harici'ye tabi olanlardır. Bunlar önce İbadiye fırkasındandıılar. Fakat sonradan, Fars'lardan bir peygamber gönderileceğı ve Hazreti Muhammed'in şeriatının hükmünün kaldırılacağını iddia ettiler.

2) *Meymuniye*: Bunlar Meymun el-Acredi'ye tabi olanlardır. Meymun, kişinin evlatlarının kızlarıyla, kız ve erkek kardeşlerinin çocuklarının kızları ile evlenmesinin helal olduğunu kabul etmiştir. Kuran'daki Yusuf Suresi'ni inkar ederler. Bu sureyi bir aşk hikayesi olarak değerlendirirler.

Hariciliğin bugünkü yansımaları

Dini şiddetin fikri arka planı olan hariciliğin günümüzde de yansımaları görülmektedir. Haricilik İslam düşünce tarihinde ortaya çıkan ilk siyasi, dini fırkadır. Var olduğu her dönemde marjinal bir hareket olmanın ötesine geçememek ile birlikte, hemen her asırda farklı isim ve görüntülerle varlığını devam ettirebilmişlerdir. Bugün de aynı zihniyet ile hareket eden, bunlara benzer marjinal yapılanmalar birçok İslam ülkesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda harici mantığı veya zihniyeti tarihe mal olmuş, kaybolmuş ve yok olmuş değildir. Benzer sosyal, ekonomik ve dini şartlar altında aynı zihniyetin ortaya çıkması beklenen bir şeydir.

Hariciliğin ortaya çıkmasında sosyal değişim ve özellikle şehirleşme sürecinin etkili olduğu görülür. Bedeviler hayatı kabile merkezlidir. Kendi dışındakilere güvenmeyen ve onları düşman gören bir anlayışa sahiptirler. Haricilerin sahip oldukları zihniyet kendi içlerinde de geçerlidir. Örneğin Nafi bin Ezrak kendisi ile birlikte Emevilere karşı isyan etmeyen Basra Haricilerini ve liderleri Abdullah b. İbad'ı tekfir etmiştir. Bu özellik onların birçok gruplara bölümlerine neden olmuştur.

Hariciler “emri bil maruf” ve “cihat” esaslarına dayanarak İslam adına şiddet ve terörü temellendirdiler. Ancak Ehl-i Sünnet alimler, zor kullanmanın bu prensibi kullanmada caiz olmadığına ittifak halindedirler. Örneğin Ebu Hanife bu prensip adına İslam ümmetinin başında bulunan ve ümmetin birliğini temsil eden devlet başkanına karşı isyan eden, silahlı mücadeleye girişen ve böylece cemaatin birliğini tehlikeye sokanlar için islahattan çok ifsat ettiklerini belirtir. Bu nedenle de Haricileri şiddetle kınamıştır.

Dini metinler, kendi bütünlüğü ve varlık gayesi dikkate alınmadan, kısmi bir bakış ile ele alındığında, bazı art niyetli kimseler için bir şiddet, terör gerekçesi olabilmektedir. Bu zihniyet maalesef bugün de devam etmektedir. Günümüzde farklı yerlerde, farklı isimlerle, aynı mantık ile hareket eden gruplara rastlanmaktadır.

Özellikle sömürge hayatı yaşamış İslam ülkelerinin kurtuluş mücadelelerinde dini inançlar ilham kaynağı olmuştur. Bu durum toplumların daha sonraları İslam'ı sert bir şekilde yorumlamasına neden olmuştur. Batı'ya karşı radikal bir mücadelenin sebebini oluşturmuştur. “Fitne kalkıp din Allah'ın oluncaya dek savaşın” mealindeki ayetler istismar edilerek masum insanlar birer ölüm makinesi haline getirilmişlerdir. Bu motifle devşirilen Müslüman gençler, İslam ülkelerinde fitne çıkarmaya çalışanlar tarafından kullanılmıştır. İşid, Hizbullah, El- Kaide gibi örgütler bugünün Haricileri olarak değerlendirilebilir. Bu grupların genel karakterleri Harici olarak tanımlanan fırkalara her bakımdan büyük benzerlikler göstermektedir. Aynı bağlamda, günümüzdeki Cihadî Selefilik anlayışı da Haricilik anlayışına paralel bir düşüncedir.

Yayınlanma Tarihi : 04.09.2019

Şîa (Şîilik) Mezhebi

Şîa, Hazreti Peygamber (sav) in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali (ra) ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adıdır. Sözlükte şîa “tarafdar, yardımcı, destekleyen” anlamına gelir. Şîilik İslam siyasi mezheplerinin en eskisidir. Şîi mezhebi Hz. Osman (ra)'ın hilafetinin son dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Hz. Ali'nin halifeliği zamanında ise gelişip yayılmıştır. Hazreti Peygamberin vefatından sonra yönetimin başına Hazreti Ali'nin getirilmesi daha uygun olduğunu düşünen ve çoğunluğu Haşimiler’ den olan bir topluluk ilk Şîa fikirlerini ortaya atmışlardır. Hz.Osman'ın ölümünün ardından, Abdullah bin Sebe tarafından atılan nifak tohumları ile Sıffin Savaşı'ndan sonra Ali taraftarlığı yani Şîilik çoğalmıştır. Ancak Şîa'nın belirli bir mezhep haline gelmesi Hz. Hüseyin (ra) in Kerbela'da Emeviler tarafından şehit edilmesi ile olmuştur. Kerbela olayından sonra Emevi düşmanlığı yayılmış ve Hz. Ali ve evlatlarına karşı duyulan siyasi taraftarlık bir sistem haline gelmeye başlamıştır.

Emeviler cuma hutbeleri sonunda Hz. Ali'ye lanet okumuşlardır. Bu tutum sahabe tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Peygamberimizin zevcesi Ümmü Selime (rah) Muaviye'ye yazdığı bir mektupta bundan vazgeçmesini isteyerek şöyle demiştir: “Minberinizde Allah ve Resulüne lanet okuyorsunuz. Çünkü sizler Ali bin Ebu Talib'e ve onu sevenlere lanet okuyorsunuz. Ben şahidimdir ki Resûlullah’ da Ali'yi severdi.”

Bu mezhebin temel prensipleri İbni Haldun'un Mukaddime adlı eserinde şu şekilde ifade ediliyor:

“Hilafet meselesi, ümmetin görüşüne başvurulmuş umumî meselelerden değildir. Halife olacak kişi de ümmetin tayini ile başa gelecek birisi değildir. Hilafet dinin temel prensibi ve İslam'ın bir esasıdır. Herhangi bir Peygamberin bundan gafil olması, onu ihmal etmesi ve bunu ümmetine bırakması asla caiz değildir. Bilakis, peygamberin ümmete imam tayin etmesi onun üzerine bir görevdir. İmamın da büyük, küçük bütün günahlardan beri olması gerekir.”

Bütün şîiler Ali bin Ebu Talib'in, Peygamberimiz tarafından seçilmiş bir halife olduğunu ve onun ashab-ı kiramın en efdali olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Hz. Ali ile ilgili şu hadisler rivayet edilmektedir:

“Allah'ım sen ona dost olana dost ol, düşman olana da düşman ol.”

“Münafık kişi Ali'yi sevmez, mümin olan da ona buğz etmez.”

Hazreti Ali'yi ilahlaştıran sebebiye ve benzeri grupları bir tarafa koyarsak, şüphesiz ki Şîilik İslamî bir fırkadır. Ancak Şîilik bazı felsefî görüşleri de kapsamaktadır. Bu felsefî görüşler İslam'dan önce mevcut olan felsefî ve dinî kaynaklara ve Fars medeniyetine dayanmaktadır. Bazı görüşlerin de Yahudi dininden alındığı iddia edilmektedir. Çünkü Hz. Ali'nin kutsallaştırılmasına ilk davet eden Abdullah bin Sebe Yahudidir. Şâbî adlı İslam alimi Şîa hakkında şöyle demektedir: “Bunlar İslam ümmetinin Yahudileridir.”

Şîa Mezhebinin Fırkaları

Bu fırkaların bazıları çok aşırı gitmiş ve Hz. Ali'yi ilahlık mertebesine çıkarmıştır. Daha az aşırı olanlar Hazreti Ali'yi peygamberlik derecesine yükseltmişlerdir ve hatta onun Resulallah'tan üstün olduğunu iddia etmişlerdir. Bazı gruplar da orta yolu tutmuşlar ve aşırılıktan kaçınmışlardır.

Keysâniyye:

Bu fırka, Hz. Ali'nin ilahlılığını ve peygamberlik iddialarını, bedâ, recat, tenasüh ve ibaha gibi inançları bünyesinde toplamıştır. Bu fırka Abdullah bin Sebe'nin Hazreti Ali'yi mesih ilan etmesinden dolayı Sebeiyye diye de adlandırılmıştır.

Bu akım Muhtâr es-Sekafî tarafından başlatılmış ve Hazreti Ali'nin oğlu Muhammed bin Hanefiyye'yi hicri 81 yılına kadar İmam ve Mehdi olarak tanımıştır. Ölümünden sonra fırka çeşitli kollara bölünmüştür. Ancak hicri ikinci yüzyılın sonlarında yok olmuştur.

Muhtâr es-Sekafî Kufe'deki ayaklanmada başarı kazanmasından sonra, Cezire ve Irakeyn'i ele geçirince kahinler gibi gaipden haber vermeye başlamış ve kendisinin vahye mazhar olduğunu iddia etmiştir. Taraftarların bazıları onu devrin hücceti, hatta nebisi olduğunu söylemiştir. Önceden haber verdiği bazı olaylar gerçekleşmeyince, bedâ anlayışını öne sürmüş ve Allah'ın bilgisinin ve iradesinin değiştiğini iddia etmiştir. Es-Sekafî'nin ölümünden sonra fırka çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu kollar zamanla eski cahiliye inanışlarını mezhebe taşımıştır. Bu inanışlara göre imamlar bazen ilah, bazen peygamber yerine koyulmuşlardır. Bazı imamlar göğe çıktığını iddia etmiştir. Bu aşırı görüşlerin yanı sıra cennet ve cehennemin varlığı da inkar edilmiştir.

Zeydiyye:

Mutedil Şîa'nın ilk mezhepleşme hareketi Zeydiyye ile başlamıştır. Zeyd, Ali bin Hüseyin Zeynelâbidin'in oğludur. Zeyd bin Ali Emevi idaresine karşı isyan etmiş fakat bir savaşta ölmüştür. Oğlu Yahya Horasan'a kaçarak orada Şîa'yı güçlendirmiştir. Ancak onlar da bir süre sonra zayıflayarak Harun Reşit tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

İmam Zeyd büyük bir fıkıh alimi ve ilm-i kelamcıydı. Fıkıhta "Kitabül Mecmu" adlı bir eseri vardır. Vasil bin Ata, İmam Ebu Hanife Zeyd'den ilim tahsil etmişlerdir.

Zeydiyye'nin bazı görüşleri:

1) Hazreti Peygamber'den sonra kimin imam olacağına dair bağlayıcı bir nas yoktur. Bu bakımdan Ebubekir ve Ömer'in hilafetleri meşrudur. Onlara biat eden sahabe suçlanamaz. Esasen Hz. Ali daha faziletli olduğu için hilafete daha layıktır.

2) İmamet için ortaya çıkabilmek için ilim ve takva sahibi olunması, Hz. Fatıma soyundan gelmesi gerekir.

3) İmamet şura işidir ve seçimle olması gerekir. Ehil kişiler tarafından seçilen kimse imam olur ve kendisine itaat edilir.

Zeydiyye itikadi bakımdan mutezileye yakın durmuştur. Ameli yönünden de el Mecmu ile telif edilen Zeyd'in fıkhına uymuşlardır. Zeydiyye'nin imamaları Ehl-i Sünnet'in ameli mezheplerine ve özellikle hanefiliğe yakın içtihatlar ortaya koymuşlardır.

İmâmiyye:

Bu grup imameti merkeze koyarak Hazreti Ali, Hasan ve Hüseyin den sonra Zeynelâbidin, Muhammed el-Bâkır ve Cafer es-Sâdık'ı imam kabul etmiştir. Bu grup imamlığın Ali'nin evlatlarına ait olduğunu düşünmelerine rağmen bu konuda bir sistemleştirmeye gitmemiştir. Muhammed el-Bâkır'ın ölümünden sonra bir kısmı Cafer es-Sâdık'ı imam tanımış, bir kısmı ise onun ölmediğini bir gün mehdi olarak döneceğini iddia etmiştir.

Bu kişiler, İslam'ın temel konularında farklı düşünmeyen, ilim ve ahlak bakımından öne çıkan kimselerdir. Şîa kaynakları ise onları imam ilan ederek Şîa akaidini ve fıkhını kuran kişiler olarak tanıtmaktadır. Ancak tarihi bilgiler bu kişilerin siyasi faaliyetlere katılmayıp, ilim ve ibadetle meşgul olduklarını söylemektedir.

İmâmiyye kelamcısı Hişâm bin Hakem siyasi bakımından İmâmiyye mezhebinin görüşlerini şöyle ifade eder:

1) Toplumda Allah tarafından belirlenmiş bir imama her zaman ihtiyaç vardır.

- 2) İmam peygamberin varisi olup günahtan korunmuştur.
- 3) Resûl-i Ekrem'den sonra imâmet Ali'nin hakkıdır, onun imametini tanımayan ashab - birkaç kişi hariç - mürted olmuştur.
- 4) Her imam kendisinden sonraki imamı tayin etmelidir.
- 5) Allah, üç boyutlu saf gümüş veya yuvarlak inci gibi parlayan bir nurdur.

Cafer es-Sadık'ın ölümünden sonra, mezhep bölünmüştür. Bir kısmı Cafer es-Sadık'ın ölmediğini, onun beklenen Mehdi olduğunu, bir kısmı imametin Cafer'in ardından Muhammed'e geçtiğini, Cafer'in çocuklarından birinin Mehdi olacağını, bir kısmı da Cafer'den sonra imametin oğlu Abdullah'a geçtiğini iddia etmiştir.

İsmâiliyye:

Bu fırka Cafer es-Sadık'tan sonra siyasi ve dini bir fırka olarak ortaya çıkmıştır. Yayıldığı bölgelerdeki Budizm, Brahmanizm, Maniheizm gibi dinlerin bazı inançlarını ve Yeni Eflatuncu anlayışları bünyesine almıştır.

Bu mezhebin anlayışında zâhir ve bâtın birbirinden ayrılmıştır. Onlara göre nasların zahiri ve batını yönleri vardır. Zahir bâtına ulaşmak için bir araçtır. Harf ve sayıların taşıdığı manevi sırlara dayalı teviller yapılmıştır. Bilhassa 7 sayısı öne çıkarılmıştır.

İsnâaşeriyye:

Cafer es-Sâdık'tan sonra imametin oğlu Mûsâ el-Kâzım'a geçtiğini kabul etmiştir. Bu fırka diğer grupların tarihe kavuşmaları nedeniyle İmâmiye'yi tek başına temsil etmiştir. Bu nedenle Şîa denilince akla gelen fırka olmuştur.

Hicri 4. yüzyılda yetişen alimler imameti nübüvvetin devamı olarak değerlendirmiş, on ikinci imamın kayıp olması ile ilgili boşlukları doldurmaya yönelik prensipler ortaya atılmıştır. Kelâmın konusu tevhit ve hüccet diye ikiye ayrılmış, tevhidle ilgili olarak

ˆ Allah'ın cisim ve suretten münezzehe olduğu,

- ˆ O'nun ancak kendisini zikrettiği sıfatlarla nitelendirilebileceğini,
- ˆ Zati sıfatlarının kadim, irade ve kelamın dahil olduğu fiili sıfatlarının hadis olduğu,
- ˆ Allah'ı görmenin imkansız olduğu,
- ˆ Allah'a bedâ nispet edilebileceği,

ifade edilmiştir. Hücet ile ilgili olarak imamet in dindeki öneminin büyük olduğu, imamların masum olduğu, Kuran'da ziyade ve noksanlık bulunmadığı belirtilmiştir.

Bu fırka tevhid ve adaleti Mutezile düşüncesi çerçevesinde benimsemiş, kaza ve kader konusunda cebr ve tefviz arasında orta yol tutmuştur. İmamet konusunda aşağıdaki prensipler esas alınmıştır:

- 1) İmamet seçimle değil, ilahi tayinledir. Hz. Peygamber, ilahi emir çerçevesinde kendisinden sonra Ali'nin ümmetin yöneticisi olduğunu açıklamıştır.
- 2) İmamette en önemli ölçü efdaliyet olup Resûl-i Ekrem'den sonra Ali, ardından onun soyundan gelenler takva, ilim ve ahlak da en üstün, dolayısıyla imamete en layık kimselerdir.
- 3) İmâmet nübüvvetin devamıdır. İmamlar peygamberler gibi masumdurlar ve özel bilgilerle donatılmışlardır. Kendilerinden mucize sadır olan kimselerdir.
- 4) Hepsi Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'in den sayılan imamların sayısı on ikidir. On ikinci imam beklenen mehdidir. Hicri 260 yılında kaybolmuş olup halen hayattadır ve bir gün ortaya çıkacak ve yeryüzünde adaleti sağlayacaktır.
- 5) İmamlar Allah'ın nuru, yeryüzünün direkleri, peygamberlik ağacının dallarıdır. Kuran ancak imamlar vasıtasıyla anlaşılabilir. On iki imamdan nakledilen söz, fiil ve takrirleri Peygamber'in sözü ile eşdeğerdir ve dinin Kuran'dan sonra ikinci kaynağıdır.

Bu fırkanın yukarıdaki görüşleri sahabe hakkında yanıltıcı fikirler doğurmuştur. Peygamberin vefatından sonra sahabenin Hz. Ali'ye biat etmeyişi nedeniyle onları mürted olarak saymışlardır. Devlet başkanlığı görevini üstlenen ilk üç halifenin hilafeti gayri meşru kabul edilmiştir.

İmametin ve Ehl-i Beyt'e yönelik aşırı vurgunun nas ile temellendirilememesi onun sıhhatine yönelik kuşkular doğurmuştur. İmamlara izafe edilen rivayetler özel inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki kıyametten önce bazı Ehl-i Beyt mensupları ve onlara zulmedenler yeniden dünyaya getirilip (recat) zalimlerin cezalandırılacağı, sakıncalı durumlarda gerçek inancın saklanabileceği (takiye), Allah'ın önceden bildirdiği hükümlerde değişiklik olabileceği (bedâ), kabirde kişiye imamının kim olduğunun sorulacağı gibi hususlar ifade edilmiştir. Ezan ve kametde Ali'nin adı eklenmiş, namaz kılarken alnın Kerbela toprağından yapılmış taşlara değmesi istenmiştir. Ticari kazançların beşte birinin imama verilmesi emredilmiştir. On bir imamın doğum ve ölüm günlerinde ve on ikinci imamın doğum gününde anma törenleri düzenlenmiştir. Kerbela faciasının acısını hissetmek için matem geleneği icat edilmiştir. İmamet imanın bir esası olarak ortaya konulmuş, imamete inanmayanların iman dairesinde olamayacakları ileri sürülmüştür.

Ameli bakımından fırka bünyesinde oluşan Caferiyye mezhebi de ezana eklemeler yapmış, öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları çoğu zaman birleştirilmiş, geçici nikah (muta) meşru kabul edilmesi gibi farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Gâliyye (Aşırılık):

Yahudi asıllı Abdullah bin Sebe ile başlayan bu fırka, müstakil bir fırka olmaktan ziyade çeşitli grupların bünyesinde değişik isimlerle varlıklarını sürdürmüşlerdir. Abdullah bin Sebe, Hz. Ali'ye ilahlık mertebesini vermiş, onun üzerine Ali onu Medâini'ye sürmüştür. İbni Sebe, Ali'nin vefatından sonra onun ölmediğini, kıyametten önce dönüp yeryüzünde adaletle hükmedeceğini iddia etmiştir.

Bundan sonra gâli anlayışları Keysaniyye'nin bazı alt gruplarında görülmüştür. Muhtar es-Sekafi' nin görüşleri de gâli anlayışlarına kapı açmıştır. Tenasühü, ibahı, hulul fikirlerini bu grupları sarmıştır. İsmailiyye bünyesinde ortaya çıkan ve varlığını günümüze kadar sürdüren Dürzîlik, tamamen gâli anlayışlara sahip olarak Fâtımî halifesi Hâkim Bienrillâh' ı ilah kabul etmiş, hesap, cennet, cehennem gibi ahiretle ilgili inançların bu dünyaya ait olduğunu ileri sürmüştür, namaz, oruç, hac ve zekat gibi ibadetleri ilgisiz tevillerle ortadan kaldırmışlardır.

Ayrıca İsnâaşeriyye bünyesinde ilk dönemlerde Nusayriyye adıyla ortaya çıkan ve halen varlığını sürdüren gâli fırka, Allah'ın Hz. Ali'ye hulûl ettiğini söylemiş, tenasühü benimsemiş, İsmailiyye gibi temel ibadetleri aslından uzaklaştırıp yorumlamışlardır.

Şîa'nın görüşlerine itirazlar

Ehli sünnet alimleri Şîa'nın temel görüşlerini Kuran, sünnet, akıl ve tarihi gerçekler göz önünde bulundurarak eleştirmişlerdir. Bu eleştirileri şöyle ifade edebiliriz:

1) İmamet imanın esaslarından değildir. Kuran ayetlerinin hiçbirinde bunun için kesin bir ifade olmadığı gibi ahirette kurtulacak olan kimselerin özelliklerinin anlatıldığı ayetlerde de imamete herhangi bir atıf yapılmamıştır.

2) İmamet nübüvvetin devamı değildir. “*Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım*” (Maide, 5/3) mealindeki ayette Resûl-i Ekrem ile birlikte, İslami şeriatının ortaya konmasının sona erdiği açıkça belirtilmiştir.

3) İmamet ilahi nas ve tayinle olmayıp toplumun tercihiyle bırakılmıştır. Hz. Ali'nin imameti hakkında nass olarak ileri sürülen ayetlerin hiçbirinde açık bir beyan yoktur. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashab, adaylar arasında Ebu Bekir'e biat etmiştir. Ali kendisine biat edilmesi konusunda herhangi bir nas ortaya koymamıştır. Ayrıca kendisi diğer üç halifeye biat etmiştir. Bütün bunlar Şîa'nın nas iddiasını geçersiz kılmaktadır.

4) İmamlar fazilet sahibi kişiler olsa da kendilerine ismet sıfatı nispet edilemez. Onlar peygamberler gibi masum olsalardı, ortaya çıkan ihtilaflarda Resûlullah'ın hakem kabul edilmesini emreden ayette (Nisa, 4/65) imamların da bahsedilmesi gerekirdi. Şîa'nın bu konuda delil olarak ileri sürdüğü tathir (manevi arındırma) ayetinin (Ahzab, 33/33) kapsamı farklıdır. Ayrıca tathir kelimesi başka ayetlerde bütün müminler için de kullanılmıştır (Tevbe, 9/103).

5) Şîa'nın imamet nazariyesi tarih bakımından büyük çelişkiler ihtiva etmektedir. Dokuzuncu İmam Muhammed el-Cevâd et Tahir yedi yaşında iken imam kabul edilmiş, on ikinci imam on bir asır boyunca kayıp olduğu için Şîa'nın imama yüklediği fonksiyonlar ortada kalmıştır.

6) Kuran'ın yalnız masum imamların sözleri ile anlaşabileceği ve Kuran'da eksiklik bulunduğu gibi iddialar her şeyden evvel Kuran'ın beyanları ile çelişmektedir. Çünkü bazı ayetlerde bütün insanlığa hitap edilerek kendilerinden Kuran'ı anlamaları istenmiştir. Ayrıca Kuran'ın Allah tarafından indirildiğini ve onun tarafından korunacağını bildirilmiştir (Hicr,15/9)

7) Sahabiler birçok Kuran ayetlerinde övülmüş kimselerdir (Enfal, 8/72; Tevbe, 9/100; Fetih, 48/18; Haşr, 59/8-10). Şîa tarafından birkaç sahabe dışında kalan ashaba dil uzatılması yukarıdaki Kuran ayetlerine aykırıdır.

8) İmamette ortaya çıkan bedâ, takiyye ve recat gibi anlayışlar açıklamaya muhtaçtır. Bedâ Allah'ın ilminin ezeli ve mutlak oluşu ile çelişir. Takiyyenin iman temeli oluşturularak kabul edilmesi İslam ahlakının doğruluk prensibi ile bağdaşmaz.

Bununla beraber geleneği sorgulayan bugünkü Şîa alimleri inanç konularından ilk halifelere ve ashaba dil uzatma, takiyye, kaybolma, recat, muta nikahı, belli namazların cem edilmesi, Kerbela toprağından yapılan mühür üzerine secde edilmesi, gaybet de Cuma namazının farz oluşunun ortadan kalkması gibi hususların ilk dönem Şîiliğinde mevcut olmadığını ifade etmektedirler. On dört asır boyunca Müslümanların birçok devlet kurmasını, fetihlerin yapılmasını, medeniyetlerin geliştirilmesini Şîa'nın iddia ettiği haksız hilafet, gasp ve zulüm ile açıklamak mümkün değildir. Bunların gerek nas bakımından, gerekse tarih bakımından kabul edilebilir şeyler değildir.

Şîa'daki Hz. Ali ve evladı ile ilgili olarak nas, vasilik, masumiyet gibi düşünceler, gâli fırkalarının imamlara ilahlık affetmesi, tenasüh, şer'i hükümlerin ilgası gibi aşırı anlayışlar tarih boyunca değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bunun sonucunda nas ve vasiyet düşüncesinin İslam toplumuna Abdullah bin Sebe vasıtasıyla girdiği, Hz. Ali'ye bazı gâli fırkaların uluhiyet isnat etmesi Hristiyanlık ile paralellik arz ettiği tespit edilmiştir. Gâli fırkalarındaki bâtını tevil anlayışı, Allah'a cismani özellikler atfedilmesi, bedâ, recat ve vasiyet gibi fikirlerin Yahudilikten, hulul nazariyesinin Hristiyanlıktan, tenasühün eski Hint dinlerinden, diğer aşırı anlayışların Zerdüştilik, Maniheizm ve Mecûsîlik gibi eski İran dinlerinden intikal ettiği ifade edilmiştir.

Bununla beraber Şîi fırkalarının daha sonraları aşırı bir şekilde İslam'dan sapmalarını bir nedeni olarak Mısır, İran, Irak, Hicaz, Hindistan ve Türkiye'deki asırlarca etkili olan yabancı misyonerlerin faaliyetleri gösterilebilir. Bu faaliyetlerin Şîi fırkalarını da saptırmaları mümkündür. Bu konularda yazılmış birçok kitap vardır.

Yabancı misyonerlerin faaliyetleri sonucu kurulan sapık fırkalara bir örnek Kâdiyanîlik'dir. Bu fırkanın kurucusu Gulâm Ahmet'tir. Gûlam Ahmet İsmâili fırkasından bir zındık idi. Yabancı misyonerlerin bu kişiyi menfaat karşılığı satın alıp, kendisini önce müceddit, sonra mehdi ve nihayet peygamber olduğunu ilan ettirdiler. Birçok sahte mucizeler ürettiler. Kendisine inanmayanlara kafir dediler. Bu fikirler Pencap ve Bombay'da cahil halk arasında yayıldı. Bugün de Avrupa'da ve Amerika'da Ahmediyye ismi altında Kâdiyanîlik yaygın durumdadır.

Yabancı misyonerlerin Bahailik dinini de kurdurmuş olduğu mümkün olabilir. Bu mezhep İsnâaşeriyye fırkasına mensup olan, 1820 yılında İran'da doğan Mirza Ali Muhammed eş-Şirazi tarafından kurulmuştur. Bu kişi, İsmâiliyye mezhebinin sapık görüşleri ile Sebeiyye fırkasının hulül fikrini birleştirerek, İslam inancından çok uzak bir mezhep ortaya koymuştur. Bu mezhep daha sonraları Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ı birleştirdiğini ve aralarında hiçbir farkın olmadığını ilan etti. Mirza Ali, Allah'ın kendisine hulül ettiğini iddia etti. Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddetti. Kuran hükümlerinin bazılarını inkar etti. Ancak kendisinin ve ona tabi olanların bu aşırı iddiaları nedeniyle 1850'de devlet tarafından idam edildiler.

Mirza Ali'nin ölümünden sonra İran'dan sürgün edilen Bahauallah adındaki müridi Edirne'ye yerleşti. Burada kendi adına izafeten kurulan yeni dine Bahailik dendi. Ayrıca bazen de asıl kurucusuna izafeten Babilik adı da verildi. Mirza Ali'nin sürgün edilen diğer müridi Subhi Ezel Kıbrıs'a yerleşerek orada faaliyetlerini sürdürdü. Kendilerine has yeni dini kurallar ortaya koydular. Bugün Avrupa'da ve Amerika'da yaygın olan Bahailik dinin amacı İslam dinini saptırmaktır. Bu nedenle Bahailik faaliyetleri özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra İslam ülkelerinde gittikçe artmakta ve güçlenmektedir.

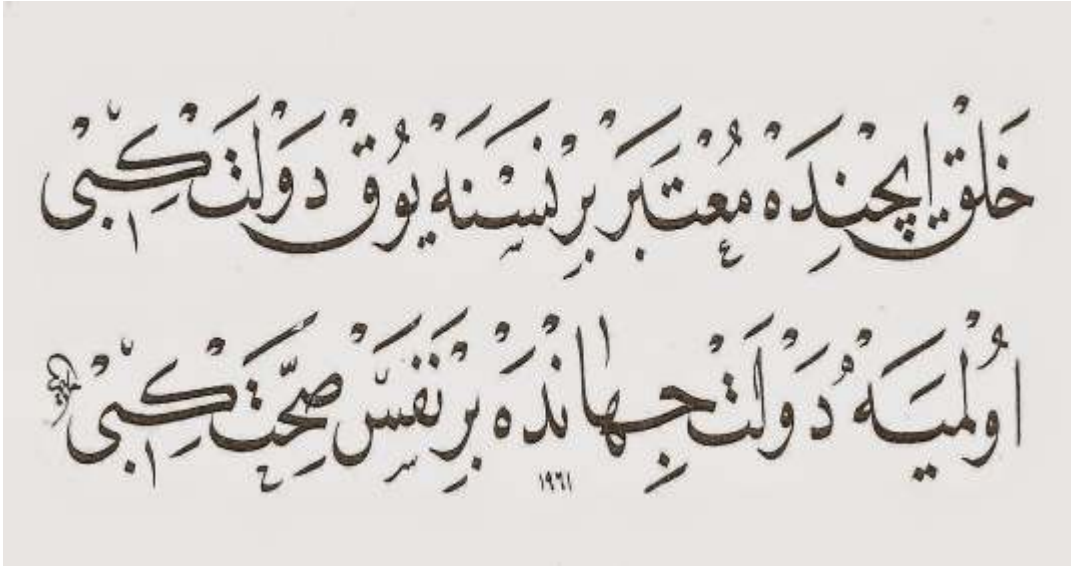
Bu bağlamda 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan din reformistlerinin en başta geleni olan Cemalettin Efgani'nin fikirlerinin kaynağının kim olduğu araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda Efgani'nin fikirlerini ona çizen ve telkin eden kişinin Necef ulemasının reisi, müctehid Murtaza el-Ensari olduğu belirlenmiştir. Murtaza el-Ensari, akli ilimlerde müctehid bir Şîa imamı olup, o asırdaki derecesi o kadar yüksekti ki, ondan eğitim görmeyen ve ondan icazet almayan hiçbir Şîi alimi müctehidlik derecesine eremezdi. Necef bölgesi asırlarca yabancı misyonerlerin ve ajanların cirit attığı ve etkili olduğu bir yer olduğu rivayet edilmektedir.

Şîa mezhebinin bugünkü durumu

Günümüzde Şîa olarak bilinen grupların nüfusu, genel Müslümanların nüfusunun %8 -10'u kadardır. Şîi nüfusunun en çok bulunduğu ülkeler İran, Irak ve Bahreyn'dir. İran'ın % 90 ı, Irak'ın % 60 ı ve Bahreyn'in % 55 i Şîi'dir. Ayrıca Yemen, Azerbaycan, Lübnan, Kuveyt, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Suudi Arabistan, Suriye ve Türkiye'de Şîirler bulunmaktadır. İsnâaşeriyye Şîa'nın yaklaşık 100 milyon, İsmâiliyye ve Zeydiyye'nin ise 10'ar milyon nüfusa sahip olduklarını tahmin edilmektedir.

20. yüzyılın başlarında İslam ülkelerinde görülen siyasi olaylardan Şîi'ler de etkilenmiştir ve bunun sonunda Yemen'de bin yıldan fazla devam eden Zeydî imamet-i sona ermiştir. İsnâaşeriyye Şîa'sı 1979'da İran'daki mevcut rejime son vererek devleti ele geçirmiştir. Ayrıca Hindistan, Pakistan ve Afrika'da Ağa Han'a bağlı İsmâilî'ler bir cemaat halinde yaşamaya devam etmektedirler.

Yayınlanma Tarihi : 10.09.2019

Nebevî Tıp

Nebevî Tıp, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in bizzat kendisinin uyguladığı ve ümmetine tavsiye ettiği sağlıkla ilgili uygulamalar ve tavsiyelerdir. Bunların çoğu koruyucu hekimliğe, yani hastalanmadan önce hastalıklardan korunmaya yöneliktir. Bu yöntemler çeşitli Kuran ayetleri ve hadislerle desteklenmektedir. Bu yöntemlerin bugüne kadarki uygulamalarında tam bir başarı elde edilmiş ve bu başarılar modern tıp bilimi tarafından da onaylanmıştır.

“Peygamber size neyi veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının.” (Haşr, 59/7)

“O Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülüklerden alıkoyar, temiz ve hoş şeyleri kendilerine helal kılar, murdar ve kötü şeyleri de onlara haram kılar.” (Araf, 7/157)

Yukarıdaki ayetlerde belirtildiği üzere Peygamber, insanların iyiliği ve sağlıklı olmaları için tavsiyede bulunmaktadır. Bununla beraber bu tavsiyelerin Allah'ın vahiy yoluyla bildirdikleridir. Yoksa Peygamber kendiliğinden konuşmaz.

Nebevî Tıp, hayatın bütün dönemlerini kapsar. Öyle ki insanın hayattaki sorumluluklarını, kendisine ve yakın akrabalarına karşı sorumluluklarını, içmesini, uyumasını, düşünmesini, giyinmesini, evlenmesini, cinsel yaşamını, iş hayatını, hastalıklara karşı mücadelenin yollarını açıklar. Biz aşağıda bunlardan bazı konuları ele alacağız.

Beslenme

Beslenmeye çok önem verilmiştir. Sağlığın bozulmasında ve düzgün gitmesindeki en önemli etken beslenme alışkanlığımızdır. Bu konuda Nebevî Tıp'ta tavsiye edilenlerin birçoğu bugün modern tıpta henüz yeni keşfedilmiş bulunmaktadır. Beslenme ile ilgili birçok hadislerden aşağıdaki bilgiler derlenmiştir:

“Yemeğe Besmele (Bismillahirrahmanirrahim, Rahman ve Rahim olan Allah adıyla) ile başlayınız ve sonunda Elhamdülillah (Allah'a şükürler olsun) deyiniz.”

“Yemeği çok sıcak olarak yemek zararlıdır. Bu nedenle yemek soğutularak yenilmelidir.”

“Yemekler oturarak yenilmelidir.”

“Yemeklere ve içilen suya üflenmesi zararlıdır.”

“Yemekten önce ve sonra ellerin mutlaka temizlenmesi gerekir.”

“İnsanoğlu midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. İnsanoğluna belini doğrultacak birkaç lokma kâfidir.”

“İnsanoğlu midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içmeye ve üçte birini de nefes alıp vermeye (havaya) bırakmalıdır.”

“Birçok hastalığın gerçek sebebi çok yemektir.”

“Allah'a en sevgili olanınız az yiyenleriniz, vücut bakımından da hafif olanlarıdır.”

“Çok yemek yiyerek ve içerek kalplerinizi öldürmeyiniz. Çünkü kalp bir bitki gibidir. Çok su dökerseniz ölür, hiç su vermezseniz kurur.”

Bütün bunlar bugün Modern Tıbbın da onayladığı hususlardır. İnsanlar bugün birçok hastalıklarla, obezite ile ve fazla kilolarla uğraşmalarının nedeni beslenme alışkanlıklarının yanlış olmasındandır. Bu nedenle Müslümanların Peygamberimizin tavsiyelerine canı gönülden uymaları gerekir.

Sağlıklı Olmak

Sağlıklı olmak insan için en önemli bir konudur. Çünkü sağlıklı olmayanlar için hayat bir çile ve sıkıntı kaynağıdır. Sağlıklı olmak ise insanların başında bir taçtır. Bunu ancak hasta olanlar görebilir. Bu konudaki hadislerden bazıları şunlardır:

“Sıhhat ve afiyet Yüce Allah'ın Müslüman kuluna vermiş olduğu en büyük nimetlerdendir.”

“Sağlık gizli bir hazinedir. Bir saatlik üzüntü insanı bir sene yaşamış gibi yıpratır. Dostlardan ayrı kalmak ise kişiyi hasta eder.”

“Sağlık farkında olunmayan bir nimettir.”

“Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefsinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceğinin de yanında olarak sabahlarsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur.”

“İki nimet vardır ki insanların pek çoğu bunların kıymetini bilemediler. Bunlardan biri sağlık, diğeri ise boş vakittir.”

“Emniyetli (korkusuz) yaşamak ve sağlıklı olmak iki büyük nimettir ki, insanlardan pek çoğu bu iki nimetten mahrumdur.”

“Sağlıklı mümin hastalıklı müminden daha iyi, daha üstün ve Allah'a daha sevimlidir.”

“Ey insanlar! Şüphesiz ki dünyada insanlara iman ve sağlıktan daha kıymetli bir şey verilmemiştir. Böyle olunca Yüce Allah'tan bunları isteyiniz.”

“Rabbinizden dünya ve ahirette bağışlanmayı ve sağlıklı olmayı isteyiniz.”

Bu tavsiyeler insanın dünya ve ahiret mutluluğu içindir. Akli başında ve düşünebilen her Müslümanın bunlara uyması gerekmektedir. Çünkü aksi halde elde edeceği olumsuzluklar ve kayıplar kendisini üzüntü ve mutsuzluğa götürecektir.

Temizlik

Temizlik sağlığın temelinde olan bir husustur. Temizliğin olmadığı yerlerde mikrop ve bakterilerin üremesi kolaylaşır. Bu da hastalıkların bulaşmasına ve yayılmasına neden olur. Bu nedenle insan bedeninin, kullandığı eşyaların ve çevresinin temiz olmasına gayret etmelidir. Bu hususta Peygamberimizden birçok hadis rivayet edilmiştir:

“Temizlik imandandır.”

“İslam'ın binası temizlik üzerinedir.”

“Hz. Enes (ra) 'in bir rivayetine göre Resulallah (sav) bir gün Hz. Enes'e şöyle demiştir: “Ya Enes! Temizliğe devam et, ömrün uzun olsun.”

“Beyaz elbise giyiniz. Beyaz elbise giymek temizliğe, paklığa daha elverişlidir.”

“Elbiselerinizi yakışıklı yapınız, temiz tutunuz, insanların yanına hoşlanacakları bir kıyafetle çıkınız.”

“Evlerinizin önünü ve civarını temiz tutunuz.”

“Allah'ın kullarına ezâ veren şeyleri yollardan kaldırınız.”

“Tozlardan sakınınız. Zira onlardan nesme (göğüs darlığı) denilen illet arız olur.”

Maddi temizliğin yanı sıra manevi temizlik te önemlidir. Bunun için insan kalbini her türlü kötü zanlardan, kibirden, küfürden, hasetten ve günahlardan temizlemelidir. İslam'ın yasakladığı her şeyden uzak durmalıdır. Çünkü işlenen günahlar insan kalbini karartır ve katılaştırır. Bu da hem dünyada hem de ahirette hüsrân demektir

Tedavi Yöntemleri

Nebevî Tıpta tavsiye edilen birçok tedavi yöntemleri vardır. Bunların bir kısmı maddi yönelişler iken bazıları manevi yönelişlerdir. Peygamberimiz *“Ey insanlar! Tedavi olunuz. Çünkü Yüce Allah şifasını vermediği hiçbir hastalık yaratmamıştır”* demiştir. Bu yöntemlerin bazılarını aşağıda ele alınmaktadır.

Kan vermek

İnsan vücudundaki kanın kirlenmesi onun koyulaşması, taşıdığı oksijen miktarının azalması ve serbest radikallerin, toksinlerin, bazı hormon ve enzimlerin artması durumunda olmaktadır. Böylece vücudun kimyası değişmekte, bunun maddi ve manevi etkisi insanda görülmektedir. Bu durumda kan vermek, kanın temizlenmesinde en önemli ve pratik yoldur. Ayrıca bitkiler yardımıyla ve sporla da kanın temizlenmesi mümkündür.

Nebevî Tıpta kan aldırma işlemine “hacamat” denir. Kan vücuttan ayrılınca yerine plazma adı verilen bir vücut sıvısı geçecek ve kanın sulanması sağlanmış olacaktır. Bu konu ile ilgili şu hadisleri ifade edebiliriz:

“Kan aldirmek tedavi olduğunuz şeylerin en faydalılarındanıdır.”

“Üç şeyde şifa vardır. Bal şerbeti içmekte, kan aldirmakta ve kızgın bir aletle dağlama yaptırmakta. Fakat ben dağlama yaptırmayı sevmem.”

Bu dağlama yöntemi bugün modern tıpta da kullanılmaktadır. Burun kanamalarında ilaçlar fayda vermeyince, burnun hemen ön kısmında kanamaya sebebiyet veren alan koterle yakılmaktadır. Koterle yakma işlemi bazı deri hastalıklarında da ve kadın hastalıklarında da kullanılmaktadır.

Selma (ra) rivayet ediyor: *“Her kim Peygambere, başındaki bir ağrıdan şikayet ettiyse, Resulullah ona “Kan aldır!” buyurmuştur. Her kim de ayaklarındaki bir ağrı ve yaradan şikayet ettiyse, ona da “Ayaklarına kına yak!” buyurmuştur.”*

Bugün bazı tıpçılar, hastalıkların yüzde doksanının kanın temizlenmesi ile tedavi edilebileceğini iddia etmektedir. Özellikle psikiyatrik hastalıklarda kan aldırma olumlu tedavi sonuçları vermektedir. Depresyonda beyin hücreleri olan nöronların birbirlerinin bağlantı yaptıkları sinaptik aralıklarda serotonin, adrenal ve noradrenalin ve dopamin gibi hormonların geçiş hızlarında bozulma olmaktadır. Bu bozulmaya bağlı olarak enerji kaybı, yorgunluk, umutsuzluk, unutkanlık gibi semptomlar ortaya çıkmaktadır. Bu hastaların kan vermeleri halinde ve kendilerine kan temizleyici sebze ve bitkiler, baharatlar verildiğinde bir müddet sonra ilaç kullanmaya ihtiyaç duymadıkları belirlenmiştir.

Sağlığımızı etkileyen birçok rahatsızlıklar aslında zihinseldir. Kan temizlenmesi ile insanın sağlıklı düşünebilme özelliği gelişir ve zihni açılır. Kan verme olayı doktor kontrolünde belirli günlerde yapılmalıdır. Kan seviyesi düşük anemik ve hemofilili hastalarının kan vermeleri uygun olmaz. Kan aldırmanın en uygun zamanı için şu hadisler zikir edilebilir:

“Her kim ayın 17, 19 ve 21. günlerinde kan aldırırsa, kan hücumundan dolayı meydana gelen birçok hastalıklardan şifa bulur.”

“Ayın 15, 17, 19 ve 21. günlerinde kan aldırınız! Zira bugünlerde kan hücumu geçerek sizden birilerini öldürmesin.”

Ayın ilk yarısında vücutta kan miktarı ve kanın dolaşımının hızı artmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde insan kendini güçlü ve sağlıklı hisseder, cinsel kuvvetlenme olur ve sinir sistemi de etkilenir. Bu nedenle ayın 11- 21. günlerinde işlenen suçlarda belirgin bir artış vardır. Ayın ikinci yarısında ise kan miktarı azalır. Bu dönemde zayıflık hissedilir, insanların ağrıları artar, daha geç iyileşirler. Çünkü kan dolaşımları ve bağışıklık sistemleri zayıflamıştır.

Ortam değişimi

Her insanın ortam değişimi yaparak rahatlamaya, böylece ruhsal ve zihinsel arınmaya ihtiyacı vardır. Bu konu ile ilgili Peygamberimizin şu hadisleri vardır:

“Seyahat ediniz ki sıhhat bulasınız.”

“Yaylaya çıkınız! Mevsimin rüzgarlarını (güzel havaları) koklayıp teneffüs ediniz! Kuytu ve güzel yerlerde konaklayınız!”

Sahabelerden hasta olanlara özellikle zaman zaman yaylalara çıkarak dinlemelerini tavsiye edilmiştir. Günümüzdeki “tebdili mekanda ferahlık vardır” sözü bunun karşılığıdır.

Meyve, sebze ve gıdalarla tedavi

Tüm bitkiler, ekinler, meyve, sebze ve gıdalar insanların faydalanması için yaratılmışlardır. Bu husus şu ayetlerde ifade edilmektedir:

“ Bir de o insan yiyeceğine baksın. Biz o suyu bol bol döktük. Sonra toprağı nasıl da yarıdık. Bu suretle orada ekinler bitirdik. Üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler, çayırlar bitirdik. Siz ve hayvanlarınız faydalansın diye.” (Abese, 80/24-32)

“ Gökten suyu indiren O'dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık. O bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri çıkarıyoruz. Bunların kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Bunlar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakın. Bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.” (Enam, 6/99)

“ Allah sizin için o su ile ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her çeşit meyveleri bitiriyor. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir topluluk için büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 16/11)

Bu bitkiler ve gıdalar aslında insanoğlunun hastalıklardan korunmasında ve tedavi olmasında önemli ve gereklidir. Nebevî Tıpta bitkiler tedavi bakımından önemli bir yer tutmaktadırlar. Doğada yaşamakta olan birçok canlı içgüdüsel olarak bitkilerden yararlanmaktadır. Tilki ilkbaharda hasta olduğunda müşhil otu yer ve iyileşir. Kedi kusmak istediğinde müşhil otunu tercih eder. Oysa kedi sağlıklı olduğunda ot yemez. Kaplumbağa yılan yakalayıp yediğinde zehrini etkisizleştirmek için yabani kekik otunu yer.

Bugün de gelişmiş ülkelerde, ilaç sanayinde bitkisel kaynaklı ilaçlar üretilmeye çalışılmaktadır. Eskiden de hekimler hastalarına öncelikle bitkiler ve gıdalarla tedavi ederlerdi. Ancak bugün ilaç tedavisi öne çıkmaktadır. Ülkemiz ise ilaç tüketiminde en önde gelen ülkelerden biri durumundadır.

Kuran ve hadislerde geçen gıdaların bazıları şunlardır:

Balık eti:

Bunun hakkında şu hadisler mevcuttur:

“İki ölü ve iki kan bize helal kılınmıştır. Ölüler balık ve çekirge, iki kan ise ciğer ve dalaktır.”

“Deniz suyu temiz, ölüsü (balığı) helaldir.”

Acur:

Salatalığa benzer bir sebzedir. Sıcak iklimlerde yetişir. İdrar söktürücü özelliği vardır. Peygamberimiz acuru yaş hurma ile birlikte yediği rivayet edilir. Hz. Ayşe (rah) acunun yaş hurma ile birlikte yenilmesinin kilo aldırıldığını rivayet etmiştir.

Ayva:

Ayva idrarı arttırarak diüretik etkisi gösterir, ishali keser, kusmayı ve vücut ısının düşmesini engeller. Hamileliğin ilk 3 ayında bolca yenilmesi doğacak olan çocuğun daha güzel ve alımlı olmasını sağlar. Ayva ile ilgili hadisler şunlardır:

“Ayva göğüsteki sıkıntıyı, ağrıyı giderir, gönlü (kalbi) ferahlatır, kuvvetlendirir.”

“Sizden biriniz kalbi üzerinde bir ağırlık hissettiği zaman ayva yesin.”

Bal:

Balın insanlar için şifa olduğu ayetle sabittir.

“Onların karınlarından renkli çeşitli bir bal çıkar ki onda insanlar için şifa vardır.” (Nahl, 16/ 69)

Peygamberimizin de balla ilgili birçok hadisi vardır:

“Şifa iki şeydendir. Biri Kuran okumakta, diğeri ise bal şerbeti içmektir.”

“Sizlere sinameki ve sennut’u (tereyağı, bal, hurma ve kimyonu) tavsiye ederim. Çünkü bunlar ölümden başka her derde devadır.”

“Bal şerbetinden daha üstün ilaç bulunmaz.”

“Bal şerbeti gönlümüzdeki üzüntüyü, sıkıntıyı giderir ve gözümüzün görme duyusunu kuvvetlendirir.”

“Böbrek sancısı böbrekteki sinirdendir; hareket ettiği zaman sahibini hasta eder. Bu hastalığı ılık su ve bal şerbeti ile tedavi ediniz.”

“Doğum yapan (lohusa) kadınlar için yaş hurma, hasta kimseler için ise bal gibi şifa yoktur.”

Ayrıca değişik Nebevî Tıp kaynaklarında balın; karaciğer, dalak, mide, bağırsak gibi organ rahatsızlıklarında koruyucu, temizleyici özelliklerine değinilir. Altını ıslatan çocukların ve ishali bulunan kişilerin tedavilerinde, akıl sağlığının düzenlenmesinde, kanın temizlenmesinde, zihinsel rahatsızlıklarda kullanılması tavsiye edilmektedir.

Et:

Et genel olarak faydalı bir gıda olmakla beraber, aşırı tüketilmemesi gerekir. Et ile ilgili şu hadisleri ifade edebiliriz:

“En iyi et sırt etidir.”

“Et dünya ve ahirette yiyeceklerin efendisidir.”

İncir:

Vücutta biriken toksinlere karşı temizleyici görevi vardır. Karaciğer ve dalağı temizler. Midede biriken balgam karışımını ortadan kaldırır. İncir adale ve eklem (özellikle gut hastalığına bağlı olan) ağrılarda faydalıdır. İdrarını yapamayanlar ve öksürüğü olanlar için oldukça etkili tedavi edici özelliği vardır. Böbrek taşlarını ve idrar kesesini temizler. Hemoroitte, eklem ağrılarında faydalıdır.

Bir ayette Allah Teâlâ incire yemin etmektedir:

“İncire ve zeytine yemin olsun” (Tin, 95/1)

Zeytin:

Zeytinyağının damar sertliğine, kabızlığa, ülser, karaciğer ve romatizmal hastalıklara, böbrek taşları ve kuma karşı faydaları vardır. Tansiyon düşürücü özelliği de bulunmaktadır. Zeytin için Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır:

“Sizlere zeytinyağı tavsiye ederim. Hem yiyiniz hem de onunla yağlanınız. Zira zeytinyağı basur hastalığı için şifadır.”

Kabak:

Kabak şekerle kaynatılıp içilince vesvese ve evhamı giderir. Ruh hastalıklarına ve özellikle baş ağrısına karşı faydalı olur. Böbrekleri ve bağırsakları temizler. Kabak çekirdeği bağırsak kurtlarının düşürülmesine yardımcı olur. Peygamberimiz kabak çorbası ve yemeğini severdi.

“Kabak yiyiniz! Çorba pişirdiğinizde koyduğunuz kabağı çoğaltınız! Zira kabak zekayı güçlendirir.”

Üzüm:

Üzüm hazmı kolaylaştırır, kabızlığı giderir, hemoroide, böbrek taşlarının düşürülmesine ve mafsallara faydalıdır. Karaciğer, dalak, mide ve bağırsakları güçlendirir. Sabahları açken alınması tavsiye edilir. Zihni açar ve hafıza gücünü artırır. Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Kuru üzüm ne güzel gıdadır. Sinirleri kuvvetlendirir, yorgunluğu, ağız kokusunu giderir, gönlü hoş eder, üzüntü ve kederi giderir.”

Süt:

Süt bağırsakların çalışmasını kuvvetlendirir, meniyi arttırır, vücudu temizler ve zekayı geliştirir. Emzikli kadınlara tavsiye edilir. Bitkinlik, halsizlik ve asabî yorgunluk durumlarında çok iyi bir ilaçtır. Peygamberimiz süt ve hurma hakkında “*İyi, güzel gıda*” demiştir. Ayrıca şunu da buyurmaktadır:

“İnek sütü ile tedavi olunuz! Çünkü ben Yüce Allah'ın bunda şifa yarattığı kanaatindeyim. Zira inek her çeşit ottan otlamaktadır.”

Tere:

Tere vücudu ısıtır, bağırsakları yumuşatır, cinsel gücü artırır, şişliklere ve kalp çarpıntısına faydalıdır. Bağırsak kurtlarını ve tenyaları düşürür. Saç dökülmesini önler. İştah açıcıdır. Nefes darlığına ve dalak büyümesine karşı faydalıdır. Akciğeri temizler ve adet kanamasını söktürür. Peygamberimiz tere hakkında şunu ifade etmiştir:

“Size tereyi tavsiye ederim. Zira Allah bunda birçok hastalık için şifa yaratmıştır.”

Çörek otu:

Çörek otunun faydaları oldukça fazla olduğundan nerdeyse her derde devadır. Mide, karaciğer ve dalaktaki şişkinlikleri ortadan kaldırır. İdrarı, adet kanamasını ve sütü çoğaltır. Çörek otu yağı tıkalı burnu açar, saçların dökülmesini önler ve beyazlaşmasını azaltır. Bu konudaki hadisler şunlardır:

“Sizlere şu çörek otunu tavsiye ederim. Zira bunda ölümden başka birçok hastalık için şifa vardır.”

“Çörek otu baş ağrısına, yüz ve ağız bölgesinin felçlerine, uyku hastalığına, unutkanlığa, baş dönmesine ve nefes darlığına karşı faydalıdır.”

Hurma:

Hurma insan vücudunun sağlıklı ve zinde kalabilmesi için hayati önem taşıyan 10'dan fazla element içermektedir. Bu nedenle insan sadece hurma ve su ile yıllarca yaşayabilir. Hurma hafıza kaybını engeller, kanseri önleyici özelliği vardır, antioksidan kaynağıdır. Kalp hastaları için, Medine acve hurmasından 7 tane alınıp çekirdekleri ile beraber öğütülür ve sonra onu süt ve yağ ile sulandırılarak yenilmesi fayda sağlar. Kolesterol ve damar sertliğine iyi gelir. Hamilelikte hurma yenirse doğum kolaylaşır.

Hurma ile ilgili bazı ayet ve hadisler şunlardır:

“Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de hem güzel içecekler, hem de güzel gıdalar edirsiniz. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 16/67)

“Hurma ağacını kendine doğru silkele ki, sana taze hurma dökülsün.” (Meryem, 19 /25)

“Ya Ayşe! Evinde hurma olmayanlar açtır.”

“Peygamberimiz hurma ile süte “atyabân” derdi, yani “iki güzel şey” demektir.” “Ebu Hureyre'den rivayet ile acve denen hurma cennettendir ve zehire karşı şifadır.”

“Sad bin Ebi Vakkas rivayet ediyor: “Resulullah şöyle buyurdular: Kim sabah aç karnına 7 tane acve hurmasını yerse, o gün ona ne sihir ne de zehir tesir eder.” “Aç karnına hurma yiyiniz, zira aç karnına yenen hurma asalakları öldürür.” “Kadınlarınıza loğusa döneminde hurma yediriniz. Kim lohusalığında hurma yerse onun çocuğu akıllı ve ağırbaşlı olur.”

“Mümin yaprağını hiç dökmeyen yeşil bir ağaca benzer, bu hurma ağacıdır.”

Nar:

Narın birçok faydaları vardır. Birçok hastalığa karşı koruma ve direnç sağlamaktadır. Kanserden kalp hastalığına, birçok alanda insan sağlığına katkıda bulunur. İyi bir lif kaynağıdır. İçinde kalsiyum, potasyum, fosfor, demir, çinko ve magnezyum içerir. Güçlü bir antioksidandır. Doğal antibiyotiktir. Kalp damarlarını temizleyerek mikropları öldürür ve böylece kolesterolün düşürülmesine yardımcı olur. Mide hastalıklarına iyi gelir. İltihap önleyici özelliği sayesinde parkinson ve alzheimer gibi hastalıklara etkili bir koruma sağlar.

Nar ile ilgili bazı ayet ve hadisler şunlardır:

“Asmalı ve asmasız bahçeleri, hurmaları ve tatları farklı ekinleri, zeytinleri ve narları - birbirine benzer ve benzeşmez - yaratan O’dur.” (Enam, 6/141)

“Sizin narlarınızdan bir nar yoktur ki içinde cennet narından bir tane bulunmasın.”

“ Hz. Ali: Narı içindeki zarı ile beraber yiyiniz, zira mideyi temizler.”

Oruçla tedavi

Oruç İslam dinin emirlerindendir. Orucun sağlık için ne denli önemli olduğu modern tıpta da bilinmektedir. Bu konuda Peygamberimizden şu hadisler rivayet edilmektedir:

“Oruç tutunuz ki sıhhat bulasınız.”

“Sizlere oruç tutmanızı tavsiye ederim. çünkü oruç gönüllerimizi arındırır.”

“Ey gençler topluluğu! Her kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin! Zira evlilik gözü haramdan korur. Her kimin de evlenmeye gücü yetmiyorsa oruç tutsun! Çünkü oruç, kötülüklerden, şehvevi istek ve arzulardan koruyucudur.”

Oruç, insan bedeninin, zihninin ve ruhunun daha sağlıklı olabilmesi için önemli tedavilerden biridir. Birçok hastalığın beslenme alışkanlıklarımızın yanlışlığından ve çok yemek yememizden kaynaklandığı bilinmektedir. Hastalıkların tedavisi için açılan oruç sanatoryumunda çok iyi tedavi sonuçları elde edilmiştir.

Her hastalık bir tıkanıklıktır. Bu tıkanıklığı oluşturan mukus denilen ve vücutta biriken yabancı maddeler, toksinlerdir. Toksinlerden arındırılırsa insan tekrar sağlığa kavuşur. Bu da uygun bir diyet ile mümkündür. Oruç tutmak da bu anlamda bir diyettir.

Mukussuz beslenme çiğ veya pişmiş yeşil yapraklı sebzelerden oluşmaktadır. Bu diyetin devamı sonunda vücuttaki tüm toksinler kan dolaşımına geçmekte ve böbrekler yoluyla atılmaya başlamaktadır. Oruçla geçirilen bir günün ardından kontrol edilen idrar, bir bardakta biriktirilirse, altta biriken tortu rahatlıkla gözlemlenebilir. Bunlar vücutta birikmiş olan ve oruçla atılmaya başlayan toksinlerdir. Toksinlerden arındırılmış bir vücutta kan temizlenir ve dolaşım mükemmelleşir. İnsan kendini dinç ve sağlıklı hissetmeye başlar.

Oruçlu olmanın manevi boyutunu da tedaviye ilave etmek onun gücünü daha da arttıracaktır. Bu güç, oruçla birlikte insanın gözünün ve dilinin daha kontrollü hale gelmesi ile gerçekleşir.

Sık hasta olan, bağışıklık sistemi zayıflamış insanlar, hastalık süresi boyunca iştahları azalır ve yemekten uzaklaşırlar. Bu tabii yönelişin amacı, vücutta birikmiş ve dolaşıma geçerek insanın kendisini kötü hissetmesini sağlayan toksinlerden kurtulmaktır. Bu tüm canlılar için geçerli olan bir savunma sistemidir ve bu ilahi bir düzenin varlığının ispatıdır.

Bunun için insan beslenme biçimini düzenlemelidir. Meyve ve sebze ağırlıklı beslenmeye ağırlık vermeye ve toksin yapıcı beslenmeyi bırakmaları gerekir. Meyve, sebze, salata, bitki ve kabuklu yemişlerle ağırlıklı beslenmeyi tercih etmelidir. Diğer besin maddeleri azaltılmalıdır. Bununla birlikte, gün içerisinde aç kalma süresini uzatmalı ve bu orucu yine meyve, sebze veya meyve suyu ile bozmalıdır.

Zikirle tedavi

İslam'da insanlar zikri bir ibadet olarak yaparlar. Ancak onun ikincil bir etkisi olan zihinsel ve ruhsal rahatlama da istifade ederler. Zikirle insanlar Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını tekrarlar ve onların manalarını düşünürler. Bu onların Hakk ile rabıta kurmalarını sağlar. Bu rabıta sonunda ilahi rahmet insanı sarar. Bu insan için en büyük bir nimettir. Çünkü Allah'ın rahmetinin kapsadığı bir yer her türlü sıkıntılardan kurtulmuş olur.

İnsan kendisinin ve evrenin içindeki mükemmel işleyişi düşünerek Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü ve gücünü anlamaya çalışır. Tasavvufa göre insan bir küçük evrendir. İnsan beyinde, güneş sisteminin içinde bulunan gezegenler gibi, değişik büyüklüklerde hormon salgılayan nükleuslar (çekirdekler) vardır. Astrolojik özellikler bakımından beyinde bulunan her nükleus, güneş sistemimizdeki bir gezegenin anlamı ve etkileri ile özdeş halde bulunmaktadır. Daha geniş bir açılımla aslında insan, sınırsız evren içinde bulunan minyatür evren anlamına gelen tek canlıdır.

Zikir konusunda Kuran'daki ayetler şunlardır:

"Sabah akşam demeden kendi içinden, korkarak ve yalvararak alçak sesle Rabbini an ve gafillerden olma." (Araf, 7/205)

"Güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamd ile tespih et. Gecenin bir kısım vakitlerinde ve gündüzün etrafında da tespih et ki hoşluklara eresin." (Taha, 20/130)

Bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın zikri şifa, insanların zikri ise derttir."

Zikir insanların kalplerinin mutmain olmasını temin eder. Bu halde insan aurası rengarenk katmanlar ile ortaya çıkar. Yaşanan her saniyenin lezzeti, zihin, beden ve ruhun gizemli dünyasının tüm derinliklerine ulaşır.

Dua ile tedavi

Dua insanın yaratıcısı ile bir bağlantısıdır. Dua etmek Allah Teâlâ'dan istemektir. Bu istekte ısrarcı olunmalıdır. Bu konuda Peygamberimiz şunları ifade etmektedir:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki dünyada insanlara iman ve sağlıktan daha kıymetli bir şey verilmemiştir. Böyle olunca Yüce Allah'tan bunları isteyiniz."

"Yüce Allah'tan bağışlanmanızı ve sağlıklı olmanızı isteyiniz. Zira imandan sonra kişiye sağlıklı olmaktan daha üstün bir nimet verilmemiştir."

“Bir rivayete göre Peygamberimiz şöyle dua etmiştir: “Ey Rabbim! Vücuduma, gözüme, kulağıma sağlık ve afiyet ver.”

Dua Allah'ın rahmet kapılarının açılmasının istenmesidir. Bu kapıların açılması insanın bütün ihtiyaçlarını temin eder. Dua ederken ağlamak kalbin katılığına azaltır ve rahmet tecellilerinin ortaya çıkmasına neden olur. Peygamberimiz cennetle müjdelenmesine rağmen dünyada gelmiş geçmiş en çok dua eden insan olmuştur. Bu husus bizim için bir örnektir.

Duanın gücü bazı tıbbi araştırmalarla ortaya konulmuştur. Kişinin dini sorumluluklarına önem vermesi, İslam dini ile ilgili kitapları okuması ve dua etmesi insanı fiziksel ve psikolojik hastalıklardan koruduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda iman ile sağlık arasında %80- 90'lara varan bir bağ olduğu görülmüştür. Peygamberimiz, *“Ey Rabbim! Üzüntü ve kederin çokluğundan, sağlığımın bozulmasından Sana sığınırım.”* diye dua da bulunmuştur. Hazreti Ali de üzüntülü ve kederli durumlarda *“La havle ve la kuvvete illa billah” (güç ve kudret ancak Allah'ındır)* denmesini tavsiye etmiştir.

Allah Teâlâ'nın bütün insanlara sıhhat ve afiyet vermesini dua ediyoruz.

Yayınlanma Tarihi : 28.09.2019

İslam'da Bereket Olgusu

Bereket kelimesinin mastarı “bürûk” kelimesidir. “Bürûk” ün asıl anlamı “devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi” dir. Bu manaya bağlı olarak iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arz edişine “bereket” denilmiştir. Muhtelif ayetlerde bereket gibi bürûk kökünden türemiş bulunan “fani olan niteliklerden münezzeh” anlamındaki “Tebâreke” kelimesi Allah'a nispet edilmiştir. “Mübarek” kelimesi bereket kelimesi ile aynı kökten gelir ve bereketli, kutsal anlamına gelir. Bu terim Kuran ve hadislerde bazı zaman ve mekanlar için kullanılmıştır. Ayetlerde selam kelimesi ile birlikte rahmet ve bereket kelimelerinin kullanılması, bu kelimelerin manalarının içeriğinin birbirleriyle yakın olduklarına işaret eder.

Allah Teâlâ insanlar için bazı işleri yasaklamış ve bazı işleri de teşvik etmiştir. Yasaklanan işler, faiz, içki, kumar, zina gibi, insanın dünya ve ahiret hayatında zararlar ve olumsuzluklar oluşturan davranışlardır. Bu davranışlarda bulunanların dünya ve ahiret için biriktirdikleri yok edilmeye mahkumdur. Buna mukabil teşvik edilen işler, iman, namaz, oruç, zekat, sadaka, doğru ticaret gibi, kişinin dünya ve ahiret hayatında kârları, huzur ve saadeti oluşturan davranışlardır. Bu davranışta bulunanların dünya ve ahiret için biriktirdikleri kat kat artırılır. İşte bu kat kat artırılması olgusuna bereket denir. Allah'ın kullarına rahmeti ve ihsanı olan bereket, insanın dünya ve ahiret hayatında huzur ve saadetini temin eder. Bu ilahi bereketin çeşitli mertebeleri vardır. Bu mertebeler tasavvuf ehli olanların bilebileceği bir husustur.

Bereketin sonucu bir fiziksel çoğalma, birikme olsa da bereketin aslı bir manevi emrin uygulanmasıdır. Bu emir, Kuran'da insanlara çeşitli ayetlerde açıklanan bereketle ilgili olaylarda uygulanan Hakk Teâlâ'nın emridir. Bereket olgusu Hazreti Peygamber tarafından defalarca birer mucize olarak insanlara canlı olarak gösterilmiştir. Bu mucizelerin müspet ilimler ve akıl ile açıklanması imkansızdır. Bugün de, çeşitli ayetlerde açıklanan bereket olgusunu müspet bilimcilerin akıl ile açıklamaları mümkün değildir. Bu bereket olgusu Allah'ın ilmi ve rahmetinin bir sonucudur. Bu ilim insan aklının sınırlarının dışındadır. İnsanlar bu noktada imtiyandadır. Bereket olgusuna ya inanırlar mümin olurlar veya inanmazlar kafir olurlar. İnsanlar bu noktada serbest bırakılmışlardır. Tercih kendilerininindir.

“Ve de ki: “O hak Rabbimizdendir, artık dileyen iman etsin, dileyen de inkar etsin. Biz zalimler için öyle bir ateş hazırladık ki duvarları çepeçevre onları içine alacaktır.” (Kehf, 18/29)

Bereket olgusu insanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkmış ve bütün insanların peşinden koştukları bir husus olmuştur. Ancak eski çağdan beri insanlar, Allah'ın o devirlerde gönderdiği nebileri çok az dikkate alarak, kendileri birçok yanlış yollarla bereket elde etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda birçok ülkede, Mezopotamya, Anadolu, İran, Suriye, Yunanistan, Kıbrıs, İtalya gibi, bereket tanrıçaları vardı. Bu ülkelerde ana tanrıçalar adına kurulmuş tapınaklarda bereket ve verimliliği arttırmak için ibadetler yapılmaktaydı. Bazen bereketi sağlamak için insan bile kurban edilirdi.

Yahudilik ve Hristiyanlıkta Allah'tan başka insanların da bereket verebildiği ve mübarek kalabildiği kabul edilir. İslam dini ise rükû, secde, kurban, dua ibadetlerini yalnız Allah'a hasretmek suretiyle, tevhitte gösterdiği titizliği berekette de göstererek, bereketin yalnızca Allah'tan olduğu ilkesini benimsemiştir. Müslümanların Kuran'ı, Kabe'yi, Hazreti Peygamber'i, salih kabul edilen bazı kişileri ve benzeri şeyleri berekete vesile sayması, bu ilkeyi zedeler nitelikte olmayıp, bu inanç onların sadece Allah'ın vereceği bereket için şefaathçi ve duacı olabileceklerinin ümit edilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

Bereketle ilgili ayet ve hadislerde bu kavram insanların gerek dünya ve gerekse ahirete yönelik kazançlarını ilgilendirmektedir. Buna göre mümin, her türlü hayrın, nimet, bereket ve bolluğun Allah'ın kullarına bir ikramı olduğuna inanır. Dua, niyaz ve dileklerini de daima O'na yöneltir. Her şeyi O'ndan ister. Her hayrı ondan bekler. Böylece iç dünyasında güven ve huzura kavuşur. Onun bu inancı davranışlarına da yansiyarak kamil bir insan olmasını sağlar.

Ülkemizdeki Müslümanların dini kültüründe bereket kavramının ayrı bir yeri vardır. Alışverişte satıcının “Allah bereket versin” demesi; yemek üzerine varanın “bereketli olsun” temennisinde bulunması; darlık, kıtlık, kuraklık zamanlarında “bet bereket kesildi”, “bereket kalktı” şeklindeki ifadeler bunlara örnektir. Ayrıca mübarek geceler, mübarek yerler gibi feyiz, bereket ve manevi destek beklenen zaman ve yer anlayışları da mevcuttur.

Bereketin Önemi

Bereket Allah Teâlâ'nın bir lütfudur. Allah'ın razı olduğu bolluk, çokluk, ihsan ve hayır oluşturan her şey bereketli olmak ile ifade edilir. Buna mukabil Allah'ın razı olmadığı bolluğa bereket denmez. Örneğin haram yoldan kazanılan mallarda bereket oluşmaz. Bu mal ne kadar çok olursa olsun bereketsizlik sonucu çabuk biter veya kişiye bir bela ve sıkıntı getirir.

Müslüman salih amel işlemesinin mükafatı olarak sevap kazanır. Kazanılan sevap yanı sıra kişi huzur, saadet, sıhhat, afiyet, bolluk ve genişlik gibi lütuflar da elde eder ki bunlara bereket denir. Bu bereket kazanılan sevabı da eksiltmez.

İmam Gazali diyor ki: “Az bir mal bereketli olunca, çok kimsenin rahat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına vesile olur. Bereketli olmayan çok mal vardır ki sahibinin dünyada ve ahirette felaketine sebep olur. O halde malın çok olmasını değil, bereketli olmasını istemelidir.”

Bediüzzaman diyor ki “Ubudiyetin dâisi emr-i İlâhî ve neticesi rıza-yı Hakktır. Semerâtı ve fevâidi uhrevîyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasten istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faydalar ve kendi kendine terettüp eden ve istenilmeyerek verilen semereler, ubudiye münâfi olmaz.” Bediüzzaman burada, “dünyaya ait faydalar ve kendi kendine terettüp eden (ortaya çıkan) ve istenilmeyerek verilen semereler” cümlesi ile bereketi tarif ediyor.

Bediüzzaman'a göre, bir evde bulunan ihtiyarlar, hastalar ve engelliler o evin bereket direkleridir. Bu nedenle evlerinde ihtiyar, hasta veya engelli bulunanlar geçim darlığından şikayet etmemelidirler. Çünkü eğer onlar yüzünden gelen bereket olmasaydı, o evin geçimi daha da zor olacaktı.

Mümin her türlü hayrın, nimet ve bereketin Allah Teâlâ'nın kullarına bir ihsanı olduğuna iman eder, daima O'na yönelir, her şeyi O'ndan ister ve her türlü hayrı ve bereketi ondan bekler. Bu husus tevhid inancının bir sonucudur. Allah'ın rahmet ve bereketi, onun rızası için bir araya gelen cemaatin üzerindedir Bu nedenle cemaatle kılınan namazın sevabı yalnız kılınan namazın sevabından 27 kat daha fazladır. Bu da Allah'ın bereketinin kendi rızası için bir araya gelen cemaat üzerinde olduğunun kanıtıdır.

Namazda okuduğumuz Tahiyat duasında Hazreti Peygamber'e ve salih insanlara selam ile rahmet ve bereket talep edilmektedir. Dolayısıyla bu insanların rahmet ve berekete vesile olacak kimseler olduğu tahmin edilir.

Bereketin Çeşitleri

Bereket, adı hayır olan her şeyin bir araya gelmesi ve nimetin çokluğudur. Bu artış, çoğalma ve gelişmenin yalnız maddi anlamda olmayıp, manevi bereket te söz konusudur. Bereketin çeşitlerini aşağıda şöyle sıralayabiliriz:

- Malın bereketi artması ve çoğalmasındır.
- Evin bereketi genişliği, rahatlığı, huzuru ve sakinliğidir.
- Gıdanın bereketi bolluğu, temizliği ve helal oluşudur.
- Aile fertlerinin bereketi çokluğu ve güzel ahlakıdır.

- Aile hayatının bereketi eşlerin uyumlu, düzenli ve anlayışlı olmalarıdır.
- Zamanın bereketi genişliği ve yapılması gereken işlerin vaktinde yerine getirilebilmesidir.
- Sağlığın bereketi güçlü bir beden ve mutlu bir hayattır.
- Ömrün bereketi uzun olması ve iyi işlerle geçmiş olmasıdır.
- İlmin bereketi ise kapsam, beceri ve yetkinliklerdir.

Ayetlerde Bereket Olgusu

Allah Teâlâ Kuran'da bir çok ayette bereket olgusunu dile getirmektedir. Bereket kelimesi bazen “berekât” çoğul olarak bazen de “mübarek” bereketlendirilmiş olarak ifade edilmiştir. Kuran-ı Kerim'de Kuran'ın, bazı Peygamberlerin, bazı beldelerin, bazı işlerin ve bazı maddelerin bereketli olduğu zikredilmektedir.

1) Kuran-ı Kerim'in bereketli olduğunu ifade eden bazı ayetler şunlardır:

“İşte bu Kuran da, indirdiğimiz mübarek (kutsal) bir kitaptır. Şimdi siz bunu mu inkar ediyorsunuz?” (Enbiya, 21/50)

“Bu sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ki insanlar onun ayetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri ibret alsınlar.” (Sâd, 38/29)

“Biz onu gerçekten mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz onunla insanları uyarmaktayız.” (Duhan, 44/3)

2) Bazı peygamberlere bereketler verildiğine dair ayetler şunlardır:

“Ey Nuh! denildi, Bizden sana ve seninle birlikte olanlara bir selam ve bereketler ile gemiden inin.” (Hud, 11/48)

“ (Hz. İbrahim'e) dediler: Sen Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir. Ey ev halkı! Muhakkak ki O, övülmeye lâyıktır, cömertliği boldur.” (Hud, 11/73)

“Onu da (Hz. İbrahim), Lût'u da, alemler içi bereketli ve kutsal kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.” (Enbiya, 21/71)

“Bereketli kıldığımız yere doğru Süleyman'ın emri ile yürüyen şiddetli rüzgarı, onun buyruğuna verdik. Biz her şeyi biliyorduk.” (Enbiya, 21/81)

“Hem ona (Hz. İbrahim) hem İshak'a bereketler verdik.” (Saffet, 37/113)

“Beni (Hz.İsa), nerede olursam olayım mübarek kıldı. Hayatta bulunduğum sürece namaz kılmamı ve zekat vermemi emretti.” (Meryem, 19/31)

3) Bazı yerlerin bereketli kılındığına dair ayetler:

“O yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orada bereketler meydana getirdi. Orada araştırıp soranlar için rızıkları tam dört günde, belli bir seviyede takdir edip düzene koydu.” (Fussilet, 41/10)

“Şüphesiz insanlar için kurulan ilk mabet, Mekke'deki çok mübarek ve bütün alemlere hidayet kaynağı olan beyttir.” (Al-i İmran, 3/96)

“Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, oradaki ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: “Ey Musa! Bil ki ben bütün alemlerin Rabbi olan Allah'ım.” (Kasas, 28/30)

“Bir kısım ayetlerimizi kendisine göstermek için, kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren O (Allah) yücedir. Gerçekten O işitendir, görendir.” (İsra, 17/1)

“Ve de ki: Rabb'im! Beni (Hz. Nuh) mübarek bir yere indir. Sen konuklatanların en hayırlısısın.” (Müminun, 23/29)

“Biz onlarla (Sebe halkı) o bereket verdiğimiz memleketler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik.” (Sebe, 34/18)

4) Zeytin ağacının bereketli olduğuna dair ayet:

“... O lamba, bir billur içindedir, billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturuldu...” (Nur, 24/35)

5) Yağmurun bereketli olduğuna dair ayet:

“Bir de gökten bereketli bir su indirip te onunla bağlar, bahçeler ve biçilecek taneler bitirmekteyiz.” (Kaf, 50/9)

Hadislerde Bereket Olgusu

Hazreti Peygamber çeşitli hadislerle bizlere hayatımızda uygulayıp bereketlenmemiz için önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeleri aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

Besmele Çekmek:

Besmele her işin başıdır. Her işe Besmele ile başlamak sünnettir. Besmele ile başlanan her iş bereketlenir.

“Besmele ile yenen yemek bereketli olur.”

Yemekleri birlikte yemek:

“İki kişinin yemeği üç kişiyi, üç kişinin yemeği de dört kişiyi doyurur. Yemeği toplu halde yemekte bereket vardır.”

Buna göre aile fertleri yemek saatlerinde bir araya gelmeleri ve beraber yemek yemeleri berekete sebeptir.

Helal rızık:

“Ey insanlar! Allah temizdir ve temiz olanı kabul eder. Allah Teâlâ temiz, helal yiyecekleri bereketlendirir. Haram olan kazanç sahibine fakirlik ve yoksulluktan başka bir şey getirmez.”

Dolayısıyla Allah haram mala bereket vermez.

Şükür:

“Ant olsun ki eğer şükrü yerine getirirseniz, elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok çetindir.” (İbrahim, 14/7)

“Rızkına razı olanın bereketi artar, razı olmayanınki bereketsiz olur.”

Dolayısıyla bu ayet ve hadise göre şükür etmede bereket olduğu açıktır.

Kuran okumak:

“İndirdiğimiz bu Kuran kendinden önceki kitapları tasdik eden mübarek bir kitaptır.” (Enam, 6/92)

“Kuran okunan eve bereket gelir. Melekler oraya toplanır. Şeytanlar oradan kaçır.”

“Bakara suresini okuyunuz, zira bunun elde edilmesi berekettir, terk edilmesi zarardır. Ona sihirbazlar da güç yetiremez.”

Eve girince selam vermek:

“ Evlerinize girdiğiniz zaman Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak birbirinize selam verin.” (Nur, 24/ 61)

Hız. Peygamber (sav), kendisine fakirliğinden şikayet eden bir kişiye şöyle buyurmuştur: *“Evine girdiğin zaman, evde kimse olsun olmasın selam ver, sonra bana salat-ü selam getir ve bir kerede İhlas suresini oku.”* O kişi Hız. Peygamber (sav)’ in bu tavsiyesini yerine getirdi. Allah Teâlâ o kimseye rızık kapılarını açtı ve o kişi zenginlerden oldu.

Dini korumaya özen gösterme:

Günah işlemeye devam eden ve haram lokma yiyen insanda feyiz, bereket kaybolur. Bunu şu hadisler açıklamaktadır:

“Günah işlemek, rızıktan mahrum kalmaya sebep olur.”

“Yalan söylemek rızkı azaltır.”

“Zina fakirliğe yol açır.”

“Ticarete hıyanet karışınca bereket gider.”

“Cömert olanın evine rızık, devenin göğsüne vurulan bıçaktan daha tez gelir.”

“İstiğfara devam eden, ummadığı yerden rızıklanır.”

“Namaz kılmak rızkın bereketine sebep olur.”

“Sabah namazı kılınmayan evde bereket olmaz.”

“Hanımıyla iyi geçinin rızkı artar.”

“Alışverişte çok yemin etmek malın bereketini kaçıır.”

“Dua ömrün bereketini artırır.”

Sadaka:

“Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tek (tohum) tanesinin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah rahmet ve ihsanı bol olan ve (her şeyi) bilendir.” (Bakara, 2/261)

“Her iyilik için on mislinden yedi yüz misline kadar sevap vardır. Her kötülük ise bir misli ile yazılır. Allah onu affederse o da yazılmaz.”

“Rızkınızın bollaşması için sadaka verin.”

Allah rızası için verilen sadakanın nasıl bereket getirdiği yukarıdaki ayet ve hadislerde açık olarak ifade edilmektedir.

Misafire ikram etmek:

“Misafir bin bereket ve bin rahmetle gelir.”

“Birbirinize yemek ikram edin ki, rızkınızda genişlik olsun.”

“Ahiret gününe iman eden misafirine ikram etsin.”

Misafire ikramın insanın rızkının bereketlenmesinde ne güzel bir vesile olduğu anlaşılmaktadır.

Akraba ziyareti:

“Sıla-i rahim edenin rızkı bollaşır.”

“Sıla-i rahim, güzel ahlak, başkalarıyla iyi geçinme, beldeleri mamur ve ömürleri uzun eder.”

Yeme ve içmedeki hususlar:

“Yenilecek yemeği soğuttunuz, zira çok sıcak, yakan yemekte bereket yoktur.”

“Ekmeğe hürmet ediniz. Cenab-ı Hakk hiç şüphesiz o ekmeği göğün bereketinden indirdi ve yerin bereketinden çıkarttı.”

“Yemekten önce ve sonra ellerini yıkayanın evinin bereketi artar.”

“Bereket yemeğin ortasına iner. Onun için kenarından yiyiniz, ortasından yemeyiniz.”

“Sirkede, hurmada ve sütte bereket vardır.”

“Balda bereket ve şifa vardır.”

“Sizden biriniz lokmasını elinden yere düşürdüğünde, hemen o lokmaya yapışan toz ve toprak gibi insana eza ve zarar verecek şeyleri temizlesin, sonra da o lokmayı yesin.”

“Sahur yemeğinde bereket vardır.”

Erken kalkmak:

İnsanın sabah erken saatte kalkarak işine gitmesi berekete vesiledir.

“Sabahın erken saatleri ümmetim için bereketli kılındı.”

“Sabah namazının sünnetini evde kılınması rızkın bereketine sebep olur.”

“Evinden erken çıkanın işi bereketli olur.”

“Hakk Teâlâ rızıkları, fecir ile güneşin doğacağı vakitler arasında verir.”

“Ya Rabbi, işine erken gidenin çalışmasını bereketli kıl!”

Bu hadisler göre insan sabah namazından sonra uyumayıp günlük işlerine başlaması tavsiye edilmektedir. Çünkü bu şekilde berekete kavuşması beklenmektedir.

İktisat etmek:

İktisat etmek, yani tutumlu olup israf etmemek bir salih ameldir. Bu salih amelin iki türlü mükafatı vardır. Biri sevap oluşu, diğeri bereket getirmesidir.

Bediüzzaman'a göre iktisatta keramet derecesinde bereket vardır. İsraf yapılması halinde ise bereket kalkar ve müsrif kişi bolluk içinde fakirlik yaşar.

Bereket Mucizeleri

Az malın bereketle çok hükmünde olduğu Peygamberimizin aşağıdaki mucizeleri göstermektedir:

1) Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebubekir (ra) ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret ederken Kudeyd denilen yerden ayrılıp giderlerken yolda bir çobana rast gelip süt istediler. Çoban “Sağılır koyunum yok. Şurada bir keçi var, onun da sütü kalmadı.” dedi. Hz. Peygamber “Onu getir” diye buyurdu. Çoban o keçi getirdi. Resûl-i Ekrem, mübarek elini onun memesi üstüne koydu, hemen sütü geldi. Hz. Ebubekir kalkanını tuttu. Kalkan süt ile doldu. Sütten hepsi bol bol içtiler. Kalkan'daki süt bitince Hz. Peygamber tekrar keçiden süt sağdı ve herkese verdi.

2) Hendek harbi esnasında ensardan bazılarına aileleri tarafından bir miktar hurma gönderildi. Hz. Peygamber (sav) hurmaların getirilmesini emretti. Getirilen hurmalar Resûl-i Ekrem'in avucunu bile doldurmadı. Fahri Alem bir bez istedi ve hurmaları bezin üzerine yaydı. Ashabtan birine emir vererek hendek kazmak için çalışanları çağırdı. Çalışanlar takım takım geldiler, doyuncaya kadar yediler. Onlar yedikçe hurma artarak o yaygının etrafına taşardı.

3) Ensardan Hz. Cabir (ra) ın bir zayıf koyunu vardı. Hendek kazmaya giderken hanımına o koyunu pişirmesini ve biraz da arpa ekmeği yapmasını emretti. Akşam evine dönerken Resûl-i Ekrem'i akşam yemeğine davet etti. Resûl-i Ekrem, bu akşam Resulullah ile birlikte yemek yemeğe Cabir'in hanesine buyurunuz diye herkese haber duyurdu. Hazreti Cabir ise bu duruma şaşırdı. Fakat hemen hanesine geldi ve pişen koyunu ve arpa ekmeğini Hz. Peygamber'in önüne koydu. Hazreti Peygamber ona bereket ile dua etti ve Bismillah deyip yemeğe başladı. Daha sonra herkes gelip doyuncaya kadar yediler, fakat koyunu bitiremediler.

Bu olaylar Peygamberimizin gösterdiği bereket mucizelerinden bazılarıdır. Bu mucizeleri açıklamaya müspet bilimcilerin aklı yetmez. Çünkü bereket ilahi bir olgudur. Müspet bilimler ve akıl nerede, Allah Teâlâ'nın ilahi güç ve kuvveti nerede.

Allah Teâlâ'nın bütün Müslümanlara bereketli bir dünya ve ahiret hayatı nasip etmesini diliyoruz.

Yayınlama Tarihi : 22.10.2019

Dinde Reformistler 1

Bin dört yüz yıllık İslam tarihi boyunca yüce dinimiz büyük tehlikeler yaşamıştır. Bunları başlıca iki ana sınıfa ayırabiliriz: Dış tehlikeler ve iç tehlikeler. Dış tehlikelerin başlıcaları Moğolların istilası ve zulmü, Cengiz ve Hülagü zulümleri, Haçlı Seferleri, Batı emperyalizmi, Sovyet Çin Neokolonyalizm ve Siyonist emperyalizmdir. İç tehlikelerin başında Mutezile, Şia, Vehhabilik gibi batıl mezhepler gelmektedir. Ayrıca İslam ümmetinde ortaya çıkan ihlassızlık, dünya sevgisi, post kavgası ve kavmiyetçilik gibi davranışlardan ortaya çıkan kardeş kavgaları da iç tehlikelerdendir.

Miladi 20. ve 21 yüzyılda İslam dünyası perişan durumdadır. İslam ümmeti parçalanmış ve irili ufaklı birçok devlete ayrılmıştır. Bu devletlerin büyük bir kısmı Batı ve Doğu emperyalizmine bağlı yönetimler tarafından idare edilmektedirler. Tarihin hiçbir döneminde Müslümanlar bu kadar kötü bir duruma düşmemişlerdi.

Buhran sadece siyasi değildir. Buhran aynı zamanda dini, sosyal, kültürel ve ekonomiktir. Müslümanlar arasında iman zafiyeti baş göstermiştir. İslami ilimler kaybolmaya başlamıştır. İslami prensiplerden uzaklaşmış, bunun yerine Batı'yı taklit zihniyeti her yeri sarmıştır. Sünnetler terk edilmiş ve bidatlar ortalığa yayılmıştır. Bu duruma Allah Teâlâ'nın ihtarı pek şiddetli olmuştur. İslam ülkelerindeki iç savaşları, terör hareketlerini bu bağlamda anlamalıdır. Bu durumu aşağıdaki ayet çok güzel açıklamaktadır:

“Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar diye, insanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Umulur ki onlar hakka dönerler.” (Rum, 30/41)

Bugün İslam ülkeleri zor günler yaşamaktadır. Bu durumdan kurtulmak için İslam dünyası her şeyden önce manevi birliğe ihtiyacı vardır. Bu birlik ise ancak İslam dininin ana prensiplerine sarılmakla elde edilebilir. Yıkılan ve kaybedilen birçok şey tekrar geri kazanılabilir, yeter ki Müslümanlar arasında İslam imanı, İslam dindarlığı muhafaza edilsin.

Bu manevi birliğin kurulmaması için İslam dışı güçler elbirliği ile iki asırdır çalışmaktadırlar. İslam ülkelerinin geri ve güçsüz kalmalarının nedeni olarak İslam dini ileri sürülmektedir. Batının ilerlemesi ve zenginleşmesini, dini toplumdan uzaklaştırmalarının sonucu olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. İddia ettiklerine göre kabahat Ehl-i Sünnet alimlerininindir. Onlara göre Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam dininde de reform yapılmalıdır. Bu konuda Batı taklit edilmeli ve Kuran'daki bazı ayet ve hükümler iptal edilmelidir. Ayrıca din vicdanlara bırakılmalı ve dünya hayatı ile din birbirinden ayrılmalıdır.

Ancak bu dinde reformistler maalesef bilmiyorlar ki, Müslümanların gerilemesinin sebebi dinleri ve din alimleri değil, bilakis İslam dininden uzaklaşmalarıdır. Müslümanlar ancak dinlerine sahip oldukları devirlerde dünyanın ilim ve medeniyet önderiydiler. Bu nedenle dinde reformu Kuran ve Sünnetin bazı hükümlerini iptal ederek değil, bilakis dinden uzaklaşan Müslümanları tekrar İslam'a döndürmek ile, terk ettikleri dini ve dünyevi vazifelerini yaptırmakla ve onlara dinlerini öğretmekle olur. Bu konuda fazla söze gerek yoktur. On dört asırlık İslam Tarihi bunun böyle olduğuna şahittir.

Bugün Müslümanlar sıkıntıya düşmüş de olsalar, Müslümanlık - haşa - düşmemiştir. O ayaktadır, dip diri ve tap tazedir. Hiçbir yardıma ve reforma ihtiyacı yoktur. İslam dini Allah'ın kanunudur. Allah Teâlâ biz kulları gibi değildir ki, reformistlerin iddia ettiği gibi Kuran'ın ayetleri yetersiz olsun, zamanla eskisin veya modası geçsin de yenilenmeye muhtaç olsun. Eğer reformistlerin bu iddiaları doğru olursa Allah yetersiz, cahil gibi sıfatlara muhatap olur ki bu muhaldir, imkânsızdır ve batıldır. Zira bir acizden - haşa - Allah olamaz. Bugün insanlar ve cinler bir araya gelseler Kuran'ın bir ayetini, Resulullah (sav)'in bir hadisini işlevsiz hale getiremezler. Reformistlerin bu didinmeleri boşunadır. Bunların yaptıkları Müslümanlara fayda yerine zarar vermektedir.

Dinde reform hareketleri Batılların teşvikiyle ortaya çıkmıştır. İslam ülkelerinde yaşayan birçok Batılı oryantalistler vardır. Bunlar Müslümanlara bu yönde akıl vermekte ve yayın yapmaktadırlar. Bunların saptırıcı propagandalarına kanan Müslümanlar maalesef bu reformist hareketlere katılmaktadırlar.

Dinde Reform hareketinin öncüleri 19. yüzyıl sonlarında yaşayan Cemaleddin Afgani, onun Mısırlı talebesi Muhammed Abduh ve Abduh'un yetiştirdiği Reşit Rıza dır. Reformistlerin başında Cemaleddin Afgani gelirse de onun taklit ettiği imam İbni Teymiyye'dir. İbni Teymiye vaktiyle ehl-i sünnetin hatırı sayılır büyük bir alimi iken sonradan bir hayli yolunu şaşırmış ve Peygamberin ahabına varıncaya kadar din büyüklerine dil uzatmıştır. Kendisi müçtehidlik iddiasındadır. Güya zamanında zuhur eden bidatlarla mücadele etmiştir. Evliya kabirlerini ziyaret etmeyi, onlardan ve hatta Peygamberden şefa'at dilemeyi putperestlik saymıştır. Allah'a cismani sıfatlar yakıştırmıştır. Allah'ın tıpkı insanlar gibi elleri, ayakları ve yüzü olduğunu iddia etmiştir. İşte bu kişi dinde serbestlik isteyen reformistlere önder olmuştur.

Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Reşit Rıza üçlüsünün kurup geliştirdikleri ve yaydıkları dinde reform anlayışı bir mezhep formasyonu taşımaktadır. Afgani bu mezhebin fikir babası, Abduh sistemleştiricisi, Rıza ise sonuçları telif ve ilan eden kişidir. Bugün İslam dünyasında yenilikçi, modernist, reformist, ıslahatçı kim varsa bu üçlünden bir koku ve esinti taşır.

Bu hareketin başı olan Cemaleddin Afgani İslam ümmetine arız olan başlıca yedi bulaşıcı hastalığın mikrobunu aynı anda taşıyan birisidir. Bu hastalıklar şunlardır:

- 1) Peygamberleri basite alan veya son nebiden sonra da birilerinin o rolü üstlenebileceğini tasarlayan anlayış, yani yalancı peygamberlik,
- 2) Dinin temel emir ve kurallarına tahammülsüzlükten (mesele zekatı reddedenler gibi) dinden çıkma, irtidat,
- 3) İmamet-i Kübra'ya (büyük imamları) istismar eden akımlar, şia anlayışı,
- 4) Nassları akla tabii kılan, akla uymayanı iptal eden, Mutezile ve Harici zihniyeti,

5) Dinin aslına dönme sloganı ile eski ulemayı ve emekleri yok sayan, Selefçilik akımı,

6) Gayri Müslim (özellikle Yahudi, Hristiyan) sempatisi ve hayranlığı,

7) İstiğfarsızlık, Allah'a ve dinine güvenip salih amelleri yapmayı ihmal etme.

Bu yedi hastalığın bir veya birkaçı çeşitli devirlerde ümmeti hasta edip yatağa düşürmüştür. Ama Afgani'nin mezhebi bu hastalıkların yedisini birden ümmetin fertlerine zerk etmiştir.

Cemaleddin Afgani (Esedâbadi)'nin Hayatı (1838-1897)

Cemalettin 1838 yılında İran'daki Hemedan'a bağlı Esedâbad'da doğdu. Bu nedenle Esedâbadi diye anılır. Ancak onun Afgani diye tanınmasının asıl sebebi, kendisini Mısır'da böyle tanıtmasıdır. Cemaleddin'in ortaya attığı fikirlerin kaynağı İran'daki Necef ulemasının reisi Murtaza El Ensari'dir. Bu imam aklî ilimlerde çok ilerlemiş bir kişidir. Öyle ki o asırda onun dizi dibinde eğitim görmeyen, ondan icazet almayan hiçbir şii alimi müçtehidlik derecesine eremez. Cemalettin bu zattan dört yıl boyunca eğitim aldı ve hem aklı ilimler hem de geniş bir kültür edindi. Necefte bütün işlere hazırlayıcı bir telkin ve planla yetişti. Cemaleddin gençliğinde İran ve Irak'ta yayılan "Şeyhiyye" fırkası ile bağlantı kurdu. Sonra 1844 yılında ortaya çıkan, imamının Ali Muhammed Şirâz olduğu iddia edilen "Bâbiyye" fırkası ile irtibata geçti. O devirde Şahı öldürme teşebbüslerinden sonra İran Şahı ile Bâbiyye taraftarları arasında büyük çatışmalar oldu. Bâbiyye taraftarlarının pek çoğu öldürüldü.

Cemaleddin Şia'daki "takiyye" düşüncesini, yani gerçek inançlarını tedbir olarak gizleme pratiğini öğrendi. Okuyucu olsun, dinleyici olsun değişik toplumlara göre mantığını kullanmayı öğrendi.

Fikirleri toplumda geniş yankılar uyandırdı ve bir dahi olarak görüldü. O sağ iken aleyhinde bulunanları vardı. Çünkü bu dahi zatın siyaset dahil her şeyle oynayan ve işi çok tehlikeli noktalara taşıyan tutumu biliniyor ve görülüyordu. Nitekim talebesi Abduh da onu böyle tanıyor ve şunları söylüyordu: “Bu zat, halkın daha önce vakur ulemadan işitmeye alışık olmadığı felsefi fikirleri gelişigüzel sarf ediyordu. Halbuki bu türlü şeyleri yetkili olmayan halka söylemek uygun olmazdı.” Cemaleddin gerek yorumda ve gerekse akidede din ile o derecede oynuyordu ki halk onun fikirlerinden ürktü, şaşkına döndü.

Cemaleddin Afganlı olmayıp İranlı’dır. Onun İranlı olduğunun en kesin delili bacısının oğlu ve talebesi olan Mirza Lütfullah Han’ın yazdığı farsça eserdir. Bu kitabın adı “Afgani diye anılan Seyyid Cemaleddin Esedâbadî” dir. Şia ulemasının önde gelenlerinden Seyyid Muhsin el - Emin’in “Cemaleddin” adlı kitabı, onun kesin olarak İranlı olduğunu ispat etmektedir.

Onun Afgani oluşunu bildiren tek kişi talebesi Abduh’dur. Abduh bunu bizzat Cemaleddin’den aldığını şöyle itiraf etmektedir: “Biz uzun dostluğunda bulunduğumuz dahinin kendisinden naklediyoruz.”

Sultan Abdülhamid’e İran’ın İstanbul Büyükelçiliği eliyle gönderilen bir mektupta Cemaleddin’in Afganlı değil İranlı olduğu, sünni değil şii olduğu belirtilmektedir. Cemaleddin aslını sakladı. Çünkü işine böyle geliyordu. Dolaştığı memleketler hep sünni idi. Tıpkı Afganistan gibi. Bu da çok işine yaradı.

Cemaleddin İstanbul’da

Cemaleddin, Afgani lakabını taşıyarak 1869’da İstanbul’a geldi. Sadrazam Emin Ali Paşa tarafından kabul edildi. Diğer devlet adamları ile tanıştı ve altı ay sonra da Türkçede öğrenmiş olarak Maarif Meclisi üyeliğine tayin edildi.

1871 yılında İstanbul Darü-l Fünun'da Sanat Duygusu üzerine bir konferans verdi. Bu konuşmada haddi tecavüz etmişti. Çünkü peygamberliğin de manevi bir sanat olup kazanılmasının mümkün olduğu tarzında, nübüvveti küçültücü ifade kullandı. Bunun üzerine büyük tepki aldı. Cemaladdin aleyhine bayrağı açan günün Osmanlı şeyhülislamı Hasan Fehmi Efendi idi. Sadrazam bu kargaşadan kurtuluş yolunu Cemaladdin'i İstanbul'dan çıkartmakta buldu. Cemaladdin Türkiye'den ihraç edildikten sonra 1871'de Mısır'a geçti.

Cemil Meriç Kasım 1972 tarihli Hareket dergisinde şunları yazmaktadır:

“Ne yazık ki Cemaladdin'in İstanbul'da boy gösterişi irfan tarihimiz için pekte hayırlı olmamıştır. Darü'l Fünun onun bir konuşması yüzünden kapanmıştır... Türk şairi Mehmet Emin Bey'e Türkçülüğü aşıl原因, kendisinin söylediğine göre Afganlı Şeyh Cemaladdindir. Bu büyük İslam inkılapçısı Türkiye'de Mehmet Emin beyi bularak ona halk dilinde, halk vezninde millet sevgisi ile dolu şiirler yazmasını tavsiye etmiştir. (Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları) ... Fakat bir Afganlı şeyhin, bir ümmetçinin Türkçülük şuuru ile ne gibi bir münasebeti olabilir diyeceksiniz. Acele etmeyelim. Belki de Afgani şairane bir mâhlasdır. Figânî gibi. Nitekim Ahmet Agayef'ten üstadın Afganlıkla bir ilgisi olmadığını öğreniyoruz: “Şeyh Hazretleri aslen Türk'tür, Azeri Türküdür.” (Türk Yurdu Mecmuası cilt 1)... Evet bir yandan da Mehmet Akif'i irşad etmektedir. Akif'in Afganlı hakkındaki hükmü şudur: “Şarkın yetiştirdiği fitratların en yükseklerinden biri.” (Cerrahoğlu, Mehmet Akif)... Yalnız Akif mi İslam'da teceddüt yapmak isteyen, bütün bir nesil ona şakirdi. Baş vekillik yapmış tanınmış din bilgini Şemsettin Günaltay'a göre “Şeyh Peygamber kadar şayan-ı hürmet, ona itiraz edenler Ebu Cehil kadar lanete müstehaktır. Çünkü Şeyh Peygamberin zamanındaki İslamcılığı yeniden diriltmeye kalkışmıştır. (İslam mecmuası)”

Cemaliddin Mısır'da

Cemaladdin İstanbul'dan Mısır'a geldi. Mısır'da ikamet yeri olarak Yahudi Mahallesi'ni seçmişti. Evi gelenlerle doluyordu. Bu evde talebelere ilm-i kelam ve felsefe dersleri veriyordu. Yahudi ve Hristiyanların onun sohbet halkasında çoğunluğu teşkil ettiği söylenmiştir. Kendisi hiçbir zaman Ezher'e ayak basmadı ve orada herhangi bir toplantıda bulunmadı. En devamlı ve ihlaslı talebesi de Muhammed Abduh'tur.

Cemaleddin Mısır'da Riyaz Paşa tarafından ağırlandı ve maaşa bağlandı. Paşa'nın bu özel ilgisi nedendir? Riyaz Paşa Hidiv Abbas, Sait ve İsmail Paşalar nezdinde hükümet hizmetleri için vazifelendirilmiş küçük rütbeli bir kişiydi. Onu faaliyete iten ise Ermeni asıllı Nobar Paşa'dır. Ona İçişleri Bakanlığı vadetmiş ve onu Yüksek Tahkikat Komisyonuna tayin etmişti. Riyaz Paşa, Hidiv'in kendisine kızmasına rağmen, o yabancılara müthiş bir hayranlık ve sevgi taşıyordu. Nobar Paşa ise vezirlik yapmış ve ecnebler tarafından çok sevilen ve güvenilir bir kişiydi.

Riyaz Paşa'nın istibdat ve zulmü, ülkeyi yabancılara satmaktaki hırs ve çabası o günkü gazetelerde işlenen yegane konu idi. Riyaz Paşa Cemaleddin'in görüşlerini rahatça yayması için imkan sağlamıştır.

Cemaleddin Mısır'a yerleşir yerleşmez, halkın masonluğa girmeleri için çağrıda bulundu. Bu, onun Mısır'a gelmeden önce masonluğa girmiş olduğunu göstermektedir. Fransız masonluğun şark locasının reisi oldu ve yeni şubeler açtı. Üye sayısı kısa sürede üç yüze ulaştı. O kadar ki Veliaht Tevfik Paşa bile masonluğa girmeye kalkıştı. Cemaleddin halkın mason localarına kayıt olması ile siyasi atmosfere hakim olmaya çalıştı. Bu konu ile ilgili siyasi makaleler yazdı.

Cemalettin hemen her işi gizlilikle yürüttü. Mısır'a son devirde gizli teşkilatı o soktu. O oradayken kurduğu Özgür Mısır Milliyetçi Partisi onun ilk gizli teşkilatıdır. Mısır'da bir yılda üye sayısı 20180 e ulaşmış ve bankalarda büyük sermayesi birikmişti. Yine "Mısırlı Gençler" gizli cemiyetini kurmuştur. İşin garibine bakın ki üyelerin çoğu Yahudi idi. Ancak Cemaleddin bu faaliyetleri ve dini islah etme yönündeki görüşleri ulemanın ona karşı ayaklanmasına ve Hidiv'in kızmasına neden oldu. Bunun üzerine 1879 da Mısır'dan kovuldu.

Cemaliddin Hindistanda

Cemaleddin Mısır'dan çıkarılınca 1879 da Hindistan'a gitti. Yolculuğu Süveyş üzerinden olmuştu. İngiliz Konsolosluğu o yolculuk sırasında kendisine büyük bir meblağ takdim etmişti.

Cemaleddin Hindistan'da iki yıl kaldı. Hindistan'da "Urvetü'l - Vuska" cemiyetini kurdu. Bu cemiyetin bir ucu Mısır'a ve Şam'a ulaşmıştı. Bu cemiyet yardımıyla Mısır'daki siyasi olaylara karışıyordu.

Cemaleddin Hindistan'da "Naturalizme Reddiye" adlı kitabını yazdı. Kitabın dili farsçadır. Bu kitabın arka planında açıkça İslam felsefesi vardır. Bu felsefi kültür özellikle İran kaynaklıydı. Bu kitapta pragmatik bir yaklaşım taşımakta ve dinin dünyaya ait yönü ile ilgili bulunmaktadır.

Cemaleddin'in bu kitaptaki "İslam" kavramı, yaşadığı asırdaki İslam'dan da, bin yıl önce varlığı tahayyül edilecek başka bir dinden de farklı olan "İdeal İslam" dır. Müslüman filozoflar akıl ve ilim ile çatıştığı zaman Kuran tefsirini yeniden yapılmasını gerektiğini söylüyorlardı. Afgani bu konuyu çağdaş felsefeyi ve çağdaş ilmi de içine alacak şekilde genişletmiştir.

Buna göre Cemaleddin'in bu kitabı birçoklarının ismine bakarak vehmettikleri gibi maddeciliği eleştiren teolojik bir yazı değil, siyasi bir hicivdir.

Cemaleddin Paris'te

Cemaleddin 1883 yılın başında Londra'daki kısa bir ikametinin ardından Paris'e geçti. Buradaki faaliyetleri, esas itibariyle gazetecilik olmuştur. Burada çeşitli siyasi makaleler yayınladı. Cemaleddin'in yayınladığı makalelerin en önemlisi filozof Ernest Renan'ın Sorbonne'da verdiği "İslam ve Bilim" hakkındaki konferansına verdiği cevaptır. Bu cevap aşağıda ele alınacaktır. Cemaleddin Paris'te talebesi Abduh ile birlikte "Urvetül Vuska" adlı dergi çıkardı. Bu dergide birçok siyasi yazılar yayınladı. Cemaleddin Paris'te iken basın faaliyetlerini Riyaz Paşa finanse etmiştir.

Renan'ın 1883 te İslam'ı küçümseyen konferansına Namık Kemal şöyle cevap vermektedir. Önce Renan'ı tanıtmakla işe başlar ve sonra eleştirilerini sıralar:

“Engizisyonun kötülüklerini tenkit ede ede, her fenalığı dine bağlayan ve her dini aynı meziyette vehmeden bir münkir. Üstelik ele aldığı konuyu da hiç bilmemektedir. Nasıl olur denecek, bir şark dilleri mütehasısı, bir akademi azası İslamiyet’i nasıl olur da bilmez? Bilmez. Avrupa Şarkı bilmez. Bu cehaletin sebebi şu: Avrupa’da İslamiyet ile uğraşanlar ya Hristiyanlıklar, ya değildirler. Hristiyanların fikr-i aslîleri, bu tetkikatın selamete icrasına manidir. Biz araştırmalarımızda bîtaraf olabiliriz. Bizce Hristiyanlık mensuh bir dindir. Halbuki İslamiyet Hristiyanlara göre ilahi değildir. Onun için her kitapta yalan, yanlış ararlar. İnanmayanlarsa bütün dinlere efkâr-ı beşerin en ağır zincir-i esareti, terakkiyat-ı marifetin en kuvvetli sekte-i hâili nazarıyla bakarlar. Dinin ilahi mahiyeti yoksa, üzerinde neden durulsun? Renan’ın risalesini görmeden bu kadar az lâkırdıya, bu kadar çok hata sızabileceğini sanmazdım.”

Haç ve Hilal’in kavgası devam ediyor. Renan’ın müttetikleri içimizde yaşamaktadır. Namık Kemal’i hatırlayan yok. Kemal’in yazısında konuşan herhangi bir fert değil, tarihin kendisi. İftiraya uğrayan bir medeniyet.

Cemaleddin Rusya’da

Cemaleddin 1887 - 1889 yılları arasında Rusya’da ikamet etmiştir. Siyasi görüşlerini burada da dile getirmiş, makaleler ve mektuplar yazmıştır. Burada İran için hizmet ettiğini kendisi ifade etmektedir. Ancak kendi aleyhine İran Şah’ına karşı olduğuna dair söylentiler nedeniyle İran’a geri dönen Cemaleddin, Şah tarafından Tahran’ı terk ederek Kum’a gitmesi istendi. Cemaleddin bunun üzerine tekrar 1889 sonlarında Rusya’ya geri döndü. Burada bazı siyasi faaliyetler yaptıktan sonra İran’a dönmeyip Londra’ya ve Paris’e gitti.

Cemaleddin Londra’da 1892 yılında “Ziyâ’u’l-hâfikayn” adlı dergide Arapça yayınladığı makalelerde, İran’daki bazı yetkilileri ve nüfus sahibi kişileri Şah’ı devirmeleri için mücadeleyle davet ediyordu.

Cemaleddin'in İstanbul'a dönüşü ve vefatı

Cemaleddin 1892 yılında İstanbul'a geri geldi. Burada Osmanlı Sultanının Pan İslamik politikasına etki edebileceğini ve Nasiruddin Şah'a karşı şiddet kampanyasına devam edeceğini ümit etti. Oysa Abdülhamid Han İstanbul'a onu kullanmak ve kontrol altında tutmak için getirdi. Abdülhamit Han Cemaleddin'i gerek İngiliz ve gerekse İran Şahı aleyhine yazı yayınlanmasını yasakladı. Bunun üzerine Cemaleddin İstanbul'dan kaçmaya çalıştı, fakat başarısız oldu. Cemaleddin'i şikayet eden İran Şah'ına Sultan gerekli teminatı verdi. Ancak Şah Cemaleddin'in sadık bir adamı tarafından 1896'da öldürüldü. İran'ın bütün taleplerine rağmen Cemalettin İran'a teslim edilmedi. Fakat Cemaleddin bu suikasttan sonra hapsedildi. Hayatının son aylarında Cemalettin hastalandı ve Aralık 1896'da öldü.

Araştırmacılar Cemaleddin'in hayatında en fazla dikkatlerini çeken noktanın ve önem verdikleri hususun onun hayatını kuşatan tartışma, kapalılık ve sır perdeleri olduğuna inanmaktadırlar. Cemaleddin'in hayatı boyunca dinle alakası olmadığına, hatta bazen sapıklığına işaret eden olaylar vardır.

Cemaleddin'in hayatı ve faaliyetlerinin gayesi dini olmayıp siyasiydi. Fakat Cemaleddin bütün siyasi girişimlerinde başarısız olmuş ve çoğunun da uygulanabilir olmadığı ortaya çıkmıştır. Cemalettin daima büyük oynamayı severdi. Ülkelerin ileri gelenleri ile temas eder ve onlara projeler anlatırdı. İnsanlar da ona bir değer vererek ilgilenirdiler. Ancak Cemaleddin'in bütün bu temasları sorunlu olmuştur. İdeali kendi tasarımına uygun bir devlete sahip olmaktı. Bunun mümkün olmadığı baştan belliydi. Ama şiiiler kendisine nasıl bir ideoloji ve hedef belirlediler ki, biraz da kendisinin inatçı ve ısrarcı huyları nedeniyle işin üzerine gitmişti. Bu nedenle hayatı siyasetle geçmiş ve din arka planda kalmıştır. Ancak kişilerin desteğini sağlamak için yazdığı yazılarda, İslam dinine ağır suçlamalarda bulunmuştur. Bu davranışı kendisine bir şey kazandırmamıştır. Çünkü o günün siyasileri onu güvenilir bulmamışlar ve onu kendi siyasi emelleri için kullanmaya çalışmışlardır. Bunun sonunda Cemaleddin ülkeler arasında git gel ile uğraşmış, fakat hiçbir yerde istikrarlı bir duruş gösterememiştir.

Cemaleddin'in Yahudi olduğuna dair iddialar vardır. Hatta haham kıyafeti ile çekilmiş fotoğraflarının olduğundan bahsedilmektedir. Cemalettin Yahudi ve Hristiyanlarla içli dışlı olmuştur. Örneğin Selim Nakkaş adlı bir Hristiyan şair ile dostluğu vardır ve onu hep rahmetle anmıştır. Yahudi ve Hristiyanların onun sohbet halkasının çoğunluğunu oluşturduğu söylemiştir.

Cemaleddin kanlı cinayetlere de bulaşmıştır. Mesela eski Afgan kralı Nahir Şah'ın ölümünde parmağı olduğu, Hidiv İsmail Paşa'nın başına gelenlerin Nobar Paşa ile planladıkları söylenir.

Cemaleddin İngiliz ve Fransız masonu idi. Onlara Ortadoğu'daki Müslüman ülkelerindeki siyasi olaylarda danışmanlık yapmıştır. Örneğin Sudan'daki Mehdi hareketi ve bu hareketin ortaya çıkışı hakkında görüşlerini almak isteyen Lord Churchill ile Lord Salisbury'nin davetlisi olarak Londra'ya gitti ve oradan Fransa'ya döndü.

Onun hayatı gerçekten esrarengiz olup komplo ve pusularla doludur. İster siyasi mücadelesinde olsun, ister yazı hayatında olsun çelişkiler, ızdıraplar ve sıkıntılar onun çalışmasını karartıyor. Cemaleddin karakter itibariyle sinirli oluşu ve bir konuyu hemen ve ani olarak açıklaması ve nüfus sahiplerinin mevkilerini küçük görmesi, onda sevgi ve ilgi yokluğuna neden olmuştur. Bunlar Cemaleddin üzerinde büyük rol oynayan faktörler olmuştur. Aslında Cemaleddin yapısı itibariyle hızlı ve tavizsiz bir çalışma taraftarıdır ve komplolar, savaşlar, entrikalar ve devrimler Cemaleddin'in gayesine ulaşma araçlarıdır.

Cemaleddin Afgani'nin Görüşleri ve Reddiyeler

Cemaleddin'in ana fikri şudur:

“Geçmiş fukahadan bize intikal eden görüş ve içtahadlar bizi bağlayamaz. Bizim onlara uymamız da gerekmez. Aksine her insan Kuran ayetlerinden ne anlayabiliyorsa onunla yetinmelidir.”

Bugünkü reformistlerin de ileri sürdükleri bu görüşler “sadece Kuran'da olanı öğrenip uygulamak gerekir” ifadesinde özetlenebilir. Bu görüş zahiri olarak rahmet görünse de, zımnında büyük bir iftira ve elim bir azabı gerektiren, içinde ilhad yatan bir sözdür. Onlara göre Sünnet bizzat hidayete sebep değildir. Yani fıkıh ilimleri, tefsir, hadis abesle iştigaldir. Onlardan uzak kalınmalıdır.

Cemaleddin'den sonra İslam alimlerine açılan isyan bayrağını Muhammed Abduh yüklenmiş ve bütün alimleri hedef alarak hücum etmiştir. Ancak İslam'a göre din alimlerine harp açmak dine harp açmak demektir. Çünkü dinin savunucuları alimlerdir. Nitekim Şeyhülislam Mustafa Sabri şunları ifade ediyor:

“Galiba Abduh'la dostu ve üstadı Cemaleddin dini oyuncak kılmada Hristiyanlıktaki Luther ve Protestanlığı ve öbür devrimcilerin rolünü üstlenmişlerdir. Ama ne var ki onlara Müslümanlar için yeni bir din kurma nasip olmamıştır. Ve gayretlerinin etkisi kadük kalmış, Protestanlığın kurucularının başardığı yenilik ve kalkınma yerine dinsizlikle sonuçlanmıştır.”

Cemaleddin'in geçmiş ulema ve fukahanın kitaplarına karşı isyan çağrısının maksadı neydi? Onun “Tek kurtarıcı Kuran” sloganını ortaya atışının gayesi neydi?

Cemaleddin ve talebeleri bu tavırlarıyla aslında içtahada inanmamaktadırlar. Asıl amacı büyük bir fitne kapısı açmaktır. Bu fitne kapısı İstanbul'da tutmadı. Çünkü İstanbul uleması uyanıktı. Onun tuzağını başına geçirdiler. Fakat Mısır'da bu konuda oldukça yol almış ve talebeler yetiştirmiştir.

Fransız filozofu Renan'a verdiği cevapta Cemaleddin şunları ifade etmektedir: “Hristiyan toplumları işaret ettiğiniz terakki ve ilim yolunda dev adımlarla ilerlemektedir. İslam cemiyeti ise dinin vesayetinden kurtulamamıştır. İslam dini ilmi boğmaya ve terakkiyi durdurmaya gayret etmiştir. Biliyorum Müslümanların Avrupa ile aynı medeniyet seviyesine yükselmeleri çok güçtür. Felsefi ve ilmi hakikatlere vusul onlara yasaktır. Gerçek bir mümin, konusu ilmi hakikat olan her çeşit araştırmalardan kaçınmalıdır. Oysa bazı Avrupalılara her hakikat ilme dayanmak zorundadır. Kölesi olduğu nassa, sabana bağlanan bir öküz misali bağlanan ilânihaye şariat tefsircileri tarafından çizilen yolda yürümeye mahkumdur.”

Cemaleddin'in bu tespitleri hiçbir zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Kuran'da ilk inen ayet Alak suresinin başı olan "Oku!" emridir. Onu takip eden ikinci ayette kalemle yazı yazmaya irşad buyurulmuştur. Bu mu ilmi boğmak? Sönen ilimleri canlandırma meselesi ne zaman, hangi devirde oldu? Endülüs Müslümanları ilim üretirken Avrupa'da ne vardı? İslam'ı kötülemek için kafirler bundan daha iyisini yapamazlardı.

Cemaleddin devam ediyor:

"Bu din nerede yerleşmiş ise ilmi boğmuştur. Bu uğurda istibdatla el ele vermekte tereddüt etmemiştir... Dinlerin felsefi ile uyuşmalarına, anlaşmalarına imkan yoktur. Din insana iman ve itikadı zorla kabul ettirir. Felsefe onu itikatlardan kısmen veya tamamen kurtarır. Nasıl anlaşabilirler? Din galip gelince felsefeyi yok edecektir. Felsefe hükümlerle olunca din ortadan kalkacak. İnsanlık yaşadıkça nass ile serbest tenkit, dinle felsefe arasındaki kavga sona ermeyecektir. Kıyasıya bir savaş bu. Ve korkarım ki, bu savaşta zafer özgür düşünceye nasip olmayacaktır."

Cemaleddin şikayet etmeye devam ediyor:

"Aklın dersleri üç beş büyük zekaya hitap eder, yalnız ilim ne kadar güzel olursa olsun ideale susuz olan insanlığı doyuramaz. İnsanlık filozofların ve alimlerin görmedikleri ve giremedikleri karanlık ve uzak bölgelerde kanat açmaktan hoşlanır."

Cemaleddin'in sözü burada bitiyor. Renan bu mektuba verdiği cevapta Cemaleddin'i överek şöyle diyor:

"Cemaleddin zinde bir kavmin çocuğudur. Afganistan'da Arya ruhu resmi İslamiyet'in sığ tabakası altında bütün zindeliği ile yaşamaktadır... Dinlerin değerini tayin eden onlara inanan kavimlerdir. Afganlı bu aksiyomun en güzel delili. Düşünceleri öylesine bağımsız, seciyesi o kadar asil ve dürüst idi ki, onunla konuşurken İbni Sina, İbni Rüşd gibi eski aşinalardan birinin dirildiğini sanıyordum... Bu ülkelerde ilmi ve felsefi tecessüs (merak) yok gibidir. Şeyh Cemaleddin dini istilaya karşı ırki direnişin en güzel örneğidir."

Renan şöyle diyor:

“Müslümanlar Müslümanlığa dayanarak kalkınamazlar. Müslümanlığın zayıflaması sayesinde kalkınabilirler... Müslümanı dininden kurtarmak ona yapılabilecek en büyük iyiliktir... Kurtuluş Müslümanların yeni baştan terbiye edilmesidir. Ama terbiyenin ciddi olması, yani akla dayanması lazım... İslam ülkelerindeki Rönesans İslamiyet'ten kurtularak gerçekleşecektir. Hristiyan ülkelerinde olduğu gibi Şeyh Cemaleddin benim belli başlı tezlerime delil getirmiştir.”

Zavallı Türk aydınları! Kimlerin peşinden gitmiş ve Peygamberin adını anmaya cesaret edemeyen bir Afganlıyı Peygamber kadar saygıya layık görmüş. Bernard Lewis Cemaleddin hakkında “The Middle East and West” adlı makalesinde şunları yazıyor:

“Cemaleddin’in vaazları bir ideolojiden çok bir yaşantının ifadesidir. İslamiyet onun için her şeyden evvel bir medeniyet, dünyevi bir iktidardır. Arızı olarak da bir iman. Takvadan çok bağlılık istiyordu. Müslümanlar da Germenler ve İtalyanlar gibi birleşmeliydiler. Cemaleddin’in ömrü, Cavour’u, Bismarck’ı olacağı bir hükümdar aramakla geçti. İslam birliğini kurabilmek için kâh Şah’a, kâh Sultan’a başvurdu. Ama hiçbirinde aradığını bulamadı.”

İslamiyet müspet ilime karşı değildir. Bunu dört asır boyunca müsbet ilimlerde gösterdiği ilmi araştırmalarla ispat etmiştir. 8. ve 12. yüzyıllar arasında İslam ülkeleri bütün dünyaya ilim öğretmiştir. Batıda daha sonraları ortaya çıkan ilmi buluşlar, İslam’ın kendilerine öğrettiği ilim sayesinde olmuştur. Bu gerçeği birçok bilim tarihçisi ifade etmektedir.

Ancak Cemaleddin ve Renan gibi kişiler, İslam dininin ortadan kalkması için bir çaba içindedirler. Bu çabalar günümüze kadar devam etmiş ve İslam dininin temel ilkeleri saptırılmaya çalışılarak, ilim düşmanı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Aslında bunun gerçek olmadığı birçok tarihi devirlerde ispat edilmiştir. Ancak İslam dininin düşmanları bu gayretlerinde sonuç almaktan ümitlerini kesmemişler ve faaliyetlerine devam ettirmektedirler.

Reformistlerin başarmak istedikleri şudur: Dini nasslara uysa da uymasa da, bilinen ve alışılmış güzel prensiplere uysa da uymasa da, serbest düşünebilen bir insan tipi meydana getirmektir. Mısır’da ve başka yerlerdeki bütün telkinatları bu idi. Onlar buna “Hür düşünce” demektedirler.

Cemaleddin İranlı ve şii, kendisini gizlemiş sünni kılığında bir şii misyoneri. Sünni mezhepleri düzelterip, şii çizgisine getirme yolundadır. Bunu başarıp ta ve “Kuran'a, sünnete dön” emri ile mezhepler silinince, Şiilik te en azından sünnilik ile eşit seviyeye gelecektir.

Cemaleddin'in yaşadığı devirde ona muhalif olan bir kişi görüyoruz. Devrin Ulu Hakan'ı merhum Abdülhamid Han, onun hakkında hatıratında “Ortaya Cemaleddin Afgani namında bir maskara çıktı” diyor.

Ne kadar gayret etseler de boşunadır. Çünkü İslam dininin önümüzdeki 40 yıl içinde yükselişe geçeceğini ve 2060 yılına kadar insanlara gerçek İslam'ın ne olduğunu göstereceğini ümit ediyoruz. Bunun sonunda dünyada tekrar İslam'ın hakim olduğuna insanlar şahit olacaklardır. Buna ait birçok manevi işaretler vardır. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın iradesi ve kudreti ile gerçekleşecektir. Çünkü Allah Teâlâ dinini koruyacağına söz vermiştir:

“Hiç şüphe yok ki Kuran'ı Biz indirdik, elbette onu yine Biz koruyacağız.” (Hicr, 15/9)

Tarihte bazı dönemlerde Müslümanlar ilerlemiş, bazı dönemlerde ise gerilemiştir. Ancak İslam dini mutlak gerçek olarak daima hükmünü sürdürmektedir. Bu geçici dönemlerin kavimler arasında devir edildiği, bunun Müslümanlar için bir imtihan olduğunu şu ayetlerde açıklamaktadır:

“Eğer size bir yara dokunduyorsa, onun gibi bir yara da o kavme dokunmuştu. Biz bu günleri insanlar arasında çevirip duruyoruz ki Allah iman edenleri ortaya çıkarsın, sizden şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.”

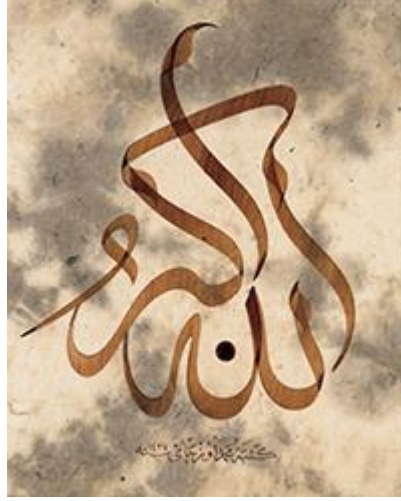
“Ve Allah, iman edenleri arındırsın ve inkarcıları da helak etsin diye (insanlar arasında zafer ve yenilgi günlerini değiştirip duruyoruz.)”

“Yoksa siz, Allah, sizden cihad edenleri (sınayıp) bilmeden ve sabredenleri bilmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız?” (Ali İmran, 3/140,141,142)

Ve Hakk Teâlâ Müslümanlara şöyle hitap etmektedir:

“Ey iman edenler gevşemeyin ve üzölmeyin. Eğer gerçekten inanıyorsanız üstün olan sizsiniz.” (Al-i İmran, 3/139)

Yayınlanma Tarihi : 03.11.2019

Dinde Reformistler 2

İslam aleminin Batı ile temasa geçmesi ile Batılı misyonerler ve şarkiyatçılar kendilerince İslam'ın zayıf noktalarını tespit etmek ve uygun yöntemler kullanarak Müslümanları da bunlara inandırmak amacıyla Müslüman alimler ile yakın temasa geçmişlerdir. Ayrıca 1800 lü yılların başından itibaren, ellerindeki maddi ve siyasi imkanları da kullanarak, yerli alimlerden büyük ölçüde istifade etmişler ve bu sayede hem İslam kültürünü daha yakından öğrenme hem de hangi yolları kullanarak kendi düşüncelerini Müslümanlara benimsetebileceklerini tespit etme imkânını elde etmişlerdir. Batılıların şarkiyat çalışmaları Müslümanlar tarafından bu dönemden itibaren tanınmaya başlamıştır.

Batının ekonomik olarak zenginleşmesine hayran kalan bazı Müslümanlar, Batı biliminin ve bilimsel yöntemlerinin üstünlüğüne inanarak, dini konular da dahil, onların eserlerini okuyup usullerini benimsemekte bir sakınca görmediler. Bunun sonucunda ortaya çıkan ıslahatçı (reformist) insanlar Batı anlayışını taklit ederek İslam'ı yorumlamaya kalktılar. Bu reformist hareketlerin tamamı Batının İslam'ı dejenere etme amacına hizmet etmiştir. Islahat, yenilik, hür düşünce ve bunlara benzer tatlı, yaldızlı sloganlar bazı kimselerin gururlarını okşar ama bunların arkasında kötü maksatlar gizlidir.

19. yüzyılda dinde reform hareketlerini ilk başlatan Cemalettin Afgani'dir. Daha sonra onun talebesi Muhammed Abduh hocasının yoluna devam etmiştir. Abduh'un talebesi Reşit Rıza da bu ıslahat hareketlerinin temel öğretisini yayınlamıştır. Afgani'nin görüşlerini önceki yorumumuzda ele almıştık. Bu yorumunuzda da Muhammed Abduh ve Reşit Rıza'nın görüşlerini ele alacağız. Önce bu kişilerin hayatlarını kısaca anlattıktan sonra, görüşlerini ifade ederek onlarla ilgili eleştiri ve reddiyelerimizi açıklayacağız.

Muhammed Abduh'un hayatı (1849 – 1905)

Muhammed Abduh Mısırlı bir Türkmen ailesindendir. Eğitimini köy okullarında tamamladıktan sonra, 1866'da Ezher'e girdi. Burada çok yönlü yetişti. Felsefe ve mantığın yanı sıra edebiyatla ilgilendi. 1871'de Mısır'a gelen Afgani'nin talebesi ve gölgesi oldu. Mısır'ın siyasi işlerine karıştı. Hıdiv İsmail Paşa'nın azli için fetva verdi. Arabi Paşa'nın isyanı dolayısıyla askeri idare gelince tevkif edildi ve sonra Suriye'ye sürgün edildi. Abduh buradan Paris geçip Afgani ile buluştu. Orada beraberce Urvetül Vuska dergisini çıkardılar. Bu dergi Fransız Devleti'nin yardımı ile İslam ülkelerine dağıtıldı. Abduh Paris'te Batılı şarkiyatçılarla (müsteşrik) görüşmeler yaptı. Altı yıllık sürgün hayatı Tefik Paşa'nın affetmesi ile sona erdi ve Mısır'a döndü. Mısır'a döndüğünde her şey İngilizlerin elindeydi. Abduh eğitim işlerinin ıslahı için takrirler hazırlayıp Mısır'ın İngiliz valisi Lord Cromer'e sundu. Bundan sonraki bütün hayatı İngilizlerle iyi geçinerek ve onlarla yardımlaşarak geçti. Bu nedenle Abduh yabancılar tarafından çok sevilmektedir. Çünkü Abduh Müslümanlardan çok onlara hizmet etmişti ve masondu. Ezher'de masonluk ilk defa Abduh tarafından tesis edilmiştir.

Reşit Rıza'ya göre Şeyh Abduh İslam imamlarından (müçtehitlerden) biridir ve kendisine has bir mezhebi vardır. Tıpkı öbür mezhep imamları Ebu Hanife ve İmam Şafii gibi. Bununla beraber Abduh'un hacca gittiği bilinmemektedir. Hatta onun bazı talebelerinin de hacca gittikleri bilinmiyor. Ancak biliniyor ki İmam-ı Azam elli bir defa, Süfyan-ı Servi'nin de yetmiş bir defa hac ettikleri rivayet olunur.

Reşit Rıza'nın hayatı (1860 – 1935)

Reşit Rıza, Lübnan'ın Trablusşam tarafındaki Kalmun köyünde doğdu ve orada büyüdü. Eğitimine köyünde başladı. Trablus'ta bir medresede eğitim ve icazet aldı. Tasavvuf ve sülûka uygun vaaz ve irşat izni de alınca, salih rüyalar ve mukâşefe şeklinde kerametler izhar etmeye başladı. Ancak Urvetül Vuska dergisinin bazı sayılarını okuyunca görüşleri değişti. Afgani'yi görmesi mümkün olmasa da, onun talebesi olan Abduh ile 1898'de Mısır'da buluştu. Burada beraberce Menar dergisini çıkardılar. Bu dergi 1935 yılına kadar yayın yaptı.

Reşit Rıza şeriatla reform arasında fetva mercii olmuştur. Menar dergisinde ıslahatın prensiplerinin metodu, hedef ve maksatlarını açıklayan şerh ve yorumlar sergilendi. Rıza birçok kitap yazmış ve hocalarının görüşlerini bu kitaplarda dile getirmiştir. Bunlardan en önemlisi Menar Tefsiri'dir. Mısır'da "Davet ve İrşad Cemiyeti" kurarak burada eğitime başladı. Ancak 1. Dünya Harbi başlayınca bu eğitim kapandı.

Reşit Rıza'nın görüşleri Afgani ve Abduh'un tesirinde kalmıştır. Hepsinde de felsefi düşünce hakimdir. Onun düşüncelerinde, seleflerinde olduğu gibi kuvvetli bir Batı ilhamı vardır. Batılılarla elbirliği ile Osmanlı hilafetini gözden düşürmek ve bunu bir Arap milliyetçiliğine dönüştürmek amacı taşıyorlardı. Bu nedenle Rıza, Arap milliyetçiliği davası güden ve Osmanlı hilafetine karşı Batılı devletler ile anlaşılan birçok grubun ve cemiyetin üyesi olmuştur. 1935 yılında Kahire'de vefat eden Reşit Rıza hocası Abduh'un yanına defnolunmuştur.

Dinde Reformistlerin Görüşleri ve Reddiyeler

Dinde reform yapmak isteyenlerin görüşleri iki asırdır aynıdır ve değişmemiştir. Aşağıda açıklayacağımız Abduh ve Rıza'nın görüşleri, bugün de aynı şekilde reformistler tarafından kullanılmaktadır. İddialar ve açıklamalar aynıdır. Bütün bunlar insanın aklına şunu getiriyor: Acaba bu reformist düşünceler iki asır boyunca aynı kaynaklardan mı beslenmektedir? Bu hareket belirli bir kaynaktan planlı bir şekilde mi yürütülmektedir? Bir evvelki yorumumuzda belirttiğimiz gibi, reformistlerin bu gayretleri boşunadır. Çünkü İslam, Allah'ın izni ve rahmetiyle tekrar yükselişe geçecek ve onu dejenere etmek isteyenler hem bu dünyada hem de ahirette yenilmiş olacaklardır.

Şimdi gelelim Abduh ve Rıza'nın reformist görüşlerini ve onlara yapılan reddiyeleri açıklamaya.

Nübüvvet ve Risaletin Tanımı

Abduh'a göre: "Nebî ilmen ve amelen hak üzere yaratılmış insan diye tanımlanır. Yani duruma göre hakkı bilir, hakkı işler. Bu yaratılıştan olur, bu hususta tefekkür, düşünmeye muhtaç değildir. İlahi öğretim yolu ile olur. İşte bu kimse Adem oğullarının yaratıldığı fitrata davet üzere vazifelendirilmiş ise o, sadece bir nebî'dir, resul değildir."

Ancak nübüvvet ve risaletin fitrî (yaratılıştan) olduğunu söylemek enbiya ve resuller vakıasıyla uyuşmaz. Fıtrat insanın doğuştan gelen kabiliyetidir. İlahi talim ise vahiy, irşad ve bir lütuftur. Nübüvvet ve risalet, nebî'nin ve resul'ün ilk ve temel işidir. Bunlara fitri veya sonradan kazanılan sıfatlardır denilemez. Nübüvvet ve risalet, ancak mucize, ismet ve vahiy ile olur.

Nübüvvet ve risalet çok yüce ve âlî olan Allah'ın lütuf buyurduğu derecelerdendir. Ayrıca onlarda diğer yüksek görüşlü, akl-ı selim sahibi ve sahih yaratılışlı propagandacılar ve Islahatçılarda bulunmayan ruhi bir merteye vardır.

Abduh'un nebi ve resul tanımlarında tehlikeli bir tarafı vardır. Çünkü işin sonunda risalet ve nübüvvet akılla kazanılabilir bir şey oluyor. Yani marifet insani bir içgüdüyle birlikte akli bir iş oluyor. Nübüvveti akli kazanç mahsulü bir şey yahut şahsiyet üstünlüğü şeklinde anlamak bâtıldır. Bunu hiçbir ilim ve marifet ehli söylememiştir.

İnsan çalışmasıyla, gayretiyle, zühd ve riyazatıyla yüksek bir mertebeye ulaşır, fakat kendisine nebi ve resul denemez. Bu meziyetlerin sahibi hiçbir zaman bunları Allah'a izafe edemez ve Allah adına insanlara tebligatta bulunamaz.

Resul masumdur, vahiyle, mucizeyle teyit edilir, nebi de böyledir. Sadece o ikisi Allah'ın muradını ifade etme hakkına sahiptir. Aralarındaki fark ise nebi tebliğ ile emrolunmasa da kendisine bir şeriat vahyolunan insandır. Resul ise kendisine tebliğ emredilen kimsedir. Onda risalet ve nübüvvet cem olmuştur. Ona itaat ve ittiba (tabi olmak) vaciptir. Sadece nebi olan şahıs ise vahiy ona mahsustur, başkalarına geçmez.

Şeyhülislam Mustafa Sabri Bey Abduh'un bu görüşüne şöyle cevap vermektedir:

“Nübüvvet fitri bir şeyse, nebiyi nereden biliyor, yahut onun haktan başka bir şey söylemediğini, haktan başka bir iş yapmadığını nereden biliyor? Onun taliminin ilahi olduğu nereden bilinecek?... Şeyh Abduh nebi ve resule ait böyle bir tarif kabul etmekle, meydan okuma zamanında nübüvvet ve risalet ile beraber bulunması lazım gelen mucizeleri ve harikulade halleri feda etmiş oluyor...”

Eş - Şehristanî Nihayetü'l İkdam adlı kitabında şöyle der:

“Şüphesiz nübüvvet nebiye ait bir sıfattır. İnsanın ilimle, çalışıp kazanmakla ulaşabileceği bir mertebe, ruhi birtakım hallerle erebileceği istidat değildir. Bilakis Allah'ın kullarından dilediklerine lütfettiği bir rahmettir.”

Hiz. Peygamber (sav) kendini olgunlaştırarak Peygamberliğe ulaşmadı. Onun Hira mağarasında insanlardan uzaklaşarak uzun geceler yalnız kalması sadece bir ibadet şeklidir ki, çok az Arap aydını ruhen temizlenmek ve kemale ermek için bu yola baş vuruyordu. Nitekim Kasas Suresi 86. ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Sen bu kitabın sana vahiy olunacağını ummuyordun. (Bu) ancak Rabbinden bir rahmettir. O halde kâfirlere arka olma sakın.”

Kevnî (Varlıkla ilgili) Mucizeler

Reşit Rıza, Peygamberimizin kevnî mucizelerini inkar etmekte ve onları bazen “şüpheler” diye adlandırmaktadır. Hadisleri tenkit ederek onlara bazen zayıflık isnat etmekte, bazen de uydurmalıkla itham etmektedir.

Kevnî mucizeler harikulade hallerdir. Bunların Kuran'da *“Batılı yok eden Hak delilleri”* şeklindeki isimlerle adlandırıldığını ve “Hak”, “Beyyinat” denildiğini Reşit Rıza anlayamamıştır.

“Siz, Hak için, o size gelince, (böyle) mi söylersiniz?” Bu bir sihir midir?” (Yunus, 10/77).

“Andolsun ki Biz, senden önce birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik te, onlara apaçık mucizelerle vardılar. Onun üzerine günah işleyenlerden intikam aldık. Müminlere yardım ise bizim yanımızda bir hak oldu.” (Rum, 30/47)

Reşit Rıza, Menar dergisinde ve diğer kitaplarında Hz. Peygamberin mucizelerini inkar etmenin yanı sıra, felsefeciler, müsteşriklerin tesirinde kalarak çirkin isnatlarda bulunmuştur. Şöyle yazıyor: “O kevnî acayip şeylere gelince, onlar şüphe ile karşılanacak şeylerdir. Onların rivayeti, sıhhati ve delâleti hakkında birçok yorumlar vardır.”

Reşit Rıza, Heykel Paşa'nın “Muhammed'in Hayatı” adlı kitabını takdim ederken şunları söylemektedir: “Kevni harikalar, asrımız alimlerince delilsiz, şüpheli şeyler olarak kabul edilmektedir. Bütün geçmiş devirlerde olduğu gibi zamanımızda da mucizelere karşı çıkanlar vardır. Mucizelere akıllarını kaptıranlar hurafecilerdir...”

Musa (as) ve İsa (as) ın birtakım mucizeleri vardır ki Yahudiler ve Hristiyanlar bunlara inanırlar. Rıza ve Abduh ise Hz. Peygamber'e tek bir mucizeyi bile çok gördüler.

Mucize tabiat kanunlarının üstünde bir şeydir ki, Allah onunla peygamberlik davasında peygamberlerini teyit eder. Selef ve halefin yolu budur. Yalnız İslam filozofları özellikle İbni Sina ve İbni Rüşd mucizeyi, mucize sahibinin diğer işlerinden farklı olmayan tabii, ruhi bir işi kabul ederler. Bu anlayışla mucize kevni sünnetlerin üstünde bir amel olmaktan çıkıyor. İbni Sina ve diğer filozoflar mucizenin tabiatüstü olmasının keyfiyetini “görenin gözünde öyle görünüyor” şeklinde yorumladılar. Bu takdirde, Peygamberin benzerini meydana getirme hususunda meydan okumasının manası, mucize denmesinin anlamı kalmaz ve peygamberliğin doğruluğuna delâlet vasfını kaybeder.

Bunun gibi düşünenler arasındaki yaygın olan ve revaç bulan propagandaya göre, Peygamberimizin Kuran'dan başka kevni mucizesi yoktur. Bu görüş olsa olsa akıldan, dinden ve inançtan yoksun bir temel üzerine kurulmuş felsefi bir propaganda. Maalesef bugün de aynı propagandalar yapılmaktadır. Bu propagandalar gerçek dışıdır ve dinsiz işraki (Pisagor felsefesi) propagandasıdır.

Reşit Rıza, “Meydan okumayı” mucizenin şartı sayar, bu nedenle de kevni mucizeleri inkar eder. Ona göre Peygamberimiz sadece Kuran'la meydan okumuştur. Yalnız bazı muhakkikler meydan okumayı şart koşmamışlar ve kitaplarında Resullullah'ın Kuran'dan başka birçok mucizeleri olduğunu açıklıkla ifade etmişlerdir.

Kuran'da ifade edilmelerine rağmen harikulade kevni mucizeleri inkar eden kimsenin durumu nedir? Kuran bize “İsra” ve “Ayın ikiye ayrılması” mucizesini haber veriyor. Reşit Rıza Mirac mucizesine karşı çıkmamakta, fakat ayın ikiye ayrılması ile ilgili yetmiş kadar rivayeti ve ravileri dikkate almadan inkar etmektedir. Oysa bu olayın doğru olduğunu birçok İslam alimi sahih rivayetlere dayanarak doğrulamışlardır.

Üstad Mahmut Yasin ile Üstad Muhammed Zehran, Rıza'ya kuvvetli bir reddiye yazmışlar ve ayın ikiye ayrılmasını, Mekke'de hicretten evvel vuku bulduğunu, Kuran'ın bunu haber verdiğini, sünnetin de onu teyit ettiğini ispat etmişlerdir. Kuran hadiseyi mazi sigarasıyla (dili geçmiş zaman) ifade eder ki bu, onun vuku bulduğunu ispat eder. Sonra onu “ayet” olarak zikreder. Kamer suresi 2. ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Onlar (Kureyş kafirleri) bir mucize görseller, hemen yüz çevirirler ve “süregelen bir büyüdür” derler.”

Ay ikiye ayrılıp tekrar birleştikten sonra ne oldu? Kafirlerin bu konuda tek bir haberleri bile yoktu. Eğer bu olay fiilen meydana gelmeseydi elbette çirkin laflar ederlerdi. Görüyoruz ki, “o sürekli bir sihirdir” demişlerdir.

20 Temmuz 1969 günü Amerikalı astronot Neil Armstrong aya ayak basan ilk insan olarak tarihe geçti. Armstrong dönüşünde yaptığı basın toplantısında, aya yaklaşırken, onun yüzeyinde yukarıdan aşağıya doğru bir kırık çizgiyi gördüğünü ve bu kırık çizgilerin onun iki parçaya ayrılan ve sonra tekrar birleştirilen bir elmaya benzediğini söyledi. Bu ifadeler birkaç gün gazetelerde haber olarak geçti. Ancak, bu haber ve bununla ilgili resimler Nasa tarafından yayınlanmadı. Armstrong'un bu tespiti ayın ikiye ayrılması mucizesinin bir ispatıdır. Batılı bunu bilmesine rağmen insanlar uyanmasın diye bu hususla ilgili resimler yayınlanmamıştır.

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi kevni mucize hakkında şunları söylemektedir: “Sözün hülasası, Peygamberimizi ehl-i kitabın yaptığı gibi diğer peygamberlerden aşağıda görmek, mucizelerini diğer peygamberlerin mucizelerinin altında tutmak çok tehlikeli bir yoldur. *“Peygamber arasında fark gözetmeyiz.”* (Bakara, 2/285) buyuran Kuran mesleğine muhaliftir.”

Reşit Rıza'nın hocası olan Abduh da mucizelere inanmamaktadır. Bu nedenle iki zayıf hadise dayanarak, Fil suresinde bahsedilen Ebabil kuşlarının sivrisinek, attıkları taşları da mikrop diye tefsir etmiştir. Abduh bu zayıf iki hadisi ittifakla doğru kabul edilmiştir diyerek hata yapmaktadır.

Abduh, mucizeyi inkar hususunda şu fikrin peşindedir: Avrupalılara İslam'ı sevdirmek! Ona göre Avrupalılar mucizelere inanmazlar. İslam'da ise mucizelere yer verilmektedir. O halde bu mucizecilik onun nazarında İslam'ın alnına sürülmüş bir lekedir. Onu ne suretle olursa olsun silip temizlemelidir. Peygambere mucize olarak Kuran yeter!

Heyhat! Nasıl bir İslam'ı inkar ediş! İnsan bu düşüncelerle İslam inancının dışında kalır ve kafir olur.

Osmanlı Düşmanlığı

Reşit Rıza'ya göre: "İslam'ın maddesi Arap, Arabın ruhu da İslam'dır. İslam'ın en kritik döneminde onu yayma vazifesini üstlenmişti. Şimdi artık Arab'a dönmekten, ikinci kez İslam alemini Arap çerçevesinde toplamaktan başka çare yoktur."

Burada kastedilen Osmanlı saltanatının bertaraf edilmesidir. Reşit Rıza'ya göre İslam'ın dünyada geri kalışının sebebi Osmanlı Devleti ve onun yöneticileridir. Rıza bu görüşünü şöyle ifade etmektedir:

- 1) Osmanlı Hilafeti içindeki tefrika: tebaanın üçte ikisini teşkil ettiği halde Araplara hiçbir tercih hakkı ve üstünlüğün tanınmaması,
- 2) Sorunsuz politika ile ilme itibarın sadece bazı yetkililerin şahsi lütfuna bırakılması,
- 3) Cehalet ve ümitsizliğin kör bir kadercilik doğurduğu ve çalışmayı bırakıp zahitlik ile gün geçirmeye yönelmek.

Bu iddiaların ne kadar yersiz olduğunu Osmanlı Tarihini bilenler takdir ederler. Fakat Rıza bunları iddia ederken Avrupalılar Osmanlı - Arap ihtilafından yararlanarak, Osmanlı idaresindeki Arap topraklarını paylaşmayı planlayıp uyguladılar. Örneğin İtalya 1913 yılında Trablusgarp'ı işgal etti. Arkasından Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ardı ardına işgal edildi.

Abduh'un Osmanlı hilafeti ile arası açıktı. Çünkü hocası Afgani'yi Osmanlılar İstanbul'da göz altında tuttular ve faaliyetlerine müsaade etmediler. Bu nedenle Abduh'ın tek gayesi ve planı Osmanlı hilafetini Arap hilafetine dönüştürmek ve bunun için çaba sarf etmektir. Abduh'un yakın dostu olan İngiliz şair ve seyyar Wilfrid (Scawen Blunt), Arap hilafeti fitnesini karıştıran bir İngiliz ajanıydı. Ancak bu sıralarda Abduh vefat etti ve bütün yük Reşit Rıza'ya kaldı. O da, Arap milliyetçiliği davasını gütmüştür. Osmanlı hilafetine karşı Batılı devletlerle anlaşmıştır.

Arap Milliyetçiliğinin Sonuçları

Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın gayretiyle ve Fransa'nın yardımıyla 1869 da Süveyş kanalı açıldı. Bunun üzerine ekonomik değeri artan Mısır, 1882 de İngilizler tarafından işgal edildi. Abduh ve Rıza İngiliz yönetimi ile anlaşma içindeydiler. İngilizler gerçek İslam'ın saptırılması için Mısır'da ve diğer Arap bölgelerinde misyonierleri olan müsteşrikler vasıtasıyla faaliyette bulundular. Bu müsteşrikler Batı anlayışı ile Kuran ayetlerini ve hadisleri yorumlarken, akıl ve deney anlayışını bu yorumlarına sokmuşlardır. Felsefi görüşler bu şekilde İslam inancı içine zerk edilmeye çalışılmıştır. Abduh ve Rıza'nın da bu ortamdan etkilenmeleri muhakkaktır. Çünkü aksini söyleseler İngiliz idaresi ile iyi geçinemezlerdi. Bu nedenle bu reformistler, İslam ile ilgili görüşlerini felsefe ve akılcı görüşlerin çizgisine çekmişler ve geleneksel İslam ve ehl-i sünnet alimlerinin yorumlarını dejenere etmeye çalışmışlardır.

Ancak İngilizlerin 1. Dünya Harbi'nde Ortadoğu'yu ve Hicaz'ı ele geçirmeleri ile Arapların esaret devri başlamıştır. Gerek ekonomik ve gerekse kültürel olarak Arap halkı sömürülmüş ve imanı dejenere edilmeye çalışılmıştır. İngilizlerin propagandasını yaptığı Arap milliyetçiliği, Araplara önce cazip görünse de sonradan kendilerinin Osmanlı Devleti'nden ayrılmalarıyla bir çözülme ve çökmeye doğru götürmüştür. Abduh ve Rıza'yı da etkileyen Arap milliyetçiliği fikri onlar tarafından da müdafaa edilmiştir. Ancak bugüne kadar geçen zamanda Arap halkı hiçbir zaman huzur ve refah bulamamıştır. Bunda Abduh ve Rıza gibi dinde reformistlerin büyük vebali bulunmaktadır.

Hz. İsa (as) ın Tekrar İnişi

Hz. İsa (as) ın, Kuran ayetleri ile ve sahih hadislerle sabit olan diri haldeyken semaya kaldırılması ve kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne indirilmesi meselesinde, nasslara gerçeğe bağdaşmayan manalar vererek, bunun inkar edilmesi konusunda Abduh ve Rıza aynı yoldadır.

Rıza'nın hadisin rivayet ve dirayet dalında geniş malumatı olmasına ve - ayetlerin dışında - İsa'nın semaya kaldırıldığını ifade eden yetmiş kadar da hadis bulunmasına rağmen, bunları bir kalemde reddetmiş ve onun tekrar yeryüzüne indirileceğini aklın kabul etmeyeceğini iddia etmiştir.

Bu, “Ancak hissi deneylerle ispatı mümkün olan şeyler kabul edilir...” kanunu üzerinde kurulmuş maddeci yeni ilmi anlayışın maruz kaldığı bir musibettir. Diğer taraftan ise Selef ve Halef bütün Müslümanlar Hz. İsa'nın göğe kaldırıldığını ifade eden ayetlere, yeryüzüne tekrar indirileceğini ifade eden hadislere, tecrübeye dayanmasa bile inanırlar.

Hiz. İsa'nın sema'ya kaldırıldığı Kuran'da şöyle ifade edilir:

“Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir.” (Nisa,4/158)

“Ve seni kendime kaldıracağım.” (Al-i İmran, 3/55)

Ebu Hureyre (ra) nin bu konudaki rivayet ettiği hadis Buhari ve Müslim de şöyle ifade edilmektedir:

“Ruhumun yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlu İsa bir hakem, bir adil olarak aranızda inecek, putları kıracak, domuzları öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. Mal o kadar bollaşacak ki kimse ona dönüp de bakmayacaktır. O vakitte bir secde, dünya ve dünyadakilerden daha hayırlı olacaktır.”

Rıza Menar tefsirinde yazdıklarında şöyle diyor: “Yukarıya kaldırılma ruhun kaldırılması olarak anlaşılır. Ancak şahsa hitap edip de ruhunun murad olunması yeni bir şey değildir. Çünkü ruh insanın hakikatidir. Ceset elbise gibidir, artar, eksilir, değişir, asıl insan ruhudur...”

Hiçbir müfessirin tefsirinde böyle bir yorum yoktur. Olsa olsa bu tefsir değil felsefi bir yorumdur.

İsa (as)'ın halen diri olduğuna şer'an inanmak zorundayız. Yine inanmak zorundayız ki, o kıyamete yakın bir zamanda inerek Peygamber Efendimizin şeriatı ile amel edecek ve Allah yolunda mücadele edecektir. Bu konuda Resullullah efendimizden tevatür derecesinde hadisler vardır. Bunları inkar etmek mümkün mü? Bunda şüpheye düşen icma-i ümmetle kafir olur. Çünkü, hiç kimse bu görüşe muhalefet etmemiştir. Ancak felsefeciler ve dinsizler inkar etmiştir.

Faiz

Reşit Rıza, Darü'l – Ü'lûm' da faiz hakkında bir konferans verdiğini ve gizli yoldan onu müdafaa ettiğini görüyoruz. Gerçi bu konferansın baş tarafları güzel, parlak cümleler ve tabirler ihtiva ediyor, fakat biraz sonra onun doğru olmayan tespitler yaptığına şahit oluyoruz. Rıza faizi ikiye ayırıyor: Celî (açık) ve Hafî (gizli). Birinci nevi üzerinde ısrarla duruyor ve ona haram diyor. İkinci nevi hakkında ise bir takım şüpheler uyandırarak haram olmadığını söylemek istiyor. Sonra da alimlerden onu yeniden düşünerek tahlilini ve onunla muamelenin durumu hakkında icmâ'a varmalarını istiyor.

Rıza, birçok yerde riba ayetinin mücmel (özet) olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bunda ittifak olduğunu naklediyor. Oysa hakikat bunun tersidir. Müfessirler ve usulcüler ifadelerinde riba ayetinin umumi olduğunu ispat ediyorlar.

İbni Arabi Hazretleri de bu konuda şöyle diyor: "Her türlü ribayı haram kılma hususunda âmm (genel) midir, mücmel midir, ihtilaf etmişlerdir. Ayette ona ait bir açıklama yoktur. Sahih olan onun umumi olmasıdır."

Teveessül ve Şefaât

Rıza'ya göre, bir Veli'yi ziyaret etmek veya ona teveessül etmek (vesile kılmak) şirk'tir. Ona göre bunu yapan o veliye ibadet etmiş sayılır. Ancak bu iddia gerçeği yansıtmaz. Çünkü insanların bir veliyi vesile kılmaları ona ibadet etmeleri demek değildir. Çünkü Müslümanlar yalnız Allah'a ibadet ettikleri bilincindedirler. Onlar Veli'nin ilah olmadığını bilirler. Ancak veliler Allah'a kendilerinden daha yakındır. Allah'a dua ederek o yüce zatların şerefine onların ihtiyaçlarını karşılamasını isterler. Bu ise şirk ve küfür değildir.

Reformistler aynı şekilde Peygamber'den de şefa'at istemeyi şirk kabul ederler ve onun putperestlik olarak değ'erlendirirler. Bu da son derece anlamsızdır. Bu sözler, dört ehl-i sünnet mezhebin ehlinin hiçbirinden duyulmamıştır. Ayrıca bu konuda kutsi hadisler de mevcuttur. Resullullah'ın bildirdiğine göre Hz. Adem Cennetten yeryüzüne indirilince tövbe etmiş ve Allah'tan şöyle af dilemiştir: “Ya Rab! Beni, benim evladım olan Habib'in Hazreti Muhammed hürmetine affet.” Bunun üzerine Allah Teâlâ Hazreti Adem'i affetmiş ve şöyle buyurmuştur: “Ya Adem! yalnız seni değil eğer bütün evlatlarının affını Habibim hürmetine isteseydin, yine hepsini affederdim.”

Bir vasıta ile Allah'a yaklaşan hiç kimse, Peygamber'in veya Veli'nin onun ihtiyacını karşılayacağını inanmaz. İnanır ki ihtiyaçları gidermek Allah'ın elindedir. Selef ve halef bütün Müslümanların görüşü budur.

Rıza birçok yerde tevessüle ibadet diyor. Bu kelimedede ibadet anlamı yoktur ve tevhide aykırı bir şey değildir. Evrende her şey sebepler ve müsebbibler (sebe'p olan) kanunu üzerine kurulmuştur. Kıyamet gününde şefa'at vardır. Hz. Ömer'in şu sözü o zaman hata mıydı? “Biz sana Peygamberin amcası Abbas ile tevessül ediyoruz, Yarabbi!”

Reformistlerin görüşleri bu sebepler, münasebetler, vesileler, vasıtalar kapısını kapatan bir görüştür ve bu evvelinden ahırına kadar şu alemler manzumesinin dayandığı ilahi sünnete muhaliftir.

Akli İlimlerin Öncelenmesi

Abduh nazarında akıl kutsaldır, vahiy ile at başı yürür. Aklın da vahyin de hedefi insanlara hayat yolunu çizmektir. Gerektiğinde akıl vahyin yerini alır. Bu tavrıyla Abduh, katıksız bir mutezilidir.

Abduh, Kuran tefsirindeki metodunda, rey ve akla dayalı tefsiri, nakil ve esere dayalı tefsire tercih ettiğı açıktır. Aynı yöntemi Rıza da uyguladı. Buna göre Menan tefsiri kesin olarak merduddur.

Bu tevil tarzı ve akli zorlayarak, satırların altında mana aramalar ve ille de her şeyi müspet ilim denilen deneylere bağlayıp, maddeci zihniyetle izah müsteşrik tabiatıdır. Reformistler gayrimüslimleri, yani maddecileri bu tevillerle İslam'a ısındıracağını iddia etmektedirler.

Bu metot ve tavır maddeci Batının, Reşit Rıza ve ıslahatçı ekolünü aşılayıp kabul ettirdikleri duyumsal bir metottur ki, vahyi bir tarafa itmekten ibarettir. Bu iddia ve yorum Kuran'ın açık ve kesin ifadesine karşı çıkmaktır. Çünkü bunlar, teville yol bırakmayacak şekilde açıktır.

Abduh, Batıda gördüğü gelişmeyi memleketinde de görmek emeliyle bir fikir hareketi oluşturmaya çalışmıştır. Dini hakikatlerle müspet bilimin sonuçlarını uyuşturmaya çalışmıştır. Batının gelişmesini ve kalkınmasını bir örnek olarak ileri sürer. Batının modern düşüncelerinin uygun olduğunu göstermek ve zihinlere yaklaştırmak için bazı dini hakikatleri yeni bir kisve ile aslından çarpıtarak açıklamaya çalıştı. Ancak bu davranışa şu eleştiriler yapılmıştır:

“İslam dininin bir takım ahkâmı vardır ki bunlar kati olarak sübut bulmuş (sabit olmuş) şeylerdir. Bunların haklarındaki nasslar değişmez. Lisan kaidelerinin usul-i fıkha göre tahlil edilerek, bunlardan maksut olan manaların nelerden ibaret olduğu katiyetle ortadadır. Artık bu hususlarda içtihadı imkan yoktur. Eğer beşeriyetin faydalı faydasız ve hakiki ihtiyaçlarından doğsun doğmasın her yeni harekete uymasını temin için bu gibi dini nasslarla oynanır, muayyen bir dinin mahiyeti, esasları ortadan kalkmış olur ki onun hükümlerinden eser kalmaz.

Örneğin kevni mucize olan bir olay herkesçe kabul edilsin diye tabii bir olay gibi göstermeye çalışmak hiçbir şekilde takip edilen gayeye hizmet etmez. Çünkü harikulade şeylerin oluşmasına bütün dinlerin erbabı itikat eder. Onlara karşı bir mucizenin mahiyetini adi bir olay gibi tasvir etmek yanlışır. Zaten bu mucizeleri semavi kitaplar o kadar açık ve tevil götürmez şekilde beyan etmektedir ki, bu konudaki tevilin hiçbir kıymeti olmaz.”

Mustafa Sabri Bey, Mevkifu'l - Akli ve'l - İlmi adlı eserinde şunları söylüyor:

“Şeyh Muhammed Abduh’a nispet edilen islahi kalkınmaya gelince hülâsası şudur: Abduh, Ezher’i din üzerinde donup kaldığı için harekete geçirmiş ve Ezherlilerin çoğunu hatvelerce (adım adım) dinsizliğe yaklaştırmış ama dinsizleri bir adım bile dine yaklaştırmamıştır. Şeyhi Cemaleddin Afgani vasıtasıyla Ezher’e masonluğa soka odur. Nitekim Mısır’da kadınların açılıp saçılmaya terviç (özendirme) hususunda Kasım Emin’i teşvik eden de odur.”

Menar Tefsirinin Eleştirilmesi

Menar tefsiri Reşit Rıza tarafından yazılmıştır. Bazı bakımlardan eleştirilere maruz kalmıştır. Biz aşağıda bunların bazılarını ele alacağız.

Tefsirde bıkırtıcı uzunlukta not düşmeler mevcuttur ki bunlar müstakil konulara benziyor. Geniş boşlukların bulunması tefsirin güzelliğine bir engel oluşturuyor.

Tefsirde bir mezhep taassubu olduğu fark ediliyor. Cumhur-u Fukahaya ağır ithamlarda bulunmaktadır. Örneğin teyemmüm ile ilgili ayeti yorumlarken, bu ayeti ümmete muhalif olarak, sanki kendisine gelinceye kadar kimsenin bu konuyu anlamadığını iddia ederek, Cumhur-u Fukaha’nın gaflet içinde olduğuna şaşırdığını ifade etmektedir. Ona göre “Yanında su olsa ve onu kullanmasına mani bir sebep olmasa bile - misafir olmasından başka - misafirin teyemmüm etmesi caizdir.” demiştir. Halbuki ayet açıktır: “*Su bulamazsanız teyemmüm edin.*” (Nisa, 4/43). Reşit Rıza tefsirinde şiddet göstererek ihtilaf meselesini iman ve küfür derecesine vardırmaktadır.

Tefsirini yazmakta acelecilik göstermiştir. Kuran tefsirini yazarken acele etmek, tashihine önem vermemek caiz değildir. Fakat Rıza şöyle diyor: “İşte dar bir zamanda tefsiri yazıyorum. Okumadan, yeniden gözden geçirmeden matbaaya veriyoruz. Ve icabında o konuya ait yazım, işimiz tamam olmadan tab olunuyor. Nitekim bundan önce bir bütün halinde tashihini yapamadığımız bazı bölümler tab olundu.” Bu, güzel ve ciddi bir tefsir yazma yöntemi değildir. Bu şekilde acele yapılan işlerde hata payı vardır. Bu hatalar insanı yanlışla sürükleyebilir. Bu ise büyük bir vebaldir

Tefsirin telifinde sebatsızlık gösterilmiştir. Tefsirin bazı yerleri birkaç defa ele alınmış ve değişikliklere uğratılmıştır. Bu Rıza'nın bir yazım disiplini içinde olmadığını göstermektedir. Çünkü yayınlanmış ve sonra değiştirilmiş nüshalar arasında büyük farklar vardır. Bunlar okuyucuyu tedirgin eder.

Reşit Rıza tefsirin büyük bir bölümünün Abduh'a ait olduğunu söylemektedir. Ancak öyle ilaveler ve yorumlar var ki, okuyucu onların Abduh'a nispet edilmesinden tedirgin olur. Ancak bu olayın içinde olan bazı şahıslar şöyle demektedir: "Reşit Rıza'nın üstadı Şeyh Muhammed Abduh'a nispet ettiği tefsirin rivayetinde mübalağa vardır... Reşit Rıza'nın nispet ettiği gibi, Fatıha'dan Nisa Suresi ayetlerine kadar olan Kuran ayetlerini Üstadın tefsir ettiğini söyleyemem."

Fransız Kanunlarıyla Hükmetmek

Abduh, Mısır'daki İstinaf Mahkemesinin Müsteşarlığının kabul etmişti. Ancak bu vazife Ezher ulemasının bazılarına teklif edilmiş, fakat onlar kabul etmemişlerdi. Çünkü İstinaf mahkemeleri Fransız kanunlarına göre hüküm veriyordu. Abduh Mısır Müftüsü olunca bu Müsteşarlığı da kabul etti. Bu bir çelişkidir. Çünkü Ezher'de şeriatı anlatan Abduh, orada Fransız kanunu ile hükmetmektedir.

Bu konuda Mustafa Sabri Bey şöyle söylüyor: "Şeriat kanunu ile Fransız kanununu bir araya getirerek, ikisi ile de amel etmeye onun içtihiadı müsaade etmiştir. Ancak bu din ve ilim namına, fazilet, adalet ve emanet namına zulümdür ve haramdır."

Kadir Gecesinde Şerefini İnkâr Etmek

Abduh, Kadir gecesinin hiçbir kıymet ve şerefi haiz olmadığına kanidir. Ona bin ayda bulunmayan Şeref ve Hayrı, Kuran'ın o gecede inmesinin verdiği iddia etmiştir. Bu konudaki Buhari hadisine de zayıf ve uydurma damgasını vurmuştur.

Kadir Gecesi'nin bin aydan daha hayırlı olduğu, her sene Kadir gecesinin gizlenmiş olarak mevcut olduğu hususunda bütün İslam uleması hemfikirdir. Bununla ilgili birçok ayet ve hadis vardır. Buna inanmayan Abduh üstadı Afgani'ye yolladığı mektupta şunu söylüyor: “Biz şimdi senin doğru yolunun üzerindeyiz. Dinin başı ancak dinin kılıcı ile kesilir...”

Bu ifadelerin zahiri manası küfür kokmuyor mu?

Sihir

Reşit Rıza sihiri inkar etmektedir. Ona göre sihir hayalden ibaret olup gerçekte bir ilgisi yoktur. Bu nedenle Felak suresinin tefsirini yaparken sihiri başka türlü anlatarak şöyle der: “Burada onlarla murat sevgi bağlarını kesen koğucular, koğuculuk alevini tutuşturanlar, teşvik edenler...”. “Sihrin hakikati yoktur” sözü ile de Mutezile mezhebinin görüşüne meyil etmektedir.

Reformistler senet ve rivayet yönünden sahih olduklarını bildikleri halde, Buhari'deki sahih hadisleri inkara varan biçimde sihiri inkar etmektedirler. Ve hatta daha ileri giderek şöyle derler: “Sihirbazın yaptığı şeyleri mümkün görüyorlar. Fakat bundan daha korkuncu şu ki, Peygamber Efendimize sihir yapıldığına ve sihrin ona tesir ettiğine inanırlar. Bu gibi haberler lüzumsuz ve değersiz şeylerle uğraşan dinsizlerin uydurmasıdır.”

Melekler, Şeytan ve Cinler

Abduh, melekleri tabiat kuvveti, şeytanı yeryüzüne yayılmış şer kuvvetleri, cinleri ise zararlı mikroplardır diye ifade eder. Rıza da üstadı ile aynı görüştedir. Hatta bu görüşü benimsemeyi reddeden bir dini nassın olmadığını iddia etmektedir.

Bu görüşler İslam inancı ile tamamen zıt şeylerdir. Ayetlerde ve hadislerde bu kavramlar açık bir şekilde anlatılmaktadır. Fakat reformistler, her konuda olduğu gibi bu konuda da saptırma ve dejenere etme çabası içindedirler.

Yayınlama Tarihi : 12.11.2019

Tarihselcilik

Tarihselcilik felsefi bir akım olup, bu kavram varlığın zamana bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bu görüşe göre her türlü metin yorumlanırken onun tarihsel bağlamına birinci dereceden önem gösterilmelidir. Dolayısıyla her metin en sonunda bir tarihe ait olduğu varsayımına tabidir ve metinlerin tarihi aşan iddialarda bulunması mümkün görülmez.

Tarihselcilik dünyadaki gelişmelerin organik biçimde birbirini takip ettiğini, olayların ise insanlar tarafından değil tarih tarafından belirlendiğini iddia etmektedir. Bu görüşe göre “tarih dışı” veya “tarih üstü” olmak bir metafizik söylemdir ve felsefenin dışındadır.

Tarihselciliğin Batı düşünce dünyasındaki bir uzantısı Marksizm'dir. Marksizm'e göre, tarihsel süreç incelenerek gelecekteki olaylar öngörülebilir, yani tarih insanın ön görüşü ile şekillenebilir. Marksizmin bu görüşlerinin ne kadar tutarsız ve yanlış oldukları yakın tarihimizde ispat edilmiştir.

Tarihselcilik görüşünün tutarsız olduğu ve doğruluğundan şüphe edildiği felsefe içinde de dile getirilmiştir. Karl R. Popper, “Tarihselciliğin Sefaleti” adlı kitabında bu teoriyi kapsamlı bir şekilde eleştirmektedir. Ona göre değişmeyen veya sekteye uğramayan determinist bir tarihi gelişimin ya da ilerlemenin olması mümkün değildir. Dolayısıyla tarihselcilerin özellikle dini metinler hakkındaki yorumları geçerli değildir.

Bununla beraber, Spinoza gibi aydınlanma felsefesi düşünürleri dini inancın salt doğmaya değil, rasyonel kanıta dayanmasını istemişlerdir. Bunun sonunda bütün dini kabullerin ve metinlerin rasyonel (akıl) eleştirisi süzgecinden geçirilmesine yönelik bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Eski Ahit ve Yeni Ahit metnlerinin muhtevaları üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bunun sonucunda Hristiyan teolojisinde “tarihsel olan” ile “tarihsel olmayan” arasındaki ayırım tartışma konusu olmuştur.

Kuran'ın Tarihselliği

Tarihselcilik, çağdaş İslam düşüncesine özellikle Fazlur Rahman ile girmiş bir kavramdır. Ancak Fazlur Rahman'ın önerdiği yorum yöntemi, Batı'nın tarihselcilik kavramından farklıdır. Çünkü Batıda, anlayan öznenin (yorumcunun) tarihselliğinden hareket edilirken, Kuran'ın tarihselliğinden, Kuran'ı anlamaya çalışan bireyin değil, aksine Kuran metninin tarihselliği anlaşılır. Bu farklı anlayış aslında bir felsefi düşünme sonucu değildir. Bu Kuran'ın ve İslam'ın hükümlerini itibarsızlaştırmak, değersizleştirmek arzusunun bir tezahürüdür.

Fazlur Rahman'a göre Kuran doğrudan metinsel olarak değil, fakat kendi tarihsel koşulları içinde metinsel boyutu aşıp bütünün ardındaki maksat ve ilkeleri görececek şekilde okunmalıdır. Ona göre Kuran'ın bütününün harfi harfine evrensel oluşu, yani her zaman için geçerli kabul edilmesi doğru değildir. Bunun yerine sadece ondan çıkarılacak ana ilkeler evrensel kabul edilmelidir. Bu ilkeler dışında kalan hususlar ise - yasak ve emir hükümleri - söz konusu ilkelerin 7. yüzyıl Arabistan yarımadasının tarihsel ve bölgesel koşullarındaki somut birer uygulamalarıdır. Ancak bu düşüncelerde birçok çelişki vardır. Bunlar aşağıda açıklanacaktır.

Modernist düşüncede insan, içinde yaşadığı koşulları aşabilen, zaman ve mekan koşullarından bağımsız olan bir varlık olarak kabul edilir.

Tarihselciler Kuran metninin tarihsel karaktere sahip olduğunu ve tarih içinde koşullandığını varsaydıklarına göre, Kuran'ın tarih üstü olan özü ve maksadını arayan yorumcunun da tarih içinde yaşayan bir özne olarak, koşullanmış ve sınırlanmış olduğunu kabul etmek zorundadırlar. Ancak Fazlur Rahman bunu kabul etmez ve Kuran metninin tarihsel niteliklerini tespit etmeye çalışan yorumcunun kendisini tarih üstü bir donanıma sahip olduğunu varsayar. Bu bir çelişkidir. Fakat Fazlur Rahman bu çelişkiye cevap vermiyor.

Fazlur Rahman'ın ikinci önermesi, Kuran'ın hükümlerinin, nüzul dönemindeki olaylar tek tek incelenerek, bunlardaki genel maksat ve ilkelerin belirlenmesi ve bu ilkelerin bugünkü döneme uygulanarak yeni emir ve yasaklar oluşturulmasıdır. Bu görüşe göre nasslardaki her bir tikel emir ve yasak bugün için uygulama konusu olmayacak, aksine onların özünden çıkarılmış olan genel ilkelerle, bu çağın koşullarında yeni tikel emir ve yasaklar belirlenecektir. Yani Kuran'ın tarihselliği bahane edilerek, onun hükümlerinin bugün için insanlara hitap etmeyeceği ileri sürülmektedir. Yukarıda belirlediğimiz çelişki bunun mümkün olmayacağını göstermektedir. Çünkü bu eylemi yapacak olan insan nasıl oluyor da tarihsellikten etkilenmeden bu işi gerçekleştirecektir. Bu çelişkili görüşler bize Fazlur Rahman'ın niyetinin aslında bir felsefe oluşturmak değil, doğrudan İslam'ın dejenere edilmesini temin etmeye yönelik bir davranış olduğunu göstermektedir.

Tarihselciler görüşlerinde daha da ileri giderek, "Allah tasavvuru" hakkında İslam dışı şeyler ortaya atmışlardır. Onlara göre Allah tasavvuru şöyledir: İnsan neye ihtiyaç duyuyorsa onun için Allah odur, yani Allah kavramı insan ihtiyaçlarının dışı vurumudur. Hürriyete muhtaç olan birisi için Allah hürriyet, ekmeğe muhtaç olan için ekmektir, zulme uğrayan için "müntakim" (intikam alıcı), günahlardan sakınmak isteyen için "koruyucu ve bağışlayıcı"dır. Böyle bir Allah tasavvuru ancak dinsiz, ateist insanların düşünebileceği bir şeydir. Bu düşüncelerin İslam dini ile hiçbir ilgisi yoktur.

Tarihselci Görüşlerin Sorunları

1) Fazlur Rahman'ın önerdiği ikili hareket prensibinin ilki, yani araştırmacının Kuran'ın dünyasına gitmesi ütöpik/romantik bir düşüncedir. Çünkü bu düşüncede insanın kendi yaşadığı çağı tamamen aşp, gelenek aracılığı olmaksızın, doğrudan Kuran'ın indirildiği dünyaya nüfus edebileceği öngörülmektedir. Bu mümkün değildir. Çünkü insanın kendi tarihsel şartlanmasından tamamen sıyrılıp başka bir tarihsel şartı deruhte etmesi, o tarihsel ufuk ile kendi ufku arasında iletişimi sağlayan gelenek vasıtası olmaksızın mümkün değildir. Tarihselciler bu noktayı aşmamaktadırlar. Dolayısıyla onların bu söylemleri bir retorikten, yani içeriği ve anlamı olmayan bir ifade olmaktan öte bir şey değildir.

Kuran'ı anlamak için başvuracağımız her kaynak, elimizde bir “metin” olarak mevcuttur. O metinleri bize ait kılan kültürel bilinç, “geleneğin sürekliliği” dir. Eğer biz onu ihmal edersek, kendi tarihsel dünyamızda onlara dışarıdan bakmak zorunda kalacağımız ve içine nüfus edemeyeceğimiz demektir. Bu hesaplaşmadan tarihselciler uzak durmaktadırlar. Yukarıdaki çelişkiyi dile getiren filozof Gadamer hakkında Fazlur Rahman şunları itiraf etmektedir: “Eğer filozof Gadamer haklı ise, benim bu konuda söylediklerin bütünüyle yanlıştır.”

2) Tarihselcilerin düşüncesi bize parmağa değil, parmağın gösterdiği güneşe bakmamızı önermektedir. Ancak amaç ve araç ayrımı bu kadar kesin ve keskin bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Çoğu zaman güneş kadar onu gösteren parmakta önemlidir. Çünkü dil ile düşünce arasında olduğu gibi, biçim/uygulama ile öz/maksat arasında da karşılıklı belirleme ilişkisi vardır. Dil sadece düşüncenin iletildiği bir vasıta olmadığı gibi, biçimde sadece içerisinde özün yerleştirildiği bir kabuk değildir. Dil düşünceyi belli ölçüde belirler, biçim de içeriğini bir bakıma belirlemekte ve ona karakterini vermektedir. İnsan sadece kelimelerle meramını anlatıyor değildir. Aynı zamanda meramını kelimelerle tasavvur etmektedir. Aynı şekilde herhangi bir biçimin içine girmemiş olan soyut bir özün, salt bir maksadın reel gerçekliğinden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca biçim ve öz arasında bir sınır bulunduğunu düşünmek te yanlıştır. Dinin biçim ve özü söz konusu olduğunda, bütün itikat ve ibadet hükümlerinin biçim kapsamında olduğunu söylemekle, bunların öz kapsamında olduğunu söylemek eşit ölçüde gerçekleşebilen şeylerdir. Buna göre tarihselcilerin biçim ve öz anlayışındaki dikotomisi, (yani birbirlerini dışlamaları) din müessesesinin bütününü tahrip etmiş olacaktır.

3) Tarihselcilik düşüncesinin diğer bir sorunu da genelleştirme ve seçmeciliğidir. Onlar tarihsel verilerden derleyebildikleri bütün olumsuz örnekleri karşı tarafın hanesine yazarak genelleştirme yapmaktadırlar. Klasik literatürün başından sonuna kadar, kendi gelişim süreci içinde incelemek yerine, oradan mevcut pozisyonlarını tahkim etmeyi sağlayacak verileri alıp kullanarak seçicilik yapmaktadırlar. Eski ulemanın yazdıklarından hareketle bu seçmeci ve indirgemeci metotla “tarihselci” portreler çıkarılmaktadır. Buradaki amaç sadece karşı tarafa galip gelmektir. Bunu yapabilmek için de ikna ve propaganda dilini kullanmaları katkı sağlamaktan ve faydalı olmaktan çok, yıkım ve yıpratıcı sonuçlar çıkmaktadır.

4) Tarihselcilerin yaklaşımı açısından onları yalanlayan bir diğer önemli husus Peygamberlik kurumunun (Nübüvvet) sona ermiş olmasıdır. Nübüvvet kurumu artık sona ermiştir. Dolayısıyla Kuran metni artık ilahi bir çerçevede güncelleştirilmeyecektir. Bu ise Kuran'ın her tarihsel konumda güncelliğini korumakta olduğunun delilidir. Buna göre Kuran her tarihsel dönemde güncelliğini koruyarak yorumlanmalıdır. Eğer Allah Teâlâ herhangi bir tarihsel koşul içinde, o koşula özgü tikel uygulamalar üzerinden mesajını anlatıyorsa, bu durumda her tarihsel dönemde yeniden peygamberler ve vahyin gelmesi beklenirdi. Fakat bunu görmüyoruz. Diğer taraftan eğer belli bir tarihsel dönemde indirilen vahyin tikel uygulamaları sadece o tarihsel döneme mahsus olması, fakat maksat ve ilkelerinin diğer tarihsel dönemlere nakledilmesi mümkün olsaydı, bunun ilk peygamber ve ilk vahiy üzerinden sağlanması mümkün olabilirdi. Ancak tarihin uzunca bir süreci boyunca Allah Teâlâ'nın pek çok peygamber göndermiş ve bu süreci son peygamber ile bitirmiş olması da tarihselcilik açısından anlaşılması zor olacaktır. Eğer Kuran'ın tikel uygulamaları tarihsel ise, bu durumda Kuran öncesinde birçok topluma peygamber gönderilmiş olmasına karşılık Kuran'dan sonra peygamber gönderilmiyor oluşunu nasıl izah edebilirler. Bu durumda insan aklının ve yetilerinin Kuran vahyinin indirildiği tarihsel süreçten sonra tekamül ettiği ve artık kendisine ilahi vahyin yolu ile bildirilecek tikel uygulama örneklerine ihtiyacı kalmadığını söylemek mümkün müdür? Nicelik bakımından bilgi birikiminin artmış olması ile insanın kavrayış gücünün ve soyut düşünme kapasitesinin de artmış olduğunu söylemek için elimizde yeterli gerekçe var mıdır? Günümüzde de ülkemizde müdafaa edilen tarihselcilik görüşü bu hususlarla yüzleşmek zorundadır.

Fazlur Rahman'ın Hayatı (1919 – 1988)

Fazlur Rahman Pakistan'ın Hazara bölgesinde 1919 yılında doğdu. İlk eğitimini babasından aldı. Daha sonra medrese eğitimi gördü. Lahor'da ki Pencap Üniversitesi'nden mezun oldu. Oxford Üniversitesinde İslam felsefesi üzerine doktora yaptı. Ülke dışındaki üniversitelerde hocalık yaptıktan sonra Pakistan'a döndü. Ancak burada ortaya attığı görüşler tepki çekti. Ona göre Kuran mana itibarıyla ilahi, lafız itibarıyla beşeri bir kitaptır. Bu görüşünden dolayı tekfir edildi ve başına ödül kondu. Bu husus Lahor'da duvarlara asılarak ilan edildi. Bunun üzerine 1968'de Pakistan'dan ayrıldı. 1988 yılında vefat edene kadar Chicago Üniversitesi'nde İslam düşüncesi profesörü olarak çalıştı.

Tarihselci Görüşler ve Reddiyeler

1) Fazlur Rahman' a göre, Kuran kısmen Peygamber sözüdür. Ona göre vahiy getiren melek (Cebrail (as)) dışsal bir varlık değil, Peygamberin zihninde oluşturulan bir dinamik temsilciliktir ve tamamen soyuttur.

Bu görüş Kuran ayetlerine ve hadislerle tamamen aykırıdır. Çünkü Kuran ayetlerinde vahiy getirenin emin ve güvenilir bir elçi olduğu söylenmektedir. Ayrıca hadislerde Cebrail'in insan suretinde gelerek insanlara dinini öğrettiği bildirilmiştir.

2) Fazlur Rahman' a göre, genel olarak modernistlere göre, Kuran 7.yüz yılda Arabistan'da indiği için, içerdiği somut hükümler o topluma yöneliktir. Günümüzün modern insanı ve toplumu ile o dönemin insan ve toplum arasında insani özellikler bakımından büyük farklar vardır. O dönemin insanı "ilkel" ve "geri" olduğu için Kuran'ın hukuki hükümleri onları yola getirecek tarzda gelişmiştir. Bu nedenle Kuran'ın somut yaşam ile ilgili ayetleri tarihseldir ve bugün aynen uygulanamaz. Onun yerine bu hükümlerle Kuran'ın hangi ilkeleri hedeflediği belirlenerek, bu ilkelerin ışığı altında bugünkü toplumla ilgili uygulamalar tespit edilmelidir.

Bu görüş Kuran'a aykırıdır. Çünkü Kuran, verdiği hükümler hakkında bu geçicidir, asıl olan onun arkasındaki ilke ve gayedir diyor mu? Bizim bir hükümden Allah'a rağmen başka bir hüküm çıkarmamız ne derecede doğrudur? Bizim düşüneceğimiz hükmün Allah'ın murat ettiğine uygun olacağının garantisi nedir?

Aslında Kuran'daki birçok yasak ve emir hükmünün arkasından, "doğru yoldan sapmamanız için..." gibi ifadeler vardır. Bu ifadeler bizi, o hükümlerin aynen uygulanması ile doğru yolda sabit kalınabileceğini anlatmaktadır. Dolayısıyla onlar yalnız bir hüküm değil, aynı zamanda bir ilke özelliğinde oldukları gösterilmektedir.

Kuran'daki bir hükmün arkasındaki ilke nasıl belirlenecektir? Kuran'da sadece adalet, doğruluk, hakkaniyet gibi soyut ilkeler değil, aynı zamanda "Allah'ın razı olması", "kulluk ve itaat", "imtihan olmak" gibi olgularda mevcuttur. Bu olguları nasıl ilkeleştireceğiz?

Ayrıca ilke tespitinde başvuracağımız bir diğer kaynak, nüzul sebebini anlatan rivayetlerdir. Ancak bunların büyük bir kısmını Fazlur Rahman kabul etmemektedir. Çünkü ona göre bu rivayetler Hazreti Peygamber (sav) den sonra formüle edilmiştir. Dolayısıyla bu rivayetlere ne kadar güvenilir?

3) Fazlur Rahman'a göre sünnet kavramı "Nebevi sünnet" ve "Yaşayan sünnet" şeklinde ikiye ayrılır. Nebevi sünnet Hz. Peygamber (sav)'e ait olduğu bilinen somut ve detaylı hükümlerdir ve çok genel ilkeler ihtiva ederler. Yaşayan sünnet ise, Hz. Peygamber'den sonra İslam toplumunun benimsediği genel gidişat, içtihad, örf gibi hususların şekillendirdiği uygulamalardır. Nebevi sünnet sabittir, yaşayan sünnet ise değişkendir. Yaşayan sünnet, Nebevi sünnetin ruhu esas alınarak oluşmuştur. Ona göre hadis, yaşayan sünnetin sözlü bir yansımasıdır. Her toplum kendi yaşayan sünnetini oluşturmak zorundadır. Dolayısıyla yaşayan sünnet tarih içinde kesinlikle aynen tekrarlanamaz.

Fazlur Rahman'a göre hadislerin büyük bir kısmı Hz. Peygamber'den sonra formüle edilmiştir. Dolayısıyla lafız olarak Hz. Peygamber'e ait olduğu iddia edilemez. Onlar Hz. Peygambere isnat edilmiş özdeyişlerdir.

Bu düşüncelerde ne kadar yanlış oldukları aşikardır. Hadis Usulüne göre hadislerin ne derece titizlikle tespit edildikleri bir gerçektir. Dolayısıyla güvenli olan birçok hadis kitabı vardır.

4) Fazlur Rahman tasavvuf için "Hıristiyanlığın etkisinde kalmış olan Şii kaynaklardan" etkilendiğini ileri sürer. Ona göre Sufiler, kendi tutumlarını meşru göstermek için bir takım sözler ortaya atıp, tarihi açıdan tam anlamıyla uydurma ve hayal ürünü olan bu sözleri Hz. Peygamber'e atfettiklerini söyler. Ona göre tasavvuf özellikle hicri 3. yıldan itibaren ayrı ve başlı başına bir sistem olarak dinin karşısına çıkmıştır.

Fazlur Rahman tasavvuftan ya hiç haberi yok ya da bilerek çarpıtıyor. Yalnız aklını kullanarak, tasavvufu yaşayarak anlamak mümkün değildir. Çünkü gerçek tasavvuf, akıl ötesi bir şeydir. Kendi akıllarına tapan Fazlur Rahman gibi modernistlerin de tasavvufu anlamalarını beklemek boşunadır. Fazlur Rahman'ın bu görüşleri İslam'ı yıkmak için Müslüman ülkelerde faaliyet gösteren misyoner ve oryantalistlerin görüşleri ile aynıdır. Fakat bu İslam dininin düşmanlarının tasavvuf gibi manevi bir kaleyi yıkabilmeleri hiçbir zaman söz konusu değildir.

5) Fazlur Rahman, bir görüşler bütününü veya kurumu eleştirirken ve onlara bir yığın kusur atfederken bile, onların olumlu yanlarından da bahsederek sahte bir objektiflik görüntüsü verir. Ayrıca, aslında sadece kendisinin savunduğu görüşleri sanki geniş bir kitle tarafından savunuluyormuş gibi “modernistler” dediği belirsiz bir söz kalabalığıdır. Ve bütün bunları tarafsız bir bilimsel faaliyetmiş gibi gösterir. Arada sırada modernistler aleyhine de bazı sözler sarf eder ki objektifliğini göstermiş olsun. Açık ve net anlatım yerine dolaylı ve kapalı ifadeler kullanır. Böylelikle fikirlerinde açıklık ve şeffaflık söz konusu olmaz.

Bu durum İslam dinini kasıtlı saptırmak isteyenlerin kullandığı genel bir yöntemdir. Bugün de bu yöntem titizlikle kullanılmaktadır. Sureten İslam dininin yanında gözüken bazı kişiler aslında İslam'ı kötülemektedirler. Bazı yazarlar İslam'ı dejenere etmek isteyenleri eleştirdiğini iddia ederek, yazılarında aslında İslam'ı dejenere etmek isteyenleri övmektedirler. Bu günümüze kadar gelen modernistlerin bir taktiğidir. Bu taktik kısmen başarılı olmaktadır. Çünkü derinliğine düşünmeden incelenen yazılar kolaylıkla insanları bu tuzaklara çekebilmektedir. Bunun için Müslümanlar bu konuda tedbirli ve bilgili olmalıdır. Düşmanın bütün hile ve tuzaklarını deşifre edebilecek durumda olmalıdır.

6) Fazlur Rahman'a göre İslam dininin gayesi, “kişinin fiili gelişmesini ve şahsiyetini göstermesi” için kendisine azami imkanları sağlayan şartları oluşturmaktır. Ona göre, bugün toplumun bir denetim ve yönetime tabi tutulmaksızın bu gayenin gerçekleştirilmesi imkânsızdır. Ancak bu denetim ve yönetime tabi tutma ile toplum üzerinde bir baskı oluşturmayı hedeflemektedir. Fazlur Rahman meşruiyetinin kaynağı olarak “akli” olmayı kabul etmektedir. “Modern zulüm” akli olduğu için gerekli ise, geçmişteki düzenlemeler de o gün için akli kabul eden Fazlur Rahman'ın geçmişten tenkit etmesi laf kalabalıklığı olmuyor mu?

Fazlur Rahman'a göre, kişinin fikri ve ahlaki melekklere tam olarak sahip olması için topluma yol göstermek ve onu denetlemek gereklidir. Ancak devletin bu rehberlik görevi geçici olmalıdır. Kişi fikri ve ahlaki bakımdan tam yeterlilik kazanınca, devletin güdümlü siyaseti (totalitarizm) terk edilebilir.

Yukarıda bahsedilen yeterlilik kavramı tamamen havadadır. Bu tam yeterliliğin ölçüsü ve sınırları nedir? Bunları kim belirleyecek? Bu soruların cevaplarını Fazlur Rahman vermemektedir. Kişilerin “fikri ve ahlaki bakımdan yetersiz oldukları” kabul edilirken, kişileri tam yeterliliğe kavuşturacak yetkinlikte yöneticiler olduğu varsayılmaktadır. Bu nasıl bir çelişkidir!

Fazlur Rahman müridi üzerinde mürşidinin sahip olduğu otoriteden dolayı tarikat kurumunu kıyasıya eleştirmektedir. Fazlur Rahman bu otoritenin gerekçesini kendisine veri olarak kabul ettiğini unutuyor. Fazlur Rahman'ın yapmak istediği şey devleti mürşid, kişileri de mürit yapmaktan ibaretti.

Bu şekilde, Fazlur Rahman bir yandan demokrasiyle İslam arasında bağ kurmaya çalışıyor görünürken, gerçekte “devlet despotizmi” ni meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Üstelik bu devletin “yetkinliği kendinden menkul” dur. Bu durumda, Fazlur Rahman fikri ve ahlaki olgunlaştırma görevini Peygamber varisi olan gerçek alimlerden alıp, despotik ve totaliter yapıdaki devlete vermektedir. Yani ona göre “Hayatta en hakiki mürşit devlettir”. Bu düşüncelerine göre Fazlur Rahman su katılmamış bir totalitarizm yanlısıdır.

7) Fazlur Rahman’a göre modernistler “tarihin tenkidçilik yöntemi”ni kullanmalıdırlar ve bu yalnız İslam tarihinde değil, sünnette de ve bizzat Kuran'da da uygulanmalıdır. Bu Kuran'daki hükümlerin bugün için geçerli olmadığını söylemek demektir. Ona göre özel bir sosyal olay ile ilgili özel bir çözüm şekli ebedi olamaz. Örneğin Fazlur Rahman “vaka kesinkes belirlendiği takdirde hırsızın elinin kesilmesi” hakkında şunu soruyor: Acaba el kesme hırsızlığı önlemek için yegane tedbir midir? Yoksa bu hükmün güttüğü gayeyi gerçekleştirmek için başka tedbirler de düşünülebilir mi? Ona göre lafız değil, amaçlanan hedefin ezeli geçerliliği vardır. Bu durumda İslam'ın dışına çıkılmayacağını savunmaktadır.

Fazlur Rahman'a şunu sorabiliriz: "Farklı bir sosyal yapının" hükmü değiştireceğini neye dayanarak söyleyebiliriz? İnsanın biyolojik ve psikolojik yapısı ilk yaratıldığı günden beri aynıdır. Bunda bir değişme söz konusu değildir. Hırsızlığın engellenmesinde düşünülmesi gereken insanın psikolojik yapısıdır, yoksa toplumun sosyal yapısı değildir. Sosyal yapının değişmesi işlenen suçları ortadan kaldırmıyorsa, hırsızlık olayları tekrar yaşıyorsa, toplumsal yapının değişmiş olması neyi ifade eder. Bugün toplumsal yapıların değişmesine rağmen aynı suçlar neslinin kesilmediğini gözlemliyoruz. Örneğin, hırsızlık hala devam etmektedir. Demek ki hırsızlık özel bir olay olmayıp tekrarlanan genel bir olgudur. Eğer bir sorun için ortaya konulan çözüm şekli etkili olmuşsa, bu çözüm şeklinin devam ettirmek gerekir. Sosyal yapı değişiyor diye çözüm şeklinin değişmesinin gerektiğini düşünmek yanlıştır. Acaba, el kesme cezası, hırsızlığı ortadan kaldırılması için etkili olamamış da, buna yeni bir çözüm bulunup, toplum hırsızlık eylemlerinden kurtarılmış mıdır? Bu soruların cevaplarını ne yazık ki Fazlur Rahman ve onun gibi düşünenler verememektedir.

8) Fazlur Rahman'a göre İslam modernistinin yapması gereken, İslam hukukuna, şeriata değişiklik getirmektir. Ona göre Kuran ve Sünnet dışı çözümlerde, ana ilkelere ters düşmedikçe çözüm olabilir. Kuran ve sünnetteki çözümler tarihsel olduğu için, yeni çözümler onlarla çelişme halinde olabilir. Bu yeni çözümler. Batı'nın öngördüğü sosyal normlarla çelişmeyecektir.

Fazlur Rahman, Kuran ve Sünnet dışı bu yeni çözümlere neden bu kadar önem vermektedir. Onun yapmak istediği Batı'nın yaşam tarzını İslam toplumuna "yeni bir İslam yorumu" süslemesi içinde zerk etmektir. Fazlur Rahman şunu ifade etmektedir: "... eğer laik olan şeye dini bir nitelik verilecekse, bizzat dinin laikleşmesi gerekecektir." Fazlur Rahman'ın yapmayı amaçladığı şey de bunun aynıdır.

Onun istediği, sadece adı İslam olan fakat aslında bambaşka inançlardan oluşan bir din kurmaktır. Bu dinde her şey akla dayanmalıdır ve Batılı model olarak alınmalıdır. Ancak problem olan, bunu insanlara İslam olarak nasıl kabul ettirebilecekleridir? Bu din nasıl meşrulaşacaktır?

İşte bunu temin etmek için şunu yapmaya çalışmaktadırlar: Bugüne kadar benimsenen İslami yorumun mutlak olmadığını ve dolayısıyla bağlayıcılığının bulunmadığını insanlara göstermelidir. İkinci olarak da, bütün bir dinin geçmişini tarihsel olarak adlandırarak, bugünden ayırmaya çalışmalıdır.

9) Fazlur Rahman'a göre Kuran'daki hükümlerin kendileri değil amaçlanan hedefleri sürekli. Bu düşüncelerle akıl vahiy yerine oturtulmaktadır. Çünkü bu şekilde İslam hukuku düzenlemeleri ve yaptırımları akla indirgenmiş olmaktadır. Buna İslam'ın laikleştirilmesi diyebiliriz. Bu şekilde İslam adı altında seküler ve modernist dünya görüşü Müslümanlara yutturulmak istenmektedir.

Dinin laikleştirilmesiyle, akıl vahyin yerini alır. Akıl vahiy yerine sonuçlar çıkarır. Böylece akıl vasıtasıyla vahiy sorgulanmış olur. Bu sorgulanmaya örnek olarak Fazlur Rahman'ın şu görüşlerini dile getirebiliriz: "Çok evlilik, kölelik vb gibi konularda Kuran, ahlaki idealden kısmi bir taviz vermiştir." Tavizi kim vermektedir? Cenab-ı Hakk; ahlaki ideali kim belirlemektedir? Fazlur Rahman. Bu çok vahim bir iddiadır. Bu şekilde, Fazlur Rahman'ın modern anlayışı ve kendi akıllı Allah'ı yargılamaktadır. Bu küstahça bir davranıştır. Bu şekilde Fazlur Rahman Batı rasyonalizmini tanrılaştırmaktadır.

10) Fazlur Rahman'a göre hiçbir kutsal metin akıl süzgecinden geçmeden toplum hayatına tatbik edilemez. Kutsal metinlerle ilgili hiçbir yorum ve anlamda mutlak olamaz.

Bunlar Allah Teâlâ'nın ayetlerini inkar etmektir. Akıl kime aittir? Bu akıl bir Müslüman akıllı değildir. Bu akıl Batının rasyonalist akıldır. Fazlur Rahman'a göre Kuran'ın hükümleri mutlak olamazken, Batının aklının belirlediği ahlaki değerleri mutlak. Bu nasıl bir düşüncedir? İnsanlar buna nasıl cesaret edip Kuran ayetlerini ve hükümlerini yargılayabilmektedirler?

Fazlur Rahman bu görüşleri ile modernist bir duruş sergilemektedir. Onun İslam modernistleri hakkında şunları söylediğini biliyoruz: "Modernistin, kendi sosyal programına mana ve gaye kazandırarak yeni bir İslam hümanizmi ortaya koyması gerekiyor. O bunu yapamadı, üstelik Batıdan çalarken de kendisinin yakalanmasına izin verdi."

Fazlur Rahman şunu demek istiyor: “Bizim yaptıklarımız aslında Batıdaki görüşlerden bir hırsızlamadır. Fakat bunu belli ettiğimiz için inandırıcı olamadık.” Aslında bu, İslam modernistinin başarılı olamadıklarının ve olamayacaklarının bir itirafıdır. Çünkü buradaki hedef Batı sömürge politikalarının İslam ülkelerinde tutulmasını temin etmektir. Ancak bu hedefler artık sırtıtmaktadır.

İslam'daki modernist düşünürler hadislerle atfedilen itibar ve otoriteye karşı oldukları için hep birlikte “Kuran'a dönüş!” çağrısında bulunmuşlardır. Ancak onların bu çağrısı Kuran'a vurgu yapmak için değildir. Yalnızca sünnetin dindeki rolünü azaltmaya yöneliktir.

İslam modernistleri, yarın ahirette bu yaptıklarından dolayı büyük vebal altında kalacaklarını unutmamalıdır.

11) Fazlur Rahman'a göre gerçek olan Allah'ın ne buyurduğu değil neyin işlevsel olup olmadığıdır. Ona göre gerekli görüldüğü zaman ayetin zahiri anlamları bütünüyle terk edilebilir. Bu görüş Bâtınlıkla benzerlik arz etmektedir.

12) Yenilikten umut arayanlar, tarihselciliği ilk anda İslam'ın çağa hakim olmasında önemli bir araç olarak değerlendirdiler. Bu nedenle bu görüş Müslüman ilahiyatçılar arasında hızla yayılmıştır.

13) Hiçbir bir ayet Kuran'ın yerel ya da tarihsel olduğuna işaret etmez. Bilakis her ayet evrenseldir ve bütün insanları kapsar. Dolayısıyla delil olarak ileri sürdükleri Enam suresinin 92. ayeti aslında onların aleyhinedir:

“Bu kitap kendisinden önceki kitapları tasdik eden, şehirlerin anası Mekke halkını ve bütün insanlığı uyarman için indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ahiret gününe iman edenler bu kitaba da iman ederler. Onlar namazlarını da devamlı kılarlar.”

Bu ayette Mekke'nin etrafı derken bütün dünyayı kastetmektedir. Çünkü Mekke dünyanın manevi olarak merkezidir. Ayrıca ayette bütün insanlara hitap edildiği açıkça ifade ediliyor. Dolayısıyla buradan Kuran'ın yerel ve tarihsel olduğu çıkarılamaz.

Kuran'ın evrensel olduğunu gösteren başka ayetlerde vardır:

“Alemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah ne yücedir.” (Furkan, 25/1)

“Biz seni ancak Alemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 21/107)

“Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Sebe, 34/28)

“De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah'ın resulüyüm.” (Araf, 7/158)

“De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kuran vahyolundu ki onunla hem sizi hem de sizden sonra kendisine ulaşan herkesi uyarayım.” (Enam, 6/19)

Ayrıca çok sayıda hadiste de Peygamberimizin bütün insanlığa gönderildiğini haber verilmektedir. Veda hutbesinde bütün insanlara yönelik evrensel mesajlar vardır. Orada, *“Ey insanlar!”* diye hitap edilmektedir. Orada şöyle buyurmaktadır: *“ Benim bu sözlerimi burada bulunanlar bulunmayanlara bildirsin, olabilir ki bildirilen kimseler burada bulunanlardan daha iyi anlar ve itaat eder.”*

Kuran'ın yerel ve tarihsel olduğunu iddia edenler, onun evrensel olduğunu haber veren Allah'ı yalanlamaktadırlar. Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar, Kuran'da Cehennem azabı ile tehdit edilmektedirler:

“İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliktirler.” (Maide, 5/16)

“İnkâr edip ayetlerimizi yalan sayanlar ise, işte bunlar için hakir düşüren bir azap vardır.” (Hac, 22/57)

14) Allah'ın evrende koyduğu kanunlarla varlıklar arasında muhteşem bir uyum ve düzen vardır. Aynı düzen ve uyum insan ile Rabb'inin arasında da mevcuttur. Dolayısıyla, nasıl tabiat yasaları evrenin her yerinde geçerli ise, Allah'ın hükümleri de bütün insanlar için geçerlidir. Bütün bunlar için evrende birçok delil vardır. Ancak kafirler Allah'ın delillerini müşahade etmekten uzaktırlar. Çünkü onlar sadece madde ile ilgilenirler, o maddeyi yaratan ve idare edeni düşünmezler. Onları şu ayet çok güzel anlatmaktadır.

“Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.” (Yusuf, 12/105)

Kuran'ın hükümlerini kaldırıp da insan aklı ile oluşturulan kurallar problemleri çözecek mi? Bu faaliyetlerin arkasında nasıl bir plan ve amaç olduğunu Müslümanlar iyice düşünmek ve anlamak zorundadır. Aydınlanma felsefesi, pozitivizm, modernizm gibi görüşlerle dünyadaki hangi problemler çözüldü? Açlıktan ölen insanlar mı azaldı? Savaşta ölen insanlar mı azaldı? Dünyada sömürü mü azaldı? Hayır tam tersi. Tarihselcilik gibi görüşleri İslam'ın içine zerk etmeye çalışanlar, aslında İslam'ın gücünden korkanların İslam'ı dejenere edip etkisini yok etmek istemelerindendir.

Yayınlanma Tarihi : 19.11.2019

Hadis İnkarcılığı

Günümüzde en çok tartışılan konuların başında hadis inkarcılığı gelmektedir. Bu konuyla ilgili zihinleri bulandıran birçok iddia ve soru ortaya atılmaktadır. Bunların amacı hadisin güvenilir olmadığı konusunda şüpheler uyandırmak ve hadisleri itibarsızlaştırarak dışlanmasını temin etmektir. Bu günümüzün en büyük fitnesidir. Sünnet düşmanlığı İslam'ı tahrif etmek ve bozmak için yapılmaktadır. Oysa İslam'ı sünnetten ayrı düşünmek imkansızdır. Çünkü İslam sünnettir, sünnet de İslam'dır. Hadis karşıtlığı bu bakımdan İslam'a karşı gelmektir. Çünkü İslami hükümlerin yüzde sekseni sünnete dayanmaktadır.

Sünnet, Kuran'ın açıklımıdır ve İslam'ın pratiğe yansımış şeklidir. Bu nedenle Peygamberimize (sav) yaşayan Kuran, yürüyen Kuran, canlı Kuran denmiştir. Eğer sünnet olmasaydı Kuran'ın bir kısmı hiç anlaşılmazdı.

Hadis karşıtlarına göre Kuran'da hiçbir sorun ve problem yoktur. Ama hadislerde büyük problemler vardır. Ancak dürüst ve fikir namuslu İslam alimleri bu itirazlarla ilgili birçok eserler telif etmişlerdir. Bu eserlere Müşkilü'l - Hadis denilmektedir. Bu konuda en eski ve en kapsamlı eserlerden biri Hanefi fakihi İmam Tahavi'nin hicri 3. yüzyılda yazdığı 16 ciltlik kitabı "Şerhu Müşkil'l-Asâr" dır.

"Kuran İslam'ı" veya "Kurancılık Söylemi" günümüzde hadis inkarcılığı anlamına gelmektedir. Kuran İslam'ı söyleminin tarihi hiçbir dayanağı yoktur. Çünkü İslam tarihi boyunca hadisleri toptan reddeden ve İslam Kuran'dan ibarettir diyen hiçbir fırka olmamıştır. Kuran ve sünnet Müslümanlar için vazgeçilmez temel unsurlardır. Hz. Peygamber (sav)'in sünneti ve İslam'ın temel hükümleri nesiller boyu tevatür (nakil) yoluyla nakledilmiştir.

Hadis ile ilgili olumsuz söylemler ileri sürenlerin hadis usulünden, hadis tarihinden, senet ve metin tenkidinden habersiz olduklarını, bu konularda yeterli ilmi bilgilere sahip olmadıklarını görüyoruz. Bunların hemen hemen hepsinin branşının hadis olmaması, tarihçi, edebiyatçı, felsefeci gibi branşlarda çalışmış olmaları dikkat çekicidir. Çünkü hadis ilmini bilenlerin sapıtmaları mümkün değildir.

“Hadissiz Kuran Müslümanlığı” Söyleminin Tutarsızlığı

Sömürgecilik amacıyla İslam dünyasını etkisi altına alan modernizm, Müslüman ülkelerde yeni fikirler ve düşünce akımları oluşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda İslam'ı yeniden yorumlama ve çağdaşlaştırmak gayretleri ortaya çıkmıştır. Bu durum “yeniden öze dönme”, “Kuran'a dönme” gibi söylemlerle ifade edilmiştir. “Kuran Müslümanlığı”, “Kuran merkezli İslam” gibi cazibeli sözlerle insanların zihinleri çelinmektedir. Aslında fitne fesat kaynağı olan bu sloganlar, maalesef bunları ilk duyanları etkileyebilmektedir. Ataların dini uydurmuş oldukları iddia edilerek İslam dini için Kuran'ı tek kaynak kabul edip sünnetin kaynak olduğunu reddetmişlerdir. Hatta daha da ileri giderek sünneti ikinci kaynak olarak kabul etmek şirktir demişlerdir.

Herkes biliyor ki, İslam dini salt Kuran'dan ibaret olmayıp, İslam dini = Kuran + Sünnettir. Hadissiz Kuran Müslümanlığı söyleminin hiçbir ilmi dayanağı yoktur. Bu batının bir projesi olup, tamamen ideolojiktir.

Bugün moda haline gelmiş bir soru da “Kuran'da var mı?” ifadesidir. Bunlar kasıtlı olarak sorulmaktadır. Oysa İslami bir meselenin Kuran'da yerinin olması şart değildir. Hiçbir zaman Kuran dışındaki konular önemsizdir denemez. Çünkü sünnetle belirlenen hususlar, İslam dünyasında Müslümanlar arasındaki birlikteliği sağlayan çok önemli fonksiyon icra etmektedir. Dolayısıyla hadisler Müslümanları birleştirici, kaynaştırıcı ve uzlaştırıcı özelliklere sahiptir.

Muhammed Gazali şöyle diyor: “Hz. Muhammed'in hayatı, Kuran'ın emir ve yönlendirmelerini bizzat tatbik etmekten ibarettir. İbadet, ahlak, cihat ve muamele hususunda o yeryüzünü değiştirip yepyeni bir medeniyet tesis eden canlı bir Kuran'dır. Eğer bu ameli ve kavli sünnet olmasaydı Kuran hayal aleminde sabit nazari felsefelerle benzerdi.”

“Kuran’cı söylem”, Müslümanca bir hayatı metinden üretmeyi önerir. Bu iddia kesinlikle temelsiz ve isabetsizdir. Çünkü yalnız Kuran okumaları ile daha güzel bir Müslümanlık yaşanamaz. Çünkü Müslümanlık denen pratik tecrübe, vahyin nüzul süreci tamamlandıktan sonra tarihin hiçbir devrinde salt kitaptan/ metinden üretilmemiştir. Bilakis yaşayan sünnet ve gelenek sayesinde spontane bir biçimde öğrenilmiştir. Bu yaşayan sünnet nesilden nesile intikal ettirilmiştir. Hz. Peygamber (sav) zamanında İslami hayat Kuran'dan üretilmişti. Ancak Kuran o zaman bir metin değil, Hz. Peygamberin (sav) söz ve davranışlarıyla somutlaşan bir keyfiyete sahipti.

İlk nesil Müslümanlar, İslami hayatı Peygamber'in rehberliğinde bizzat ondan görerek öğrendiler ve onun örnekliğini içselleştirdiler. Kendilerinden sonraki nesillere de bunu bir bilgi konusu olarak değil, yaşayan bir tecrübe ve hakikat olarak devrettiler. Bu bakımdan denebilir ki İslam, bilgi ve sözel tebliğin yanı sıra davranış ve örnek olabilme konusudur.

Hadis Karşıtlığının Tarihçesi

Hadis karşıtlığı ilk defa hicri ikinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Onlara karşı Şâfii gibi İslam alimleri mücadele etmiştir. Bu dönemdeki hadis karşıtları arasında bidatçılar, Mutezile kelimcileri ve ehl-i sünnet dışı fırkaların olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar çok büyük bir grup değildir. Bunlar sünneti ret ve inkar yanlısı küçük bir topluluktur. Bir süre sonra bunların sesleri kesilmiş ve eylemleri devam etmemiştir.

İslam dünyası on bir asır boyunca bu fitneden yana emniyette yaşamıştır. Ancak 19. yüzyılda Batılılar İslam ülkelerini işgal edince tekrar hadis inkarcılığı başlamıştır. Çünkü sömürgeci ülkeler İslam üzerine hakim olmak için ve Müslümanları parçalayarak emperyalist planlarının gerçekleşmesi için İslam'a aykırı olan birçok projeleri hayata geçirmiştir. Bunlardan biri de hadis inkarcılığıdır. Misyonerler ve oryantalistler eliyle sünnete saldırılar yapılmış ve hadis rivayet edenlerin dürüst olmadıklarına dair şüpheler uyandırılmaya çalışılmıştır.

Hadis inkarcılığı fitnesi önce Irak'ta sonra Hindistan'da başlamıştır. Hindistan'daki bu hareketin başını çekenler Ahmet Han (ö.1898) ve Mevlevi Çerağ Ali (ö.1898) dir. Bu fitnenin doğmasının asıl nedeni, İslam düşüncesinin yabancı felsefe, medeniyet ve kültürlerle karşılaşınca, onların fikirlerini eleştirel açıdan incelemek yerine bu fikirlerin akla ve mantığa uygun kabul edilerek İslam'ı onların kalıbına dökmeye kalkışmalarıdır. Yakın zamanda Gulan Ahmet Perviz (ö.1985) hadis karşıtlığı savunucusu olmuştur. Ancak Hindistan'daki alimler bu kişinin irtidat (dinden çıkma) ettiğine karar vermiş ve 1000 kadar alim bunu teyid eden fetvayı imzalamıştır.

Hindistan'ın bu duruma düşmesi onun 1850 yıllarında İngilizlerin işgaline uğraması ile irtibatlıdır. İngilizler İslam'ın temel inanışları ile oynayarak Hindistan Müslümanlarını saptırmaya kısmen başarılı olmuştur. Bu başarı oryantalistlerin Kuran'ı sorgulayıp üzerinde şüpheler uyandırabilmeleri ile mümkün olmuştur. İngilizler Hindistan'ı işgal ederek Allah Resulü'nün dini otoritesini doğrudan hedef almıştır. Sünnet karşıtlar bundan sonra hep o devirde üretilen delilleri kullanmışlardır. Onlara göre Peygamberin misyonu Kuran'ın tebliğinden sonra bitmiştir. Dolayısıyla sünnetin bugün için geçerliliği yoktur. Bugün de aynı delillerle sünnete ve hadislere hücum edilmektedir.

Hindistan'dan sonra hadis karşıtlığı hareketi Mısır'da ortaya çıktı. Çünkü burası da 1882'de İngilizler tarafından işgal edilmişti. Hadis inkarcılığı hareketinin başında Tefik Sıdkî (ö.1920) gelir. Onun "İslam Kuran'dan ibarettir" sloganı Müslümanları etkilemiştir. Abduh, Reşit Rıza ve Ahmet Emin bu harekete destek vermişlerdir. Onlara göre Kuran İslam dini için tek kaynaktır ve hadisler ise tarihseldir. Mısır'daki hadis inkarcıları, Macar asıllı bir Yahudi olan oryantalist Goldziher'i şeyh olarak kabul etmişlerdir. Onlar ilim ahlakına uymayarak rivayetlerin bazılarını çarpıtmışlar, uydurma hadisleri gündeme getirip aleyhte delil olarak kullanmışlardır. Bir rivayetin işlerine gelen kısmını alıp diğer kısımlarını göz ardı etmişlerdir.

Mısır'daki İslam alimlerinden Abdülcélil Çelebi, Goldziher hakkında şunları söylemektedir: "Mısır'a gelen, Ezher'de okuyan ve Müslümanların sarığı ile dolaşan bu müsteşrik hücumlarıyla vahye ve risalete şüphe düşürmesi ve saldırısı zirveye ulaşmıştır."

Ülkemizde de uzun süredir sistemli bir şekilde hadis karşıtlığı faaliyetleri sürdürülmektedir. 1970 yıllarından sonra Mealcilik akımı ortaya çıkmıştır. Bu konuda çok sayıda kitap ve makale yayınlanmıştır. Bu hareketlerin temel görüşleri şöyle sıralanabilir:

- 1) İslam'ın tek kaynağı Kuran'dır. Kuran dışındaki hiçbir şey İslam'da hüccet (delil) ve kaynak olamaz,
- 2) Sünnet dinde asli kaynak olarak görülmez,
- 3) Geleneksel İslam'dan kurtulmak gerekir.

Kuran'cılık söylemini en erken başlatan isim Yaşar Nuri Öztürk'tür. Bu şahıs "Kuran'daki İslam" adlı eserinde şöyle demektedir: "Dinin içeriğinin çerçevesini Kuran çizer. Bunun dışında hüküm kaynağı aramak aldanış, kabullenmekse şirktir." Ona göre Peygamberin sünnetinin bir kısmı şirktir. Örneğin namazın nasıl kılınacağı Kuran'da anlatılmaz, ama Peygamber onu insanlara göstermiştir. Namaz kılınma şekli Kuran'da olmadığına göre Yaşar Nuri Öztürk'e göre namaz kılma şekli şirktir. Bu insanlar bu fikirlerle ne derece İslam dairesi içindedirler. Peygambersiz bir İslam dini oluşturmak hedefi hiçbir zaman başarılı olamayacaktır.

Kuran'la yetinme fikri, sünnet ve İslam düşmanlığını yaratmaktadır. İslam düşmanlığına Kuran taraftarı olmak gerekçe ve vesile kılınmaktadır. Böylece toplumdaki İslami potansiyel, batının sunduğu bilimsel görünümündeki düşman şablonuna uygun olarak sünnetsiz, yozlaşmış bir İslam anlayışına sürüklenmektedir.

İslam dini sünnet karşıtlığını kesinlikle reddeder. Çünkü Kuran'a muhalefet etmeyen bir insan sünnete de muhalefet edemez. Peygamber insanlar için iki emanet bırakmıştır: Kitap ve Sünnet. Dolayısıyla Müslümanlar tarih boyunca "Din kitap ve sünnetten ibarettir" görüşünü ittifakla kabul etmiştir. Din sadece Kuran'dan ibaret olmadığı gibi sadece sünnetten de ibaret değildir. Peygamber için ben sadece Kuran'a uyarım şeklinde bir ayet yoktur. Fakat vahye uyarım şeklinde gelen ayetler çoktur. Vahiy yalnız Kuran'dan ibaret olmayıp kutsi hadisler de Peygambere ilham edilmiştir.

Hadis Karşıtlarının Görüşleri ve Reddiyeler

1) Hadis karşıtları şöyle demektedirler: Akla uyan hadisler sağlamdır, akla uymayanlar sağlam değildir.

Bu görüş pozitivistin ve rasyonalizmin egemen olduğu günümüzde, yeterli bilgi ve birikime sahip olmaksızın, gerekli inceleme ve araştırma yapmaksızın, hadisleri sırf kendi aklına aykırı düştüğü gerekçesiyle derhal reddetme nedeniyledir. Halbuki din olayı tamamen gayb ile ilgilidir. Dini olaylar müsbet ilimler de olduğu gibi laboratuvara sokarak test edilmezler. Kuran'da akılla açıklanamayan mucizeler vardır. Bunları akılla ve müspet ilimle izah etmek mümkün değildir.

Bunların amacı Kuran nasslarını batının ortaya attığı rasyonalist ve naturalist düşüncelerin normlarına uygun hale getirmektir. Bu nedenle de mucizeler reddedilmekte ve Kuran salt bir metin olarak kabul edilmektedir. Burada hadis inkârcılığın temelinde özellikle modernizmin etkisi ile dinin etki alanını daraltmak için sünneti reddetme fikri yatmaktadır. Mucizelerin sembolik olduğuna dair günümüzdeki fikirler, modern düşüncenin etkisiyle ortaya atılmıştır.

Batıdaki aydınlanma süreci akla çok farklı anlam yüklemiş ve akıl amaç haline getirilmiştir. Bu anlayış manevi olan her şeyi ortadan kaldırmış, seküler ve faydacı bir dünya görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modernizm, pozitivism, rasyonalizm, kapitalizm, materyalizm, feminizm, sekülerizm gibi düşünce akımlarının etkisi altında dinin yorumlanması insanı bir çıkmaza sürükler. Çünkü maddeci bir akılla dinin ve manevi olguların açıklanması mümkün değildir. Batının akli maddeciliğe dayandığı için bu akılla metafizik bir alan olan dini dizayn etmek dini tahrif etmektir. Akli putlaştırmak doğru değildir.

İslam alimleri akli göze, vahyi ışığa benzetmektedirler. Onlara göre ışık olmadan gözün görmesi mümkün değildir, akıl olmadan da vahyin anlaşılması mümkün değildir. Vahiy olmadan aklın her zaman doğruyu bulması mümkün değildir. Bu nedenle İslam düşüncesinde, aklın evrendeki varlık ve olguların bilgisini kuşatması eksik ve sınırlı olmaktadır. Çünkü akıl üzüntü, hastalık, şehvet, hırs gibi sağlıklı düşünmeyi engelleyen hususların etkisinde kalabilir. Dolayısıyla burada vahyin yönlendirmesine ihtiyaç vardır.

2) Sünnet karşıtları, sünnetin güvenilir olmadığını, hadislerin günümüze intikali konusunda şüpheler olduğunu ileri sürmektedirler.

Bu iddia tamamen geçersizdir. Çünkü hadis tarihi, hadis usulü bize hadislerin basit bir şekilde değil, senet yoluyla geldiğini söyler. Hadis bir metnin senet ile intikalidir. Ancak bir hadisin senedinin olması da yeterli değildir. Bu senetteki raviler incelenerek sıhhat dereceleri belirlenmektedir. Bunun sonucunda sahih, hasen, zayıf ve mevzu diye adlandırılan hadis çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Bu incelemede ravilerin kişilikleri, biyografileri, olumlu ve olumsuz yönleri de göz önüne alınmaktadır.

Hadisler çok erken dönemlerde, bazı sahabe tarafından metin haline getirilmiş ve sonradan da kitap haline sokulmuştur. Hadislerin Peygamberin vefatından sonra yazılması ile birlikte ezberlenmiştir. Bu durum hadislerin devlet eliyle kitap haline getirilmesine kadar sürmüştür. Hadislerin devlet eliyle kitap haline getirilişi Halife Ömer Bin Abdülaziz tarafından, hicri 1. yüzyılın sonları ve hicri 2. yüzyılın başlarında yapılmıştır.

Hadislerin belirlenmesinde, sahabenin insan olması nedeniyle hata ve unutkanlık gibi olumsuzlukların giderilmesi için birden fazla sahabenin tanıklığı sağlanmıştır. Sahabe Resulullah'a yalan isnat etmenin ne kadar büyük bir günah olduğunun sorumluluğu ve bilincindedir. Bu nedenle bazı sahabiler çok hadis rivayet etmekten kaçınmışlar ve hadislerin sağlamlığı için deliller aramışlardır. Bunu hadis karşıtlığı olarak yorumlamak yanlıştır. Bu ancak sahabenin hadis rivayetinde çok hassas ve ihtiyatlı olmalarının sonucudur.

3) Hadis karşıtları bazı ayetlere dayanarak itirazlarda bulunmuşlardır.

A) Kuran'ın kesin bilgi, hadislerin zannî olduğu iddiası

Hadis karşıtları hadis zannidir, çünkü çoğu haber-i vahid'tir demektedirler. Ahad hadislerin kati bilgi ifade etmediği, zanni bilgi ifade ettiği üzerinde Müslümanlar ittifak etmemişlerdir. Kimisinin kesin bilgi olduğunu, kimisinin sadece bilgi olduğunu, kimisinin de zanni olduğunu ifade etmişlerdir. Onların delil olarak ileri sürdükleri ayet şudur:

"Onların birçoğu zandan başka bir şeye uymaz. Zan ise Haktan hiçbir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz ki Allah onların ne yaptıklarını bilir." (Yunus, 10/36)

Bu ayetteki “Hakk’ın manası”, “kesin olarak sabit olan iş” dir. Kuran’ın yasakladığı zan hakikat, kesin bilgi ve vahiy karşısındaki zandır. Böyle bir zannın hakikat karşısında hiçbir değeri yoktur. Ayetlerde zannın kınanması, kesin bir hükme zan ile yaklaşılmasının reddedilmesi anlamına gelmektedir. Allah Teâlâ’nın kınadığı şey, kat’i delile karşı zanna uymaktır.

“Kuruntu ise şüphesiz Haktan hiçbir şeyi ifade etmez.” (Necm, 53/28)

B) Her şeyin Kuran'da var olduğu iddiası

Hadis inkarcıları *“Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”* (Enam, 6/38) ayetine dayanmaktadırlar. Onlara göre bu ayet Kuran’ın her şeye cevap verdiğini göstermektedir. Halbuki her şeyin bilgisini Kuran’da bulmak mümkün değildir. Çünkü Kuran bir ansiklopedi değildir, temel ilke ve prensipleri açıklayan bir kitaptır. Kuran’da teferruat ve tafsilat söz konusu değildir. Kuran bir hukuk kitabı metni de değildir. Hadis inkarcılarının mantığı ile tefsir yapmak ve içtihatla bulunmak imkânsızdır. Kuran’da şu ayet te vardır:

“Biz sana Kuran’ı indirdik, ta ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın.” (Nahl, 16/44).

Allah Teâlâ Peygambere indirdiği kitabı açıklamakla mükellef tuttuğuna göre, bir Müslümanın bunu reddedip Kuran’ı tek başına anlamak istemesi ve kendi gücüyle tefsir etmesi ne kadar doğrudur.

Ayrıca Kuran, Hz. Peygamber’den gelenleri kabul etmeyi bize emretmektedir:

“Peygamber size ne veriyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının.” (Haşr, 59/7)

Kuran’ın nassları ile Kuran’ı açıklamak görevi Hz. Peygamber’e aittir. Biz de onun açıklamasına, emirlerine, yasaklarına uymaya ve itaat etmeye mecburuz. Çünkü bu da Kuran’ın emridir:

“Bununla beraber Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman, gerek mümin bir erkek ve gerekse mümin bir kadın için, o işlerinde başka bir tercih hakkı yoktur. Her kimde Allah ve Resulüne isyan edecek olursa açık bir sapıklık etmiş olur.” (Ahzab, 33/36).

C) Dinin tamamlandığı ifadesinin çarpıtılması

Hadis inkarcıları “*Bugün sizin için dininizi tamamladım*” (Maide, 5/3) ayeti ile Kuran'ın başka bir şeye ihtiyacı olmadığı şeklinde bir akıl yürütme yapmaktadırlar. Böylece sünnete gerek olmadığı sonucuna varılmaya çalışılmaktadır. Halbuki ayetin öncesine ve sonrasına bakılırsa, burada dinin tamamlanmasından kast edilenin müşriklerin Mekke'deki hakimiyetlerinin sona ermesidir. Bu ayetten sonra da birçok hüküm ayetleri nazil olmuştur. Dolayısıyla bu ayette kastedilen dinin hükümlerinin tamamlanmış olması değildir.

Bu çeşit ayetlerin zahiri manasını alarak, Kuran'da dini açıdan insanın bütün ihtiyaçlarına cevap verildiğini iddia etmenin gerçeklerle bir ilgisi yoktur. Çünkü namaz, zekat, oruç, hac gibi ibadetlerden suç ve ceza, miras, evlenme, borçlar, ticaret gibi hukuki konularda Kuran sadece genel ilkeleri ortaya koymuştur. Hz. Peygamber bu ilkeleri gerek sözle ve gerekse uygulama ile ayrıntılı olarak açıklamıştır. Buradan sünnet, icma, kıyas gibi diğer beyan kaynakları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Kuran ve sünneti birbirinin rakibi olan iki ayrı dini kaynakmış gibi göstermek tamamen yanlıştır.

D) “*Hüküm ancak Allah'ındır.*” ayetinin yanlış yorumlanması

“*Hüküm ancak Allah'ındır.*” (Enam, 6/57) ayetine bakarak dinde hüküm verme yetkisinin sadece Allah'a mahsus olduğunu iddia etmek yersizdir. Çünkü dinin sünnetsiz anlaşılması imkânsızdır. Sünnet, Kuran ayetlerinin sosyal ve bireysel hayatta anlaşılmasını temin eder. Bu Allah'ın hüküm vermesine aykırı değildir. Çünkü Peygamber zaten bu iş için görevlidir.

Bu ayete dayanarak tarihte Hariciler kendilerinin dışındakilerinin tümünü kafir ilan etmişlerdir. Siffin Savaşı'ndan sonra Hz. Ali'yi, hakem tayinini kabul ettiği için kafir ilan etmişlerdir. Oysa Haricilerin bu görüşlerinin ne kadar yanlış olduğu Kuran ayetleri ile ispat edilmektedir. Eşlerin ayrılma problemi olunca tarafların hakem tayin etmelerini Kuran emretmektedir. Kaynukta Yahudiler Peygamber tarafından kuşatılınca teslim olmuşlar ve aralarında hüküm verilmesi için hakem tayini istemişlerdir. Peygamber de hakem tayin edilmesini kabul etmiştir.

Ayrıca yukarıda geçen, “*Allah ve Peygamber bir işe hükmettiği zaman...*” ayetindeki ifadelerde Peygamberin de hüküm verebileceğinden bahsedilmektedir.

Hız. Ali (ra), İbn Abbas (ra)' ı Haricilerle müzakereye gönderirken şöyle demiştir: "Onların yanına git fakat onlarla tartışırken Kuran'dan istidlal (çıkartım) da bulunma. Çünkü Kuran çeşitli anlamlara elverişli bir metindir. Sen onlarla sünnet üzerinde tartış... Kuran bünyesinde çok anlamlar barındıran, çok manalara ihtimal veren bir kitaptır. Sen bir manadan söz ederken onlar diğer farklı bir manayı öne sürerler."

Bu ayetin Haricilerin yoldan çıkmasına sebep olduğu ileri sürülmektedir. Bütün bidat fırkalar Kuran'a dayanarak oluşmuşlardır. Hepsinin Kuran'da delilleri vardır.

Bu ayetin anlamı, hüküm vermede başvurulması gereken temel ilkeleri ve değerleri vazetmek sadece Allah'a mahsus demektir. Hız. Peygamberin bu ilkeler ve değerlerinin ışığı altında, Kuran'da açıkça çözümü olmayan konularda müstakil hükümler vaz ederek çözümler getirmesi "*Hüküm ancak Allah'ındır.*" ayetine aykırı değildir.

Buna göre, "Kuraniyyun" ekolü, yani yalnızca Kuran'la yetinme düşüncesine sahip olan fırka şaz bir fırkadır. Bunlar genellemeciliğe ve tarihi yok saymak kolaycılığına kaçmışlardır. Kendi fikirlerini temellendirirken ayetleri bağlamından koparmışlar, inanmadıkları bazı hadisleri delil olarak sunmuşlardır. Böylece ilmi bir çelişkiye düşmüşlerdir. Bu görüşleri ile ehl-i sünnet cemaatine muhalif hareket etmişler ve bu nedenle de tarihte ve günümüzde daima azınlık olarak kalmışlardır.

4) Hadislerin iki yüz sene sonra toplandığı iddiası

Bu iddia oryantalistlerin iddiasıdır. Goldziher, Schacht gibi oryantalistler hadislerin hicri ikinci ve üçüncü yüzyıllarda müçtehid imamlar tarafından düzenlendiğini iddia etmektedirler.

Bu iddia tamamen yanlıştır ve müsteşrikler tarafından kasıtlı olarak ileri sürülmektedir. Hadislerin Hz. Peygamber (sav) zamanında ezberlendiği ve yazılı olarak kayıt altına alındığı bilinmektedir. 52 kadar sahabenin hadis yazdığı ispat edilmiştir. Yazma ve ezberleme faaliyetleri tabiin, tebei tabiin ve sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Sahabenin hadisleri tahrif ettiği veya eksilttiğini söylemek, onlara dil uzatmak münafıklık olarak kabul edilmiştir. Hadisler hicri 1. yüzyılın sonlarına kadar ezberlemek için yazılmıştır. Daha sonra hicri 2. yüzyılın ortalarına kadar hadisler tedvin edilmiştir. Hadisler hicri 2. yüzyıl ortalarından hicri 4. yüzyıl başlarına kadar hadis usulünün kuralları kullanılarak, muhaddisler tarafından tasnif edilmiştir. Ashab, Peygamberin sünnet ve hadislerini diğer insanlara iletmeyi kendilerine sorumluluk olarak görmüşler ve bu görüşü tam bir titizlik ve hassasiyetle yerine getirmişlerdir.

Hatîb el - Bağdâdî, “Tahrî - du’l İlm” adlı eserinde bu faaliyetleri detaylı olarak ele almaktadır. Çağımızda Mustafa el - Azamî, “Dirâsâtun fi’l Hadisi’n Nebevî ve Tarihi Tedvinihi” adlı kitabında, ilk 200 yıllık hadis tedvini olgusunu incelemiş ve 500 kişinin bu alanda faaliyet gösterdiğini tespit etmiştir. Vefat tarihi itibarıyla en son hadis yazan kişi hicri 201 de vefat eden Ali b. Asım b. Süheyb el - Vâsîfî’ dir.

Hadislerin ilk resmi tedvini Ömer Bin Abdülaziz döneminde yapılmıştır. Buhârî, Sahîh’inde şöyle rivayet etmektedir:

“Ömer Bin Abdülaziz Ebu Bekir b. Hazma’a şunu yazdı: Bak, Allah Resulü’ne (sav) ait hadisleri yaz. Zira ben ilmin yok olmasından ve ulemanın göçüp gitmesinden korkar oldum. Sadece Peygamber’e (sav) ait olan hadisleri kabul edin. Alimler ilmi ifşa etsinler, oturup ders versinler. Ta ki bilmeyenler öğrensın. Zira ilim gizli bir şey haline gelmedikçe yok olmaz.”

Bu nedenle alimler sünnetleri topladılar ve defterlere yazdılar. Halife Ömer başında yönetici bulunan her bölgeye bu defterlerden birer tane gönderdi.

Hadislerin tedvinini için alimler pek çok seyahatler yapmışlar ve sahabi ve tabiinlere ulaşmaya çalışmışlardır. Böylece devlet eliyle bütün malzemenin bir araya toplanması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra özel olarak da tedvin daima var olmuştur. Sonuçta, hicri ilk 200 yılda hadisler hıfz, hitabet, tatbik, tedvin ve tasnif yoluyla korunup daha sonraki nesillere aktarılmıştır. Dolayısıyla bu konudaki münafıkların çarpıtmaları tamamen art niyetli ve kasıtlıdır.

5) Hadislerin Kuran'a Denk Olduğu İddiası

Hadis karşıtları, sünneti kabul edenlerin hadisleri ayetlere denk tuttuğunu iddia etmektedirler. Bu tamamen yanlıştır. Çünkü kaynak olarak Kuran her şeyin üstündedir. Hiçbir şey Allah'ın keliması olan Kuran'a denk ve eşit değildir. Hiçbir İslam alimi de bunu bugüne kadar iddia etmiş değildir. “Kuran eşittir sünnet” diyen tek bir alim yoktur.

Sünnet Kuran'ı anlamada bir kılavuz ve rehberdir. Sünnet, Kuran'ı doğru anlamamanın şartıdır. Bu nedenle Müslümanlar hadisleri titizlikle tespit etmişler ve uygulamışlardır. Bu bağlılıktan hoşlanmayan İslam düşmanları ürkemektedirler. Onun için bu bağlılığı kırmak ve Müslümanların içine şüphe düşürmek için bu asılsız iddialar ortaya atılmaktadır. Ancak uzun vadede başarılı olamayacaklardır. Allah Teâlâ dinini tekrar muzaffer kılacaktır.

6) Hadislerin Kuran'a Arzı Meselesi

Hadis karşıtları, bazı hadisleri Kuran'a aykırı olduğunu ileri sürerek tasfiye etmek istemişlerdir. Bunu yaparken de şu arz hadisini kullanmışlardır. Arz hadisi şöyledir: “*Benden nakledilen hadisleri Allah'ın kitabına arz edin, ona uygun ise ben söylemişimdir, aykırı ise ben söylememişimdir.*”

Bu hadisin sıhhatli olmadığını birçok alim tarafından ifade edilmiştir. Örneğin İmam Şafi “ravisi meçhuldür” diyerek bu hadisi kabul etmez. Suyuti bu hadisin değişik versiyonlarını inceleyerek hiç birisinin sağlam olmadığını ifade etmiştir. Abdurrahman bin Mehdi’ de bu hadisin zındıklar ve Haricilerin uydurduklarını söylemiştir.

Bu hadise göre sünnetin Kuran'a arz edilmesini savunanlar olduğu gibi, bu görüşün yanlış olduğunu ve tehlikeli durumlara götürebileceğini ileri sürenler de olmuştur. Çünkü sünneti Kuran'a arz etmek, Kuran'da bulunmayıp sadece sünnet ile sabit olan her şeyin reddedilmesi olarak anlaşılabilir. Bunun sonunda Peygamberi kabul etmeme ve onun yalancı olduğuna hükmetme gibi bir durum ortaya çıkabilir. Fakat bütün bunlar yanlıştır ve iyice incelendiğinde sünnetin tek başına getirdiği bir hükmü bile Kuran'da mutlaka bir aslı vardır. Her ikisinin vazifesi ortaktır. Bu nedenle İslam alimleri Kuran ve sünnetin birbirlerine muhalif hiçbir hükmü içermeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu konudaki zıt düşünceler aslında, Kuran ayetlerini keyiflerine göre tevil ederek kötü emellerine kavuşmak isteyen zındıklar ile aşırı Rafiziler gibi fırkalara aittir. Bunlar bu şekilde birçok hadisi reddetmişlerdir.

Arz olayı uluorta değil, belirli bir yöntemle yapılmalıdır. Önce söz konusu hadisin bütün benzerleri tespit edilmelidir. Sonra bu hadis sünnetteki diğer hadisler içinde değerlendirilmelidir. Sonra bu hadis ile ilgili ayetler Kuran'ın bütünlüğü içinde incelenmelidir. Bu şekilde elde edilen her iki değerlendirmenin sonuçları birbirine arz edilmelidir.

Hadisçilerin hadis metnine hiç önem vermedikleri ve sadece hadisin senetleri üzerinde durdukları iddiası bir cehalet örneğidir. Hadisçiler de hadis tenkidinde, gerek teorik olarak gerek uygulama olarak, arz metodunu kullanmıştır. Mevzuat kitaplarında bu açıkça görülmektedir. Bu nedenle hadislerin kabul edilmesinde yalnız Kuran'a arz metodunun kullanılması yeterli değildir. Diğer hadis tenkit yöntemleri de dikkate alınmalıdır. Aksi halde bu faydadan çok zarar getirecektir.

7) Hadislerin Kuran'a Aykırı Olduğu İddiası

Hadis karşıtlarına göre pek çok hadis Kuran'a aykırıdır. Bundan dolayı hadislere güvenilemez. Kuran ile hadis arasındaki zahiren var olan çelişme, bazen cem veya telif, bazen de tahsis, takyit veya nesih yoluyla ortadan kaldırılabilir. Sahih olan bir hadisin Kuran'a aykırı olması düşünülemez. Çünkü Kuran ve sünnet bir bütünün parçaları olup, her ikisinde de hedefi aynıdır. İmam Şafii şöyle diyor:

“Yüce Allah insanlar için iki hüccet ortaya koymuştur. Birincisi Kuran-ı Kerim, diğeri ise Kuran-ı Kerim'de kendisine uyulması farz kılınan Hazreti Peygamberin sünnetidir. Dolayısıyla sünnetin Kuran'a muhalif olması düşünülemez.”

Hadisler ya Kuran'da olan bir hükme ilave veya ma'tuf (atfedilmiş) veyahut mücmel (özet) olanın müfessiri (tefsir edeni) dir. Bununla beraber muhaddisler mevzu (uydurma) hadisleri sahih hadislerden ayıklama konusunda, hadislerin Kuran'a aykırı olmamasını prensip olarak kabul etmişler ve buna göre Kuran'a aykırı olan mevzu hadisleri reddetmişlerdir. Örneğin, “Kadınlar evlerinin lambalarıdır, fakat onlara okuma yazmayı öğretmeyiniz” uydurma hadisi, Alak suresinin ilk ayetlerine aykırıdır. Çünkü Alak suresindeki ilk ayet “Oku!” der. “Kötü ahlaklı olmak affedilmeyecek bir hatadır” mevzu hadisi, Nisa Suresi 48. ayetine aykırıdır: *“Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasının dışında dilediği kimseyi affeder.”* “Zina yapanların çocukları kıyamet gününde maymun ve domuz olarak haşrolacaktır” hadisi uydurma olup, suçların şahsiliğini anlatan *“Hiçbir günahkar bir başkasının günahını çekmez”* (Fatır, 35/18) ayetine aykırıdır.

Bu şekildeki mevzu hadislerin uydurma olduğu, Kuran ve hatta sahih hadislere aykırı oldukları açık olarak ortadadır. Bu neden de mevzu hadislerin tespiti Kuran ayetleri ve sahih hadisler önemli kriterlerdir.

8) Hadislerin Sayısı

Hadis karşıtlarının bir kısmı hadis sayılarını minimuma indirerek 500 hadis var derken, bazıları da milyonlarca hadis vardır diyerek olayı saptırmaktadırlar. Her iki düşünce de ilmi gerçeklere aykırıdır. Bu konu tamamen teknik bir konudur. Şöyle ki bir hadisi Peygamberden işiten bir sahabe, o hadisi 50 kişiye söylüyor. Bu 50 kişinin de her biri bu hadisi başkalarına naklettiği zaman bu hadis, hadis tekniği açısından 50 hadis sayılmaktadır. Böylece aynı hadis ravilerin değişmesi ile farklı sayıda değerlendiriliyor. Hadis'i rivayet edenlerin sayısının artması yanı sıra, hadisin metninde de bazı lafız farklarından dolayı farklı hadis olarak değerlendirilmeleri sonucu hadis sayıları artmaktadır.

Yalnız 500 hadis var diyenler kimlerdir? Bunlar aslında ehl-i hadis olan birisinin görüşü değildir. Bunlar genelde başka disiplinlerde uzmanlaşmış tarihçi, felsefeci, fizikçi, edebiyatçı olan kimselerdir. Bu bir cehalet örneğidir. Bilindiğine göre binden fazla hadis rivayet eden 7 sahabinin rivayet ettiği hadis sayısı mükerrer olanlarla birlikte 16 bin civarındadır. Mükerrer (tekrarlanan) olmayan hadislerin toplam sayısı tahminen 20-25 bin civarındadır.

Sahabelerin sayısı 100 bin olarak tahmin edilmektedir. Bunların ancak onda biri bilinmekte ve biyografilerine rastlanmaktadır. Biliniyor ki bu sahabelerin ancak onda biri hadis rivayet etmiştir. Buna göre toplam olarak hadis rivayet eden sahabi sayısı 1002 dir.

Kütüb-i Tis'a da tekrarlarla birlikte 62.160; tekrarsız 10.140 hadis vardır. Sahih hadislerin sayısının 10.000 civarında olduğu ifade edilmektedir. Toplam hadis sayısı da İbni Kesir'e göre, tekrarları ile birlikte 100.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Hadisleri itibarsızlaştırmaya çalışanlar İmam-ı Azam hakkında, ona göre 17 sahih hadis vardır iddiasını ortaya atmışlardır. Buna da delil olarak İbni Haldun'un Mukaddime'sindeki bir ifadeyi ileri sürmüşlerdir. Aslında İbni Haldun'un ifadesi dikkatlice incelenirse, orada İmam-ı Azam'ın 17 hadis rivayet ettiği anlaşılır. Bu ise hadis inkarcılarının iddia ettiği şey ile aynı değildir. Bu türlü saptırmaların yapılması hiçbir şekilde bilimsel ve insani değildir.

9) Hadislerde çelişki olduğu iddiası

Hadis karşıtları hadisler arasında çelişkiler olduğunu öne sürerek hadislerin güvenilir olmadığı algısını insanlara vermek istemektedirler.

Birbirleriyle çelişiyor gibi gözükken hadisler olabilir. Ancak bu tür hadisler için erken dönemlerde çalışılmış ve usuller geliştirilmiştir. Muhtelifu'l Hadis ilmi bunun için ihdas edilmiştir. Bu ilmin amacı birbirine zıt gibi görünen hadisler için, zihinlerde oluşabilecek şüpheleri ortadan kaldırmak ve hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Sahih hadislerin birbirlerine aykırı olması mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamberin birbiriyle çelişen sözler söylemesi düşünülemez. Hadislerin zıt görünüşlü olması bizdeki bilgi ve anlayışın eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Bu konuda birçok eserler yayınlanmıştır. Nevevî, “Muhtelifu'l Hadis ilmi, hadis usulünün en önemli disiplinlerinden olup ve her alimin bilmesi gereken sahalardan birisidir.” demiştir. Bu ilimde hadisler arasındaki zıtlık cem ve telif, nesih, tercih ve tevakkuf yoluyla halledilmektedir. Bu eserlerde bunlarla ilgili birçok örnekler verilmektedir.

Art niyetli kişiler, hadisler arasında çelişki var iddiası ile, hadislerin güvenilirmez olduğunu ileri sürmeleri ilme ve akla aykırıdır.

10) Hadislerin haber-i vahid olduğu iddiası ve hadislerin hafife alınması

Tevatür derecesine ulaşmayan bir habere “âhâd haber” veya “haber-i vahid” olarak kabul edilmektedir. Hadis inkarcıları haber-i vahidin zan ifade ettiğini, kat'i olmadığını ve sonuçta delil olamayacağını iddia etmektedir.

Gerek Kuran ayetleri ve gerekse hadislerin ilk nakledicisi Hazreti Peygamberdir. Daha sonra sahabe devreye girmektedir. Sahabilerin Kuran'ı cem ederken ona ilave ve eksiltme yapmadıkları kesindir. Çünkü sahabe güvenilir kimselerdir. Dolayısıyla sahabe hadisleri de naklederken ve toplarken metinlerinde herhangi bir eksiltme ve çoğaltma yapmamıştır. Bu konuda onlar son derece güvenilir, bilinçli kimselerdir.

Asr-ı Saadet'te bir kişinin getirdiği haberle amel etmemek söz konusu değildir. Ramazan hilalini gören bir kişi de olsa ona güvenilerek amel edilmiştir. Birçok ameller bir kişinin haber vermesi ile uygulanmıştır.

Günümüze kadar İslam alimleri adalet sahibi ravilerin muttasıl senetle naklettikleri ahad haberin ilim ve bilgi olduğunu kabul etmişlerdir. Bununla amel etmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak buna ilk itiraz edenler Mutezile kelamcıları olmuştur.

Müçtehit İmamlar haber-i vahid olan sünnetlerin kabulü için bazı kriterler kullanmıştır. Bu onların sünnetin geçerli olmadığını kabul ettikleri anlamına gelmez. Bu onların bu haberlerin sıhhatini tespit etmede ne kadar hassas davrandıklarını gösterir. Dört halife döneminde, sünnetin sıhhatini temin için raviden bazen şahit isteme ve yemin ettirme gibi çeşitli yöntemler uygulandığı bilinmektedir.

Sünneti reddetmek ve onu İslam için bir kaynak olarak kabul etmemek Hazreti Peygamber'i kabul etmemekle aynı şeydir. Sünneti görmezden gelerek Kuran'ın bütünü anlamak ve hayata uygulamak güç bir husustur.

Hadis İnkarcılarına Hadislerle Cevaplar

Hadis karşıtlarının çeşitli bahanelerle sünnet'e karşı çıkmaları, gerek bazı ayetlerde gerekse hadislerde mucizevi bir şekilde dile getirilerek yerilmektedir:

"Hayır, Rabbine ant olsun ki iş bildikleri gibi değil. Onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olamazlar." (Nisa, 4/65)

ayetinde belirtildiği gibi Resulullah'ın verdiği hükme razı olmayan mümin olamaz.

Aşağıdaki hadislerde gelecekteki hadis inkarcılarına işaret edilmektedir:

"Sizden biriniz koltuğuna yaşlanmış bir vaziyette iken, kendisine benim emir ve nehiylerimden birisi geldiğinde biz anlamayız, Allah'ın kitabında ne bulduysak ancak ona tabi oluruz, derken bulmayayım."

“Yakında Kuran'ın müteşabih ayetleri konusunda sizinle mücadeleye giren birileri ortaya çıkacak. Onların önünü sünnetlerle alın. Zira sünnetleri bilenler Allah'ın kitabını daha iyi bilirler.”

Seyyid Kutup, “Fi Zilali'l-Kur'an” adlı tefsirinde şöyle söylemektedir:

“Yüce Allah, Kuran'ı insanlara anlatacak bir peygamber göndermiştir. Bu Peygamber hevasından konuşmuyor. O halde onun sözleri ve uygulamaları Yüce Allah'ın şeriatının bir parçasıdır. Bu hükümlerin uygulanması noktasında mümin öncelikle Allah'a itaat ile yükümlüdür. Arkasından da Peygambere itaat yükümlülüğü gelmektedir. Çünkü Allah'ın Elçisi Allah'tan aldığı mesajları kullara iletme sıfatı taşıyor. Bu sıfatı sebebiyle Peygambere itaat, Peygamber vasıtası ile bu şeriatı farz kılmış olan Allah'a itaat etmenin vazgeçilmez bir gereği ve uzantısıdır. Ayrıca Peygamber, sünneti aracılığı ile bu şeriatı açıklıyor. Bütün bunlara göre Hz. Peygamber (sav)' in Allah tarafından tespit edilmiş bir yetki alanı mevcuttur. Peygamber bu yetki alanını sünnetleri ile değerlendirmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar Kuran'ın yanı sıra Peygamberin sünnetlerine de gerekli saygı ve hassasiyeti göstermek ve onunla amel etmek zorundadır.”

Sünnete Uymanın Zorunluluğu

Ümmet sosyal bir yapıdır. Onu Yüce Allah'ın iradesi yönünde şekillendiren Hz. Peygamber'in sözleri ve davranışlarıdır. Bunlar sünneti oluşturur. Yani Ümmet-i Muhammed, Sünnet-i Muhammed ile inşa edilmiş sosyal bir gerçekliktir. Buna göre İslam'da en temel sorumluluklardan biri, sünnetin gerek bireysel gerekse toplum hayatından hiçbir şey bahane edilerek dışlanmamasıdır.

Hz. Ayşe (rah) dan rivayet edilen bir hadiste Resulallah (sav) şöyle buyurmaktadır:

“Bazılarına ne oluyor ki, benim bizzat işlediğim bir şeyi işlemekten çekiniyorlar. Allah'a yemin ederim ki ben Allah'ı onlardan daha iyi bilir ve Allah'a karşı onlardan çok daha fazla haşyet duyarım.”

Hazreti Peygamber bu hadiste, kendisine rağmen ve kendisinden daha ileri dindarlık düşünce ve uygulamalarına kesin olarak karşı çıkmış bulunmaktadır. O halde ne dindarlık ne de tembellik gerekçesiyle, sünnet dışına taşmak hakkına ümmetten hiçbir kimse sahip değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'i kendi akıl ve anlayışıyla sınırlamaya kalkmak haddini bilmemek olur. Onun yapıp ettikleri ve beyanları bize güvenilir bir yolla ulaştıktan sonra bizim ukalalık etmemize gerek yoktur. Dindarlık ve dini saygı, dini olanı ve dinden olanı tartışmakla değil, yaşamakla ve kullanmakla ispat edilebilir. Çünkü Allah bir topluluğa şer murat ederse, onlara tartışma (cedel) kapısını açar ve onları amelden alıkoyar.

Sünnete uymanın bir göstergesi din kardeşliğini öncelemektir. Din kardeşliği her türlü özel bağdan önceliklidir. Özel bağlar hatırına duygusal ve davranış bozuklukları ve aşırılıklara iltifat edilmemesi gerekir. Sünnete uymak, tabii olarak dini yani İslam'ı önemsemeyi gerektirir. İslam'ı önemsemek için, İslam'ı sünnetteki yorumuyla olabildiğince yaşamaya çalışmalıdır.

Sünnete uymanın bir göstergesi de Müslümanlara karşı duyarlı davranmak ve onların meseleleri ile ilgilenmektir. Çünkü bir hadiste "Müslümanların dertleri ile ilgilenmeyen onlardan değildir." buyurulmaktadır. Dolayısıyla sünnete uyan bir Müslüman olmanın gereği, bütün Müslümanları kucaklayan bir gönül duyarlılığına, duygu zenginliğine ve uygulamasına sahip olmaktır.

"Müminlere karşı alçak gönüllü ol." (Hicr, 15/18)

"Sana tabi olan Müslümanlara merhamet kanatlarını indir." (Şuara, 26/215)

"Kafirlere karşı şiddetli ve metin, kendi aralarında yumuşak ve rahim." (Fetih, 48/29)

ayetlerinde belirtilen nitelikleri sergilemek ümmet kavramının bize yüklediği sorumluluklardır.

Hız. Peygamber'e ve sünnetine uymak, biz Müslümanlar için hem vazgeçilmez iki görev, hem de Efendimizin biz ümmeti üzerindeki iki hakkıdır. İnsanları İslamlaştırılmasının yolu ve hedefe ulaştıracak metodu budur. Şartlar ne olursa olsun, eldeki imkanlarla ısrarla bu yolda yürümeye devam edilmelidir. Dinde olanı yaşamak demek olan gerçek dindarlık ve sünnete tabi olma, yukarıda yazdıklarınıza uymakla mümkün olacaktır.

Hadislerin Doğru Anlaşılması İçin Yöntem

Hız. Peygamber (sav) ilahi iradenin temsilcisidir. Onun temsilciliği evrenseldir ve kıyamete kadar geçerlidir. Peygamberin sünneti bu temsiliin dünya şartlarında uygulanmasının bir örneği ve rehberidir. Peygamberin hadisleri de Peygambere ait uygulamanın yazılı bilgi ve belgeleridir. Bu nedenle bütün Müslümanlar hadisleri doğru anlamak ve yorumlamak zorundadırlar.

Hadislerin yazılı metin haline getirilmesi aşamasında ve sonrasında bazı kötü niyetli kişilerin, anlamada, yorumlamada ve hatta metin uydurmada çabaları olmuştur. İyi niyetli oldukları halde yöntem farkları yüzünden hadis yorumlamada hata edenler de olmuştur. Bu durum günümüzde de daha yoğun bir şekilde devam etmektedir.

Ancak dini doğru anlayıp hayata geçirmek noktasında delil olabilecek hadisler bilimsel gayretler ve vasıtalarla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu nedenle, hadislerin doğru anlama konusunda iyi niyet, dil ve usul bilgisi, ciddiyet, teenni, öğrenme sabrı, kendi kültür kaynaklarına güven duygusu ve Müslümanca yaklaşımı gerekmektedir. Dolayısıyla sade vatandaşlar için hadisleri doğru anlama konusunda takip edilecek yol, ihtisas alanı hadis olan kişilerin anlayışları ve yorumlarına önem ve öncelik vermeleridir. Bunun için açıklaması olan hadis ve hadis tercümelerini okumaya özen gösterilmelidir.

Hadis metinleri okumasında önyargısız yaklaşmak esastır. "Resulallah şöyle buyurdu" diye bir hadisi rivayet edeceği zaman ashabın boyun damarları şişmekte ve terlemekteydiler. Aşabın bu hassasiyeti, hadis metinlerinin yorumlanmasında ortaya çıkan anlam zorluklarının aşılmasında itidalin, teenninin yani tevakkufun esas alınmasıdır.

Ayrıca hadisin bütün rivayetlerini görmeye çalışmak, hem anlama hem de yorumlama aşamasında bazı güçlüklerin aşılmasını temin eder. Bunun için literatürde kapsamlı hadis şerhleri vardır.

Hadis yorumlanmasında kendisini veya kendi yaşamını ölçü almak insanı yanlış sonuçlara götürür ve günaha sokar. Bazıları şöyle demektedir: “Benim aklıma uymayan hadisi Buhari’de de olsa almam.” Bu şekilde Peygamber mirasına kendi aklını, heva ve hevesini çerçeve kabul etmek hakkına kimse sahip değildir.

“Üslûp ve yaklaşım” bozukluğu günümüzde maalesef moda haline gelmiştir. İslam kaynaklarına karşı Müslümanca bir yaklaşım yerine düşmanca bir yaklaşım sergilenmektedir. Bunlar müsteşriklerin yaklaşımlarının etkisinde kalanlardır. Oysa Müslümanca, peşin hükümlerden uzak bir tarzda yaklaşmak, tenkidinde açık noktalar bırakmak gerekir. “Doğrusunu Allah bilir.” ifadesi mütevazî bir yaklaşımdır ve haddini bilme erdemidir. Bu bakımdan hadis kaynaklarına güven konusunda, bilimsel olmayan polemik ve cedel türü iddiaları ileri sürmemek gerekir.

İslam değerleri evrenseldir ve onlara yönelik yorumlarda tevhid inancına endeksli karaktere sahip olunmalıdır. Böylece seküler, ilkesiz ve cüretkar yorumlardan sakınılmış olur.

Anlama aşamasında cehalet, kasıt ve yaklaşım bozuklukları; yorum aşamasında ise kişisel ve konjoktürel kaygılar, bugün görülen yanılgı ve yanlışların sebebidir.

Her türlü densizliği ve dengesizliği “çağdaşlık” ya da “güncellik” olarak savunmaya kalkışanlara paralel olarak, ilmi ve dini değerlere karşı alaycı bir üslup ve ölçüsüz bir yorum anlayışıyla yaklaşılmaması bilimsel bir tarz değildir. Eğer yaklaşım bozukluğunun temelinde yabancı hayranlığı söz konusu ise, önce bu duygudan kurtulmak gereklidir.

Çağdaş yorumların dayandığı bir gerekçe de “değişim”dir. Şüphesiz her değişim mutlaka bir iyilik ve ilericilik, doğruluk ve fazilet anlamı taşımaz. İslam’da değişimin “gelişme” anlamında olması için, İslam kültür ve sistemine dayanması ve İslam’ın ilkeleri doğrultusunda olması gerekir. Ayrıca İslam’ın kendi öz kaynaklarına dayanması zorunludur.

Kuran nasslarının, İslam ümmetinin kimlik ve kişiliğini dokuyan yorumu, Hazreti Peygamberin sünnetidir. Onu da biz hadis-i şeriflerden öğrenmekteyiz. Dolayısıyla sünnetin kendi özellikleri içinde idrak edilmesi, hadislerin doğru anlaşılıp doğru yorumlanmasına bağlıdır. Bu bakımdan Müslümanın görevi, kendini ve Müslümanları bu konularda tehlikeli davranışlardan uzak tutmaya çalışmaktır. Mehmet Akif'in Safahat'taki şu beyti ne kadar güzeldir:

“ Emr-i bi'l – ma'ruf imiş ihvân ı İslam'ın işi,

Nehyedermiş bir fenalık görse kardeş kardeşi."

Yayınlanma Tarihi : 30.11.2019

Mezhepsizlik Bid'attır

Mezhep kelimesinin sözlük anlamı “gitmek, izlemek, gidilen yol” demektir. Terim anlamı olarak ise dinin inanç, ibadet ve muamelat hükümlerinin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan alimlerin (müçtehit) ortaya koyduğu görüşlerin tamamı veya belirledikleri sistem manasına gelmektedir.

Son yıllarda ülkemizde Arap ülkeleri ve Pakistan tarafından gelen mezhepsizlik düşünceleri yayılmaktadır. Bu düşünceler son iki asırdır Batılı misyoner ve oryantalistlerin ortaya attığı fikirlerdir. Amaçları İslam şariatını yıkmak olan bu misyoner ve oryantalistler, Müslüman ülkelerde taraftar kazanmakta ve bunların eli ile bu görüşleri Müslümanların zihinlerine yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu insanlar İslam dinini bir hümanizmaya çevirmek isteyen dinde reformistlerdir. Reformistler İslam'ın fıkıh kurallarını ve dünya ile ilgili hükümlerini ortadan kaldırmak istemektedirler. Bunların arasında maalesef bazı ilahiyatçı akademisyenler de vardır.

Mezhepsizliği savunanların ağızlarında şu ifadeler tekrarlanmaktadır: “Asr-ı Saadet'te mezhep var mıydı? Yoktu. O halde mezhep bid'attır.”, “Herkes dinini Kuran'dan öğrensın, mezheplere gerek yoktur.” Bu ifadeler tamamen asılsızdır ve karşılığı dinde yoktur. Bu türlü ileri sürülen ifadelere aşağıda cevap verilecektir.

İslam dini ne bir hümanizm ne de bir ideolojidir. İslam, dinî ve dünyevî ilahi bir sistemdir. Onun fiili uygulamalarının tümüne şariat denir. Şariatın uygulamalarının kuralları fıkıh ve mezhepler tarafından, İslam dininin temel ilkelerine sadık kalınarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla mezhepleri inkar etmek Müslümanların inanç dünyasını kaosa götürür ve 1400 yıllık din kültürümüzün birikimlerini ortadan kaldırır. Bu nedenle Peygamberimizin (sav) hakikatini ve geleneğini yaşatmaya devam etmek istiyorsak, İslam şariatına, fıkına ve hak mezheplere sahip çıkmalıyız.

İslam fıkıhı dünyada gelmiş geçmiş en büyük bir ilim dalıdır. Üzerinde asırlarca düşünülmüş, çıkarımlar yapılmış ve uygulanabilirliği kanıtlanmıştır. İslam'ın ilk zamanlarından günümüze kadar süregelen asırlar boyu İslam alimleri tarafından üzerinde titizlikle çalışılmıştır. Bu ilim dalının kaynakları Kuran, Sünnet, İcma ve Kıyastır. Dünyada hiçbir ilim dalı 1400 yıl gibi uzun bir süre yaşamamıştır. Kaynağını insan aklı ve tabii olaylardan alan ilimler belirli bir süre doğruluklarını kısmen ispat edebilmişler ve daha sonra yerlerini başka teorilere terk etmişlerdir. Batılı misyoner ve oryantalistlerin İslam fıkını kendi mantıkları ile değiştirmeye çalışmaları ve onun yerine başka teoriler yerleştirmeye çalışmaları boşunadır. Çünkü onların kaynakları başka, İslam fıkının kaynakları başkadır. Bu sebeple Batılı İslam fıkını değiştirme konusunda hiçbir zaman sürekli olarak başarılı olamayacaktır. Çünkü Allah Teâlâ dinini koruyacaktır.

Mezhepsizliği savunanların durumlarına bakılırsa, bunların bazı alışılmadık ve ne oldukları bilinmeyen bir takım işlerin peşinde oldukları tespit edilir. Şöhret ve çıkar tutkusunun bu insanların gözlerini kör ettiği görülür. Bu insanların Müslüman ülkelerini işgal eden ve onları sömüren bazı mihraklar ile dost olduklarına şahit olunur. Bu insanların bütün çılgınlıkları İslam'ı yıkmaya çalışan Batılı misyoner ve oryantalistlerden yükselen ilhad (dinsizlik) çılgılığının başka bir şey değildir. Bu akım dinsizliğe uzanan bir köprü olup, böyle düşüncelerin kuşattığı ülkelerin küfür bataklığına saplanarak mahvoldukları tespit edilmiştir.

Dört Hak Mezhebin Önemi

Hz. Peygamber (sav) İslam'ın başlangıç devirlerinde ashabını dini konularda bilgilendirmiş ve onlara hüküm çıkarma yollarını öğretmiştir. Öyle ki altı sahabe Peygamber zamanında fetva verir hale gelmiştir. Peygamberin vefatından sonra diğer sahabiler bu zatlardan bilgi almaya devam etmişlerdir.

Sahabe ve tabiin arasında fetva konusunda şöhret kazanan insanlar önceleri Medine'de bulunuyorlardı. Bunlar sahabe ve tabiinden intikal eden fakat dağınık halde bulunan nice hadisi ve fıkhi bilgileri bir araya getirdiler. Bunlardan bazıları da diğer şehirlere giderek orada İslami bilgileri insanlara öğretiler. Bu şekilde İslam fıkhi Müslümanlara alimler eliyle anlatılmış ve öğretilmiştir. Bu bilgiler hicri 150 ile hicri 350 yılları arasında İslam alimleri tarafından sistemleştirilmiştir. Kuran, sünnet, icma ve kıyas kaynakları kullanılarak çeşitli mezhepler oluşturulmuştur. Müslümanlar ibadetlerini bu mezheplerin kurallarına uyarak icra etmişlerdir. Bunların bazıları uzun süreli olmamıştır, fakat dört tanesi uzun süreli olarak İslam dünyasında yerlerini korumuşlardır. Bunlar Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhepleridir. Dünyanın her tarafına yayılmış olan milyonlarca Müslüman, ibadetlerini uygulamada ve muamelat gibi İslam hukukunu teşkil eden meseleler konusunda bu dört büyük mezhebin birine tabi olmuşlardır.

1) Hanefi mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanife'dir. Asıl adı Numan'dır. Hicri 80 de Kufe'de doğmuş, hicri 150 de Bağdat'ta vefat etmiştir. Ebu Hanife İmam Cafer-i Sadık'ın yanında yetişmiştir. Kendisinin ilmi zekası, ahlakı, zühd ve takvası fevkalâde idi. İctihadındaki yükseklik, mezhebindeki kolaylık ve mükemmeliyet bütün Müslümanlar tarafından teslim edilmiştir. Bu büyük müçtehit birçok alim yetiştirmiştir. Bunlar arasında müçtehit mertebesine çıkanlardan en meşhurları İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'dir. İmam Muhammed dini ilimlerde 99 kitap telif etmiştir.

2) Maliki mezhebinin kurucusu İmam Malik bin Enes'dir. Hicri 93'te Medine'de doğmuş ve hicri 179 da Medine'de vefat etmiştir. Yüksek bir ilme, parlak bir zekaya sahip büyük bir zühd ve takva sahibi idi. Mezhebi vaktiyle Endülüs'e, bütün Magrib ülkesine yayılmıştı. Bugün de Fas, Sudan, Trablusgarp, Cezayir ve Yemen taraflarında geçerlidir.

3) Şafii mezhebinin kurucusu İmam Şafii hicri 150 yılında Gazze'de doğmuş ve hicri 204 de Mısır'da vefat etmiştir. İmam Şafii büyük bir alim, müfessir ve muhaddistir. Tıp biliminde, şiir ve edebde de ihtisas sahibidir. Mezhebi her yerde yaygındır.

4) Hanbeli mezhebinin kurucusu İmam Ahmed bin Hanbel'dir. Hicri 164 te Bağdat'ta doğmuş ve hicri 241 de Bağdat'ta vefat etmiştir. Büyük bir alim olup hadis ilmindeki hakim oluşu fevkaladedir. Ezberinde bir milyon hadis bulunduğu rivayet edilmektedir. Telif ettiği "Müsned" adındaki hadis kitabında otuz bin hadis mevcuttur. Mezhebi Necd ülkesinde ve bazı küçük yerlerde yaygındır.

Bu dört müçtehit imamın mezhepleri kitap, sünnet, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha üzerine kurulmuştur. Kitaptan maksat Kuran-ı Kerim'dir. Sünnetten maksat Peygamberimizin mübarek sözleri, işleri ve görüp de men etmediği şeylerdir. İcma-ı ümmetten maksat bir asırda bulunan bütün müçtehitlerin bir hadisenin şer'i hükmü hakkında ittifak etmeleridir. Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Ümmetim delalet üzerinde toplanmaz."* buyurmuştur. Başka bir hadiste *"Müslümanların güzel gördüğü bir şey Allah indinde de güzeldir."* buyurulmuştur. Dolayısıyla Müslümanların dini varlıklarını temsil eden bütün müçtehitlerin bir mesele hakkında aynı kanaatte bulunmaları, o mesele hakkında şer'an muteber bir delildir. Kıyas-ı fukahadan maksat şudur: bir hadisenin kitap, sünnet veya icma-ı ümmet ile sabit olan hükmünün aynı sebebe, aynı hikmete dayanan benzer bir olaya da uygulanabilmesidir. Bu bir içtihat meselesidir. Bunun geçerliliği şer'an sabittir. Peygamberimiz ümmetinin fıkıh alimleri için böyle bir içtihadı caiz görmüştür. Bu nedenle selahiyet sahibi zatlar kıyas yolu ile içtihatla bulunabilirler.

İslam müçtehitlerinin tümü bu dört delili kabul etmiş, içtihatlarda bunlara dayanmışlardır. Bu deliller, insanların haklarını, vazifelerini bildiren İslam hukukunun gelişmesini temin eden birer ulvi feyz ve hikmet kaynağıdır. Müslümanların dini hayatı bu dört feyzin hikmet ve maslahat kaynağından asla müstağni olamaz.

Yukarıda anlattığımız dört büyük imam, Müslümanlar için birer ilahi rahmettirler. Bu kişiler içtihat ettikleri hükümlerle Müslümanların yollarını aydınlatmışlardır. Bu mezheplerden birine uyan bir Müslüman Peygamberin yolunda bulunmuş olur.

Bu muhterem müçtehitlerin hepsi de dini meselelerin esasında müttefiktirler. Aralarında bir ayrılık yoktur. Ancak ikinci derecede bulunan bir kısım fer'i meselelerde ihtilaf etmişlerdir. Fakat incelendiğinde görülür ki, bunların birçoğu zahiri bir ihtilaftan başka bir şey değildir. Çünkü biri azimet ve takva yolunu takip ederken, diğeri de ruhsat ve müsaade yolunu ihtiyar etmiştir. Böylece ümmet önünde geniş bir rahmet sahası açılmıştır. *“Ümmetimin ihtilafı bir rahmettir.”* hadis-i şerifi buna işaret etmektedir.

Bu kıymetli alimler güzel bir niyet ile içtihadta bulunduklarından, isabet ettirdikleri meselelerden dolayı ikişer kat, isabet ettiremedikleri meselelerden dolayı da birer kat sevaba erişmişlerdir.

Bu dört mezhepten birine bağlanan kişi kendi mezhebinin daha doğru, daha isabetli, sünnete, maslahata daha uygun olduğuna kanidir. Aksi halde o mezhebe uymalarının bir hikmeti kalmaz. Ancak bundan dolayı diğer mezheplerin değerini azaltmak da akıllarından geçmez. Diğerlerine de hürmet eder. Bu hürmet ehl-i sünnetin bir şartıdır.

Bizler şer'i meselelerin hükümlerini bu büyük müçtehitlerden öğrenmek zorundayız. Müçtehit olma hakkına sahip olmayanların, dini meseleler hakkında müçtehitlerin mezheplerine aykırı olarak kendi düşüncelerine göre yorum yapmaları Allah yanında çok büyük bir mesuliyete sebep olur. Böyle bir kimse vereceği cevapta isabet etse bile, bilmeksizin cevap vermiş olacağı cihetle yine mesuliyetten kurtulamaz. Nitekim bir hadiste *“Sizin ateşe atılmaya en cüretkarınız fetvaya, yani şer'i meselelere dair cevap vermeye en ziyade cüret göstereninizdir.”* buyurulmaktadır.

Dini hususlarda herkes, ümmetin kabulüne mazhar olmuş bulunan bir müçtehide tabi olmaz da, kendi düşüncesine göre hareket ederse büyük bir dalalet içinde kalmış olur. Böyle bir dalalet içine düşmemek için dört ehl-i sünnet mezhebin birine tabii olarak mesuliyetten kurtulmalıdır. Arada sırada ortaya çıkabilecek bazı meselelerin hükümlerini tayin konusunda, bu dört mezhepten birinin takip etmiş olduğu esaslara müracaat etmek kâfidir.

Mezhepler Konusunda İhtilaf Olunmayan Hususlar

İnsanlar müçtehit (içtihat eden) ve mukallit (taklit eden) olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Mukallit olanların müçtehitlerden birine uyuması gerekir. Şu iyi bilinir ki, eğer insanların tamamı hatalardan masum olana, yani Peygamber'e nasıl uyulacağını ve masumun sözlerinden neyin kastedildiğini anlamaya ulaşma yollarını bilselerdi, asla müçtehitler ve mukallitler diye iki gruba ayrılmazlardı. O zaman Allah Teâlâ'nın mukallitler için *"Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun."* (Nahl, 16/43) diye bir şey söylemezdi.

1) Bir mezhebi taklit eden kimsenin sürekli bir mezhebi taklit etmesini gerektirecek bir mecburiyet olmadığı gibi, böyle bir kimsenin başka bir mezhebe dönmesinde de herhangi bir mahsur yoktur. Ancak bu, bir mukallidin bir mezhebi taklit etmesi gerekmediği ve renkten renge girmesi gerektiği demek değildir. Yani bu taklidin haram olmasını gerektirmez.

2) Eğer bir mukallit herhangi bir meseleyi anlamak için çaba sarf eder ve bununla ilgili delilleri Kuran'da, hadislerde ve içtihat usullerinde görür ve anlarsa, bu kimsenin ilgili delilleri kendi mezhebinin imamına bağlı kalmaksızın dikkate alması vacip olur. Bu durumda erişmiş bulunduğu ilmi seviyeye dayanarak içtihat edebildiği bu hususta imamını taklit etmesi haram olur. Bu konuda alimlerin ve bizzat mezhep imamlarının söz birliği vardır.

Bununla beraber, hükümler ile ilgili delilleri bilmeyen mukallidin taklidi terk etmeye çağırılması gerekmez. Bu mukallitlerin dini meselelerde doğrudan doğruya Kuran ve hadislerle başvurmalarını istemeye kalkışmak tamamen yanlıştır.

3) Müçtehit imamların dördü de hakikat çizgisi üzerindedir. Bunlardan her birisinin yapmış olduğu içtihatlarda - eğer bunlar içtihadi meselelerde Allah Teâlâ'nın indirdiği bu hükümlerle kullarına ne murat ettiğinin sırrına vakıf olamamışlarsa - mazurdurlar. Bunlar ancak içtihatlarıyla ulaştıkları sonucun gereğini yapmak durumundadırlar.

Bu nedenle mukallidin, dilediği müçtehit imamlarından birini takip etmesi hakka uymak ve hidayet yolunu tutmak demektir. Bu imamlardan birine uymayı tercih edenlerin, diğer imamların hatalı oldukları görüşüne kapılmamalıdır. Bu nedenle bir mezhebe bağlı olan bir kişinin başka bir mezhebe bağlı olan kişiye namazda uymalarının sahih olduğuna dair İslam alimlerinin icması vardır. Dolayısıyla camilerde birden fazla mihrap oluşturup bunların her birine dört mezhebin adını vermek asla caiz değildir.

Mezhepleri İnkâr Edenlerin Görüşleri ve Reddiyeler

1) Onlara göre İslam sıradan bir insanın kolaylıkla anlayabileceği sayılı birtakım hükümlerden fazla bir şey değildir. Bu nedenle mezheplerin taklit edilmesi Allah ve Resulü tarafından emredilmemiştir.

Cevap: İslami hükümler, Resulullah'ın bir Arap köylüsüne - ki Arabi bunu dinlemiş ve arkasına bakmadan çekip gitmiştir - söylediği birkaç husustan ibaret değildir. Eğer böyle olsaydı sahih ve müsned hadis kitaplarının Müslümanların hayatı ile ilgili çeşitli hükümleri ihtiva eden binlerce hadis ile dolup taşmaması gerekirdi. Aynı şekilde Peygamberin birkaç gün boyunca Sakif heyetine İslam'ın hükümlerini ve Allah'ın emirlerini öğretmek için uzun müddet ayakları üzerinde durmaz ve yorgunluktan zaman zaman ayaklarının birini diğerinin yanına götürmezdi.

Peygamberimizin (sav) İslam'ı ve onun rükunlarını insanlara telkini başka, bu rükunların nasıl uygulanacağını öğretmesi ise daha başkadır. Bunlardan birincisi birkaç dakika sürerken, ikincisi sürekli çaba sarf ederek öğretilmeye muhtaçtır. Bu nedenle Peygamberimiz, ashabından bazıları İslam'ı öğretmek ve aralarında bir süre yaşayarak örnek olmalarını temin etmek için Müslüman toplumlarına göndermiştir. Bu bağlamda Halit bin Velid'i Nera'n'a, Ali'yi Yemen'e, Ebu Musa El - Eşari'yi ve Muaz bin Cebel Yemen'e, Osman bin Ebu'l - As' ı Sakife göndermiştir. Bu sahabe oralarda hem İslam'ı öğretmiş hem de İslam'ın nasıl yaşanacağını onlara göstermiştir.

2) Onlara göre İslam'a sarılmanın esası ancak kitap ve sünnete sarılmaktır. Bunlar hatadan uzaktırlar, ama mezhep imamlarına uymak hatadan uzak olanlardan ayrılıp hatadan uzak bulunmayana yönelmek olur.

Cevap: İctihat kudreti olmayan, delilleri anlamayan ve bunlardan hüküm çıkarma kabiliyetine sahip bulunmayan nasıl hareket edecektir? Bunlar için yol gösterici bir alim gerekmez mi? İşte bu görevi yerine getiren müçtehit imamlardır. İmamların masum olmadıklarını ileri sürerek mezhep imamlarını taklitten uzaklaşmaya çağırmak yanlış bir iş değil midir?

Mezhepsizliği savunanlar, sanki mezhep imamlarının içtihat ederken kitap ve sünnetten başka bir kaynağa başvurdıklarını, bu nedenle bu insanların mezheplerinin Resulullah'ın mezhebinden ayrı birer yol olduklarını düşünüyorlar. Peygamberimizin mezhebi hatasız iken, müçtehit imamların mezheplerinin hatalı oldukları ileri sürülmektedir. Bu nedenle terk edilmeleri gerektiği iddia edilmektedir.

Bu gerçek dışı iddiaların amacı nedir? Mezhep imamları kendi içtihatlarını kitap, sünnet, icma ve kıyas esaslarını temel alarak Resulullah'ın yolundan bir adım dahi sapmamışlardır. Bunun aksini iddia etmek tamamen art niyetli ve kasıtlı bir davranıştır.

3) Onlara göre, insan öldüğü zaman kabirde mezheplerden veya tabi oldukları imamdan sual olunacağına dair herhangi bir delil yoktur.

Cevap: Kabirdeki sorgu meleklerinin neyi soracakları hadislerle belirlidir. Sorgu melekleri insanın bütün hayatını sorgulamayacaklardır. Bu nedenle mezhep karşıtlarının bu görüşleri son derece anlamsızdır. Bu anlamsızlığın arkasında ise mezhepleri kötülemek için bir bahane yatmaktadır. Onlara göre mezhep imamları Peygamber'e rakip olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle sorgu melekleri kabirde yalnız Peygamber ve dinin ne diye soracaklardır. Diğer mezhepleri sormayacaklardır.

Onlara göre, uyulması ve taklit edilmesi şart olan mezhep varsa o da yalnızca, Muhammed'in (sav) mezhebidir. İnsanlara başka mezheplere uyulması emredilmemiştir. Buna delil olarak şu ayeti ileri sürmektedirler: *"Peygamber size neyi veriyse alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının."* (Haşr, 59/7).

Peygamber ashabının içtihat etmesine müsaade etmiştir onu yasaklamamıştır. Ashabın ortadan kalktığı daha sonraki dönemlerde bu görevi müçtehit imamlar yapmıştır. Bu imamlar da ashabın yoluna harfiyen uymuşlardır. Eğer mezhep inkarcılarının görüşlerine uyulsa, bugün Müslümanların problemleri için içinden çıkılmaz bir durum gösterecektir. Belki de istenilen budur.

Sahabenin, tabiinin veya diğer müçtehit imamlarının yaptığı içtihatlar, Resulullah'a Rabbinden vahiy yoluyla gelen şeylerin şerhi ve izahından başka bir şey değildir. Ancak onların içtihat ve yorumlarında yer yer bazı farklılıklar olabilir. Bu husus Peygamberimizin sözlerinin anlama ve değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa onların görüşleri Peygamberin sözlerine birer rakip ve muariz olamaz.

4) Onlara göre bir insan, Ebu Hanife veya İmam Malik veya İmam Şafii'nin veya İmam Ahmed'in sözlerinin tamamını kitap ve sünnete dayandırmaksızın alırsa, icma-ı ümmete muhalefet etmiş ve böylece Müslümanların yolundan sapmış olur.

Cevap: Bu görüş asla içtihattan aciz olan mukallitler hakkında söylenemez. Yani taklidin haram olduğu ve müçtehit olması mümkün olmayan birisinin belirli bir mezhebe bağlanmasının haram olduğu söylenemez.

Dehlevî, “el İnsaf” adlı kitabında şunları ifade etmektedir:

“Tanzim ve tedvin olunmuş bu dört mezhebin günümüze kadar taklit edilmesinin cevazı hakkında bu ümmetin ve bu ümmetten kabul edilen herkesin ittifakı ve icması vardır. Bu mezheplerin taklidinde, özellikle azim ve gayretin son derece azaldığı, insanlara heva ve hevesin hakim olduğu, herkesin kendi görüş ve düşüncesinden başkasını beğenmediği günümüzde göz ardı edilemeyecek faydaları vardır.”

Bir mukallidin, konu üzerinde etraflıca bir bilgiye sahip değilken taklit ettiği imamın sözünün dışında bir fetva vermesi uygun değildir. Bu bütün selef-i salihinin üzerinde ittifak ettiği bir husustur. Aynı şekilde cahil bir kimsenin taklitten başka bir yola başvurması da doğru değildir.

5) Onlara göre dört mezhebin ortaya çıkış sebebi, takip edilen zulüm politikalarıyla mülk ve saltanatta gözü olan Acemlerin istilalarıdır. Onlar bu görüşün İbn-i Haldun'a ait olduğunu ileri sürüyorlar.

Cevap: Durum onların dediği gibi değildir. Çünkü İbn-i Haldun Mukaddime adlı kitabında fıkıh ilmi ve fıkhi mezheplerin ortaya çıkışları hakkında şunları söylemektedir:

“Sahabenin hepsi fetva ehli değildi ve dini bilgiler için bunların hepsine müracaat edilmezdi. Dini konularda fetva vermek ancak Kuran'ı bilen ve onun nasihine, mensuhuna, müteşabihine ve muhkemine ve Peygamber (sav) den öğrendikleri ayetlerin diğer delaletlerine vakıf olanlara, yahut da bu bilgileri sahabenin ileri gelenlerinden duyanlara mahsus bir şeydi. Bu yüzden bu zatlara “kurrâ” denilirdi. İslam'ın ilk zamanlarında durum böyleydi. Daha sonraları İslam'ın sınırları genişledi ve kitaplarla haşır neşir olmaları sebebiyle Araplar ümmilikten kurtulup nasslardan hüküm çıkarır hale geldiler. Fıkhi bilgiler olgunlaşarak bir ilim ve fen haline geldi. Bu bilgilerle mücehhez olanlara Fakih ve Alim denir oldu.

Fıkıh bilgileri için iki metod gelişti. Bunlardan birisi Iraklıların içtihat ve kıyas metodu, diğeri de Hicazlıların hadis metodu. Daha önce de belirttiğimiz gibi Iraklılar fazlaca hadis bilgisine sahip değillerdi. Bu yüzden daha çok kıyasa yöneldiler ve bu sahada maharet sahibi oldular. Kendilerine bunun için rey (ve içtihat) ehli denilmiştir. Bu cemaatin önde gelen şahsiyeti Ebu Hanife en - Numan olup, mezhep bu zatın ve arkadaşlarının şahsında karar kılmıştır. Hicazlıların müçtehid imamı ise Malik bin Enes olup ardından Şafii gelmiştir.”

İbn-i Haldun'un bu açıklamalarına göre mezhep karşıtlarının iddia ettikleri gibi, mezhepler saltanatta gözü olan Acemlerin istilası ile ortaya çıkmamıştır.

6) Onlar şunu soruyorlar: Mezhepler oluşmadan önce insanların durumu nasıldı? Mezhepler yokken insanlar doğru yolda mı yoksa sapık mıydılar?

Cevap: Bu sorunun cevabı İbn-i Haldun'un yukarıdaki ifadelerinde mevcuttur. Sahabenin hepsi fetva verme hususunda aynı derecede olmadıklarına göre, ileri düzeyde olmayanlar dini bilgiler için kimlere başvuruyorlardı? Şüphesiz bunlar dini bilgileri içtihat edebilen sahabeden alıyorlardı. İşte taklit de bundan başka bir şey değildir. Bugün de aynı şey söz konusudur.

İçtihat ehli olmayan sıradan insanlar, fetva ve içtihat sahasında şöhret sahibi olanları sahabe zamanında da taklit ederlerdi, tabiin zamanında da taklit ederlerdi, daha sonraki zamanlarda da taklit etmiş ve etmektedirler. Ebu Hanife, Şafii, İmam Ahmet ve Malik de bu nevi müçtehitlerden başka bir şey değillerdir. Bu nedenle bugün de avamın mezheplerin müçtehit imamlarını taklit etmesi caiz ve uygundur.

“Falan ve filancadan önce insanlar ne durumdaydılar?” sorusunun cevabı böylece verilmiş oldu. Çünkü dört mezhebi taklit edenlerin yaptığı, kendilerinden öncekilerin rey ve hadis mezheplerini taklitlerinden ve sahabenin müçtehitleri ve önde gelenleri taklit edilmesine benzer bir davranıştan başka bir şey değildir. O zaman bu dört mezhebi taklit edenler hangi ve nasıl bir sapıklığa düşmüşlerdir?

7) Onlar şöyle konuşuyorlar: “Asr-ı Saadet'te mezhep var mıydı? Yoktu, o halde mezhep bid'attır.”

Cevap: Asr-ı Saadet'te bugünkü mezhepler yoktu. Herkes dinini Hz. Peygamber'den öğreniyordu. Ancak sahabe arasında ilmi derecesi yüksek olan birkaç sahabe fetva verebilmekteydi. Diğerleri dini konulardaki sorularını bu kişilere yöneltiyordu. Buna Peygamber müsaade etmişti. Bununla beraber Asr-ı Saadet'te bulunmayan her şeyi bid'at diyebilir miyiz? Örneğin bugünkü Kuran Asr-ı Saadet'te mushaf halinde değildi. Kuran'ın mushaf haline gelmesi Peygamber'in vefatından sonra olmuştur. Bu durumda Kuran'ın mushaf haline getirilişine bid'at denebilir mi? Mezhep inkarcıları mezheplerin bid'at olduğunu söyleyerek yanlış çıkarımlarda bulunmaktadırlar.

8) Onlara göre herkes dinini Kuran'dan öğrensin, mezheplere gerek yoktur.

Cevap: Herkesin İslam dinini Kuran'dan öğrenmesinin mümkün olmadığını aşıkardır. Çünkü bunun için herkesin yeterli ilmi seviyede olması mümkün değildir. O zaman bu insanların yine Kuran'ın emri ile bir bilene sormaları gerekmektedir. İşte mezhep imamları da bu görevi yerine getirmektedirler, yani mezheplere gerek vardır.

Bir Mezhebe Bağlanmayı Emreden Ayetler

1) “Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” (Nisa, 4/58)

Bu ayete göre Allah Teâlâ bizlere her emaneti ehline vermemizi emretmektedir. Buna göre kitap ve sünnetten hüküm çıkarmak ve bir konu hakkında içtihat yapmak, fetva vermek de bir emanettir. Bu emanetin ehli kimdir? Bu emanet kime verilecektir? Bu kişiler mezhep imamlarıdır. Çünkü bu kişiler kitap, sünnet, icma ve kıyasa uygun fetvalar vermişlerdir. İmam Gazali, İmam Rabbani gibi meşhur alimler de, ilim ve takva ehli olmalarına rağmen dört mezhebin imamlarına fıkhıta tabi olmuşlardır.

2) *"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder kötülükten nehyedersiniz ve Allah'a inanırsınız."* (Al-i İmran, 3/110)

Bu ayette, bu ümmet ve bu ümmetin alimleri Allah tarafından iyiliği emretmek ile ve kötülüğü nehyetmek ile sıfatlandırılmıştır. Dolayısıyla bu ümmetin ittifakla emrettikleri şeyin iyilik, ittifakla nehyettikleri şeyin de kötülük olması gerekmektedir. Aksi düşünülemez. O halde mezhepsizlik haram, bir mezhebe bağlanmak da vaciptir. Çünkü bu ümmetin alimleri on dört asır boyunca mezhepsizliğin kötü bir şey olduğunu söylemişlerdir.

Bu konuda İmam Gazali şunları söylemektedir:

"Müçtehit olmayanın bir mezhep imamına tabi olması gerekmektedir. Mukallidin yani Kuran'dan ve hadislerden hüküm çıkarma gücü olmayanların taklit ettiği ve uyduğu mezhep imamının sözünün dışına çıkması caiz değildir. Çıkar diyen kimse de yoktur. Her yönden ona uyması gerekmektedir. Uyduğu mezhep imamına muhalefeti çirkin bir harekettir ve bu muhalefeti sebebiyle günahkardır. Bu asırda yaşayanlar içinde müçtehit yoktur. Müçtehit olmayanlar da kendilerine sorulan meseleye ancak bağlı bulundukları mezhep imamından naklederek cevap verirler. Mezhep imamının içtihadını terk etmesi caiz değildir."

İmam Rabbani de şunları söylemektedir:

"Mezhepten ayrılmak ve mezhepsiz olmak ilhad, yani küfürdür. Dört mezhepten birini terk eden boynundan İslam ipini çıkarmıştır."

3) *"Halbuki müteşabih ayetlerin tevilini (yani izahını) Allah'tan ve ilimde râsih olanlardan (yani ilimde kök salanlardan) başkası bilemez."* (Al-i İmran, 3/7)

Bu ayette söz konusu olan müteşabih ayetlerin manası gizli olup, zahiri manasından başka manaya gelen ayetlerdir. Dolayısıyla diyebiliriz ki Kuran'ın müteşabih kısmını anlayabilmek için tek yol ilimde râsih olmak ya da ilimde râsih olanlara başvurmaktır.

Bu konuda İmam Rabbani şöyle demektedir:

“Râsih alimler nefislerini tam manasıyla mutmain etmişler ve bu sebeple Efendimiz (sav)’ e uymanın hakikatinden ibaret olan şeriatın hakikatini kazanmışlardır. Bu kemal başkalarında bulunmaz. Biz burada râsih alimlerin bir alametini açıklayalım ki, zahiri bilen herkesin ilimde râsih olduğunu iddia etmesin ve nefs-i emmaresini nefs-i mutmainne zannetmesin. Râsih alim o kişidir ki, onun için kitap ve sünnetin müteşabih kısmının tevil ve izahında büyük bir nasibi vardır.”

Eğer kişi ilimde râsih değilse Kuran'ın bu müteşabih kısmını anlayabilmek için yapabileceği tek şey, ilimde râsih olanlara başvurmaktır. Kuran'ın bu ayetlerinin manasını anlamaya çalışsa da anlayamaz ya da yanlış anlar ve kendisine yazık eder. Aynı şeyler hadislerin müteşabih kısımları için de geçerlidir.

Dört mezhep imamı olanlar ilimde râsihtirler ve biz hem Kuran'ı hem de hadislerin müteşabihini onlardan öğreniriz.

4) “*Kim kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygamber’e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.*” (Nisa, 4/115)

İmam Şafii icmanın (yani İslam alimlerinin bir mesele hakkındaki ittifaklarının) şeriatta bir delil olduğuna ve hakkında icma olan bir hükme muhalefet etmenin haram olduğuna bu ayeti delil olarak göstermiştir. Bu ayete göre müminlerin yolundan başka bir yola uyumak yasaktır ve haramdır. Müminlerin yoluna icma denir. Buna göre mezhepsizlik haram olmalıdır. Çünkü İslam alimleri müçtehit olmayan Müslümanların bir mezhebe bağlanması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu konuda alimler arasında en küçük bir ihtilaf dahi yoktur.

5) *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan ulu-l emre itaat edin. Eğer Allah'a ve ahiret gününü gerçekten inanıyorsanız herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Resul'üne götürün. Bu daha iyidir ve sonuç bakımından daha güzeldir."* (Nisa, 4/59)

İslam alimleri bu ayetteki ulu-l emrin din ve fıkıh alimleri olduğunu ifade etmişlerdir. "Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Resul'üne götürün" ifadesi ise kıyasın da hak ve şer'i bir delil olduğunu göstermektedir. Bu kıyası kimler yapacaktır? Bir mezhebe bağlı olanlar bu işin erbabı olan mezhep imamları kıyas yapacak diyorlar. Fakat mezhepsizliği savunanlar da "Biz kıyas ederiz" demektedirler. Kıyas yapabilmek için Kuran ve hadisleri çok iyi bilmek gerekmektedir. Sıradan insanların bunu bilmediklerine göre nasıl kıyas yapacaklardır. Bütün bunlar bir mezhebe uymanın zorunlu olduğunu ispat ediyor.

6) *"Kendilerine güven veya korku hususunda bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Halbuki onu Peygamber ve kendilerinden olan ulu-l emre götürselerdi onlardan sonuç çıkarmaya gücü yetenler elbette onu bilirlerdi."* (Nisa, 4/83)

Bu ayette geçen istinbad kelimesinin manası "sonuç çıkarmaya gücü yetenler" dir. İstinbatı kim yapabilir, elbette ilimde râsih seviyesinde olanlardır. Bunlardan en belirgin olanları da dört mezhep imamıdır. Mezhepsizliği savunanlar böyle bir istinbad sıfatına sahip değillerdir.

7) *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahibi olanlar anlar."* (Zümer, 39/9)

Bu ayete göre fıkıh ilmini kimler biliyor ve bu ilmi kimler bilmiyor? Fıkıh ilmini dört delilden fetva çıkarma mertebesinde bilenler ancak müçtehit mertebesinde olan alimlerdir. Bunların dışında kalanlar fıkıh ilmini bilmeyenlerdir. Dört mezhebin imamları da müçtehit mertebesinde olan kişilerdir.

8) *"Allah dilediğine hikmeti verir. Hikmet verilene pek çok hayır verilmiştir. Bunu ise ancak akıl sahipleri anlar."* (Bakara, 2/269)

Bazı İslam alimlerine göre bu ayette geçen hikmet Kuran'ı anlama, ilim ve fıkhıtan ibarettir. Dört mezhep imamı hikmet sahibi alimlerdir. Mezhepsizlerin iddiası bu ayeti anlamına terstir. Çünkü herkes dört kaynaktan hüküm çıkarabilseydi ve Kuran'dan anladığı ile amel edebilseydi hikmet herkese verilmiş olurdu. Halbuki ayet böyle söylemiyor.

9) “*Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun.*” (Nahl, 16/43)

İslam alimleri ayette geçen zikir ehli tabirinden Kuran'ı çok iyi anlayan ve Kuran'ın sırlarına vakıf olan alimlerin kast edildiğini söylemişlerdir. Çünkü zikir kelimesi birçok ayette Kuran'ın kendisi için kullanılmıştır. Örneğin Nahl suresi 44. ayette “*İnsanlara açıklamak için biz sana zikri indirdik.*” buyurulmuştur. Aynı şeyler (Hicr, 15/9) ve (Hicr, 15/6) ayetlerinde de geçmektedir.

Bu ayet bir mezhebe bağlanmanın şart olduğunu ifade eder. Çünkü herkesin kendi anlayışı ile hükmetmesi caiz olsaydı, ayette “*Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun*” denmezdi. Buna göre bir ehl-i zikrin peşinden gitmek vaciptir ve Kuran'ın emridir.

Bu ayetteki ehl-i zikir, yani Kuran ehli olan alimler kimlerdir? Bunların başında hiç şüphesiz mezhep imamları gelir. Bu nedenle mezhep imamlarına uymak zorunludur.

10) “*Sana zikri (Kuran'ı) indirdik ki onlara indirilenleri beyan edesin, umulur ki onlar da düşünürler.*” (Nahl, 16/44)

Bu ayete göre, Peygamberimizin beyan ettiğini anlamak ve ona göre amel etmek zorundayız. Zannımızı ve vehmimizi ayetlerin izahına karıştırarak kendimize göre bir tefsir yapmak ve Kuran ayetlerini hevamıza tabii kılmak ayetin açık beyanı ile yasaktır. Bu bir tercih değil bir mecburiyettir.

Peygamberimiz Kuran'ı kendi zannı ile tefsir etmeye çalışanları şöyle tehdit etmektedir: “*Kim Kuran'ı kendi görüşü ile tefsir ederse cehennemdeki yerini hazırlasın.*”

Bu hadisi İmam Gazali şöyle açıklamaktadır: “Bu hadis ile tehdit edilenler Kuran'ı sırf Arapçaya dayanarak, hadislere ve ayetlerin nüzul sebebine bakmaksızın açıklayanlardır. Çünkü ayetlerin nüzul sebepleri ve Peygamberimizin hadisleri bilinmezse, bazı ayetleri anlamak mümkün değildir.

Haşr suresi 7. ayette “*Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının.*” buyurularak tamamen Peygambere tabi olmamız emredilmiş ve işin içine hevamızı ve zannımızı sokmamız men edilmiştir. Dolayısıyla bir mezhebe bağlanmak, netice itibarıyla söz konusu ayet ve hadislere itaat etmek demektir. Çünkü bir mezhebe bağlanmak, bir mesele hakkındaki Kuran'ın hükmünü ve Peygamber'in beyanını mezhep imamına sorarak öğrenmek demektir. Halbuki bir mezhebe bağlanmayanlar hadislerin tamamına vakıf olmadıkları için Kuran ayetlerini kendilerine göre izah etmekte ve Efendimizi aradan çıkarmaktadırlar. Bu mezhepsizliğin zaruri bir neticesidir ki bu durum ayetin beyanı ile reddedilmiştir.

Yayınlama Tarihi : 11.12.2019

Mezheplerin Birleştirilmesi

Mezhepsizlik İslam Dünyası için bir çare ve çözüm değil, bir intihardır. Mezhepsizlik yayıldıkça sapıklık da yayılmaktadır. Kuran ve hadislerdeki müteşabih ifadelerin zahiri manasını (lügat manasını) alarak Allah'ın gökte olduğu, yüzü, eli, ayağı bulunduğu iddia edenler bile çıkmıştır. Yine mezhepsizliği savunanlar tasavvufa ve sufilere hücum ederek, onları şirkle ve küfürle itham etmektedirler.

İslam fıkıhı ve mezhepler öyle basit bir süreç ile ortaya çıkmadılar. Uzun ilmi araştırma ve karşılıklı istişare ile hükümler belirlendi. Şimdi öyle içtihatçılık oynayan insanlar görüldü ki, gürültü kopararak mezhepleri karalamakta ve onları kısmen kaldırmaya ve kısmen de birleştirmeye çalışmaktadırlar. Sonuçta amaçları aynıdır. Asırlarca itibar gören İslam fıkıhını ortadan kaldırıp, yeni Batılı müsteşriklerin ve misyonerlerin teklif ettikleri Batı akılcı anlayışına uygun bir inanç sistemi oluşturmaktır. Ancak İslam fıkıhı bu birkaç kişinin gayretiyle ortadan kaldırılacak bir şey değildir. İslam fıkıhı ilmi asırlarca büyük gayretlerle Kuran ve sünneti esas alarak inşa edilmiştir. Mezhep imamları bu konuda yıllarca çalışmışlar ve görüşlerini bütün İslam ümmetine kabul ettirmişlerdir. Örneğin Tahavî ve diğerlerinin de dediği gibi Ebu Hanife fıkıhı, hadis, Kuran ve Arabi ilimlerde derin bilgi sahibi öğrenciler arasından kırk fakihten oluşan fakihler meclisinde meseleleri en seçkin arkadaşlarıyla enine boyuna tartıştıktan sonra tedvin ve tanzim etmiştir. Kendi mezhebinden olmayan Muhammed bin İshak en-Nedim, İmam Azam hakkında şöyle söylüyor:

“Karada ve denizde, doğuda ve batıda, uzakta ve yakında ilim namına ne varsa hepsini o tedvin etmiştir.”

Kendisi hakkında İmam Şafi ise “İnsanlar fıkhıta Ebu Hanife'nin iyalidir” demiştir. Sonra fıkıh onun arkadaşları, arkadaşlarının arkadaşları elleriyle olgunlaşmış olup ıslah ve tashih için söylenecek herhangi bir şey bırakmamışlardır. Böylece mezhepler böyle sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Şimdi son zamanlarda liderlik sevdasıyla biri ortaya çıkıp da söz konusu müçtehitlerin içtihatları yerine kendi içtihatlarını ikame edip, insanları mezheplerini bırakmaya çağırırsa, bunlar için ne denebilir? Böyle birisi için ya deli teşhisi koyarız veya mecnun deriz.

Bu mezhep karşıtı kişiler için Muhammed Zahid El Kevserî, “Mezhepsizlik dinsizliğe köprüdür” adlı risalesinde şunları söylemektedir:

“Bir müddetten beri bazılarından buna benzer naralar duymaya başladık ki, bunlar akıllarınca müçtehit imamların içtihatlarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak şer’i sahalarda içtihadı yelken açıyorlar. Bu kuruntularına kulak asmadan önce bana kalırsa, bunların akıllarından sorunlarının olup olmadığı hususunda bir tıp doktoruna muayene ettirilmeleri gerekir. Kendilerinde birazcık akıl bulunduğu tespit edildiği takdirde, bunların İslam ümmetini din ve dünya işlerinde parçalamaya yönelik hedefler peşinde koştukları ve üzerlerine İslam güneşi doğduğundan beri aralarında devam eden uzunca bir kardeşlik döneminden sonra bu ümmeti birbiriyle didişmeye ve boğazlaşmaya sevk edecek mel’unca gayeler güttükleri ve bu dinin düşmanlarından oldukları kesin kez ortaya çıkar.

Basiretli ve aklıselim sahibi bir Müslüman bu gibi propagandalara kanmaz. Evet böyle bir Müslümanın tabiin devrinden beri bu dinin usûl ve fûrûunu Efendimiz aleyhisselamdan tevarüs ettikleri gibi koruyan müçtehit imamların etrafından ayrılmaya çağırın bir nara işittiğinde yahut kulağına mezheplerden birine yönelik bir böğürtü çalındığında mutlaka bu meşum sesin çıkış yerini araştırmalı, bu fitne yuvasını muhakkak keşfetmelidir.

İslami ilimleri hakkıyla okuyan samimi bir Müslümandan böyle bir ses duyulmaz. Bu ses olsa olsa İslami ilimleri üstünkörü başlıklar halinde ve kendi emellerine hizmet edecek kadar öğrenip İslam alimleri arasına gizlenmiş sahte bir Müslümandan duyulabilir. Aklıselim sahibi bir Müslüman kendisinde mevcut basiret nuru ile araştırdığında bu naranın çıkış yerinde Müslümanların dertleriyle sadece gösteriş olsun diye dertlenen birine rastlayacak; öte yandan bu adamın, Müslümanların dert ve sıkıntılarına aldırış etmeyen birtakım kimselerle sarmaş dolaş olduğunu, ancak fazilet güneşinin batış yerinden (Batı'dan) gelen eskiler hariç, önüne gelen her eskiye düşman kesilen bir kimse olduğunu görecektir.”

Uzun zamandan beri İslam aleminde mezhep karşıtı olan broşürler basılıp bedava dağıtılmaktadır. Bunların kimler tarafından finanse edilmektedir. Bu belirli değildir. Ancak bu türlü faaliyet her Müslüman ülkede yapılmaktadır. Bunlardan biri de Suriye'de yapılmış ve bu yayına karşı İslam alimi Sait Ramazan El-Bûtî bir kitap yazarak, mezhep karşıtı olan bu görüşleri tenkit etmiştir. El-Bûtî'nin yazdığı bu kitabın adı “Mezhepsizlik İslam şeriatını tehdit eden en tehlikeli bid'attır.” El-Bûtî Suriye iç savaşında camide vaaz verirken şehit edilmiştir. El-Bûtî kitabında şunları yazmaktadır:

“Birileri kalkmış “Müslüman bir kimse dört mezhepten birini taklit etmek zorunda mıdır?” adını verdiği bir broşür yayınlamış. Ne var ki yayıncı ismini yazmamayı uygun bulmuş ve müellifini de “Mescid-i Haram'da Müderris Muhammed Sultan El-Masumi el - Hocendî el-Mekki” diye göstermiştir. Hemen yukarıda temas ettiğim gibi, bu kitapçık özetle, dört mezhepten herhangi birini taklit edenleri küfürle itham etmekte, müçtehit imamları taklit edenleri ahmak, cahil ve sapıklardan saymaktadır. Ayrıca bu kitapçık, mezhepleri taklit edenleri “*Dinlerini parça parça edipte gruplara ayıranlar*” olarak değerlendirmekte ve bunları Allah Teâlâ'nın kendileri hakkında “*Allah'ı bırakıp bilginlerini ve rahiplerini rabler edindiler.*” (Tevbe, 9/31) buyurduğu ve “*iyi işler yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatında çabaları boşa giden ve yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayan*” (Kehf, 18/103-104) kimselerden kabul etmektedir.

İsmi gizlemeyi uygun bulan yayıncı, adı geçen kitapçığı, Müslümanların avam, öğrenci, işçi vesaire gibi çeşitli kesimleri arasında yaymaya başlamış, (bunu okuyan) çoğu Müslüman da bana gelip ne yapmaları gerektiğini sormuşlar ve şaşkınlıklarını ifade etmişlerdir.”

Bu türlü mezhep karşıtı yayınlar incelendiğinde, bu kişilerin ifadeleri arkasında müthiş bir cehalet olduğunu görürsünüz. Bu cehalet bilinmeden mi sergileniyor, yoksa bilinerek kasıtlı olarak mı yapılıyor?. Onlara göre Müslümanların müçtehit imamların görüşlerini terk edip kendi görüşlerine göre hareket etmelerinin daha uygun olduğunu iddia ediliyor. Hatta bir mezhep imamını taklit edenin kafir olacağına dair iddialar ortaya atılıyor.

Veliyullah Dehlevi, El - insaf adlı kitabında şunları ifade ediyor:

“Fetva istemek ve fetva vermek Resulullah (sav) zamanından beri süregelmekteyken bunun yararını kim inkar edebilir. Daima bir kişiye fetva sormakla bazen birine, zaman zaman da ötekine fetva sormak arasında dile getirdiğimiz şeylere yönelik olduktan sonra ne fark vardır? Biz, kim olursa olsun bir fakihe Allah'ın fıkhi vahyettiğine ve ona itaatı bize farz kıldığına ve onun masum olduğuna inanmadıktan sonra niçin olmasın?

Eğer biz müçtehit imamlardan birine uyuyorsak, bu onun Allah'ın kitabını ve Resulullah'ın sünnetini bildiğinin farkında olduğumuzdandır. Müçtehit İmam'ın sözü, ya Kitap ve Sünnetin açık hükmüne veya bu ikisinden hüküm çıkarma metotlarından birine dayanır. Yahut da o, bir hükmün herhangi bir şekilde çıkarılmasının şöyle bir sebebe bağlı olduğunu karineyle bilir, kalbi o bilgiye kanaat getirir ve nassla sabit olmayanı nassla sabit olana kıyas eder. Müçtehit imam sanki şöyle söyler: Resulullah'ın (sav) şöyle söylediğini zannediyorum: “Şöyle bir sebebe rastladığın zaman bunun hükmü şudur, kıyas edilen şey bu umumi kaidenin içindedir.” İşte bunun ucu da Peygamberimiz aleyhisselam'a dayanmakta, ancak içerisinde zan (ve tahmin) bulunmaktadır. Eğer böyle olmasaydı, herhangi bir mümin bir müçtehidi elbette taklit etmezdi.”

El-Bûtî yukarıda adı geçen kitabında şunları ifade ediyor:

“Bizim Arap dünyasında modern tarihi gerçeklerden birazcık haberdar olan kültürlü bir kimse var mıdır ki, Mısırı istilası sonrasında İslam şeriatı ile istediği gibi oynamak üzere Britanya'nın bu şeriata burnunu soktuğunu bilmemiş olsun. Lord Crommer, İslam dininin camid, hareketsiz, ilerlemeye mani ve toplumu geriye götürücü bir din olduğu görüşünde idi. Mısır toplumunu bu kayıtlardan kurtarmak için uygun yollar ve çareler araştırdı. En uygun ve mükemmel yol ise, toplumun modern Avrupa tarzında ilerlemesinin zaruretiye inanmakta olan adamların kafasına içtihat fikrini yerleştirmektir. Bu da ancak bu kafadaki adamlara fetva makamını, Ezher şeyhliği ve idaresi gibi hassas dini makam ve mevkilerin teslimi ile mümkün olabilirdi. Nitekim Avrupa'nın görünüşüne ve değer ölçülerinin çoğuna inananlar, Ezher şeyhlerini ve alimlerini, şartlarını dikkate almadan içtihat yapmaya çağırdılar. Hatta Şeyh El-Meragi, müçtehidin Arapçayı bilmesine gerek olmadığı görüşünü ortaya attı!.. Britanya elçileri (bile) İslam şeriatında içtihat etmeye kalktılar ve medeni kanunun değişmesi, birden fazla evliliğin ve boşanma hakkının sınırlandırılması, erkek ve kadının mirastan eşit pay alması ile sonuçlanan içtihatlarla bulundular. İçtihatî fetvalar hareketlilik kazandı. Kadının örtünmesi reddediliyor, bankalardan belirli ölçülerde faiz alınmasına cevaz veriliyordu. Bu tarzda fetva verenlere geniş ufuklu, esnek fikirli ve İslam'ın ruhunu anlayanlar nazarıyla bakılıyordu.”

Yakın zamanda cereyan eden bu gerçeklerden almamız gereken dersler vardır. Bugün de içtihat kapısı zorlanmakta ve içtihat bıçağı ile İslami hükümler paramparça edilmek istenmektedir. Bunları yaparken bazen mezhepleri ortadan kaldırmaya bazen de onların hükümlerini geçersiz bir şekilde icmaya aykırı olarak birleştirmeye (telfik) çalışmaktadırlar.

Mezhepsizliğe Reddiye

İslam'ın ilk devresinde çözüm getirilmeye ve açıklanmaya muhtaç az problem vardı. Müslümanlar o devirde karmaşık meselelere karşı karşıya değillerdi. İslam Devleti'nin sınırları genişleyince daha önce hiç karşılaşmadıkları adet, örf, gelenek ve yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştı. Bu problemlerle ilgili olarak çözümler üretilirken ileri sürdükleri hükümlerin kaynağı olarak Kuran, sünnet, icma ve kıyas kullanmışlardır. Dolayısıyla bu hükümlerin hepsi İslam'a uygundur. Çünkü İslam'ın özünden çıkarılmışlardır.

Mezhep imamlarının bu çözüm hükümlerine, İslam karşıtı olan misyoner ve oryantalistler eleştirdiler. Bu hükümlerin mezhep imamlarının kendi rey ve hevesleri ile ortaya atıldığını iddia ettiler. Bu konuda İslam karşıtı Alman müsteşrik Schacht şunları iddia ediyor: “ Mezhep imamlarının telif ettiği İslam fıkhi, kanun yapan seçkin beyinlerin ortaya koyduğu ameli konulardan başka bir şey değildir ki, bu beyinler ortaya koydukları bu kanunları Kuran ve hadislere yamamayı güzel bulmuşlardır.”

Mezheplere karşı olanlar ve onları birleştirerek tek ve yeni bir mezhep oluşturma taraftarı olanlar müsteşriklerin görüşünü aynen savunmaktadırlar. Mezhep imamlarının telif ettikleri kanunların Müslümanların boynuna borç olmadığını, onları Allah ve Resul'ünün Müslümanlara emretmediğini ileri sürmektedirler. Onlara göre İslam'da din ve devlet nizamı yoktur. Tıpkı Schacht'ın dediği gibi “İslam bir devlet nizamı olmayıp sadece bir dindir.” Bu saçma iddiaları nasıl kabul edebiliriz?

Hiz. Peygamber (sav)'in ashabının seçkinlerini diğer Müslüman toplumlarına gönderirken, bu zatların İslam'ın hükümlerini oradaki insanlara öğretmek ile görevlendirmiştir. Bu zatlar herhangi bir konuda aradıklarını Kuran ve hadislerde bulamadıkları takdirde, kendi içtihatları ile hareket ettikleri hususunda bu ümmetin söz birliği vardır. Ayrıca Peygamber de onların bu davranışlarını uygun bulmuştur. Sahabe, bu anlayış ve içtihatlar göre hükmetmişlerdir ve insanlar arasında yaptıkları bu içtihatlar gereğince hareket etmişlerdir. Bu durumda bu içtihatlar için “Bunlar, ne Allah Teâlâ ve ne de O'nun Resulünün hiç kimsenin boynuna borç kılmadığı içtihat ve anlayışlardır diyebilir miyiz?”

Mezheplerin Birleştirilmesi (Telfik)

“Telfik” kelimesinin sözlükte “iki ucu birleştirmek, uydurmak, iltihak etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Bu kelime “bir araya getirmek, aralarında uygunluk sağlamak” anlamlarda da kullanılır. İslam'da fıkıh alimleri ve muhaddisler bu anlamda kullanmışlardır.

Telfik kelimesi ıstılah anlamı itibarıyla şu şekilde tanımlanmaktadır: “Müçtehitlerin herhangi bir konudaki ifadelerinden, onların söyleyemediği bir tarz ya da içerikte hükümler çıkarmak.” Buna göre, iki ya da daha fazla mezhebin birbirine zıt hükümlerinden bir meselede yeni bir hüküm inşa etmektir. Böyle bir ameliye içerisinde olan bir mukallit, hiçbir müçtehidin istinbad etmediği (çıkarım yapmadığı) bir hükmü söylemiş olur. Bu da onun için yeni bir içtihat etmesi demektir. Halbuki biliyoruz ki içtihat ehli olmayan bir kimsenin içtihat etmesi ehl-i sünnet inancına göre haramdır.

Hicri 2. asırdan 4. asra kadar devam eden müçtehit imamlar devrinde büyük bir fıkıh külliyesi oluşmuştur. Bir bakıma fıkhi anlamda doyuma ulaşıldığı bu dönemde ortaya çıkan bazı fitneler sonucunda - Fatimi ve Batini gibi - İslam alimleri yeni içtihatlar oluşturmak yerine mevcut olan fıkıh birikimini tedvin ve tasnif etmeyi tercih ettiler. Bunun sonucunda hükümlerin illetlerini belirlenmesi ve tercih çalışmaları için telifler yapıldı. Bu esnada birçok fetva kitapları telif edildi. Bu şekilde mevcut fıkhi bilgiler birikimi sistematize edilmiş oldu.

Hicri 4. asırdan sonra mezheplerin temelleri oluşturulmuş olduğundan yeni içtihatlar yapmak gerekli olmadı. Bundan sonra avam, müçtehitlerin hükümlerini delil aranmaksızın taklit ettiler, fakihler ise hükümlerinin delillerini araştırarak taklit ettiler.

Taklidin ümmet arasında yaygınlaşması sonucu fıkhi mirasın sistemleştirilmesi süreci hızlandı. Bu süreçte ilk defa h. 7. asrın başlarında telfik konuşulmaya başlandı. Daha önce Ebu Hanife ve talebeleri telfikten hiç bahsetmemişlerdi. Bu kavram ilk defa taklidin sınırları belirlenirken kullanıldı. Ehl-i sünnet ve'l cemaat anlayışına göre belirlenmiş dört mezhebin herhangi birini taklit eden bir kişinin mezhep değiştirmesi telfikte bulunmamak kaydıyla caiz görüldü. Hanefiler bu konuda icma var derken, Şafiler ise bunun kesin bir hüküm olduğunu kabul ettiler.

Telfikin Haram Oluşu

Birçok İslam fakihi telfikin mutlak olarak haram olduğuna dair icmanın var olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre telfikin önünün açılması büyük günahların meşruluk kazanmasına neden olabilir. Bu ise İslam fıkhnının bozulmasına sebep olur. Çünkü bu şekilde birçok haram olan hususlar mübah hale gelebilir. Telfikin yol açacağı kaos için aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Bekar bir kadınla gayri meşru birlikte olmak isteyen bir kişi telfik yaparak, Hanefi mezhebinde nikahta velinin zorunlu görülmemesi nedeniyle velisiz, Maliki mezhebinde nikahta şahitlerin şart koşulmaması nedeniyle şahitsiz bir nikah akdi yaparsa, bu akit batıl olur. Çünkü bu yeni çıkarılan hüküm sayesinde zina için bir meşru kılıf elde edilmiş olur. Bunun şer'i hiçbir dayanağı yoktur. Bu nedenle haramdır. “*Harama götüren her şey haramdır*” ilkesinden hareketle, haram fiillere yol açacağından telfik fiilinin haram olduğuna hükmedilir.

Hanefi mezhebinde şıranın sarhoş etmemek şartıyla helal olması, buna mukabil sarhoş eden içkinin ise mutlak olarak haram olduğu ifade edilir. Şafi mezhebinde ise şıranın da, sarhoş eden içkinin de ayırım yapılmadan haram olduğu görüşü geçerlidir. Şıranın helal oluşu konusunda Hanefi mezhebinin, içki hükmünde olduğu hususunda Şafi mezhebinin görüşünü alırsak şöyle bir kıyas yapabiliriz: “İçki şıra gibidir (Şafi'ye göre aynıdır), şıra helaldir (Hanefi'ye göre) o halde içki de helaldir.” Bu sonuç ise İslam fıkhnına tamamen aykırı bir sonuçtur.

İslam alimleri bu olayın arka planında haramları mübahlaştırma gayretinin olduğunu keşfetmişlerdir. Bu nedenle İslam'ın helal ve haram olma sistemini koruyabilmesi için telfik fiiline tamamen karşı çıkmışlar ve onun haram olduğuna hükmetmişlerdir.

Telfikin Meşru Olduğunu Savunanlar

İslam dünyasında Batının modernleşme ve reformist propagandaları etkisi altında kalanlar ısrarla telfikin meşru olduğunu savunmuşlardır. Bunlar içinde en meşhur olanlar Afgani, Abduh, Reşit Rıza üçlüsünün temsil ettiği Mısır ekolüdür. Reşit Rıza telif ettiği Menar tefsirinde, Sünnet ve Cemaat anlayışına sahip bütün İslam alimlerini bidat, israiliyat, hurafe ve vehmi, ilmi bir hakikat olarak kabul etmekle suçlamaktadır. Kendisi için ise mutlak ıslah edici özelliği ile dini ve dünyevi ilimleri tamamen bilen bir alim olarak takdim etmektedir. Tamamen hayali şahısların yer aldığı eserinin 9. bölümünde, telfikin meşru olduğunu savunmaktadır.

Reşit Rıza mukallit kimliği ile konuşturduğu bir hayali şahsı önceden tasarladığı düşüncelerini ifade ettirir sonra da birtakım açıklamalarda bulunur. Sonunda mukallit olan şahıs durumunu ıslah ederek Reşid Rıza'nın safına katılır. Böylece İslam fakihleri yanında itibar görmeyen ve onları kendi safına çekemeyen Reşit Rıza böyle bir taktikle hayalinde ürettiği kişileri kendi safına çekerek teselli bulmaya çalışır.

Reşit Rıza bu eserinde, hayalinde ürettiği mukallidin mezhep imamlarını taklit etmesinin zararlarını anlatır. Ancak bu iddialar tamamen yanlıştır. Çünkü müçtehit imamlarını taklit etmek Müslümanlara zarar değil faydalar sağlamıştır. Çünkü taklidin kurumsallaşması ile içe kapanan ve doğal olarak mevcut olan içtihat, İslam toplumu için koruyucu bir önlem olarak gördüğü taklidi öne çıkararak fıkıhın derinlik kazanmasına ve daha sistematik bir yapıya kavuşmasına imkan sağlamıştır. Bu şekilde 4. asırda biriken fıkıh külliyatı dışa karşı etkin bir konuma gelmiştir. İslam toplumu bu tutumu ile bazı sapık din anlayışlarına karşı tavır sergilemiştir. Çünkü ehl-i sünnet ve'l cemaat alimlerinin teşviki ile müçtehit imamlarını taklit eden halk, içtihat adı altında Fatimiler/Batıniler tarafından sunulan sapık ideoloji tekliflerini reddetmişlerdir. Sünni alimlerin halk ile olan uzlaşması sonucu, Fatimi idaresi uzun süre dayanamayıp siyasi nüfusunu yitirmiştir. Bütün bunlar Reşid Rıza'nın iddialarının tamamen asılsız olduğunu göstermektedir. Yani mezheplerin taklit edilmesi İslam medeniyetinin gelişmesine ve ümmetin bilinçlenmesine katkılar sağlamıştır.

Reşit Rıza telfikin faydalı ve taklidin zararlı olduğunu ispat için şu iddiayı ortaya atmıştır: “Bir milletin ahirinde gelenlerin öncekilerden daha ileri olması ilahi kanun bir gereğidir.” Bu ifadeye göre sonrakilerin önce yaşamış olan alimleri taklit etmemesi gerekirdi. Ancak Hz. Peygamber’in nesiller arasında üstünlük derecesini tayin ederken Rıza'nın iddiasının aksine üstünlüğü geçmişe doğru gidildikçe yükseklik kazandığını, kendi devrinde ise ulaşılması mümkün olan en üst sınır olarak ifade etmiştir: “*Bütün zamanların en hayırlı nesli ashabımdır, sonra onları takip edenler...*” Bu hadis geçmişin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Yani telfiki savunmaya çalışanların hiçbir tutarlı tarafları yoktur. Çünkü onlar hevalarına göre bir yaşam inşa etmek isteyenlerdir. Dolayısıyla anlayış ve usulleri gayri meşrudur ve dolayısıyla telfik haramdır.

İcmaya Aykırı Olan Telfik

İslam fakirlerine göre telfik icmaya aykırı olursa batıl olur. Dolayısıyla geçerli bir hüküm taşımaz. Buradaki icmadan kastedilen dört mezhebin aynı hükümde ittifak ettikleri noktalardır. Buna göre bir asırda yaşayan müçtehitlerin bir meselede yapmış oldukları farklı iki içtihadın ortak noktalarına aykırı üçüncü bir görüşün daha sonraki müçtehitler tarafından telfik vasıtasıyla ortaya atılması caiz değildir.

Mezhepler arasındaki icmaya aykırı telfike örnek olarak şunları ifade edebiliriz:

1) “Kocasının ölümünden dolayı iddet bekleyen hamile kadınların iddet süresi hakkında İki görüş vardır, birincisine göre kadının iddet süresi çocuğun doğuruncaya kadar, diğeri ise doğumla vefat iddetlerinin daha uzun olmasıyla bitmesidir. İddetin doğumda bitmesi iki içtihadın ittifak ettiği noktadır. Telfik yaparak iddetin yalnız ayla hesaplanacağını söylemek bu konudaki icmaya aykırı üçüncü bir görüş olur. Bu ise mezhepler arasındaki icmaya aykırı olduğu için haramdır.

2) Diğer bir örneği de nikah konusunda ifade edebiliriz. Hanefi, Maliki ve Şafi mezheplerinin nikah hakkındaki görüşleri birleştirilerek velisiz, şahitsiz ve mehirsiz bir nikah akdedilirse, böyle bir akit hiçbir müçtehidin önceden ifade etmediği ve mezheplerin icmasına aykırı telfik kabul edilir. Çünkü velisiz akdedilen bir nikah Hanefilere göre sahih olsa da Maliki ve Şafi mezheplerininine göre sahih değildir. Şahitsiz akdedilen bir nikah Maliki'ye göre geçerli iken, Hanefi ve Şafi mezheplerine göre geçersizdir. Aynı şekilde mehirsiz bir nikah Şafi ve Hanefi mezheplerine göre geçerli iken Maliki mezhebine göre geçerli değildir. Buna göre yukarıdaki şekilde yani velisiz, şahitsiz ve mehirsiz olarak akdedilen bir nikah farklı açılardan üç mezhebin hiçbirine göre sahih olmaz. Ayrıca böyle bir nikahın caiz olacağını söyleyen tek bir müçtehit de yoktur. Dolayısıyla icmaya aykırı olduğu için söz konusu telfik caiz değildir, yani haramdır.

İcmaya Aykırı Olmayan Telfik

İcmaya aykırı olmayan telfikin, haram olan telfikten içerik olarak çok farklıdır. İkisi arasındaki birliktelik sadece söz bakımındandır. Şöyle bir örnekle açıklayalım:

Maliki mezhebine göre, bir abdestin geçerli olabilmesi için yıkanan unsurların ovalanması gerekir. Bu Şafi'ye göre şart değildir. Buna mukabil Şafi'ye göre cinsel bir istek duyulmasa bile bir kadına dokunmak abdesti bozar. Fakat Maliki'ye göre bozmaz. Buna göre bir kişi bu iki mezhebe göre birbirine zıt olan hükümleri telfik ederse, yani birleştirirse bu abdest ve kıldığı namaz bu iki mezhebe göre batıl olur. Ancak bu namaz Hanefi mezhebine göre geçerlidir. Çünkü Hanefi mezhebine göre abdest alırken uzuvların ovalanması şart değildir. Ayrıca bir kadına dokunmak ta abdesti bozmaz. Buna göre yapılan telfik mezheplerin icmasına aykırı değildir. Çünkü Maliki ve Şafi mezhebine göre geçerli olmayan abdest Hanefi mezhebine göre geçerlidir.

Bu konuyla ilgili olarak İbn Humam şunları ifade etmektedir:

“Mukallit, dilediği bir müçtehidi taklit edebilir. Kendisi için en kolay hükümleri seçmesinde onun adına hiçbir sakınca yoktur. Davranışını İslam da yermeyiz. Hz. Peygamber (sav) de ümmeti için hükümlerin kolaylaştırmalarını sevdiğini bildirmektedir. O'nun bu ifadesinden icmaya aykırı olmayan telfikin caiz olduğu hükmü çıkar”.

Bu nedenle, İslam fakihleri icmaya aykırı olmayan telifik örneklerinde üçüncü bir müçtehidin görüşü olduğundan mukallidin müçtehidi taklit etmesi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla burada gerçek anlamda geçerli olmayan bir telifik yoktur. Fakat mukallidin uyguladığı hükmü bir bütün halinde söyleyen üçüncü bir müçtehit olmazsa, bu durumda mukallit kendine göre bir içtihatla bulunmuş olacağından bu geçerli değildir. Çünkü mukallit olan kişinin içtihat etmeye liyakatı olamayacağından yaptığı içtihat geçerli değildir. Gerçek anlamda haram olan telifik bu çeşittendir. Bu konuda İslam fukahası da aynı görüşe sahiptirler.

Yayınlanma Tarihi : 17.12.2019

İslam Felsefesi ve Çelişkileri

İnsanlar düşündükleri sürece çevresindeki hakikatleri bulmak için çaba sarf etmişlerdir. Bu gayretler hakikate ulaşmak için yollar belirlemek ve bu şekilde sonuçlara varmak şeklinde olmuştur. Tarih boyunca genel olarak hakikate ulaşmak için iki ana yol belirlenmiştir. Bu yollardan biri şer'i veya dini yol, diğeri ise felsefi yoldur. Bu yollar genel olarak birbirinden farklı esaslara dayanmaktadır. Ancak bazen de ortak buluşma noktaları da mevcut olmuştur. Aşağıda bu yollar ele alınmaktadır.

Şer'i veya Dini Yol

Bu yol dini tebliğ eden Peygamberlerin yoludur. Ancak bu yol sadece vahye dayanmaz. Bu yol, yalnız akla veya yalnız gözleme ve tecrübeye dayanan bir yol da değildir. Peygamberler ve ona tabi olan alimlerin takip ettikleri dini yolda, his ve tecrübeden, akıl ve mantıktan faydalanarak elde edilen tefekkür kuvveti kalbe açıklık ve kuvvet (inşirah) verdiği gibi, bu yolla varılan neticeyi Peygamberin vahye dayanarak verdiği sadık haberlerle teyit etmek suretiyle insan düşüncesini tam bir huzura, kalbi de tam bir kesin bilgiye (itmi'nâna) ulaştırır. Bu yolda his ve tecrübe, akıl ve mahkeme yoluyla varılamayan hakikatlere de, vahye dayanan sadık haberler ve şer'i nasslar vasıtasıyla ulaşılır. Buna göre dini yol yalnız akıl ve düşünce veya yalnız gözlem ve tecrübe ile iktifa eden bir yol olmayıp, yerine göre bunlardan da faydalanan, vardığı sonuçları vahiy ve sadık haberle teyit eden bir yoldur. Yani hakikatleri hem akıl ve re'y, hem de nakil ve vahiy bilgileri ile araştıran doğru ve emin bir yoldur.

Peygamberlerin tebliğ ettiği dini yol, ilahi bir nur ve Allah'ın rahmeti ile akli hatadan ve yanılmaktan korur ve böylece hakikatlere ulaşmayı temin eder. Çünkü akıl daima tek başına müstakil olarak hüküm veremez, verse de isabetli olmaz. Örneğin bir şeyin haram ve helal olduğuna karar veremez. Zira haram ve helali, emir ve yasakları, ceza ve mükafatı tayin eden ve bunları hükme bağlayan dindir, şeriattır. Akıl ise sadece bu hükümlerin hikmetini bildirir ve doğruluğunu delillere dayanarak ispat eder. Kuran'da akli düşünme ve akıl yürütme (istidlal) hakkında 500'e yakın ayet vardır.

Ahiret, ölümden sonra dirilmek, ceza ve sevap, cennet ve cehennem gibi gaybi ve fizik ötesi hakikatlere his ve tecrübe, akıl ve istidlal yolu ile varılamaz. Dini yol bunları bize Peygamberin doğru haberleri ile öğretir. Dini yol insanı yalnız nakil ve sadık habere bağlayan kuru bir taklit yolu da değildir. Bilakis bu yol, insanları bütün akli ve insani melekelerinden faydalanmayı emreder. Bu şekilde ilahi vahiy ile insan aklını yanlış yapmaktan koruyan, insanın ruhuna inşirah ve kalbine itmi'nân veren bir hakikat yoludur.

Felsefi Yol

Felsefi yol, akıl ve muhakemeye, fikir ve şahsi görüşe dayanan filozofların yoludur. Bu yol noksandır ve vardığı sonucun kesin doğru olduğundan emin olunamayan bir yoldur. Bunun böyle olduğunun sebepleri aşağıda ele alınmaktadır.

1) İnsan aklının gücü insandan insana değişir. Bu nedenle akıl yoluyla varılan sonuçlar da çeşitli ve birbirinden farklı olmaktadır. Çünkü her filozof kendi aklına dayanarak hakikati arar. Vardığı sonuç ta kendi fikrine ve şahsi görüşüne dayanır. Bu nedenle felsefi yolla elde edilen hakikatler şahsidir. Zira varılan sonuçlar filozofun şahsi kudretini yansıtır ve başlangıç noktası bizzat kendisidir.

2) Felsefi görüşler daima değişiklik ve hareket halindedir. Bu nedenle bu yoldaki görüşler ve düşünceler daima değişirler ve hiçbir konuda son söz söylenmez. Felsefi görüşler esas olarak akla dayanır ama kimin aklının daha üstün ve elde ettiği sonucun daha isabetli olduğu bilinemez. Çünkü bütün filozoflar beşerdir. Onların hepsinin de yanılabilmesi ve hataya düşebilmesi mümkündür.

3) Filozoflar akıl yoluyla ancak evrende tecrübe edilebilen ve gözlenebilen olguları bilebilir. Bunun haricinde kalan eşyanın asıl hakikatine vakıf olamaz. Çünkü akıl mutlak kemale sahip değildir. Bu nedenle insana en yakın olan nefsinin hakikatini dahi bilemez. Ancak onun bazı eserlerini ve sıfatlarını bilebilir. Nitekim filozoflar nefsin hakikati hakkında ihtilafa düşmüşler ve farklı iddialar ileri sürmüşlerdir.

4) Filozoflar, gayb alemine ait başlangıç (mebde), sona erme (meâd) ile ilgili konularda, ahiret ve ölümden sonraki hayatın şekil ve keyfiyeti hususunda aciz kalmış olup bu ilahi hakikatleri idrak edememiştir. Çünkü bu ilahi hakikatlerin hikmet ve keyfiyeti ancak Peygamberin tebliğ ettiği dini yolla öğrenilebilir.

5) Filozoflar evrenin aslının (mebdeinin) ne olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları evrenin ortaya çıkışındaki ilk maddenin su, bazısı hava, bazısı da ateştir demişlerdir. Bazıları da evrenin aslının madde, tek bir cevher veya bir mutlak kuvvet olduğunu ifade etmişlerdir. “İlahiyyun” denilen bir kısım ilahiyat filozofları da evrenin aslının Allah Teâlâ olduğuna inanmışlar, ancak onun sıfatları konusunda hataya düşmüşlerdir.

Din Felsefesi

Din felsefesinin konusu din, yöntemi ise felsefedir. Yani din felsefesi dini konuları felsefe yöntemi ile ele alır ve dini felsefe bakış tarzı ile inceler. Din felsefesi bakımından dinin bütün konuları felsefi incelemenin konusu olabilir. Bununla beraber felsefi incelemeye en çok söz konusu edilen dindeki inanç alanı olup özellikle Tanrının varlığı ve ölümden sonraki hayatın varlığı gibi en temel inançlardır. Buna göre din felsefesinin amacı dinin temel inanç esaslarını (Tanrı ve ölümsüzlük gibi) felsefi yöntemlerle incelemektir.

Dinin dogmatik ve taklide dayanan açıklamaları kitleler için yeterli gelse de bazı kişiler onu derinliğine düşünmek ve eleştirmek istemişlerdir. Dini, aklın ilkelerine bağlı kalarak, onun temel prensiplerinin gerçeklik ve doğruluğunu araştırmışlardır. Bu din felsefesinin çıkış noktasıdır.

Hemen her filozof kendi düşünce sisteminde dine ayrı bir yer ayırmıştır. Ontolojik ve kozmolojik yorumlarında, dinlerin merkezi ve temel bir kavramı olan Tanrı düşüncesine başvurmanın gerekli olup olmadığı hususunda felsefi bir dayanak aramışlardır. Bunu yaparken subjektif ve peşin hükümlerden kaçınmak ve dogmatik anlayışlardan hareket etmemek onlar için en önemli ilkelerdi.

Din felsefesi dinin bir öğretim parçası değildir. Bu nedenle bir ateist, agnostik ve bir mümin din hakkında felsefe yapabilir. Dolayısıyla din felsefesi dini inançların bir formülasyonu olmayıp (ilahiyat, teoloji anlamında) aksine felsefenin bir disiplini. O sadece dini tezahürleri bir fenomen olarak araştırmaktadır.

Felsefi yöntemler denilince esas olarak Platon ve Aristo yahut Farabi ve İbni Sina yahut da Descartes ve Kant gibi büyük filozofların yolu olan klasik geleneğin ortak yönlerini içeren yöntemler akla gelir.

Felsefi yöntem ve felsefi bakış tarzının ilk özelliği insanın düşünce yetisinin en güvenilir kaynağı olarak aklın görülmesidir. Yanlışların önlenmesinde ve doğruların bulunmasında ve ispat edilmesinde en etkili vasıta olarak akıl kullanılır. Felsefeye göre akıl her insan için doğru ile yanlış, iyi ile kötü, faydalı ile zararlı, haklıyla haksızı ayırt etmesinde kullanılan bir zihinsel kabiliyettir. Akıl bu kabiliyetiyle bir yandan eleştirel düşünme ve sorgulama gücü olarak kullanılır, diğer yandan da mantıksal düşünme ve ispat etme gücü olarak kullanılır. Böylece en doğru olan şeyin tespit edilmesine yardım eder.

Doğrunun tespiti ve ispatı için, akıl vasıtasıyla mantığı ve mantıksal ispat yöntemlerini kullanır. Çünkü mantık ilmi doğru düşünme, doğru akıl yürütme, düşünceleri doğru ifade etme ve ispat etmek kurallarının tümüdür.

Felsefenin bu özelliklerinden hareketle, din felsefesi dinin temel inançlarının akla uygunluk ölçüsü ile tahkik edip değerlendirmeyi amaçlar. Din felsefesi yapanların başında filozoflar ve felsefeciler gelir. Diğer bir grup ta ilahiyatçılar ve din bilimcileridir. Ancak konu ile meslek açısından ilgileri olmayan fakat entelektüel ilgi alanı olarak ilgilenenler de olmuştur. Özellikle deistler ve ateistler son gruba dahildirler.

İslam Felsefesi

İslam felsefesi miladi 9. ve 12. yüzyıllar arasında başlıca eserlerini vermiştir. Felsefe tarihinde Yunan felsefesi ile Avrupa felsefesi arasında köprü olmuştur. İslam felsefesi Yunan ve kısmen Hint, İran felsefelerinin etkisiyle ortaya çıkmış ve Ortaçağ Batı felsefesini etkilemiştir. Yunan felsefesinin kurucuları Sokrat ve öğrencileri Platon ve Aristo dur. Sokrat milattan önce 399 da, kanunlara karşı geldiği iddia edilerek yargılanması sonucu öldürülmüştür. Sonradan öğrencisi Platon (MÖ 427 - 347) hocasının görüşlerini yaşatmaya çalışmıştır. Platon yazdığı eserlerinde aritmetik bilgisinin her zaman ve herkes için doğru ve ortak bilgi olduğu görüşünden hareket ediyordu. Platon'un Sokrat'ı tamamladığı gibi Aristo'da Platon'u tamamlamıştır. Ancak Aristo Platon'un diyalektik yöntemi yerine mantık yöntemini kullanmıştır. Aristo mantıktan hareketle fizik ve metafiziği kurmuştur. Buradan da ahlak ve siyaset felsefesini oluşturdu. Bu düşünce şekli ile varlıkları Allah'a doğru mertebelendirdi. Aristo'ya göre Allah yaratıcı değil yapıcıdır. Yani onun için Allah sadece hareket, şekil ve gaye olarak nedendir, fakat ilahi bir tarafı yoktur.

Aristo'dan sonra Yunan felsefesi İskenderiye ve Roma'da devam eden Helenistik felsefesi adını aldı. Helenistik felsefe ve özellikle hristiyanlaşmış Yunan felsefesi İslam felsefesine etki eden en önemli kaynaktır. Bu etkinin merkezleri Harran ve Urfa'da bulunan manastırlardır.

İslam felsefesi uzun bir süre Helenistik felsefe eserlerinin tercümesi ve eleştirilmesi ile başladı. Abbasiler zamanında Süryaniceden Arapçaya yapılan çeviriler İslam felsefesinin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu süreçte Yunan filozoflarının görüşleri İslamın temel inanç esasları ile uzlaştırılmaya çalışıldı.

Helenistik felsefe ehl-i sünnet olan kelamcıları etkiledi. Kelamcılar felsefede dinin nasslarını destekleyen kanıtlar bulmaya çalıştılar. Kelamın ilk felsefi hareketi Muteziledeki atom (cevher-i ferd) felsefesi oldu. Aynı felsefeyi Eş'ariler de kullandılar. Yalnız Mutezililer akılcı, Eş'ariler imancı olduklarından, ondan farklı şekilde faydalandılar. Eş'arilere göre faili muhtar olan Allah'ın yaratışı, atomculukla ve kuşkuculukla açıklanıyordu. Gazali'de kuşkuculuğu yöntem olarak kullanmıştır. Daha sonra atomculuk görüşü Tanrının kanıtlanması (isbat-ı vacib) yolunda kullanıldı.

İslam filozofları Yunan felsefesi ile tanışınca onların görüşleri üzerinde düşünerek, bu görüşleri İslam inancı ile bağdaştırmaya çalışmışlardır. Fakat bunu yaparken onların felsefelerinin görüşleri etkisinde kalarak İslam'ın temel inanç ve akidelerinden bazılarını terk etmişlerdir. Akılla bazı fikir sistemleri kurmak hoşlarına gitmiş, ancak bu faaliyetleri kendilerini İslam dairesinin dışına itmiştir. Ehl-i sünnetin bazı temel inanışlarını reddetmişler ve böylece küfre düşmüşlerdir.

İnsanlara kendi akıllarıyla oluşturdukları sistemler kendi nefislerine hoş gelebilir. Fakat dini hakikatleri böyle bir sistemle açıklamaya çalışmanın boşuna olduğunu fark edemediler. Felsefe ile dini bağdaştırmanın mümkün olamayacağını anlayamadılar. Çünkü kendi akılları nefislerine hoş gösterilmiştir.

İslam felsefesinde ortaya çıkan ilk hareketler şunlardır:

Doğacılar

İslam dünyasında ortaya çıkan ilk felsefi hareket doğa felsefesi olmuştur. Bunlara doğacılar (Tabiiyyûn) denilir. Bunlar deney ve tümevarım yöntemlerini kullanan İslam'ın ilk ampiristleridir. Bunlara göre bilgi yalnız duyarlığa dayanmaktadır. Bununla beraber doğacılar maddi dünyanın dışında ruhu ve Tanrıyı kabul ediyorlardı.

Bu okulu kuran Râzî (Ebubekir Zekeriya) (841-926)

dır. Râzî'nin doğal bilimlerdeki araştırmaları felsefesinden daha etkili olmuştur. Râzî fizikte ışığın bir ortamdan başka bir ortama geçerken kırıldığını gösterdi. Boşlukta çekim kuvvetinin var olduğunu ispatına dair deneyler yaptı. Kimyada Cabir bin Hayyân'ı tamamladı ve kimya ilmi ile uğraştı.

Maddeciler

Bunlara Dehriyyûn da denir. Bunlara göre bilginin temeli yalnız duyulardır. Duyulardan başka bilgi kaynağı olamayacağına göre maddeden başka gerçek de yoktur. Dehriler zamanı (dehr) ezeli ve yaratılmamış saymışlardır. Ayrıca Tanrının varlığını da kabul etmemişlerdir. Bu nedenle “mu’attıla” (battal) diye tanınmışlardır. Bu felsefi grup İslam dünyasında az yer tutmuş ve bir okul kuramamışlardır. Hint ve İran öğretilerini İslam dünyasında yayan İbnü'l Mukaffâ bu gruba ait bir kişidir. Bu zat Kuran'a benzer şeyler yazmaya kalkışmıştır. Böylece “İcaz - al Kuran” (Kuran'ın eşini yapmada herkesi acize düşürme) anlayışını sarsmaya çalışmıştır.

Maddeci filozoflar arasında en meşhuru İbni Ravendî'dir (ö. 910). İslam dinine karşı risaleler yazmıştır. Ona göre sonlu varlık olamaz ve hareketler sonsuza ulaşır. İbni Ravendî'ye göre Tanrının insanları öldürmekten başka etkili bir gücü yoktur. Kendisinin de Peygamber gibi gapten haber verdiğini iddia etmiştir. Onun bu şekilde tanrı tanımaz oluşunun arkasında, makam ve para hırsının olduğu iddia edilmektedir. Bütün bunları Yahudilerden aldığı para karşılığı yaptığı söylenmektedir. Son zamanlarında bir Yahudi'nin evine sığınmış ve orada ölmüştür.

Bâtınîlik

Bâtınîlik Şii mezhebinden olanların fikri cephesine verilen addır. Bu nedenle onları bir mezhep olarak değil Şiilik mezhebi içinde doğmuş bir düşünce ve görüş hareketi olarak değerlendirmek daha doğrudur. Bu felsefi hareket felsefi kavramlarla, kuşkuculuk ve Mutezilenin görüşlerinin birleşmesinden doğmuştur. Irak'ta Bâtîni, Karmatî ve Mazdekî adını almışlardır. Horasan'da onlara “dinsizler” (melâhide) denir. Ayrıca onlara, saf ve yanılmaz bir öğreticinin (muallim-i masum) öğretimine inandıkları için Talimiyye de derler. Kızıl elbise giydikleri için Muhammere veya kırmızı başlık giydikleri için Surhpuşan (kızılbaş) denmiştir.

Bâtınîler İslam'ın kabalistleridir. Kuran'ın harflerinden gizli anlamlar çıkarmaya çalışmışlardır. Böylece onlara istedikleri anlamları yükleyebilen bir akım olmuşlardır. Onların sonraki yüzyıllarda aldığı yeni şekle Hurufilik denilmiştir.

Bâtınîlik, ehl-i sünnetin siyasi birliğini kırmak için ileri sürülen siyasi görüşler içermektedir. Onlara göre halifelik yerine imamlık, yani İslam papalığı kurulmalıdır. İmam kendisinde tanrısal sıfatlar olan ve Hz. Ali'nin soyundan gelen üstün bir insan olmalıdır. Bu eğilimin İslam karşıtı güçlerin tezgahladığı bir oluşum olduğu açıkça görülmektedir.

Bâtınîler siyasi değişimleri gerçekleştirmek için gizli teşkilatlar kurmuşlar (Haşhaşiler), suikastlar yapmışlar ve hükümetlere darbeler hazırlamışlardır. Bâtınîlerin bu teşkilatını kuran Hasan Sabbah'tır. İran'da Saffâniler gibi feodal devletlerle, Mısır'da Fatimilerle, Yemen'de Zeydilerle iktidara geldiler. Onların görüşlerini yazanlara davetçi (misyoner) diyorlardı. Davetten maksat halkı İslam şeriatî'nin esaslarından ayırmaktır.

Bâtınîlerin felsefi görüşleri şunlardır:

- 1) Alem kadimdir, yani başlangıcı yoktur. Aristo'nun “yokluğun tasavvuru imkânsızdır” fikrinden hareket ediyorlar.
- 2) İmamlar masumdur. Yani her türlü günah ve kusurdan arınmışlardır ve yanılmazdırlar.
- 3) Kötü ruhlar cesetten cesede geçerek azap çekmeye devam ederler. İyi ruhlar göğe yükselerek İlâhi varlıkla birleşirler. Bu tenasüh fikri hem eski İran inanişinde, hem de Pythagoras ve Platon'dan gelmektedir.
- 4) Hz. Osman zamanında toplanan Kuran aslına uygun değildir.

İhvân-üs- Safâ

İhvân-üs-Safâ'ya İslam ansiklopedistleri de denir. Hicri 439 da “Saffet kardeşler” adında bir birlik kuruldu. Amaçları bilim anlayışını, doğa bilimlerine dayanan felsefeyi egemen kılmak ve toplumu düzelterek bir aydınlar ahlâkı yaratmaktı. Bunun için 51 risaleden oluşan bir ansiklopedi hazırladılar. Bu şekilde dini, felsefe vasıtasıyla saf haline getirmeyi amaçladılar. Yazılan risaleler 4 büyük kısma ayrılır:

- 1) Matematik ve felsefi bilimler,
- 2) Doğal ve cismani bilimler,

3) Psikolojik ve aklî bilimler,

4) Yasal ve ilahi bilimler.

Bu gruptaki filozoflar matematikte Pythagoras'a, mantıkta Aristo'ya, metafizikte Platon'a, ahlâkta Sokrat'a bağlıdırlar.

Kelamcılar

Kelamcılar, İslam inançlarını savunma konusunda akılcı tanrıbilimci (ilahiyatçı) dır. Bilimlerine “Kelam” denir. Bilgi kaynağı olarak duyu, akıl ve nakli esas alırlar.

Kelamcılar ehl-i sünnet ve ehl-i bidat olarak ikiye ayrılırlar. Ehl-i sünnet, Peygamberden geldiği kesin olan sünnete sarılırken, ehl-i bidat bunlara muhalifdirler.

Ehl-i sünnet kelamcıları Maturidirler ve Eş'arilerdir. Maturidiler imam olarak Ebu Mansur el-Maturidi'yi tanırlar. Eş'ariler ise imam olarak Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'yi tanırlar.

Ehl-i Bidat olanlar başlıca beş kısma ayrılırlar. Bunlar Hariciler, Şiiler, Mürciiler, Kaderiler ve Cehmilerdir. Bunların içindeki asıl kelamcılar, sonradan Mutezile adını alan Kaderiler ile Cehmilerdir.

Temel dini esas ve hükümlerini, akıl ve nakle (Kuran ve sünnet) dayanarak sistemleştirmek, açıklamak ve savunmak amacıyla olan Kelamı, kelamcı (mütekellim) yapar. Din felsefesinin esaslı problemleri kelamcının da meselesidir. Ancak bu konu benzerliği onları aynılaştırmaz.

Kelamcı, vahiy sisteminde, Kitap'a baştan şartsız iman eder, sonradan bu imanını delillerle güçlendirmeye çalışır. Vahyin, Kitap'ın kaynağının ve gerçekliğinin sorgulanması söz konusu edilemez. Filozof ise böyle bir şarta bağlı kalmaksızın umumiyetle varlık hakkında bir incelemede bulunmaktadır.

Felsefede kanıtlamaya dayanan (burhanî) akıl yürütme ile, kelamdaki tartışma sanatı (cedel) tarzındaki akıl yürütmelerin farklı oluşu geçerli ve geçersiz akıl yürütmeler olarak algılanmamalıdır.

İbn-i Haldun Mukaddime adlı kitabında şöyle söylüyor:

“Kelam; akli delillere dayanarak imana ait akideleri savunmayı, itikat konularında Selef tarafından ve Ehl-i sünnetçe tutulan yoldan sapan bidat ehlini reddetmeyi içeren bir ilimdir... Fârâbî'nin tanımına göre de “Kelam ilmi; insana, dini vaaz edenin açıkça belirttiği belli fikir ve fiilleri başarılı kılmak ve bunlara karşı olan her şeyin söz (kelam) ile yanlışlığını göstermek gücünü kazandıran bir melekedir.”

İbn-i Haldun Kelam'ın felsefe ile nasıl karıştırıldığını belirttikten sonra özetle şöyle der:

“Umumi durumları itibariyle kelamcılar, kainat ve ona ait haller ile Allah Teâlâ'nın varlığına ve sıfatlarına istidlal (akıl yürütme) ederler. Filozoflar da söz konusu kâinatın bir parçası olan tabii cismi tabii ilimlerle incelerler. Ancak bu her ikisinin kainata bakışı farklıdır. Filozof, cismi hareket ve sükun halinde olması bakımından araştırdığı halde, kelamcı onu fâile (Allah) delil olması yönünden inceler. Yine, filozofun ilahiyat konularını ele almaktaki amacı, mutlak varlık (Tanrı) ve O'nun zatının gerekli kıldığı şeyleri araştırmaktır, kelamcının ki ise, vücudu (Varlık), onu var edene (Mucid) delalet etmesi yönünden incelemektedir. Demek ki kelamın konusu; şeriat (din) yönünden doğru diye farz edildikten sonra, akli kanıtlarla istidlal edilebilmesi itibariyle imana ait inanç esasları (akaid) dır, gayesi de, dinde esasen bulunmadığı halde ona sonradan katılan hususların (bidatlar) ortadan kaldırılması, sözü edilen akidelerden şüphelerin giderilmesidir”

Kelam, felsefeden daha önce zuhur etmiş ve felsefenin spekülatif yanlarına karşılık, İslam'ın metafizik, ahlaki ve toplumsal meselelerine inhisar etmiştir. Felsefe genelde, Müslüman filozofların iyi bildiği Aristo ve Yeni Eflatunculuk'u izleyerek onun bir devamı özelliği taşıırken, kelam bu zeminde ayrı bir yerde yürümeye çalışmıştır. Bu ayrılık, alemin zamanda varlığı, geleceği ve yokluğa gideceği, zaman mekan ve hareketin süreksizliği, ikinci dereceden sebeplerin ve nihayet evrende mutlak determinizmin reddi gibi hususlarda ortaya çıkıyordu.

Kelamcılarının ilmi yöntemi

Kelam ilmi, ilmî ve felsefi yöntemleri benimsemiştir. Onun yöntemi his ve tecrübe, akıl ve istidlal (akıl yürütme), haber ve vahiydir. Kelamcılar, dini akideleri ispat ederken müspet bilimin ve felsefenin deney ve akıl yürütme yollarından da faydalandılar. Dini inançları, ilmi ve felsefi yöntemleri de nazarı dikkate alarak, akli ve nakli delillerle ispat ettiler.

Kelamcılar mahsusatta (hissedilir şeylerde) hisse (duygulara), makulatta akla, gaybiyette vahye dayanır ve yalnız Peygamberlerin ilhamını kabul ederler.

Peygamberden başkasına züht ve takva yolu ile ilahi keşif şeklinde vaki olan ilhamın yakini (kesin bilgi) ifade etmesi konusunda kelamcılar arasında ihtilaf vardır. İmam Gazali, İmam Razi ve Amidi gibi Kelam alimleri bu şekilde keşif ve ilham yoluyla ifade eden ilmin hasıl olabileceğini kabul etmişlerse de “ilhamı evhamdan ayıracak kudrete sahip olmayı” ve “Kitap ile sünnete muhalif olmamasını” şart koşmuşlardır.

Kelam alimlerinin ekserisine göre ilham, ilhamın vaki olduğu kimseler için delil olabilirse de, başkaları için delil sayılacak bir ilim değildir. Bu nedenle ilham ilmin sebeplerinden sayılmamıştır.

Ehl-i sünnet âlimlerine göre şahsi rey ile ayet tevil olunamaz. Tevile ancak zaruret halinde müracaat edilebilir. Kitap ve sünnete uymak onlara göre en önemli esastır. Akıl ise, nakli açıklayan ve ilahi hikmetleri kavrayan ikinci bir esas ve ilahi bir mevhibe (ihسان) dır.

Tevilciler ve Temsilciler

Filozoflar nassları açıklama konusunda tevilciler ve temsilciler olarak ikiye ayrılırlar. Tevilcilere göre Peygamber gerçeği bilir, ama bunu doğrudan doğruya açıklamamıştır. Aksine Peygamberin melekler, ahiret günü gibi gaybdan haber verdiği şeyler tariz cinsindendir. Tariz, söyleyen kimsenin sözüyle doğruyu amaçlamasına karşın dinleyen o sözden yanlış anlam çıkarabilmesi mümkündür. Tevilci kelamcılarının tevilci filozoflardan ayrıldığı nokta da burasıdır.

Temsilci filozoflara göre Peygamberin bu gibi haberleri aslında gerçeğin kendisini bildirmez. Bunlar tam tersine, insanların yanlış anlamdıkları yapıntılar, örnekler, simgelerdir. Kelamcılar arasında temsilci yoktur. Tevilci kelamcılar da tarizi kabul etmezler.

Örneğin Farabi'ye göre Peygamberler filozofların bildirdikleri gerçeği bilmezler. Peygamberler tümel gerçeklikler, tanrısal gerçeklikler konusunda bilgisizdirler. Ne var ki, haber verdikleri bir takım yapıntısal olgular, bu gerçeklerin birer simgesi, birer örneğidir. Farabi'ye göre Platon (Eflatun) ve Aristo Peygamberlerden üstündür.

İslam Filozofları Niçin Küfre Düşmüşlerdir?

İslam filozofları oldukça karışık, birbirinden uzak, çapraşık düşünceler yığını olan eski felsefeyi süzerek, seçerek çıkardıkları özetle İslam ilahiyatını birleştirmişlerdir. Bu kolay bir yol değildir. İslam filozofları, sürekli olarak tercüme ettikleri Yunan eserlerinin eklektizm biçiminde kalmıştır.

İslam filozofları ilahi ilimlerde çok yanılmışlardır. Mantıkta ispat (burhan) için kabul ettikleri şartlara layıkıyla riayet edememişlerdir. Bu nedenle aralarında birçok ihtilaf ortaya çıkmıştır. Bu, felsefenin kaynak olarak yalnız akli kullanmasının tabii bir sonucudur.

İbni Sina ve Farabi'nin anlattıklarına göre Aristo ilahiyatta mezhebini İslam'daki mezheplere yaklaştırmıştır. Ancak aşağıdaki şu üç konuda felsefeciler küfre düşmüşlerdir:

1) İnsan öldükten sonra cesedinin tekrar dirilmeyeceğini iddia ettiler. Sevap ve azap gören ruhlardır. Azaplar ruhanidir, cismani değildir. Ruhun azap duyacağını kabul etmelerinde isabet etmişlerdir, fakat cesedin tekrar dirilmesini inkar etmelerinde yanlışa düşmüşlerdir. Bu iddia şeriata göre küfürdür.

2) Onlara göre Allah Teâlâ külliyyatı bilir, fakat cüziyatı bilmez. Bu söz de şeriata göre açık bir küfürdür. Çünkü Kuran'da şu ifade edilmektedir:

“Yerde ve gökte bir zerre miktarı dahi Allah'ın ilminden hariç kalmaz.”

3) Filozoflar, alemin kadim ve ezeli olduğuna inanırlar. Ehl-i sünnet Müslümanlar bunu bu şekilde kabul etmemiştir.

Yayınlanma Tarihi : 02.01.2020

İslam Felsefesinde Aristoculuk (Meşşai Okulu)

Doğa felsefesine paralel olarak İslam dünyasında klasik şekil alan bir akılcı felsefe başladı. Bu felsefe Aristo şerhlerinin Arapçaya çevrilmesi ile uyanmıştır. Bu hareket içinde İslam meşşailer ve daha sonraki yüzyıllarda atomculuk ve kuşkuculukdan kurtulan felsefi kelam vardı.

Aristo ders sırasında ayakta gezindiği için felsefesine “meşşailik” (gezgincilik) denilmiştir. Meşşailer akıl yürütme (nazar) ve çıkarım (istidlal) yolunu tutmuşlardır. Meşşailer kendilerini saf Aristocu bilirler. El-Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd Meşşailerin temsilcileridir.

Meşşailerin mantıksal kanıtlama ve felsefi inandırma denilen iki yöntemi vardı. Metafizik alanında mantıksal kanıtlama, polemik (cedel) alanında felsefi ikna yöntemlerini, nass ile felsefeyi uzlaştırma konusunda da vahyin simgeselliğini kabul ediyorlardı. Ancak metafizik konusunda zan ve tahminden ileri gidememişlerdi.

Meşşailik, metafiziğe ait üç önemli konuda bütün kelimcilerin karşısına çıkıyordu:

1) Madde öncesizdir (ezeli). Tanrı, evrenin yaratıcısı (Halik) değildir. Yaratıcı deyimi mecazi bir deyimdir. Madde ile Tanrı arasındaki bağıntı, neden (illet) ile etkin (malul) arasındaki bağıntı gibidir. Etki nedenden kesinlikle zaman bakımından geri değildir. Bu nedenle Tanrı gibi evren de öncesizdir (kadim).

2) Tanrı'nın bilgi (ilim) ve karyası (inayet) tümellere (külli), yani evrenin tümel yasalarına ilişkidir. Yoksa tikellere (cüz'i) ilişmez. Tanrı'nın bilgisi akletme (taakkul) yoluyla, yoksa duyumsama (ihlas) yoluyla değildir.

3) Ruh, her türlü yetkinliği kabul edebilir, düşünce ve eylem güçleri yetkinleşince Tanrı'ya benzer. Ruh için ancak akli bir tat ya da acı vardır. Bu nedenle cisimsel bir yeniden diriliş (haşr ve neşr) yoktur.

Meşşailerin bu görüşleri ehl-i sünnet inancına göre yanlıştır. Bu felsefe anlayışına etkili olarak karşı koyan İmam Gazali'dir. Gazali özellikle Farabi ve İbn Sina' ya karşı mücadele ederek, meşşai felsefeye, salt akli güçlere dayanan felsefi araştırmalara müthiş bir darbe vurarak felsefi kelim okuluna yol açtı.

Şehristani, Gazali'nin yolunu izledi. Aynı yolu İbnü'l - Hatip el - Razi sürdürerek felsefi kelim okulunu kurdu. Razi'yi izleyen Amidi ve diğerleri bu okulu olgunlaştırdı. Bu noktadan sonra artık İbn Sina felsefesi tümüyle reddedilmeye başladı.

Batıda İbn Bacce tarafından Gazali'ye karşı felsefe hayatı canlandırıldı. İbn Bacce'yi İbn Tufeyl izledi. İbn Rüşd meşşaicilerin en parlak temsilcisi oldu. Siyasi olayların etkisi altında bilimsel ve felsefi hayat söndü ve geriye bir enkazdan başka bir şey kalmadı.

Doğuda bilimsel ve felsefi yaşam filozof kelimciler ve filozof mutasavvıflar tarafından uzun süre devam ettirildi.

El - Kindi

Kindi Bağdat'ta yetişmiş ilk Arap filozofudur. Eski felsefe çevirilerini düzeltmiş ve Aristo'nun eserlerini tamamlamıştır. Zamanında doğa filozoflarına hücum eden ilk akılcı filozoftur. MS 872 de öldü. 150 kadar eser ve şerh yazdı. Amacı duyular alemle akıl edilebilir alem arasında köprü kurmaktı ve bu çaba bütün meşşai felsefesinde devam etti.

Kindi, eklektik görüşlere sahip bir filozoftur. İslam'ın bütün esaslarına inanan bir Müslümandır, bunun yanında o bir filozoftur. Felsefi araştırma ile ilahi vahyi temelde uzlaştırmaya çalışandır. Bu nedenle Grek felsefesi ve ilminin önemli unsurlarını benimsemişti. Dogmatik meselelerde Mutezile'nin görüşlerini benimsemişti. Kindi alemin yoktan yaratılması doktrinini, cesetlerin haşrini, mucizelerin imkânını, vahyin doğruluğunu, alemin Allah tarafından yaratıldığını, O'nun tarafından idare ve tedbir edildiğini ve nihayet alemin sonlu olduğunu savunuyordu. Bu bakımdan Kindi bu yönüyle temel İslam ilahiyat düşüncesine diğer filozofların çoğundan daha yakın bulunmaktadır. İslam felsefesi tarihinde kelimadan felsefeye geçişi sağlayan filozof mütekellim olarak tanınır.

Din ile felsefeyi uzlaştırma konusunda Kindi'nin felsefi prensipleri şunlardır:

- 1) Değişmeyen tek bir hakikat vardır. Bu hakikate din gibi felsefe de ulaşmak ister.
- 2) Metafizik doğruları vahiy yoluyla elde edebildiğimiz gibi, onlara mantık ve felsefe yoluyla da ulaşabiliriz. Ancak vahiyden kaynaklanan dini yolun, felsefeye göre üstünlüğü vardır.
- 3) İlahi bilgi ile hakikate varmak daha kolaydır. Çünkü Kuran'ın ortaya koyduğu deliller çok daha açık ve kısadır.
- 4) Peygamberler filozof karşısında daha üstündürler.

Meşşai filozoflarının, başta Kindi olmak üzere din ile felsefeyi uzlaştırma çabalarının sebebi, Kuran'ın evreni bütün yönleriyle araştırmaya sevk etmiş olma özelliğidir. Ancak felsefeyi savunmaları halife Mütevekkil döneminde ehl-i sünnet Müslümanların , küfür yolu ve dine karşı çıkma demek olduğu tarzındaki olumsuz tutumları sebebiyledir. Kindi akli ve akli bilgiyi savunma zorunluluğu hissetti. Ayrıca felsefe ile ilgilenme nedeniyle eziyete uğradığı bilinmektedir. Buna tepki olarak ta risaleler yazmış ve felsefeye karşı çıkanların cahil olduklarını ifade etmiştir.

Kindi'ye göre:

- 1) İlahiyat, felsefenin bir bölümüdür. Peygambere gelen vahiy ile felsefi hakikatler birbiriyle uyumludur. Çünkü eşyanın hakikatinin bilgisi olan felsefenin içinde, rububiyet yani Tanrı ile ilgili ilimleri içine alan ilahiyatı, vahdaniyetle ilgili meseleleri, ahlakı, faydalı şeyleri ve zararlı şeylerden sakınma bilgileri mevcuttur.
- 2) Kindi, felsefeyi “her gerçeğin sebebi olan ilk gerçeğin bilgisi” olarak tanımlar. Bu durumda felsefe ile din, ikisi de hakkı ve hayrı araması bakımından ortaktır. Peygamberlerin Allah Teâlâ'dan getirdikleri, felsefeden elde edilenlerle aynı şeylerdir.
- 3) Felsefeye karşı olanların, niçin karşı olduklarını belirtmeli ve kanıtlamalıdır. Aslında bu yöntem, sebep gösterme ve kanıtlama felsefenin alanına girer. Bu da, karşı olanların da felsefe yaptıkları anlamına gelir.
- 4) Vahiy bilgisi, Peygamberlere verilen bir bilgidir. Bu bilgi herhangi bir çalışmayı gerektirmez. Bu bilgi diğer insanların değil sadece Peygamberlerin bir imtiyazıdır. Sıradan insanlar bu bilgiye sahip olamazlar. Onlar Peygamberlerin tebliğine inanırlar ve ona teslim olurlar. Bunun için insan aklını kullanır ve bu bilginin Allah'tan geldiği sonucunu çıkarır. Filozoflar da mantıki kanıtlama ve akıl yürütmeyi kullanırlar. Ancak Kuran'ın delilleri daha kesin, sağlam ve felsefi değerlerden daha inandırıcıdır.
- 5) Peygamber filozoflardan çok üstün olup olağanüstü bir insandır. Aklın yalnız başına elde edemeyeceği hakikati doğrudan bir bilgi ile kavrar, filozof bu kavrayışı kendi tarzı ile tasdik etmekten başka bir şey yapamaz.

Kindi, şariat ile felsefeyi birbirine karıştırmamaya itina göstermiş, felsefeyi kendi felsefi gerçekliği içinde görmeye çalışmıştır. Kindi'nin bu yöndeki girişimi, daha sonra İhvan-ı Safa'nın eklektik özellikli yorumları, Farabi ve İbn Sina'nın kudretli çıkışlarıyla gölgede kalacaktır.

Farabi

Farabi (870-950) Türk asıllı bir filozoftur. İlk İslam Türk felsefesinin ansiklopedisini yazmıştır (Et-Tâlim üs-Sanî). Bu eseri yazdığından dolayı kendisine “Muallim-i Sâni” (ikinci üstad) ünvanı verilmiştir. Birinci üstad Aristo'dur.

Farabi, meşşai okulunun ikinci kurucusudur. Aristo'nun kitaplarını açıklamıştır. Eserlerinde Eflatun'la Aristo'yu uzlaştırmaya çalışmıştır. Farabi'nin sistemi, Aristo mantığına dayanan akılcı bir metafiziktir. Aristo sistemini temel olarak almış ve onu İslam inancı ile uzlaştırmaya çalışmıştır. Ancak bu uzlaştırmada birçok güçlüğe uğramıştır. Çeşitli felsefe sistemlerini incelerken onların daima yetersiz ve problemlerin tek cephesine cevap verir buluyor. Bu nedenle eserlerinin birçoğunu eleştirmeye ayırmıştır. Bu eleştirilerini Aristo'nun eserlerindeki açıklamalara da yapmıştır. Aristo ve Eflatun'un yanı sıra diğer Yunan filozoflarını da eleştirmiştir.

Farabi'nin metodu sonuçlamaya (instintac) dayanır. Sırf akıl zemininde kalmamak üzere, akıl ve akıl yürütme yolunu tutar. Pythagoras ve Pascal gibi matematik sonuçlamadan başlayarak mistisizme ulaşır. Böylece başta mantıkçı ve akılcı olan Farabi, sonradan mistik olur.

Farabi'nin metafiziğinde üç düşünce hakimdir:

1) Madde ile Allah arasında ikilik yoktur. Madde zorunluluğu Allah'tan alır. Yani Allah'ın maddeyi yaratması zorunludur.

2) Allah bilinçle etki eder ve bilgisi determinizmi ifade eder. Allah yalnız tümelleri yani alemlerin kanunlarını bilir, tikelleri (cüzileri) bilmez.

3) Dinin sembolik bir vasfı vardır. Cennet, cehennem ve Kuran'daki başka dogmalar sembollerden ibarettir. Peygamber metafizik ve kuramsal bilimi bilmez, fakat onda sezgi gücü vardır. Oysa yetkin bir filozof pratik bilimle kuramsal bilimi birleştirir. Öyleyse yetkin bir filozof Peygambere üstün görülmelidir.

Farabi Kuran'ı akılla açıklamak ister. Kuran'daki arş, kürsi, kalem gibi birçok terimi kendi sistemine göre yorumlar. Aynı yöntemi bedenlerin öldükten sonra dirilmesi ve ahiret konularına da tatbik eder.

Kindi her ne kadar ilk İslam filozofu diye kabul ediliyorsa da, o kelam ile felsefe arasında bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenle gerçek anlamda ilk İslam filozofu olarak Farabi kabul edilir. Farabi genel din felsefesi konularını ve felsefe din uzlaştırılmasına çalışan bir filozoftur. Onun felsefi metodu dedüksiyon yöntemini kullanan bir akıl ve akıl yürütme yoludur. Aristo mantığı üzerine dayanan bir eklektizmdir. Aristo'yu esas alarak Yeni Eflatuncu metafizik ilkelerini İslami akidelerle uzlaştırmaya çalışmıştır. Buna ayrıca Platon'un devlet görüşüne dayanan siyasi bir nazariye de eklemiştir.

Tanrı Anlayışı (Uluhiyyet Kavramı)

Bütün felsefe ekollerinde, felsefe-din, akıl-nass uzlaştırma çabasının çıkış noktasını Tanrı anlayışı belirler. Diğer bütün yorumlar bu anlayış üzerine temellendirilir. Farabi'ye göre Allah vacibu'l-vücûd bizatihi (varlığı zatıyla zorunlu) dur. Her var olan için ilk sebeptir. O yalnızca Bir'dir, Tek'tir ve gerçeklikte İlk'tir. O'nun varlığının devam etmesi başka bir şeyin varlığına bağlı değildir. O bir cisim değildir. O madde, suret, fiil ve gaye gibi illetlerden münezzehtir.

Farabi'ye göre, Tanrı maddede olmadığı ve herhangi bir şekilde maddesi olmadığından, cevheri ile bi'l - fiil Akıl'dır. O, cevheriyle makuldür, çünkü Zat'ını akıl eder. O'nun varlığı, diğer varlıkların varlığı dışında farklı bir varlıktır. O mutlak hayırdır. İlk ilke (mebde'ul evvel) bütün fiillerinde kamil, kudreti, hikmeti ve iradesi tamdır. O'nun varlığı her feyzin ilkesidir. O'nda çokluk (kesret) yoktur. O evveldir, ahırdır. Çünkü O fâildir, gayedir. O'nun gayesi Zat'ıdır. Her şey O'ndan çıkar ve O'na döner. O zahir olması bakımından bâtın, bâtın olması bakımından zahirdir. Bunlara göre Farabi, Tanrı'nın tarif edilemez oluşundan çok, ilahi mevcudiyetinin zarureti fikrinde ısrar eder.

İsbat'ı Vacip (Tanrı'nın ispatı)

Ontolojik (Varlık) Delili:

Bu delil, Farabi'de, varlık mertebeleri kavramına dayanır. Zihinde özü (zat) itibariyle varlığı zorunlu olan (vâcibu'l-vücûd), bir an için yok sayıldığında mantıki imkansızlığa yol açan varlık (Tanrı) kavramını yine zatı itibariyle varlığı zorunlu olmayan, (Mümkün'ül - vücûd) varlık kavramıyla ilgisi içinde temellendirir. Burada mümkün varlıkların ne sebeplilik zincirinde ne de totoloji (devr) yoluyla sonsuza kadar sürmelerinin mümkün olamayacağı mantığına dayanır. Dolayısıyla mümkün varlıklar her halükarda zorunlu bir varlıkta, varlıkların en kadiminde son bulmalıdır. Bu en kadim varlık Tanrı'dır. Buna göre Tanrı'yı ispat için akıl yürütmelere gerek yoktur. Çünkü onun Zat'ını idrak etmek yeterlidir.

Kozmolojik Karakterli Deliller:

Farabi dış dünyadaki görünür ve duyular âleminden yola çıkarak Tanrı'yı kanıtlamak için üç ayrı yol takip etmiştir.

Hareket Delili: Zamanın başlangıcını sonsuza uzatmak mantık bakımından zordur. Aynı şeyi hareketi meydana getiren muharrikler (hareket ettiriciler) için de söz konusudur. Ortada gerçek bir hareket olduğuna göre onu hareket ettiren de vardır. Ancak sonsuz hareketler ve muharrikler silsilesi bizi anlamsızlığa götürür. Bu nedenle ilk muharrikin (Tanrı) mevcut olması zorunludur. Yani kendisi hareket etmeyen bir ilk hareket ettiricinin olması gereklidir ki o da Tanrı'dır.

İmkan Delili: Bütün değişimler ve oluş bir sebebe dayanır. Ancak birbirinin meydana getiren mümkün varlıklar silsilesi sonsuzca devam edemez. Dolayısıyla sebepler ve sonuçlar zincirini, varlığını bizatihi kendisinden alan bir sebepte durması gerekir ki bu da ilk sebep (Tanrı) dır.

Fâil Sebepe Delili: Mümkün olan bir şeyin gerçek olabilmesi için ona tesir eden bir sebebin bulunması zaruridir. Alem mürekkep olduğu için kendisine ilk sebep olamaz. Çünkü ilk sebebin birden çok değil, tek olması gereklidir. Öyle ise alem kendinden başka olan bir sebebin tesiri ile oluşmuştur. Bu da Tanrı'dır. Fâil sebepler dışında, kendisinin herhangi bir sebebi olmayan fâil bir sebep olmalıdır, ancak bu zaruretin sebebi de kendisinden başka bir şey değildir. Bu da Tanrı'dır.

Farabi'nin Tanrı kanıtlamalarında, onun metafizik bir determinizmi benimsediği anlaşılır.

Tanrı - Alem İlişkisi

Farabi'ye göre Tanrı, varlık ve kemalinin bolluğu sebebiyle alemdeki bütün varlık nizamını irade ve ihtiyarından tamamen bağımsız olarak bir zorunlulukla meydana getirir. İşte bu, ehl-i sünnet kelamcılarının kabul etmesi mümkün olmayan bir husustur. Çünkü Tanrı yaratmada hiçbir şekilde zorunlu değildir. Farabi'nin bu metafizik determinizmi İslam'ın temel inançlarına aykırıdır.

Farabi'ye göre bir şeyin var olması ve Tanrı'nın iradesi aynı andadır, zaman bakımından biri diğerinden sonra değildir. Bu görüş, "alemin ezelliğini" savundukları biçimde sonuç doğuracağından, Gazali tarafından temel bir iddia olarak değerlendirilip, Farabi'nin tekfir edilmesine neden olmuştur.

Farabi'ye göre Tanrı'nın eşyayı yaratması, yok iken onlara varlık vermiş anlamında olmayıp, belki varlığı bizatihi olmayan bir şeyin varlığının devam ettirilmesinin korunması anlamına geliyor. Ona göre var edilme olayı zaman kavramı dışında ve bir defada olmuştur. Ancak zaman ve hareket kavramları eşyanın varlığı ile beraber bulunduklarından yaratmada bir zaman içinde olacaktır. Böyle bir durumun mantık bakımından izahı mümkün değildir. Bu görüşlerin İslam akidesi bakımından değerlendirildiğinde birçok itiraza yol açacağı aşıkardır.

Nübüvvet (Peygamberlik)

Farabi'ye göre Peygamberde Müstefâd akıl seviyesine yükselmek ve mükemmel bir Mütehayyile gücüne sahip olmak gibi iki temel özelliğe sahiptir. Ancak müstefâd akıl düzeyine yükselmekte filozof ta ortaktır. Fakat tahayyül o şeyin hallerinin nefiste canlandırılması demek olduğundan, düşünme hayal etmekten daha üstündür. Bu, filozofların Peygamberlere üstün olduğunu söylemekle eşdeğerdir. Farabi'nin bu görüşleri eleştirilmiştir. Çünkü Farabi, isabetsiz bir görüşle, nübüvveti hayal gücüne bağlayarak felsefeyi ondan üstün tutmuştur.

Meâd Problemi (Eskatoloji)

Farabi'ye göre, ruh beden ilişkisinde, beden ruhun varlığı için şart olduğunu, ama bekası için bedene muhtaç değildir. Ruhun kemale ermeden bedenden ayrılırsa, bedensiz olarak kemale ermesinin muhtemel olduğunu söyler. Haşırda ve ölüm ötesi hayatında ruhun bedene ihtiyacı olmadığını ifade eder. Farabi bu konuda Gazali, İbn Tufeyl gibi Müslüman alimler tarafından çok eleştirilmiştir.

İbn Tufeyl, Farabi'nin kendisine ulaşan eserlerinin çoğunun mantığa dair bulunduğunu, felsefeye dair olanları ise şüphelerle dolu olduğunu belirtir. Farabi eserlerinde kötü nefislerin ölümden sonra sonsuzca bir elem ve azap içinde kalacaklarını ve yalnız faziletli nefislerin ölümsüz olduğunu söylediğini ifade eder. İnsan mutluluğunun yalnız bu dünyada olacağını ileri sürdüğünü ve bu türlü görüşlerin bütün insanların Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe sevk ettiği, dolayısıyla bütün bunların yanlış olduğunu söyler.

Din ve Felsefe Anlayışı

Farabi felsefeyi şöyle tanımlar: “Var olması bakımından varlık hakkında bilgidir.” Ona göre Eflatun ve Aristo felsefenin kurucularıdır ve felsefe bütün ilimleri, ilahiyat da dahil, kuşatır. Ona göre felsefe ve hikmet eş anlamlıdır. Hikmet gerçek (Hak) varlığı bilmektir, gerçek varlık ise Zorunlu Varlık (Tanrı) dır. Filozof (Hakim) bu Zorunlu Varlığı iyice bilendir.

Farabi'ye göre din belirli ve sınırlı şartlara sahip fikir ve fiillerdir. Yani din ameli tefekkürün bir tür sembolizmidir. Din, zaman bakımından genelde felsefeden sonradır. Çünkü dindeki ikna ve hayal ettirme yolları felsefeden alınmıştır.

Kelam İlmi

Farabi'nin tanımına göre, “Kelam ilmi, insana dini koyanın açıkça belirttiği belli fikir ve fiilleri muzaffer kılmak ve bunların aksi olan her şeyin söz ile yanlışlığını göstermek iktidarını kazandıran bir melekedir”.

Farabi kelamcı hasımlarının sözle yenmek için, yalan, yanıltma, şaşırtma ve zorla kabul ettirme yollarını kullanmakta sakınca görmediklerini söyler. Tabii ki bu eleştiriler büyük bir haksızlıktır. Bu eleştirilerin nedeni kelamcıların filozofların din dışı iddialarını reddetmeleridir.

Farabi'nin felsefesini belirleyen ve din ile felsefeyi uzlaştırma öğretiminde iki esaslı inanç veya postüla vardır:

- 1) Gerçek felsefe ve filozoflar arasında çok büyük görüş ayrılıkları olmaz,
- 2) Dini hakikatlere akli yorum getirmek, böylece doğru anlaşılan din ile gerçek felsefe ve doğru inançla gerçek bilgi arasında bir çatışma olmamalıdır.

Farabi'nin bu iki postülasının da maalesef zaman içinde yanlış oldukları ispat edilmiştir. Çünkü birbiriyle çelişen birçok filozof gelip geçmiştir. Ayrıca filozoflarla gerçek din arasında daima çatışmalar ve hatta büyük ayrılıklar olmuştur. Buna göre, Farabi'nin din felsefesi anlayışı yanlış varsayımlar üzerine inşa edilmiştir.

Felsefe ile din karşılaştırılmasında Farabi, dini değil felsefeyi esas alarak, onun dine karşı hakim olması gerektiği kanaatini taşımaktadır. Ona göre din, felsefe yoluyla elde edilen ispat edilmiş bilgiyi karşısına alamaz. Çünkü din, o bilginin bir yansıması ve kavranması, daha kolay olan bir formülasyondur. Bu düşünceyle Farabi eserlerindeki felsefiyi desteklemek için ayet ve hadislerden alınma dini terminoloji kullanmamak için son derece gayret göstermiştir.

İbn Sina

İbn Sina (980-1037) Buhara yakınlarındaki Efşene köyünde doğdu. Farabi'nin eserlerini okuyarak Aristo felsefesini derinden inceledi. Samanî devletinde vezirlik derecesine kadar yükseldi. Daha sonra Harzem'e gitti. Orada el-Birûnî ile tanıştı. Ancak çok düzensiz bir hayat yaşadığından, hayatının son kısmını şehirden şehire gezerek geçirdi. Kitaplarının büyük bir kısmını yollarda, hapisanelerde ve son derece güç şartlarda yazdı. Hamedan'da vefat etti.

İbn Sina'nın pek çok eseri vardır ve erken yaşta yazmaya başlamıştır. Eserleri ansiklopediktir. Bunların en geniş "Şifa" adlı eseridir. Bu kitap meşşai felsefesinin en temel eseridir. Mantık ve matematik ile başlar, bütün doğal bilimlerini gözden geçirir ve metafiziğe kadar yükselir.

İbn Sina'nın sistemi ortaçağ felsefelerinin karakterini taşımaktadır. Deneycilik ve akılcılık onda temeldir. Batıda Saint Thomas ve doğuda İbn Sina, skolastiğin en büyük temsilcileri sayılırlar. Akıl ile tecrübe arasındaki bu kaynaşmayı Râzi ve Farabi sistemlerini birleştirerek sağlar. Bu nedenle skolastiğin en yetkin şeklini veren ilk düşünür demek doğru olur.

İbn Sina da Farabi gibi dogmatiktir. Yani bilginin kesin ve aydın bazı ilkelere dayandığını ve bütün bilgimizin sezgi ile elde edilen bu ilkelerden sonuçlama yolu ile çıkarılacağı kanısındadır. Her türlü bilginin akledilir şekillerden ibaret olduğunu söyleyerek idealizme ulaşır.

İbn Sina'ya göre varlık ve düşünce aynıdır. Düşünce dışında varlık olamaz. Bu ilke mantıkla metafiziği birbirine bağlamakta ve mantıktan metafiziği çıkarma yolunu (yani dogmatizmi) temellendirmektedir. Doğa bilimleri, İbn Sina'ya göre metafiziğin başıdır.

İbn Sina'ya göre Allah bütün varlıktır, sırf iyiliktir. Gerçek varoluş yalnız Allah'a özeldir. Şeylerde yoktur. Evrenin yalnız geçici bir varoluşu vardır. Allah cevherdir, alemler arazlardır. Akan ve geçen fakat değişmeyen bu sonsuz alem tümelliği ile alınınca Allah'tır.

İbn Sina din felsefesi konusunda şunları söyler:

- 1) İnanç akli tamamlar,
- 2) Peygamberler filozoflardan üstündür,
- 3) Peygamberin eylemi yorumlama yolu iledir. Vahiy Cebrail'in haber getirmesi değildir. O bir ilahi kudret olup, kazanılmış ve akla özgü yüksek bir sezgidir,
- 4) Allah ilk sebep, yani zorunlu varlıktır (vâcib ül - vücud). Kelamcıların dediği gibi özgür yapıcı (fail-i muhtar) değildir.
- 5) Ölümden sonra ruhun bedenle birleşmesi (haşır) fikri belirsizdir,
- 6) İnsan ruhu bedenden önce mevcut değildir.

İbn Sina büyük bir tabip ve bilim adamı olarak değerlendirilirken, aynı zamanda bir varlık felsefecisidir.

Tanrı Anlayışı

İbn Sina'ya göre kendisinden dolayı zorunlu olan varlığın (Tanrı), varlığının bir sebebi ve illeti de yoktur. Çünkü varlığının zorunlu oluşu kendinden olanın aynı anda başkasıyla da zorunlu olması mantık yönünden çelişiktir. Yani bir varlığın illetinin bulunmaması onun daima var olduğunun delilidir. Ayrıca Zorunlu Varlığın yokluğunu farz etmek te bir çelişkiye doğurur, çünkü O'nun yokluğunu düşünmek muhaldir. Buna mukabil zorunsuz (mümkün) varlık ise, yokluğu düşünülmediğinde böyle bir çelişki söz konusu olmayandır. Varlıklar zorunlu - zorunsuz (vacip -mümkün) olarak ayrılması filozofun din felsefesinin temelini oluşturur.

İbn Sina'ya göre tüm evrenin varlığı bir imkândan ibarettir ve varoluşun her anında Vâcib Varlık'a bağlıdır.

Tanrı'nın Sıfatları

İbn Sina'ya göre, Tanrı Bir (Vahid) dir, Tek'tir, çokluğu olmayandır, manası ve niceliği bakımından bölünmezdir. O'nun hiçbir şeyle ortaklığı yoktur; cins, tür, ayırım ve araz değildir. O'nun tarifi yapılamaz. O'nun varlığına "nedir" ve fiiline de "niçin" sorusu sorulamaz. O'nun varlığının bir sebebi yoktur. Aksine O'nun kendisi bütün varlıkların ilki ve sebebidir. O'nun sıfatları zatına ilave edilmiş değildir. O övgü (medh) ve yetkinlik (kemal) sıfatlarına sahiptir ki, bunlar Alim, Hayy, Mürîd, Kâdir, Semî, Basîr ve Müttekellim gibi güzel sıfatlardır.

Vacibu'l - Vücûd'un varlığı tamdır. O sırf hayırdır ve daima fiil halindedir. O'na eksiklik ve şer işemez. Tanrı'nın bu sıfatlarının tespitine rağmen Tanrı mürekkep olmayan yani basit olduğundan, O'nun tarifi yapılamaz. Sadece O'nu diğer varlıklardan ayıran tasviri yapılabilir.

İbn Sina'nın felsefesi özellikle ontoloji ile ilgili olup, varlık kavramı metafiziğinde merkezi bir yer tutar. Bu nedenle, varlık konusu ile ilgili Ortaçağ felsefesinin kurucusu sayıldığından, kendisine "Varlık Filozofu" da denir.

Tanrı'nın Kanıtlanması (İsbat-ı Vâcib)

Varlık Delili (Ontolojik kanıt)

İbn Sina'nın varlık delili, Tanrının varlığı üzerine dayandırılmış bir sıfat olmayıp, O'nun mahiyeti üzerine kurulmaya çalışılmıştır. O'nun özü ve mahiyeti varlıktan ibarettir. O'nun sıfatları Varlık'ın kanıtı değil, varlıkta mükemmelliği anlatan bir niteliktir.

Kozmolojik Deliller

İnayet Delili: Zorunlu olan Varlık her şeyi ilmi ile kuşatmıştır. Yetkinliği (kemal), iyiliği (hayır) ve güzelliği (bekâ) ile bütün bu vasıfların zirvesinde bulunan Tanrı, hiçbir şeye muhtaç değil (ganî) dir. Varlığı ve fiilleri bakımından hiçbir şeye muhtaç değildir. O'ndan başka her şey ise zorunlu olarak O'na muhtaçtır. Çünkü her şey varlığını O'na borçludur. Tanrı'nın her şeyi olabileceğine en güzel şekilde yaratması O'nun inayetinin eseridir. Bu alemdeki nizam, bütün düzeni ve teferruatı içinde O'nun bilgisinin bir feyzinden ibarettir. Bütün bunlar da inayetin kendisidir.

Sebeplilik Delili: İslam inancında Allah her şeyin doğrudan sebebidir. Yani sonlu ve geçici sebepler yüce sebep de toplanıp son bulur. İbn Sina bu anlayışı bütününü benimsenmeyip, aksine yalnız nihai sebebi değil, ara sebepleri de dikkate alarak Aristo'yu takip eder. Tabiatta şansa, tesadüfe veya olasılığa yer yoktur ve böyle bir görüş, çokluğu Bir'e bağlayan yani bütün ara sebepleri Aşkın yüce sebepte birleştiren İslam akide doktrinine tamamen uygun düşmediği açıktır.

Tanrı - Alem İlişkisi

Alemde her şey, varoluş gerçeğinden dolayı varlığa girmiş durumdadır. Bununla birlikte her şeyin aslı ve var edicisi olan saf ve mutlak varlık veya Tanrı, kesintisiz bir teselsülün başı olmayıp O, evrenin önündedir ve onunla ilgili olarak aşkındır.

Alemin varlık alanına çıkması Bir'den bir sudur veya feyz olarak ifade edilir ve bu sudur ameliyesi, Tanrı'nın Zat'ını bilmesi ile ilgilidir. Böylece, Yüce Varlık herhangi bir vasıta olmaksızın bütün kainatı ve onda gördüğümüz nizamı var eder. Ancak bu var etme ameliyesinde İrade, Kasıt veya herhangi bir etkilenme durumu söz konusu değildir.

Yüce Varlık, bütün varlığa kendileri için gerekli ve faydalı olan her şeyi inayeti ile vermiştir. Her bir varlık içgüdüsel bir aşkla Mutlak Hayır'a aşıktır. O da kendisine aşık olan her şeyin kendisinden imkan nispetinde tecellisini yansıtır. İbn Sina'ya göre bu Sûfiyye'nin "İttihad" dediği şeydir.

Nübüvvet (Peygamberlik)

İbn Sina, nübüvvet konusunda Farabi'yi takip eder. Ancak bir kuvve olarak Farabi hayal gücünün olağanüstü etkinliğine büyük önem atfederken, İbn Sina insan aklının ulaşabileceği en yüksek mertebesi olarak esas aldığı Kutsi Akıl veya Kutsi Ruh kavramlarını açık olarak ifade etmiş olması, iki filozofun nübüvvet öğretilerindeki en önemli farkı gösterir.

Meâd Problemi (Eskatoloji)

İbn Sina, Meâd problemi konusunda ilke olarak Farabi'yi takip eder. Ona göre de "Nefs ölüm ile bedenden ayrıldıktan sonra ya mutlu (said) ya da mutsuz (şaki) olarak varlığını sürdürür." Bedenin ölümden sonra baki kalan insani nefis, idrak eden bir cevher olması bakımından ya haz duyar ya da elem duyar halde olacaktır ki, birincisi onun mutluluğu, ikinci durumda mutsuzluğu olacaktır.

Nefs cevheri, cisim ve araz olmadığından ölümlü (fâni) değildir. Bedenden ayrılınca varlığını sürdürür. Ölüm korkusu, kişinin nereye gideceğini ve ölümle birlikte bedeni gibi zatının da yok olacağını sanmaktan yani nefsin ölümsüzlüğü ve meâda dair bilgisizlikten kaynaklanır. Bu husustaki bilgiye sahip olanlar ve sonsuzca sürüp giden arzularına son verenler ölüm korkusunu yenebilirler.

İbn Sina'ya göre ölüm, ilahi inayet ve hikmetin bir tecellisidir. Yani ölüm bizzat kötü değil, kötü olan ondan korkmaktır ve ölümden cahiller korkar.

İbn Sina'nın görüşleri birçok zahiri fakih tarafından şüphe ile karşılanıp sünni tasavvuf tarafından pek ilgi çekmezken, Şii dünyası ve İşrakiler tarafından daha bir dikkatle izlenmiştir.

İbn Sina'nın din ve felsefeyi bütün uzlaştırmacı gayretlerine rağmen, Tanrı'nın her an irade edip yaratıcılık sıfatını bir anlamda İlk Akıl'dan sonra devreden çıkaran ve esas niteliği kulluk olan İlk Akıl'ı ve diğer Akılları bir çeşit yaratıcı mevkiine çıkarıp, bir anlamda sebepleri "Fâil Kanunlar" haline getiren İbn Sina'nın bu kozmolojisi Gazali tarafından şiddetle eleştirilmiştir.

İbn Rüşd

İbn Rüşd (1126-1198) Kurtuba'da doğmuş ve Merakeş'te vefat etmiştir. Batı dünyasında Averroes olarak tanınır. Hakkında çok daha güvenilir bilgilere sahip olunan İbn Rüşd, İslam dünyasında Meşşai felsefesini en iyi yorumlayan kişidir.

İbn Rüşd'ün din felsefesi şu sözleri ile özetlenebilir: "Hikmet (felsefe); dinin (şeriat) arkadaşı ve süt kardeşidir.", "Gerçek (Hak) gerçeğe ters düşmez, aksine ona uygundur ve onun lehine şahadet eder.", "Doğru anlaşılan felsefe ile doğru yorumlanan şeriat (din) arasında esasen bir uyum vardır."

Din ve Felsefe İlişkisi

İbn Rüşd'e göre felsefenin görevi, "var olması bakımından bütün varlığı araştırmaktır", ancak bu şekilde varlıklar kendilerini var edene (sâni) delalet edebilir. Varlıklara ait bilgimiz arttıkça Tanrı hakkındaki bilgimiz de artmış olur. Buna göre İbn Rüşd Tanrı hakkında kozmolojik bir yol izler.

İbn Rüşd insanları üç kısma ayırır: Filozoflar, kelamcılar ve halk (cumhur). Filozoflar kesin kanıtlamalara, gerçeğin kesin (yakini) bilgisine sahiptir. Halk ise tahayyül ehli olup, görüleni duyulanabilenle karşılaştırarak anlayabilir. Ona göre halk, felsefe ve dinde nüfus edilmesi güç olan konularla ilgilenmesi engellenmelidir. Kuran'da bu iki zümreye (filozoflar ve halk) işaret eden ayetler vardır:

"Sana bu kitabı indiren O'dur. Bunun ayetlerinden bir kısmı muhkemdir ki bu ayetler kitabın aslı demektir, diğer bir kısmı da müteşabih ayetlerdir. Kalplerinde kaypaklık olanlar sırf fitne çıkarmak için, bir de kendi keyiflerine göre yorum yapmak için onun müteşabih olanlarının peşine düşerler. Halbuki onun gerçek manasını Allah'tan başka kimse bilmez. İlimde uzman olanlar "biz buna inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. Üstün akıllılardan başkası da derin düşüremez." (Ali İmran, 3/7)

Buradan hareketle felsefe ve din beraberce bir uyum ve uzlaşma içinde bulunabilir. Yukarıdaki ayette Allah Teâlâ müteşabih ayetlerin anlamlarını ancak ilimde kök salmış alimler bilebilir demektedir. Filozoflar kendilerini bu alimler olarak kabul ediyorlar. Halbuki buradaki kök salan alimler olarak felsefede değil de dinde kök salmış alimler kast edilmektedir. Bu yanlış anlama din felsefesinin bir açmazıdır. Bundan dolayı, İbn Rüşd insanların üçüncü kısmı olarak belirttiği kelamcıların (mütekellim) din-felsefe uzlaşmasında olumsuz bir rol oynadıklarını ifade eder. Ona göre kelamcılar, zahiri ve batını metodun taraftarları, doğru tevil yapmaya ehil değillerdir. Bu düşünce, Gazali'nin filozoflar hakkındaki eleştirilerinin ehl-i sünnet Müslümanlar arasında büyük çapta taraftar kazanmasının oluşturduğu bir üzüntünün ifadesidir. İbn Rüşd'e göre müteşabih ayetleri ancak filozoflar doğru tevil edebilir, diğerleri tevil edemez. İşte bu İbn Rüşd'ün din felsefesinin büyük bir yanlışıdır.

Tanrı - Alem İlişkisi

İbn Rüşd'e göre Allah bütün varlığın yaratıcısı ve müdebbiridir. Tanrı'nın varlığına dair delillerin en önemlileri İnayet ve İhtiradır. Allah Bir'dir ve O'nun İlim, Hayat, Kudret, İrade, Semi, Basar ve Kelam gibi Kemâl sıfatları vardır. Tanrı'nın mahiyetini ve sıfatlarını belirlemede daima nass esas alınmıştır.

Kelamcılar, Allah Teâlâ'nın yarattığı alemin mümkün olduğunu, isteseydi bu alemin başka türlü de yaratabileceğini ifade ederler. Çünkü hiç bir şey onu mecbur edemez. Fakat İbn Rüşd bu görüşlere itiraz ediyor. Allah'ın yarattığı bu alemin daha başka türlü yaratılması mümkün değildir diyor. Ona göre alemin başka türlü de yaratılmış olması mümkün görülmesi halinde, Hikmet anlayışı ortadan kalkar ve insan ile alem arasındaki ahenk bozulur diye düşünüyor. Böylece âlemden Tanrı'ya akıl ile gitme, onun hakkında akıl yürütme yolu kapanırdı diyor. Hatta daha da öteye, böyle bir anlayış rastlantı düşüncesine yol açar ki, bunun sonucu da materyalizme götürür. İbn Rüşd bu görüşlerini şu ayetlere dayandırıyor:

“Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, uygunsuzluk görmezsin” (Mülk, 67/3)

“Bu her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O yaptıklarınızdan tamamiyle haberdardır.” (Neml, 27/88)

Ancak bu ayetlerde evrenin sağlam bir yapıda olduğu ve orada uyumsuzluğun görülemeyeceği ifade edilmektedir. Bu ayetlerden Allah'ın alemi bu şekliyle yaratmasının zorunlu olduğu anlamı çıkmaz. Allah dileseydi evreni bambaşka bir şekilde de yaratabilirdi ve bu başka yaratmada da sağlam bir yapı ve uyumsuzluğun olmaması geçerli olurdu. Çünkü Allah'ın yaratmasına kimse bir şart koyamaz ve onu sınırlandırmaz. İbn Rüşd ve diğer filozofların bu görüşleri ehl-i sünnet inancına aykırıdır. Çünkü Kuran'da bazı ayetlerde Allah'ın dilediği gibi hükmettiği ve davrandığı ifade edilmektedir.

“Şüphesiz Allah dilediğini hükmeder.” (Maide, 5/1)

“Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar.” (Hacc, 22/14)

Tanrı'nın Kanıtlanması (İsbat-ı Vacip)

Tanrı'nın ispatlanmasında en yaygın delillerden olan Kozmolojik kanıtta şu formül kullanılır: “Alem kadim (başlangıçsız) olmayıp sonradan icat edilmiştir, yani hadistir. Her hadisinde bir yaratıcısı (muhtdis) vardır.” İbn Rüşd bu delili kabul etmez, çünkü bu delilin halka anlatılmasının imkansız olduğunu düşünür. Yine Mütakellimler Hudus delilini şöyle ifade etmektedirler: “Alem hadistir, çünkü cisimlerden, atomlardan mürekkeptir. Atomlarda muhtdestir. O halde cisimler de muhtdestir.”

İbn Rüşd'e göre bu akıl yürütmelerde bazı çıkmazlar vardır. Bu yol bir delil olmadığı gibi, Allah hakkında kesin bir bilgi de vermez. Ona göre muhtdis olan Allah'ın ezeli olduğunu kabul edersek, O'nun var olan her şeyle ilgili fiilinin de ezeli olması gerekir, buradan da varlığın da ezeli olması gerekir. Oysa hadis olan hadis bir fiil ile var olmaktadır. Bu düşüncelerin bazı mantık kuralları ile ifade edilmesi, onun çelişmesine neden olmaktadır. Burada yalnız akli kullanmak insanı yanılsılığı sürüklemektedir. Oysa burada bir iman meselesi vardır ki, akıl bunu idrak edemez. Bu imana göre Allah Teâlâ ezelidir ve bütün alemleri sonradan yaratmıştır (hadis). Bu iman anlayışına akılla ulaşmaya çalışmak, filozofların farklı şeyler ifade etmelerine ve aralarındaki ihtilaflara neden olmuştur. Bu da felsefenin din karşısında ne kadar yetersiz ve eksik kaldığını göstermektedir.

İbn Rüşd, Tanrı'nın kanıtlanmasında açık bir akılcılık yolunu takip ederek, inayet (lütuf) ve ihtira (benzeri olmayan) arasında sıkı bir ilişki kurmak suretiyle, İslam ile Meşşai anlayışını uzlaştırmaya çalışmıştır. Ona göre Kuran'da ancak bu iki çeşit delile yer verilmiştir. Buna mukabil, Tanrı'nın varlığının ispatında en önemli geleneksel bir delil olan hudus delili ile imkan delili İbn Rüşd tarafından kabul görmemiştir.

Felsefe ve Dinin Karşılaştırılması

“Metafizik problemler” konusunda filozoflar akli spekülasyonlara başvururlarken, vahiy kaynaklı dinler içinde kurulmuş olan ilahiyatlarda “hakikatin ve doğruların bize vahiy tarafından verildiği” şeklindeki dogmatik bir hüküm geçerlidir. Bunun anlamı, akıl yürütmelerinin vahiy gerçeklerini kavramada yetkili olmadıklarını ifade edilmesidir. Bu durum insan aklına hakikatin kaynakları iki midir diye bir soru getirmektedir. Acaba “bir yargının felsefi açıdan doğru dini açıdan yanlış olması, ya da bunun aksi olması” mümkün müdür?

Din - felsefe veya iman - akıl dualitesinin doğurduğu bu tarihi problem, İslam ilahiyatında, dogmanın asıl kabul edilip, akılla elde edilen yorumların ona yardımcı kılınması biçiminde bir yaklaşımla çözülmeye çalışılmıştır. İslam düşünce tarihinde felsefe bu probleme, dini felsefe ile uzlaştırma biçimde yaklaşmıştır. Buna göre, önce felsefe ve mantığın dini hükümlerini hangi kısmına girdiğinin gösterilmesi gerekir. İbn Rüşd felsefeyi, varlıkların yaratıcısı bakımından araştırmak olduğundan dine aykırı olmadığını ileri sürer. Dolayısıyla felsefe dinin aleyhine değildir ve hatta din bakımından gereklidir.

İbn Rüşd, dindeki müteşabih ayetlerin anlamlarını, anlamları belirli olan ayetlerden kıyas yoluyla çıkarılabileceğini iddia eder. Eğer lafzın gösterdiği, burhani sonuçlara uymazsa, tevil yoluna başvurulur. Tevilde ihtilafa düşmek inkar etmiş olmayı gerektirmez. Bu türlü ihtilafların halka anlatılması kesinlikle yanlıştır.

İbn Rüşd'ün bu tezlerine göre, "akıl da vahiy de hakikatin kaynaklarıdır, bu nedenle felsefe ile dinin her ikisinden elde edilen sonuçlar gerçektir ve gerçek gerçeğe ters düşmez." Bu düşünceler doğru ise niçin felsefe de aynı konuda birbirinden farklı yorum ve iddialar vardır? Akıl ile varıldığı sanılan gerçeklerin tam ve mutlak hakikati yansıtır mı? Bunu kabul etmek, aklın mutlak bir güce sahip olduğunu kabul etmekle aynıdır. Mutlak olan bir akıldan bahsedilebilir mi? böyle bir akıl varsa, buna hangi beşerin sahip olduğuna nasıl karar veririz? Akıl da neticede bir mahluktur. Sonradan yaratılmış olan akla böyle bir mutlaklık özelliği verilmesi İslam inancına göre yanlıştır.

İslam'da imana terk edilmiş olan akıl üstü hakikatler vardır. Bunlar aklın mevcut gücü ile idrak edilemezler. Felsefe sadece akla, din ise hem akla hem de vahye dayandığı için din daha üstündür. Filozoflar iman ile akıl arasındaki bu tarihi durumu, beşer gücünün müsaade ettiği ölçüde irdelemeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu yaparken akla haddinden fazla sıfatlar yakıştırmak ve onun gücünü vahyin gücüne eşit kılmaya çalışmak boşunadır. Aklın gücünün mutlak olduğu ve sonunda vahiy gücüne erişeceği düşüncesi günümüzde de dile getirilmektedir. Özellikle müspet bilimciler ve rasyonalistler bu yönde iddialarda bulunmaktadırlar. Ancak bugüne kadar gösterdikleri çabalar kesin bir sonuca ulaşamamış, bundan sonra da ulaşamayacaktır.

İslam dini akıllı, müspet bilimi inkar etmez ve karşısında da değildir. Çünkü akıl ve müspet bilim ile varılan sonuçlar insanlara varlıklar hakkında kısmi gerçekleri göstermektedirler. Ancak bu gerçekler mutlak olmayıp eksik ve yanlış tarafları vardır. Bu gerçek bilim tarihi incelendiğinde görülür. İnsanlara nefisleri, akıl ve duyularla varabildikleri gerçekler onların ileride her şeyi akıl ile mutlak olarak anlayabileceklerini ümit ettirmektedir. Ancak bu ümidin boş olduğu, Allah dışında her şeyin sınırlı ve mahluk olduğu düşünülürse, insanın akıllı ile elde ettiği her türlü bilginin sınırlı olduğuna hükmedilir. Dolayısıyla bu bilgilerin Allah'ın gönderdiği vahiy bilgileri ile tamamlanması gerekir. Bu nedenle Kuran'daki birçok ayette insanların iman etmeleri vurgulanmaktadır. Eğer vahiy ve akıl aynı derecede güçlü olsalardı, ayetlerde insanların iman etmeleri istenmez sadece akıllarını kullanmaları belirtilirdi. Fakat Kuran'da Allah Teâlâ insanlara hem iman etmelerini ve hem de akıl etmelerini emretmektedir. Bu nedenle filozofların ve müsbet bilimcilerin aklın gücünü abartmaları yanlıştır. Bu şekilde ancak kendilerini ve insanları yanıltmaktadırlar.

Kuran'daki iman ve akıl ile ilgili ayetlerden bazıları aşağıdadır. Bu ayetlerden iman etmenin de ve akıl yürütmenin de gerekli olduğu görülmektedir:

“İman edip iyi davranışta bulunanlara içinden ırmaklar akan cennetler vardır.” (Bakara, 2/25)

“Ey Rabb'imiz iman ettik, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru.” (Ali İmran, 3/16)

“İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Rahman olan Allah onlara bir sevgi kılacaktır.” (Meryem, 19/96)

“Derler ki, eğer aklımızı kullansaydık şimdi şu alevli cehennemin mahkumları arasında olmazdık.” (Mülk, 67/10)

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak temiz akıl sahibi olanlar anlar.” (Rad, 13/19)

Yayınlanma Tarihi : 07.01.2020

İmam Gazali'nin Felsefeye Eleştirileri ve Bugünkü Yansımaları

Hicri 5. yüzyılda İslam memleketlerinde bir şaşkınlık hüküm sürüyordu. Bir taraftan bazı dini fırkalara mensup olanlar, Batıniler, Şiiler, Muteziler gibi, halkın zihnini karıştırıyor, diğer taraftan felsefe ile uğraşanlar İslam inancına aykırı bazı fikirler yayıyorlardı. Ehl-i sünnet mezhebinden olan alimler bu akımlarla mücadele ettiler. Bu mücadelenin ön safında bulunanlardan biri de İslam alimi İmam Gazali olmuştur.

İmam Gazali'nin Hayatı

İmam Gazali h. 450 (m. 1058) de Horasan'da, bugün adı Meşhed olan Tus şehri civarında Gazali köyünde doğdu. Tus ve Nişabur'da birçok alimlerden ders okudu. Bağdat'taki Nizamiye Medresesinde baş müderris olarak görev yaptı. Yazdığı kitaplar ve verdiği derslerle büyük şöhret kazandı. Ancak bir süre sonra kazandığı makam ve şöhret onu tatmin etmedi. Bir düşünce krizi yaşıyordu, inzivaya çekildi. 1095 yılında Bağdat'ı terk ederek Şam'a gitti. Buradan Mekke'ye geçti. 10 seneye yakın bir zaman uzlet ve halvete devam etti. Bu süre içinde manevi eğitimini tamamlayarak tekrar memleketi Tus'a döndü. Tekrar Nişabur'da dersler vermeye başladı. Bu tedvin dönemi 4 yıl sürdü. 1109 yılında tekrar anayurdu Tus'a döndü ve evinin yanında bir tekke ile bir medrese yaptırdı. Burada hem ilmi hem de tasavvufi irşatda bulundu. Burada 1111 yılında vefat etti.

Gazali telif hayatı son derece zengin olan birisidir. Ömrünün her gününe 40 sayfalık telifi düşmektedir. Yazdığı eserlerin başlıcaları: İhya ü Ulum-d-din, Tehâfüt el-Felâsife, El-Munkizu min-ad Dalâl, Mi'yâr el-İlim, Kavâid el-Akâid, Maârif el-Akliyye, Mekâsıd el-Felâsife, Mihakk el-Nazar fi İlm'il Mantık.

İmam Gazali Nübüvvet'e, yani Peygamberliğe bağlıdır. Her hakikatin onun ile aydınlanacağına kanidir. Akli muhakeme ile hakikatlere ulaşmayı imkansız olarak görür. Dolayısıyla hakikati dinde arar. Bu nedenle bir meseleyi çözmek için akli deliller düzenlemede insanı hayrete düşüren İbn Sina'yı tenkit etmiştir. Onun düşüncelerine karşı Tehâfüt el-Felâsife kitabını yazmıştır. Bununla beraber İbn Sina ve Farabi'nin felsefedeki güçlerinin hiçbir filozofta bulamadığını ifade etmiştir.

İmam Gazali'nin Görüşleri

İmam Gazali "El-Munkizu min-ad-Dalâl" adlı kitabında şöyle demektedir:

"Benim maksadım işlerin hakikatlerini anlamak ve bilmektir. O halde evvela bilgi nedir? Bunun hakikatlerini araştırmak icap eder. Nihayet anladım ki yakın derecesine varan bilgilerle, bilinen şeyin asla şek götürmeyecek derecede anlaşılmış olması gerekir. Bunda yanlış olmak, vehme kapılmak ihtimali söz konusu olmaz. Kalp böyle bir ihtimale imkan vermez."

Gazali'ye göre "Zaruriyet" denilen bilgiler kabule şayan ve güvenilirdir. Ancak bu güven delil tertip ve tanzim etmek sureti ile oluşmuş değildir. Bu, Cenab-ı Hakk'ın insanın kalbine attığı bir nur sayesinde olmuştur. Bu nur, birçok bilgilerin anahtarıdır.

Gazali'ye göre, hakikatleri ulaşmanın ancak delil ile olur zannedenler Allah'ın geniş ve sonsuz rahmetini daraltmış olurlar. Çünkü bu şekilde O'nun gücünü ve kudretini sınırlamış olurlar. Gazali bu görüşünü teyit için şu ayet ve hadisi ifade etmektedir:

"Tanrı bir kimseyi hidayete erdirmek istediği zaman, İslam dinini kabul etmesi için göğsünü şerh eder." (Ayet)

Bu ayetteki "şerh" ten maksat: *"Şerh Tanrı'nın kalbe attığı bir nurdur."* (Hadis)

Bu nur olan şerhin alameti nedir?

“Gurur yeri olan dünyadan uzaklaşmak, ebediyet diyarı olan ahirete bağlanmak, sığınmaktır.” (Hadis)

“Allah halkı karanlık içinde (nefsin hükmü altında) yarattı. Sonra onların üzerine kendi nurundan serpti (hidayet etti).” (Hadis)

Gazali duyulara itimat edilemeyeceğini söylüyor. Bunun için gölge örneğini veriyor. Gölgenin hareket etmesi çok küçük miktarlarda olur, ama zerre miktarındaki bu hareketler gözle görülmez. Bu nedenle duyulara güvenmek yanlıştır.

Duyuları bırakan Gazali akla yöneliyor. Ancak akılla tevehhüm (sanma) edilen her şeyin hayal olduğunu ve asılsız bulunduğunu anladığını söylüyor. Bu anlayışın Sufilerin kendilerinde bulunduklarını iddia ettikleri halin insana arz olduğu zaman gerçekleşeceğini ifade ediyor. Çünkü bu hal esnasında insan dünyanın etkisinden kurtuluyor, yani uykudan uyanıyor ve gerçeği görüyor. Gazali dünya hayatının ahirete göre uyku sayıldığını şu ayet ve hadisle açıklıyor:

“İnsanlara ölünce şöyle denir: “Üzerinden örtünü (bedenini) kaldırdık. Bugün gözler daha keskindir.” (Ayet)

“İnsanlar uykudadırlar. Öldükleri zaman uyanırlar.” (Hadis)

Hakikati Araştıranlar

İmamı Gazali hakikati araştıranların dört sınıf olduğunu belirtmekte ve bu sınıfları aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

- 1) İlmi Kelam: Bunlar rey ve istidlal sahibidir.
- 2) Batıniyye: Hakikatleri “imam-ı masum” dan öğrenirler.
- 3) Felsefeciler: Mantık ve burhan (delil) erbabı olduklarını iddia ederler.
- 4) Mutasavvıflar: Müşahede ve keşif ashabı olduklarını iddia ederler.

İlmi Kelam

Bu ilme kendi gayesini temin etmesi kâfi geliyor. İlmi Kelam'ın gayesi Ehl-i Sünnet'in akidesini (inancını) muhafaza etmek, onu bidat erbabının karıştırmamasından korumaktır. Mütekellimler sünneti müdafaa ederken eşyanın hakikatlerini anlatmaya özendiler. Cevherden, arazdan ve bunların hükümlerinden bahsetmeye başladılar. Fakat ilmi kelamdan maksat bu değildir. Bu nedenle asıl gayelerini temin edemediler.

Batıniyye

Bunlara “Talimiye” mezhebi de denir. Onların “biz her şeyin manasını hakkı öğretmeye memur masum bir imamdan öğrenmişiz” tarzındaki iddiaları halk arasında yayılmıştır. Bu mezhebin esası ve sözlerinin kıymeti yoktur. Ancak “Talim ve muallime ihtiyaç vardır” sözleri doğrudur. Fakat bizim masum muallimimiz Hz. Muhammed (sav) dir. Onların mezhebinde halkı bu mezhebe davet edene daî denir. Daîler (davetçiler) in sözlerini incelediğinizde, daîlerin yaptığığın cahil halkı, akli zayıf olanları muallime ihtiyaç bulunduğuna inandırmak olduğunu görürsünüz. Eğer onlara kimden öğrendiğini anlat dense duraklar ve bir açıklama yapamazlar. Çünkü onların masum muallimi kayıptır. Kayıp olan imamları hakkında da açık bir bilgiye sahip değillerdir.

Felsefeciler

Gazali'ye göre felsefeciler üç kısma ayrılırlar: Dehriler, Tabiiler, İlahiler.

Dehriler: Kainatın tedbirli, alim ve muktedir bir yaratıcısının bulunduğunu inkar ettiler. Alemin ezeli olduğunu düşündüler. Bunlar zındıktırlar.

Tabiiler: Tabiat aleminden, hayvanlar ve bitkilerin acayipliklerinden bahsederler. İşlerin gayelerine vakıf, kadir ve hakim bir Hâlik'in varlığını itirafa mecbur kaldılar. Nefis ölür, bir daha dönmez dediler. Ahiret yoktur dediler. Başboş yaşadılar. Hayvanlar gibi şehvete daldılar. Bunlar da zındıktır. Çünkü imanın esası Allah'a ve ahirete inanmaktır. Bunlar Allah'a ve sıfatlarına inandılar ama ahireti inkar ettiler.

İlahiler. Bunlar daha sonra yetişen felsefecilerdir. Bunlar Sokrat, Eflatun, Aristo' dur. Mantık ilmini tertip eden, felsefi ilimleri telhis (özetleme) edip kolayca istifade edilir hale getiren Aristo olmuştur. Bunlar dehrileri, tabiileri reddettiler. Aristo bütün diğerlerini reddetti. Ayrı kaldı, fakat onların küfür ve bidat sayılan bazı fikirlerini kabul etti. Bu sebeple gerek bunları, gerek İbn Sina, Farabi ve başkaları gibi onlara uyan İslam felsefecilerini tekfir etmek vacip oldu. Ancak hiçbir Müslüman filozof, İbn Sina ve Farabi kadar Aristo'nun ilmini bize layıkıyla nakletmeye muvaffak olamamıştır. Bu anlatılanlara göre Aristo'nun bizce malum olan bütün felsefesi üç kısma ayrılır: Bir kısmı küfre gider, bir kısmı bidat sayılır, bir kısmının da asla inkarı icap etmez.

Mutasavvıflar

Mutasavvıflar Allah'a inanan bir zümredir. Allah'ın zikrine devam, nefsin arzularına muhalefet ederler. Dünyadan yüz çevirerek Allah'a giden yolda yürürler. Bu suretle vuku bulan mücahedelerinde nefsin ahlak, kayıplar, hareketlerinin kötü tarafları kendilerine malum olur. Bunları açık olarak anlatmışlar, felsefeciler de alıp kendi sözlerine karıştırmışlardır. Maksatları sözlerini hoşça gidecek bir şekle sokarak batıl fikirlerini kabul ettirmektir.

Her asırda bu gibi Allah adamlarından bir cemaat bulunmuştur. Cenab-ı Hakk dünyayı onlarsız bırakmaz. Onlar yeryüzünün manevi büyüklerinin temel taşları sayılırlar. Onların bereketiyle yeryüzündeki halka rahmet yağar. Bir hadiste, *“Bunların yüzü suyu hürmetine insanlara yağmur yağar, rızık ihsan olunur. Ashabı Kehf bunlardan bir cemaat idi.”* buyurulmaktadır. Sofiler, Kuran'ın beyanına göre eski zamanlarda da yaşamışlardır.

Felsefenin Kısımları

İmam Gazali'ye göre felsefe ilmi altı kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar şunlardır: Riyaziye, Mantık, Tabii ilimler, İlahi ilimler, Siyaset, Ahlak.

Riyaziye

Riyaziye hesap (aritmetik), hendese (geometri) ve heyet ilimleri (astronomi) den ibarettir. Bunların hiçbirinde ne müspet ne de menfi cihetten dine taallûk eden bir cihet yoktur. Bunlar akli delillerle ispat olunan şeylerdir. Anlaşıldıktan sonra inkara mahal kalmaz. Ancak bunun iki mahsuru vardır :

Birincisi: Bu ilimleri mütalâ eden kimse oradaki incelikleri ve delilleri hayret ve taaccüp ile karşılar. Bu yüzden felsefecilere karşı içinde takdir hissi uyanır. Zanneder ki felsefecilerin bütün ilimleri açık olmak ve kuvvetli delillere dayanmak hususunda bu ilim gibidir. Sonra felsefecilerin Allah'ı inkar ettiklerini, maneviyata kıymet vermedikleri şundan bundan işitip sırf onları taklit etmek sebebiyle kafir olur. Kendi kendine, "Din hak bir şey olsaydı riyaziyeyi bu kadar incelemiş olan bu büyük adamlarca malum olurdu, gizli kalmazdı" der. Onların küfrünü ve inkarını işitince dini inkar etmenin doğru olduğuna kanaat getirir. Ancak, "Bunların riyazata ait söyledikleri sözler delile dayanır. Fakat ilahiyatta tahminidir." denilse kabul etmez. Nefsinin galebesi, tembellik arzuları, kendini akıllı göstermekten hoşlanması gibi haller onu bütün ilimlerde felsefecileri iyi gözle bakmakta ısrar etmeye sevk eder. Bu büyük bir afettir. Böylece felsefecilerin fenalığı okuyana sirayet eder. Bununla fazla uğraşanların dinden çıkma ihtimali büyüktür.

İkincisi: İslam dininin cahil kısmından gelmiştir. Bunlar felsefecilere ait bütün ilimleri inkar etmeyi dine hizmet ve yardım saydılar. Onların ay ve gümüş tutulması hakkındaki sözlerini kabul etmediler. Bunu işiten bir insan, kendi delilinde şüpheyi düşmez, ama İslam dinini cehalet üzerine kurulduğunu, kati burhanları tanımadığına hükmeder, felsefeye karşı sevgisi artar. İslam dininden yüz çevirir. Bu şekilde büyük bir cinayet işlenmiş olur.

Bu ilimlerde din işlerine dokunacak cihetler yoktur. "*Güneş ile ay, Allah'ın ayetlerinden (alametlerinden) iki ayettir. Bir kimsenin ne ölümüne ne de yaşaması için tutulmazlar. Böyle bir şey gördüğünüz vakit Allah'ı anmaya ve namaza koşunuz.*" (Hadis). Bu hadiste güneş ile ayın seyrini, onların belli durumlarda içtima ettiklerini yahut karşılaştıklarını tarif eden hesap ilmini inkâra sebep olacak bir şey yoktur.

Mantık

Mantıkta ne müspet, ne de menfi cihetten dine taallûk eden bir şey yoktur. Bunlarda inkar edilmesi gereken bir cihet te yoktur. Bunlar mütekellimin ve ilim erbabının delil ile ilgili ürettikleri şeyler cinsindendir.

Ancak mantıkçılarda ve bu ilimde bazı fenalıklar görülmektedir. Bunlar “burhan” için birtakım şartları ortaya koymuşlardır. Bu şartlarla (burhan) şüphesiz yakın ifade eder. Fakat dini meseleleri tetkik esnasında bu şartlara tamamı ile riayet edememişler, çok müsamahakar davranmışlardır. Çok kere mantığı tetkik eden bir kimse onu beğenir, çok açık ve kesin bulur. Sanır ki mantıkçılar kendilerinden rivayet olunan ve küfre varan meseleleri bu gibi buhranlar ile ispat etmişlerdir. Dini ilimlerde o meseleler hakkında yapılan tahkikata iyice vakıf olmadan o yanlış fikirleri kabul ederek küfre düşer. Bu afet de mantığa arız olmaktadır.

Tabii İlimler

Alemdeki cisimleri ve onların hareketlerini inceler. Din tıp ilmini inkar etmediği gibi tabii bilimleri de inkar etmez. Ancak tabii bilimciler bazı meseleleri reddederler ki bunlar din açısından yanlıştır. Dinin tabiat ile ilgili görüşü şudur: Tabiat Allah'ın emri altındadır. Kendiliğinden bir şey yapamaz. Hâlikî onu yaptırır. Güneş, ay ve yıldızlar ve diğer eşya Allah'ın emrine tabidirler. Hiçbiri kendiliğinden bir iş yapacak durumda değildir. Tabii ilimlerle uğraşanlar bu görüşlerin bir kısmına katılmazlar. Bir kısmı tabiattaki olayların tesadüfen oluştuğunu söylerken, bir kısmı da gerçek gücün tabiatta olduğunu ileri sürerler.

İlahi İlimler

Felsefecilerin en çok yanıldıklarını meseleler bu kısımdadır. Mantık için kabul ettikleri şartlara bu konuda layıkıyla riayet etmediler. Bu nedenle aralarında çok ihtilaf oldu. İbn Sina ve Farabi'nin anlattıklarına nazaran Aristo ilahiyatta mezhebini İslam'ın mezheplerine yaklaştırmıştır. Ancak felsefecilerin ilahiyat konusunda yaptıkları hatalar yirmi esasa dayanır. Üçü küfre varır, on yedisi İslam dinine nazaran bidat sayılır. Küfre varan üç meselede Müslümanlara muhalefet etmişlerdir. Bu üç mesele şunlardır:

1) İnsan öldükten sonra cesedi tekrar dirilmez. Sevap ve azap gören ruhlardır. Azaplar ruhanidir, cismani değildir. Ruhun azap duyacağını kabul etmelerinde isabet etmişlerdir. Ancak cesedin dirilmesini inkar etmekle de hata etmişlerdir.

2) Cenab-ı Hakk külliyyatı bilir, fakat cüziyatı bilmez dediler. Bu söz Kuran'a aşîkar olarak aykırıdır ve şeriat nazarında açık bir küfürdür.

3) Felsefeciler alemin kadim ve ezeli olduğuna inanmışlardır. Ancak bu İslam'a göre yanlıştır. “Allah Zat’ı ile bilir, ayrıca bir ilim sıfatı yoktur” tarzındaki iddiaları da İslam'a aykırıdır.

Siyaset

Felsefecilerin bu husustaki bütün sözleri “dünya işlerine ait saltanat tarafından maslahata binaen kabul olunan tedbirler” diye özetlenebilir. Bu konudaki bilgileri Allah tarafından Peygamberlere gönderilen kitaplardan ve geçmişte yaşamış velilerden nakil olunan hikmetlerden almışlardır.

Ahlak

Felsefecilerin bu konudaki bütün sözleri de “nefsim sıfatlarını saymak, ahlakını beyan etmek, bunların cins ve nevilerini anlatmak, fena olanların düzeltilmesi için lazım gelen tedbirleri almak ve mücahedede bulunmak” tarzında hülâsa edilebilir. Bu bilgileri mutasavvıfların sözlerinden almışlardır.

Felsefecilerin Peygamberlerin ve tasavvuf erbabının sözlerini kendi kitaplarına derç etmeleri yüzünden iki fenalık meydana geldi. Biri, o sözleri kabul edenler diğeri de reddedenler hakkındadır. O sözleri reddedenler hakkındaki fenalık daha büyüktür. Çünkü bilgisi zayıf olan bir zümre zannettiler ki o sözler onların kitaplarında yazılı ve onların batıl fikirleri ile karışmış olduğu için terk edilmek, okunmamak icap eder. Hatta onları anlatanlara itiraz etmelidir dediler. O sözleri ilk önce felsefecilerden işittikleri için batıl olduğu zayıf akıllarına yerleşti. Çünkü söyleyen, sözleri batıl bir insandır.

İnsanların çoğu hakkı batıldan, doğru yolu eğri yoldan ayırt etmek hususunda kendilerini maharetli ve çok akıllı sanırlar. Bu sebeple mümkün olduğu kadar hepsini sapıtmış olanların kitaplarını okumaktan men etmek, kapıyı kapamak vacip olmuştur.

Bir söz onların büyük tanıdığı bir adama isnat etse ve batıl dahi olsa hemen kabul ederler. Fena, değersiz bildikleri bir kimseye isnat etse doğru da olsa reddederler. Daima hakkı adamla ölçerler. Adamı haktan tanımazlar. Bu da çok büyük delâlettir.

İkinci afet, felsefe kitapları okumayı kabul edenlere taallûk eder. Felsefeye ait İhvanussafa vesaire gibi kitapları okuyan kimse, içinde Peygamberlerin sözlerinden alınmış hikmetleri, mutasavvıfların fikirlerini görür. Çoğu o kitapları beğenir ve kabul eder ve onlara karşı sevgi besler. Okuduğu ve beğendiği sözlere verdiği iyi zan sebebiyle ona karıştırılmış olan batıl fikirleri de hemen kabul eder. İşte bu, bir nevi batıl fikirleri telkin demektir. Bu afetten dolayı o kitapların okunması men edilmelidir. Halkı bu kitapları okumaktan korumak gerekir.

Hak ile batıl arasında yakınlık olması, yani bir ilim içinde karışık olarak zikredilmiş olması, batılı hak yapamaz. İşte felsefenin afeti ve zararları bunlardır. Ancak felsefe ilminin tenkit edilmesi gereken yerlerin tenkit edilmesinden sonra da maksat tam temin edilmez. Çünkü akıl bütün meseleleri, davaları kavramakta müstakil değildir. Bütün karışık meseleler üzerinden anlaşılma perdesini kaldıramaz.

Filozofların Tutarsızlığı

İmam Gazali filozofların tutarsızlığını göstermek için “Tehâfüt el-Felâsife” adlı kitabını yazdı. Gazali bu kitabında filozofların ilahiyat ve tabiiyat konusundaki görüşlerini yirmi başlık altında eleştirmektedir. Bu eleştirilerini başlıca iki esaslı noktada toplayabiliriz:

1) Filozofların ilahiyat ve tabiiyat konusundaki görüşlerinin bir kısmı kesinlikle İslam'a aykırıdır. Peygamberleri yalanlar şeklinde olduğundan dolayı onların tekfir edilmesi (kafir sayılması) gerekir. Bunlar alemin kadim olması, Allah'ın cüzileri bilmemesi, bedeninin cismani olarak haşırını reddeden görüşlerdir.

2) Geriye kalan on yedi mesele ise filozoflardan daha önce bazı Müslüman fırkalar tarafından da bahis mevzu edildiği için, bu konularda o fırkaları tekfir edenlere göre filozofların da tekfir edilmesi gerekir. Onları tekfir etmeyenlere göre filozofların da tekfir edilmemesi gerekir.

İmam Gazali'ye göre küfrün tanımı şöyledir: “Resulullah'ın getirdiği şeylerden herhangi birisinde onu yalanlamaktır. İman ise onun getirdiği şeylerin bütününde onu doğrulamaktır.”

Felsefecilerin görüşleri kendi aralarında bile düzenlenmiş ve tespit edilmiş değildir. Onlar kesin bilgiye ve araştırmaya dayanmayan zan ve tahminlerle hüküm vermişlerdir. Onlar, ilahi ilimlerin doğruluğunu hesap ve mantığa dair bilimlerinin ortaya koyduğu neticeler ile delil getirmeye ve böylece akıllı zayıf olanları yavaş yavaş yoldan çıkarmaya çalışmaktadırlar. Eğer ilahi bilgileri - hesaba ait bilimler gibi - burhanlarla düzenlenmiş tahminlerden uzak olsaydı hesapta nasıl ayrılığa düşmedilerse bu ilahi ilimlerde de ayrılığa düşmezlerdi.

Filozofların istidrac yolundaki en büyük hilelerinden birisi de - halbuki bu hileleri onlara delil sadedinde problem çıkarmıştır - şöyle demeleridir: “İlahi ilimler, kapalı ve gizlidir ve keskin anlayışlara en zor gelen ilimlerdir. Bu problemlere cevap verebilmeye ancak riyazi ve mantıki ilimlerinin öne alınması ile ulaşılabilir.” Oysa riyazi bilimlere gelince - ki bu hesap ilmidir - ilahiyatın onunla hiçbir ilgisi yoktur. “İlahiyatı anlamak için ona ihtiyaç vardır” diyenin sözü saçmadır. Bu tıpkı “Hesap tıbbı muhtaçtır” diyenin sözü gibidir.

İlahi ilimlere nazar konusunda hesabın zorunlu olduğunu söylemek, narın hadis olduğunu tanelerin sayısı bilinmeden bilinmez diyenin sözü gibidir. Bu ise akıllı herkesin abes kabul edeceği çirkin bir sözdür.

Onların “mantık bilimlerinin hükümleri muhakkak lazımdır” sözleri doğrudur. Ancak mantık sadece onlara mahsus bir bilim değildir. Bu kelam ilminde de “kitap el-nazar” denilen kaidenin kendisidir. Ona bazen “kitap el cedel” de deriz. Onlar ise bunu mantık şeklinde ifade ettiler. Ne var ki güçsüz ve akıllı görünmek isteyen kişiler mantık ismini duyunca bunun, kelamcılarının bilmediği yabancı bir sanat olduğunu ve filozoflardan başka kimsenin bu sanattan haberdar olmadığını zannederler.

Tehâfüt el Felâsife adlı kitabında, İmamı Gazali yirmi temel konuda felsefecileri eleştirmiştir. Bu temel konular kitabında aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir:

Birinci mesele: Filozofların alemin ezeli oluşu konusundaki görüşlerinin iptaline dairdir.

İkinci mesele: Filozofların alemin ebedi oluşu konusundaki mezheplerinin iptaline dairdir.

Üçüncü mesele: Filozofların, “Allah, alemin sâni’idir ve alem Allah’ın sun’u (yapısı) dır” sözlerindeki aldatmacanın beyanına dairdir.

Dördüncü mesele: Filozofların sâni’i ispattan aciz bırakılmalarına dairdir.

Beşinci mesele: Filozofların iki Tanrı’nın varlığının müstahil (imkansız) oluşu konusunda delil getirmekten aciz bırakılmalarına dairdir.

Altıncı mesele: Filozofların, sıfatların reddi konusundaki mezheplerinin iptaline dairdir.

Yedinci mesele: Filozofların, “Evvelin zatı cins ve fasıl diye bölümlenmez” sözlerinin iptaline dairdir.

Sekizinci mesele: Filozofların, “Evvel mahiyetsiz ve basit bir varlıktır” sözlerinin iptaline dairdir.

Dokuzuncu mesele: Filozofların, Evvel’in cisim olmadığını açıklamaktan aciz bırakılmalarına dairdir.

Onuncu mesele: Filozoflara dehr ve sâni’in reddini söylemenin lazım olduğunun açıklanmasına dairdir.

On birinci mesele: Filozofların, “Evvel, gayrini bilmez” sözlerinde aciz bırakılmalarına dairdir.

On ikinci mesele: Filozofların, “Evvel, zatını bilmez” sözlerinin iptaline dairdir.

On üçüncü mesele: Filozofların, “Evvel, cüz’ileri bilmez.” sözlerinin iptaline dairdir.

On dördüncü mesele: Filozofların, “gök, irade ile hareket eden bir canlıdır.” sözlerine dairdir.

On beşinci mesele: Filozofların, göğü hareket ettiren maksat konusunda zikrettiklerinin iptaline dairdir.

On altıncı mesele: Filozofların, Gökleri ruhlarının bütün cüz’ileri bildiği hususundaki sözlerinin iptaline dairdir.

On yedinci mesele: Filozofların âdetlerin yırtılmasının müstahil olduğu konusundaki sözlerinin iptaline dairdir.

On sekizinci mesele: Filozofların, “İnsan nefsi kendiliğinden kaim bir cevherdir, cisim ve araz değildir” sözlerine dairdir.

On dokuzuncu mesele: Filozofların, beşer ruhlarının yok olmasının müstahil olduğu konusundaki sözlerinin iptaline dairdir.

Yirminci mesele: Filozofların, cesetlerin haşırını, cennet ve cehennemde cismani zevkler ve acılar duymayı inkar etmelerinin iptaline dairdir.

İmam Gazali bu kitabını şu ifadelerle sonuçlandırmaktadır:

Bir kişi derse ki “bunların mezheplerini (görüşlerini) açıkladınız, acaba tekfir edilmeleri (kafir sayılmaları) konusunda kesin söz söylüyor musunuz?”

Deriz ki, filozofların üç meselede muhakkak olarak tekfiri gerekir:

Birincisi, alemin kadim olması meselesidir. Ve onların “bütün cevherler kadimdir” sözleridir.

İkincisi, onların, “Allah şahıslardan ayrı olarak yenilenen cüzileri bilgisi ile kuşatamaz” sözleridir.

Üçüncüsü, cesetlerin dirilişini ve haşrini inkar etmeleridir.

Bu üç meseledeki görüşleri hiçbir şekilde İslam ile uyuşmaz. Buna inananlar Peygamberlerin yalan söylediklerine inananlar gibidir. Peygamberlerin zikrettikleri hususların hepsini, halkın anlayabilmesi için temsili mahiyette ve maslahat gayesi ile zikrettiklerine inanmak gibidir. Bu ise Müslümanlardan hiçbir fırkanın inanmamış olduğu apaçık küfürdür.

Bu üç meselenin dışında kalan ilahi sıfatlardaki tasarruflarına ve tevhid konusundaki inançlarına gelince, bu konudaki görüşleri mutezilenin görüşlerine yakındır. Tabii sebeplerin zorunluluğu konusundaki görüşleri mutezilenin doğum konusunda zikrettiğinin aynısıdır. Onlardan naklettiğimiz diğer meselelerin hepsi de böyledir. Aynı meseleleri İslam fırkalarından herhangi bir fırka söylemiştir. Ancak o üç esas müstesnadır.

İslam fırkalarından bidat ehlinin tekfir edilmesini gerekli bulanlar, onları da bu yüzden tekfir ederler. Bidat ehlini tekfirden geri duranlar ise onları tekfir etmeyi sadece bu üç meseleye hasrederler.

Biz ise şimdi bidat ehlinin tekfiri ve bunun sahih olup olmayacağı konusuna dalmayı tercih etmiyoruz. Ta ki söz kitabın kastettiğinin dışına çıkmış olmasın. Doğruya muvaffak kılan ise Allah Teâlâ'dır.

Gazali'nin Eleştirilerinin Bugünkü Yansımaları

Günümüzde Gazali'nin felsefeyi eleştirmesi yadırganmakta ve bu eleştirilerin bugün için geçerli olamayacağı iddia edilmektedir. Bu konuda iki husus ileri sürülmektedir:

1) Onlara göre felsefeye karşı olanlar çoğu kez Gazali'nin eleştirilerini tekrarlanmaktadır. Ne var ki Aristo felsefesinin temel kavramlarının Rönesans ile birlikte geçerliliğini kaybettiği ileri sürülerek, Rönesans'tan sonraki ilmi ve fikri gelişmeler muvacehesinde ve özellikle 19. ve 20. asırlardaki felsefi cereyanlar karşısında artık Tehafüt el-Felasife' nin Aristo felsefesine yönelik tenkitlerin tüm felsefeye genellemenin verimli olmadığı savunulmaktadır.

2) Kimi araştırmacılara göre Gazali, İslam dünyasındaki fikri durgunluğun en büyük amili olmuş, Aristocu İslam felsefe akımı olan Meşşailiğin ve daha sonra da tüm felsefe hareketinin yıkılmasına neden olmuştur. Bu hüküm biraz abartmalı olsa da İslam dünyasındaki felsefi etkinliğini yitirmesinde Gazali'nin filozofları yönettiği bu ağır eleştirilerin önemli rol oynadığı muhakkaktır.

Ancak bu görüşlerin doğru olmadığı ve günümüzde de Gazalinin eleştirilerinin esaslarının bugün de geçerli olduğu aşîkârdır. Bunu aşağıda ele alıyoruz.

Gazali'nin yalnız felsefede değil, matematik, fen bilimleri, ahlak konusundaki tespitleri bugün için de geçerlidir. Bugüne kadar felsefe, dini inanışları dogma olarak görmüş ve bunları akıl ile doğrulamak mümkün olmadığı için dışlamıştır. Dine inananları gerici, modern olmayan, cahil, aklını kullanamayan insanlar olarak vasıflandırmışlardır. Son asırlarda ortaya çıkan aydınlanma felsefesi tamamen akıl ve deneye dayandığı için dine inanmayan insanlara için cazip gelmiştir. Bunu takip eden rasyonalizm, pozitivism ve modernizm gibi felsefi akımlar hep aynı yönde dini inanışları küçümseyerek onları gericilik olarak görmüşlerdir. Ancak bu felsefi akımlar kendi içlerindeki çelişkiler nedeniyle birer birer çökmüşlerdir. Filozoflar bu çöküşleri kurtarmak için yeni felsefi sistemler oluşturarak, dini dışlayan yeni felsefi sistemler inşa etmeye devam etmişlerdir. Fakat hiçbirisi problemleri tam ve mutlak çözümünü ortaya koyamamışlardır. Bunun böyle olması tabiidir. Çünkü eskiden olduğu gibi bugün de yalnız akli ve duyguları kullanarak hakikatlere ulaşmak istemişlerdir. Ama nafi! Sonuç olumsuzdur. Felsefenin kısmi başarıları abartılarak her şeyin çözümüne kavuştuk diyen fanatikler ortalığı kaplamışlar ve insanları medyayı kullanarak yanıltmaya ve kandırmaya devam etmişlerdir. Bunun en güzel örnekleri Evrim Teorisi ve Freud'un psikanalizidir.

Gazali'nin filozoflarla kavgası aslında şu temele dayanmaktadır. Akıl ve duyularla varlığın mutlak hakikatine ulaşılabilir mi? Bu sorunun cevabı "felsefi yöntemlerle, yani akıl ve duyularla mutlak hakikate ulaşılamaz" dır. Çünkü mutlak hakikatin ilahi bir tarafı vardır. Onları ancak manevi ilimlerle kavranabilir. Bu da İslam dininin üç güzelliği olan İman, İlim, Tasavvuf'tan tasavvuf yolunu takip edilmesiyle mümkündür. Tabii ki bugünkü filozoflar İslam dinini dışladıkları için onlar için tasavvuf zaten söz konusu değildir. Onu hiçbir zaman anlayamazlar. Dolayısıyla problem tekrar dolaşıp Gazali dönemindeki restleşmelere gitmektedir. Yani Gazali döneminde İslam dininin felsefe ile çatışması neyse bugün de aynıdır. Yalnız şu farkla ki, felsefe bu uzun asırlar boyunca daima renkten renge geçmiş, bir sistemini bozup başka sistemlere geçilmiştir. Fakat İslam dini için değişen hiçbir şey yoktur. O günkü manevi ilimler, yani tasavvufi ilimler neyse bugün de aynıdır. Çünkü İslam tarihi boyunca bütün mutasavvıfların söyledikleri aynıdır, birbirinden farklı değildir.

Tasavvuf hakkında Gazali şunları söylemektedir:

"Şüphe götürmeyecek surette anladım ki mutasavvıflar Allah yolunu tutan kimselerdir. Onların gidişi gidişlerin en iyisidir, yolları yolların en doğrusudur, ahlakları ahlakların en temizidir. Dünyadaki bütün akıllı insanların akli, hakimlerin hikmeti, şeriatın esrarına vakıf olan alimlerin ilmi onların gidişlerinden, ahlaklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hale getirmek için bir araya gelse buna imkan bulamazlar. Onların dışlarındaki ve içlerindeki bütün hareketleri ve durgunlukları hep Nübüvvet kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nur yoktur. Elhasıl bir tarikat ki, ilk şartı olan temizliği, kalbi tamamiyle masivadan temizlemekten, namazdaki iftitah tekbiri mesabesinde olan anahtarı kalbin tamamıyla Tanrı'yı anmakla meşgul olmasından, sonu tamamıyla nefsi Allah'ın varlığında yok etmekten ibarettir, bunun hakkında başka ne denebilir?"

Bu gerçek din ile felsefe arasındaki farkı izah etmeye yeterlidir. Bu durum gelecek asırlarda da devam edecektir. Bu nedenle insanlar Gazali'nin kitaplarındaki felsefe eleştirilerini okumaları daima gerekli olacaktır. Bütün bunlar Gazali'nin fen bilimleri, ahlak konusunda ki eleştirileri için de geçerlidir.

Gazali'nin felsefeyi eleştirmesi, "İslam düşünce dünyasını geriletmiştir" ifadesi tamamen yanlıştır. Çünkü İslam düşüncesi denilince ne anlaşılır? Eğer batıl düşünceler anlaşılırsa zaten onların gerilemesi insanlar için rahmettir. Çünkü bu türlü düşünceler Gazali'nin dediği gibi insanları dinden uzaklaştırıp küfre yani dini inanışları reddetmeye yöneltmektedir. Bu nedenle onların gerilemeleri zaten istenilendir. Batı'da üretilen düşünceler o insanlara ne kazandırmıştır. Herkes diyor ki Batı bu modern düşüncelerle zengin oldu, İslam ülkeleri ise fakirleşti. Bunun yanlış olduğunu insanlara defalarca ispat edilmiştir. İnsanları sömürerek elde edilen zenginlik İslam'a göre haramdır. Dolayısıyla İslam hiçbir zaman batının sömürü yöntemlerini kullanarak zengin olmaya müsaade etmez. İslam'ın insanlara tanımladığı zenginlik kavramı çok farklıdır. Bunları öğrenmek ve bunlar üzerinde düşünmek her Müslümanın ve hem de bütün insanların görevidir. Çünkü İslam dini bütün insanlara, hem dünyada hem de ahirette mutlu olmalarını temin etmeyi amaçlar. Bu nedenle de sömürüyü reddeder.

İslam karşıtı olanlar, devamlı müspet bilimdeki başarıyı ve gelişmeleri kendi yöntemlerinin bir ispatı olarak ileri sürmektedirler. Onlara göre matematik kesin bir ilimdir. Dolayısıyla bu ilme akıl ile varıldığı için her gerçeğe bu yöntemle varılabilir diye düşünülmektedir. Fakat matematik ilmi ile uğraşanlar bilirler ki, matematik kesin bir ilim değildir. Çünkü matematik olarak inşa edilen bilim 7-8 tane aksiyom üzerine kurulmuştur. Bu aksiyomlar birer kabuldür. Bunların ispatı yoktur. Hatta bunların ispat edilemeyecekleri 1934 de, Kurt Gödel tarafından ispat edilmiştir. Dolayısıyla matematik insanlara yanlış anlatılmaktadır. Okullarda matematiğin kesin bir ilim olduğu, dolayısıyla matematiğe aykırı ilimlerin hurafe olacağı söylenmektedir. İslam dini matematiğe ve onun sonuçlarına karşı değildir. Ancak onu doğru bir yere oturtur, onunla her hakikate varılabileceğini düşünmez. Yani matematik amaç değildir bir araçtır, ihtiyacınıza göre kullanırsınız. Fakat onunla mutlak gerçeğe varamazsınız.

Aynı durum fen bilimleri için de geçerlidir. Bugünkü fen bilimleri akıl, duyular ve deney yardımıyla birçok fiziksel yapıların mevcut olduğunu ispat etmişlerdir. Ancak bu fiziksel yapılar yine de mutlak bir gerçeği ifade etmezler. Ancak bazı şartlar altında bazı kısmi gerçekleri ifade ederler. Hatta bunlar kendi aralarında bile çelişirler. Çünkü aslında insanlar evrendeki yapının ve olayların ancak % 4'ünü bilebilmektedirler. Evrenin % 96'sı hakkında hiçbir bilgileri yoktur. Bunlar kara maddeler, kara enerji ve kara deliklerdir. Dolayısıyla evrenin % 4'üne dayanarak oluşturulan bilgi sistemleri nasıl bütün evrene genişletilip mutlak gerçekler olarak kabul edebiliriz. Aslında birçok müspet bilimci bu gerçeği biliyor, ama halk bilmiyor. Gazali'nin dediği gibi, halk bu ilim adamlarının tespitlerine hayranlık duyduklarından bunların bütün diğer düşüncelerinin de doğru olduğunu kabul ediyorlar. Bazı bilim adamları ileride her şeyin tam hakikatini bulacağız diyorlar. Halk buna inanıyor. Onlar bunlar için Tanrı'ya gerek yok diyorlar, halk bunlara inanıyor ve böylece küfre yöneliyorlar. Gazali bunları bin yıl önce söylemiş, ama bugün de bu tespitler doğru. İşte bu, İmam Gazali'nin gerçekten büyük bir alim olduğunun göstergesidir.

Yayınlama Tarihi : 11.01.2020

Kaynaklar (1. ve 2. Bölüm)

Ahmet Davutoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1997

Ahmet Ziyâüddin Gümüşhânevî, *Ehl-i Sünnet İtikadı*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1998

Ali Arslan Aydın, *İslam İnançları ve Felsefesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1964

Ali Nar, *Dini Modernizmin Üç Şövalyesi*, Doğru Yorum Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2013

Ali Keleş, *Cemaleddin Efgani*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013

Asaf Hüseyin, *Batının İslam'la Kavgası*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2017

Bediüzzaman Said Nursî, *Risale-i Nur Külliyyatı*, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2012

Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013

Bekir Topaloğlu, *İslam'da İman Esasları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015

Beşir Musa Nâfi, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketleri*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015

Ebubekir Sifil, *İslam ve Modern Çağ*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2004

Fehmi Baykan, *Aydınlanma Üzerine Bir Derkenar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000

Hilmi Ziya Ülken, *İslam Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2004

İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2010

İbn Haldun, *Mukaddime*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2018

- İmam-ı Azam Ebû Hanîfe, *Fıkıhı Ekber*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2010
- İmam Gazali, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981
- İmam Gazali, *Kalplerin Keşfi*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2012
- İmam Gazali, *El Munkızu Min-Ad-Dalal*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990
- İmam Rabbânî, *Mektubât-ı Rabbânî*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2008
- İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhul Beyan Tefsiri*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2010
- İsmail Hakkı İzmirli, *İslam'da Felsefi Akımlar*, Kitap Evi, İstanbul, 1995
- İsmail Lütfü Çakan, *Hadis - Sünnet Üzerine Tartışmalar ve Değerlendirmeler*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015
- İsmail Lütfü Çakan, *Hadis Usulü*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012
- Lütfü Özşahin, *Kaosun Jeopolitiği ve Dinler Arası Diyalog*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005
- Kenneth W. Ford, *101 Soruda Kuantum*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011
- Malik b. Enes, *Muvatta*, Konya Kitapçılık, İstanbul, 2008
- Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991
- Mehmet Efendioğlu, *Hulefâ-i Râşidîn Devri Sahabe Anlayışı*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2019
- Mehmet Zahit Kotku, *Cihat*, Seha Neşriyat, Ankara
- Mevlânâ, *Mesnevî*, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2013
- Muhammed Ebû Zehra, *Mezhepler Tarihi*, Hisar Yayınevi, İstanbul, 2017

Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Mezhepsizlik Dinsizliğe Köprüdür*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2018

Muhyiddîn Nevevî, *Riyazüs – Salihin*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976

Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, Açılım Kitap, İstanbul, 2017

Mustafa Öz, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010

Necip Taylan, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013

Necmeddîn Dâye, *Tasavvuf Yolu*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013

Nikki Keddie, *Cemâleddin Efgâni - Siyasi Hayatı*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1997

Nûreddin El – Sabûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005

Recai Yahyaoğlu, *Mükemmel Sağlık*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2004

Saffet Sancaklı, *Hadis İnkarcılığı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017

Sahih-i Müslim, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972

Said Ramazan El Bûtî, *Mezhepsizlik Bid'attır*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2018

Salih Aydın, *İslam Düşüncesi*, Külliyyat Yayınları, İstanbul, 2016

Stephen Hawking, *Zamanın Daha Kısa Tarihi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2005

Seyyid Kutup, *Kuran'da Edebi Tasvir*, Hilal Yayınları, Ankara, 1967

Seyyid Kutup, *İslam'ın Dünya Görüşü*, Arslan Yayınları, İstanbul, 1970

Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2017

Sezai Karakoç, *İslam'ın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2017

Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018

Sosyal Medyada Sohbetler (İkinci Bölüm)

Prof Dr. Mehmet Halil Oryan

Bu e - kitapta, internet ortamında yapılan
ve yazarın web sitesinde yayınlanan bazı
yorumları derlenmiştir.

www.ilimvetasavvuf.com